OSMANLI

700 yıl.

AHMET RASİM

5

AHMET RASİM

OSMANLI

EMİR

AHMED RASİM
ve OSMANLI TARİHİ
V

Düzenleyen
Metin Hasırcı

Emir Basın Yayın Elek. Ltd.Şti.
Suterazisi Sokak No 31/1
Sultanahmet, **İstanbul**

Tel: (090) (212) 518 99 01
517 86 65
Fax: (090) (212) 517 87 15

İçindekiler 5

Faideler

Yirmisekizinci Bölüm

Sultan Üçüncü Selim

Üçüncü Selim, 1203 (1789) tarihinde 27 yaşında olduğu halde Osmanlı tahtına oturmuştur. Tarihlerde tahta çıkışı şöyle anlatılıyor: "Darüssade ağası İdris ağa, seher vaktinde haremi hümayuna girerek şehzade Selim'in kalmakta olduğu daireye gitmiş ve huzurunda yer öpüp, saltanat nöbetinin kendilerine geldiğini saygı dolu bir ifadeyle arz etmiştir." Arkasından şunları hatırlatma lüzûmunu duymuştur: "Evvelâ, amcanızın nâşını ziyaret ediniz. Ordan hırka-i saadet odasına teşrif buyurunuz." Bunun üzerine İdris ağa, Sultan Selim'i alarak merhum amcası padişah Bi5rinci Abdülhamid'in biruh olarak yattığı çemşirlik kasrına götürmüş, odanın kapısını açarak nâşın üzerindeki örtüyü kaldırmıştır. Sultan Selim haşyet ve dehşetle geri çıkmak istedi ise de, İdris ağa o esnada: "Ey genç padişah, amucanız sizden evvel padişahdı. Akibet vefat etti. İbret ve basiret ile bakın. Bu dünya bâki değildir. Baki olan yalnız Hüdâ'dır. Hakk'ın yüklediği işler ile meşgul ol ve O'ndan gece gündüz havf (korku) üzere bulun. İbadullaha (kullara) merhamet eyle. Sayende bütün âlem hoş hâl olsun. Şimdi buyurun

Efendim kulların teşrifinizi muntazırdırlar. Hırka-i şerife dairesine gidelim." diyerek koltuğuna girmiş: Hâremi hümayundan çıkarken Yahya Efendi de ayak öpmüş: "Siz kimsiniz?" diye sorduğunda: "Silahdar kulunuz". cevabıyla o da, diğer koltuğuna girmiştir. Taht-ı âli Osman, Ağalar koğuşu önüne kurulmuştu. İlk önce mevcut sadrazam ve şeyhülislam Efendiler biat etme işlemini gerçekleştirdiler. Sadrazam Koca Yusuf Paşa seferde bulunmakta olduğundan, sadaret kaymakamı Salih Paşa ve şeyhülislâm Kâmil Efendi, Enderuna girip biat ettiler. Sonra bunların ayakta oldukları hal içinde darüssade ağası ile enderun ağaları biat ederek dışarı çıktılar. Hemen arkasından "Aleyke Avnullah" sesleri ve alkışları arasında Nâkibüleşraf ve diğer devlet adamları da biatlarını eda ettiler bu sırada da toplar atılmaktaydı. Halk, top sesleri ile yeni padişahında tahta geçmiş olduğunu resmen öğrenmiş oldu. Ahali 3.Selim'den pek güzel işler yapacağı hususunda ümidli bulunmaktaydı. Devlet hâla (Burada A.Rasim bey merhum, "bir ecnebi tarihçi diyor ki" başlığı altında bir alıntı yapmış, şöyle: İstanbul'daki Prusya sefaretinde bulunmuş olan Deytç, 3.Selim için demiştir ki ... bu hükümdar hüner ve marifet bakımından ve fikri faaliyetçe cidden milletininde üstündedir. Bu tarafıyla millet ve devlet hayatında müceddid olması hatıra gelebilir görünüyor. Yine: "Fransa sefiri Şovesel Gofiye de, 3.Selim'in büyük Petro olacak istidada ve bunun getireceği ıslahatlara

imza atabilecek kabiliyette bulduğunu söylemiştir." 1182 (1768) savaşının neticesinden doğmuş zorlukların arasında, ezilip durmaktaydı. Yeni padişah 3.Selim ilk önce bendegânını, ulemayı ve askerleri taltif etti. Livadya kazası kocabaşısı olup, casusluğundan dolayı hapiste bulunan İspiraki ile şehzadeliği esnasında muğber olduğu rivayet edilen tersane emini Selim ağayı ve bunun oğlu Ahmed Nazif Efendiyi de Rusçuk'dan getirtip donanmanın Karadeniz'e çıkarılmasının akabinde öldürtmüştür. Pek mühim hizmetleriyle devlete büyük yararlıklar sağlayan, Cezayirli Gâzi Hasan Paşa kaptan-ı deryalık görevinden alınarak Özi kalesinin kurtarılması vazifesiyle uhdesine kara seraskerliği verildi. Yerine de, padişahın itimat ettiği özel bendelerinden Giridli Hüseyin kaptan tayin edildi. Bu dönem içinde deniz kuvvetlerimiz çok dikkat çekici bir durum gösteriyordu. Hatta Tarih-i Edib, Akdeniz'de türemiş bulunan çeşit çeşit hasarlara uğramaya sebeb veren korsanların yakalanıp cezalandırılmaları için çıkarılmak istenilen 12 adet geminin mürettebatı için bakın ne diyor: "... Bir alay işe ve güce yaramaz, ömrü boyunca silah kullanmamış, savaş görmemiş kimseleri şöyle böyle gemilere bindirip, nicesi böyle bahane ile suçluları ve aralıkda evli barklı, sakat ve muhtaçları ve bazen buluğa ermişi, bazende ermemiş çocukları getirmeleriyle, bunları gemi subayları kabul etmediğinden verilen ulüfeye (maaşa) değmez, diyerek gönderme durumunda ka-

lırlardı. Karadeniz'e yeni kaptanı derya Hüseyin Paşa kumandasında gönderilen 150 adet geminin mürettebatı da, bu çeşit toplananlardan başka bir şey değildi. Saltanatın değişmiş olması ahalide savaşın devamı arzularını uyandırmıştı. Askerimizin durumuna bakmıyorlar, padişahın gençliğine güvenmekteydiler. O zamanki siyasetin icabından düşüncelerde husule gelen galeyanı teskin, yâni padişahın muhafazasını temin için halkın her şeyden habersiz cüretine yardımcı olunma yolu seçildi. Yusuf Paşa sadaret makamında bırakılarak kendisine ve kaimakam Paşaya düşmandan intikam alınmadıkça, kılıç kınına konmayacaktır, mealinde bir hattı hümayun gönderildi. Sadrazam Paşa ordu ile Rusçuk'ta bulunmaktaydı. Yeni mühür geldiğinde sancağ-ı şerifi sütûnuna bağlattı. Bu işlem kendisinin sadaret makamında yeniden vazifelendirildiğini ve ordunun da sahraya çıkması zamanı geldiğini işaret etmek içindi. O sıralarda Avrupa'nın siyaseti ahvaliyesi, az yukarıda yazdığımız durumdaydı. Bu sebebden, Avusturya imparatoru, Rusya'nın Prusya'yı tehdid âleti olarak göstermesinden kuşkulanarak, savaşa devam etmeye mecbur kaldı. Buğdan'ın içlerinde bulunan Rus taburları hızla Tuna nehrini geçmeye ve Avusturya'nın da büyük bir ordusuda bunlara yardımcı olmaya başladı. Hattâ Rus generali Kaminski, Kalas şehrine hücum ile dörtbin kişiye varan askerimizden bir kısmını şehid, bir kısmınıda esir alırken şehride yakmayı ihmal etmedi. Rus baş kumandanı

yine Romiyançof iken, Avusturyalıların baş komutanı da, prens Kuborg idi. Kalas hadisesi İstanbul'a akseder etmez, "Askerin eksikleri, akçanın azlığı" hakikatı çok acı bir şekilde günyüzüne çıkıpta anlaşıldı. Bizzat padişahın huzurunda toplanan mecliste, ahalinin refah ve zulüm ile yolsuzlukların ortadan kaldırılması müzakere olunarak kadı'larla nâip'lerin zalimlerinin defedilmesi şeyhülislama, vezirlerinki kaymakam Paşaya, askeri işler ve asker temini ve bunların zabtı rabıtları çareleri Sekbanbaşı'ya, mâliyeye ait işlerde defterdar Efendiye havale edildi. Hâtta padişah "Cenab-ı Hakk' içimi bilir, nefsim için değil her kim din ü devlete hiyanet ederse, başını keserim. Yerine de adam bulurum. Evlâdım olsun korumam" diyerek meclise son vermiştir. Islahatı umumiyeden olmak üzere mukataat sahiplerinin, insaf ve dürüst adamlara verilmesi onlarında iyi kimseler göndermekle emaneten idare ettirilmesi, cereme ve diğer isimler altında fukaradan bir habbe dahi alınmaması, vilayetlerde ayan ve cizyedâran unvanlarıyla nüfuz sahibi olmuş türedilerin mezalimlerini kaldırmak maksadıyla vâli ve mutasarrıfların sık sık azl edilmemeleri, eyalet ve sancak askerleri eski nizamlarının düzeltilmesi gereken bazı lâzım maddelerin ilavesi, güçlü kuvvetli oldukları halde, iltimasla tekaüd defterine yazılmış bu yüzden maaş almakta bulunan kimselerin savaş alanlarına sevki, özrü şer'ileri olmayan kadı'ların nâib tayin etmeyip bizzat mansıplarına gitmeleri, arpalık

sahiplerinin arpalıklarını maktuan yâni belli bir fiyatla ilzam etmeyip, dindar ve namuslu kimseleri arpalıklarına göndererek mahsulden beşte birini nâibe, vererek artanıyla geçinmeleri, kadı ve nâiblerden bu tenbihlere uygun hareket etmeyenlerin, etmiyenlerin topraklarından uzaklaştırılmasıyla yetinilmeyip, haklarından gelinmesi ve mülazemetlerin cahillere verilmeyip, medreselerde ilim ve fazilet eylemiş kimselere verilmesi kararlaştırılmıştır. Öte tarafdan Rumeli ve Anadoluya yollanan "Adalet emirleri"nde
zanın ayanı, eski nizamı gereğince ahali tarafından seçilip valilerin karışmaması ve buyrultu vermeyip, bir akça dahi almaması, şehir kethüdası tayinine dahi kadı ve nâiblerin karışmayıp, ahali-i umume tarafından seçilmesi kadı ve nâib tarafından hüccetlerinin (mazbata) verilerek harç alınmaması şiddetle tenbih olunmuştur. Görülüyor ki o zamanlar, devlet tarafından güzel ve iyi kabul edilmeyen kötü halin başlıcaları bunlarmış. Ayrıca İstanbul'da meyhanelerin kapanması ve elbise giyim düzenlenmesine riayeti şiddetle emrolundu. Akçanın azlığına binaen hükümet tarafından ilk defa olmakla Avrupa devletlerinden Felemenk'e müracaat edilerek 15 bin kese borç alınmak istenmişse de, neticelendirilememiştir. İspanya'ya talep iletilmişse de, oradan da red cevabı gelmiştir. Hâttâ Fas hâkimi ile Tunus ve Cezayir ocaklarından da aynı şekilde özür cevabı alınmıştır. Bu vaziyet karşısında yine halkın gümüşten, altından kap

kacağına göz dikilip toplanmış böylece mağşuş denen ayarı bozuk sikke çıkarmaktan başka çare görülmemiştir. Padişahın gösteriş durumuna nâkise getirmeyecek kadar bırakıldıktan sonrası, sultanlar ve vezirlerin alimlerin, devlet ricalinin ve diğer ahalinin altun gümüşleri darbhaneye gönderilip, meşihattan kadınların süsüne mahsus maddelerden başkasını gümüş olsun altun olsun kapkacağı kullanmak şer'an yasak fetvası çıkarılarak ta taşralara kadar duyurulmuş ve oralardanda altun ve gümüş getirtilmeye çalışılmıştır. Devlet-i âliye Rusya ile niçin savaşmaktaydı? Kırım'ın kurtarılması için değil mi? İşte bu maksat bunca müşkülat içinde Sultan Selim'in mefkûresi olmuştu. Barış yoluna asla yanaşmıyordu. Yanaşamazdı da, sebebi içde meydana gelecek karışıklıkların korkusuydu. Sadaret kaimmakamına gönderdiği bir hattı hümayunda: "Benim matlubum ve Cenab-ı Hakk'dan niyazım gece gündüz hakka uygun olarak düşmandan intikam alınmadıkça kılıç kınına girmemelidir." demiştir. Hâttâ Fransa ve İspanya elçilerinin sulha imale teşvikleri de bir semere vermedi. Fakat, Fransa elçisinin iki tarafın ellerinde bulunan yerlerin yeniden ellerinde kalmak şartıyla Avusturya'yla tek başına antlaşma yapılması teklifine eyilim göstererek, bu konuda elçi ile müzakere yapılmasına müsaade verdi. 1203/1789 siyasi vakaları yanında en mühimi olanlardan sayılan Osmanlı-İsveç ittifakıdır. Bu ittifak antlaşması, bizim taraftan Kocaeli mutasarrıfı ve Ka-

radeniz muhafızı Mustafa Paşa Rumeli kazaskerliği payesini taşıyanlardan Hamidizâde Mustafa Efendi, Anadolu payelilerinden Tatarcık Abdullah Efendi reisül küttab vekili Raşid Efendi ile İsveç tarafından da İstanbul İsveç sefiri arasında toplantı başlamıştır. Tanzim edilen antlaşma senedindeki yazılı şartlar Osmanlı devletinin İsveç devletine 20 bin kese akça imdad yardımı, İsveçle hükümet-i Osmaniyenin Rusya ile tek başlarına antlaşma yoluna gitmemeleri, eğer Ruslar sulh teklifinde bulunacak olursa, İsveç'in de bu antlaşmaya dahil edilmesi şartıyla kabulü, musalaha esnasında, Rusların eline geçmiş bulunan bölgelerin kurtarılması hususunda Osmanlı ve İsveç politikası bir ve beraber olması gibi maddelerden ibaretti. Padişah 3.Selim, sadrazam Koca Yusuf Paşa'nın tesir ve istiklâliyetini kendi anlayışına uygun bulmadığından, orduyu hümayunun Rusçuk'da zorluklar içinde kışlamağa çalıştığı sırada sadrazamın cariyelerle vakit geçirmekte olduğu, rüşvet suçlamalarına maruz kalmasına binaen azledip, yerine Vidin seraskeri bulunan Kethüda Hasan Paşayı tayin eyledi. Fokşan Savaşı: Çok üzücü olan Kallas vakasını Fokşan da aldığımız acı mağlubiyet takip etmiştir. Sadrazam, eski sadrazam Yusuf Paşayı Vidin'e serasker tayin etmesiyle beraber Yaş taraflarında toplanan Rusların tenkiline de mirmiranlardan Kemankeş Mustafa Paşayı vazifelendirerek, üstüne Rumeli beylerbeyliği vererek, başbuğluk hilatı giydirdi. Kalabalık bir askerle Yerköy

tarafına geçildi. Mustafa Paşa, Eflak tarafında diğer komutanlarla birlikte ve yanında maiyetleri olduğu halde birleşerek Fokşan'a geldiklerinde piyade suvariden meydana gelmiş 25 bin kişilik bir orduyu komutasına hazır buldu. Eflak beyi Mavroyani bey dahi ordudaki yerini almıştı. Ancak orduda bulunan mirmiranlar Paşanın bu kadar çabuk yükselmiş olmasını çekemiyorlardı. Bu sırada Rusların meşhur generali Suvarof 10 bin kişi ile Seret nehrini geçerek, Avusturyalı komutan prens Kuborğ ile haberleşti. Arkasından da Mustafa Paşa kuvvetlerine iki tarafdan hücuma geçtiler. Bu işe Paşa da, orduda şaşmıştı. Osmanlı suvarilerinin bir kısmı İbraiyl tarafına, kaçınca bu hal ordunun tamamına sıçradı. Onlarda Bükreş ve diğer bölgelere döküldüler. Kaçmayıp da Fokşan'da kalanların çoğu şehid az bir kısmıda esir oldu. Bütün cephane ve mühimmat düşmanın eline geçti.

Boze Savaşı: Fokşan mağlubiyeti pek tabiki orduda büyük bir üzüntüye sebep oldu. Başkumandan Hasan Paşa hemencik Kemankeş Mustafa Paşaya 3 bin suvari göndererek mukavemet etmek üzere sebatkar olmasını tavsiye ettiği gibi kendisi de ordu içinde bir meclis toplayarak alınması lazım gelen tedbir ve çareleri müzakere etti. Sonuçta ordunun İbraiyl bölgesine geçtikten sonra Boze suyu kenarında bulunan Lanika sahrasına intikal etti. Buradan da Ramanik suyu geçilip düşmana iyice yaklaşıldı. Ramanik neh-

rine dört saat mesafede olan Romina nehrinin Fokşan taraflarında düşman askerinin bulunduğu anlaşıldı. Orduda asker intizam içinde değildi. Hatta yeniçeri piyede askeri iken, içlerinden pek çoğu altına bir beygir çekerek süvari oluyordu. Böylece siper almak gibi o devir savaşlarının mühim olan bir hususu terk edilmiş oluyordu.

Çarhacı tayin edilen Abdi Paşa emrindeki süvari ile Romina suyuna yakın yerlerde dolaşırken, Kemankeş Mustafa Paşanın düşman uçlarıyla savaşa tutuşmuş olduğunu görmüş ve uzun uzun düzenlemelere girişmeden hücum etmiş ise de yeniçeriler top seslerinden gayrete gelerek Abdi Paşadan haber gelmeden fırlayarak birbuçuk saat ileriye kadar yürüyerek ordunun büyük bir ihtiyatsızlık durumuna düşmesine sebep olmuşlardır. Bu vaziyetleri gören Rus generali Suvarof ilk önce Kemankeş Mustafa Paşaya arkasından da ordunun mevcut süvarisine komuta eden Abdi Paşaya saldırdı. Askerin intizamsızlığına dikkat etmeli ki başkomutan bir mıktar süvari ile çadırından çıkıp Rominek nehrini geçtiği sırada emrindeki asker de meydan savaşına gitmişti. Paşa böylece yanındaki beş on kişiyle orta yerde kalakalmıştı. Yeniçerilerden çoğu suvari olduklarından siperleri savunacak piyade yok denecek kadar azdı.

Çarhacı Paşanın suvarilerinin ağır ağır çekilmeye başladıkları sırada idi ki, düşman hunbara güllelerini yağmur gibi yağdırmaya başlarken, suvarilerini de,

siperlerin son tarafına doğru yığmaya başladı. Bu yığış karşısında Osmanlı piyadesinin siperlerde durabilmesi de pek güçleşti. Suvarilerimiz ise siperlerimizin arkasına çekilemedi. Serdar-ı ekrem ile suvari birliklerimiz arasına giren düşman taburları ordumuzda büyük bir sıkıntı ve bozguna yol açacak emareleri doğurma istidadını göstertmeye muvaffak oldu. Askerimiz kaçmağa başladı ve hücum etmiş olduğu Romanik suyu köprüsü bu tazyik ve ağırlığa dayanamayıp tam tabiriyle kırıldı. Cephane taşıyan arabalar ise ateş aldı. Bir taraftanda yağma devam etmekteydi. Zor bela Romanik'i geçmek mümkün oldu ve Boze ordugâhında toplanmamız mümkün oldu. Bu sırada serdar-ı ekrem üzüntüsünden sel gibi göz yaşı akıtmaktaydı. Ertesi gün Boze suyu geçilirken, düşman arkadan geliyor telaşına düşülünce yeni bir kargaşa husule geldi. Bu bozgunda bir çok kişi suya kapılarak boğulup gitmiştir. Boğulanların arasında reisülküttab (hariciye vekili) Hayri Efendi'de var idi. Bu bir yılgınlık idi. Tarihlerimiz bu olaydan mütevellit, Bozeo'dan galat olarak Boze bozgunu nâmını kaydetmişlerdir. Yabancı tarihlerin ileri sürdükleri rivayetlere göre, prens Kuborğ, Riminik suyu üzerinde bulunan Martinesti de, Hasan Paşanın 100 bin kişilik ordusuna rastlayan general Suvarof'a: "Bizi kurtar diye kâğıd yollamış ve general bütün acelesiyle koşup, yetişmiş ve prense önce sen hücum etki Türklerin hücum etmelerini engelleyelim, demiştir. Prens

Kuborğ, böyle bir teklifi kabul etmekten korkarak kaçınmışsa da, bilahire hücum etmeye karar almıştır. Osmanlı askerinin arkasında nehir bulunmaktaydı. Mağlubiyetleri sonunda sırf 20 bin kişi bu nehirde boğuldu. Diğer tarafdan Boze bozgununun hemen ertesinde İsmaiyl seraskeri Gazı Hasan Paşa ile Baht Giray han, İsmaiyl önünde Debağ köprüsü isimli yerde general Potemkin komutasındaki orduyla karşılaşarak, savaşa tutuştu. Hasan Paşa, kaleye çekildikten sonra Potemkin hücum etme yoluna teşebbüs ettiyse de, karşısındaki sağlam savunma önünde, ricat yolunu seçmeğe mecbur kalmıştır. Potemkin'in kaçışını gören Hasan Paşa suvarileriyle peşlerine düşüp, kaçanları yokluk diyarına göndermekte büyük sayıları yakalamasına rağmen, yinede bu galibiyet Boze bozgunu üzüntüsünü gideremedi. Ordu, geri çekilme lüzumunu hissetmiş, askerde bir damla bile nizam ve intizam kalmamıştı. Ruslar, Akkirman'ı ele geçirirlerken Avusturyalı general Lavdon da, Sırbistan üzerine akarak Belgrad'ı zapt edip, Semendire, Fethülislâm birer birer düştü. Akkirman ahalisi Rus askerini, gözünün hemen dibinde gördüğünde zahire yokluğunu ileri sürerek hemen teslim olma yolunu seçti. Savaştan medet ummaya iltifat etmedi. Avusturyalılar, Belgrad'ı çok büyük kuvvetlerle kuşatarak, humbaralarla kale ve şehrin dış mahallerini ve yakın yerlerdeki köşkleri yıkmışlardı. Asker bakımından büyük bir zayiata uğramaktaydık. Maalesef imdada

gelemediğinden kuşatmanın 24. gününü vire ile teslim olmakla tamamlayabildik.

Semendire, Belgrad'ın teslim olmasından sonra aynı akıbete uğramıştır. Fethülislâm palangasında bulunan Yemişçizâde Mehmed Paşa kaçmış ve buna ilaveten isyan eden Sırplar, Avusturya ordusuna katılarak onlarla birlikte yürüyüşe katılmıştılar. Niş'le Budin hududları da artık tehdid altına girmişti. 3.Selim bu vakalar karşısında pek müteessir olmaktaydı. Hâttâ sadaret kaimmakamına gönderdiği bir hatt-ı hümayununda; askerin firar etmesinden bahsederek arkasından "Gündüz gece ağlayıp diyorum ki, Yarabbi beni böyle rezil ve Rusvay-ı cihan edip kâfire mağlup ve perişan etmeden benim devrimde ümmet-i Muhammed'in böyle perişanlığını görmekten ilâhi sen beni bir iki gün önce helâk et. Yaşamakta olan varlığımı toprağına ilhak eyle diye yalvarmaktan kendimi alamıyorum." diyor. Bu sıralarda da bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Hamidizâde Mustafa Efendi şeyhülislam olmuştu. Tarihi Cevdet adlı esere göre "Sultan Selim Hân Hz.leri yeni eserlerden olmak üzere bütün kanunları, idari yapıyı ve askeriyeyi yenilemek niyet ve düşüncesindeydi. Böyle nâzik bir zaman içinde, cerbezeli bir kimsenin makam-ı meşihahatte bulunması lâzım geldiğinden zayıf, ihtiyar ve hastalıklı mizacı bulunan EsadEfendizâde Şerif Efendiyi azil etmiştir. Aynı zamanda serdarı ekrem ünvanıyla ordunun başında bulunmakta olan sadra-

zam Kethüda Hasan Paşa da, Fokşan ve Boze bozgunlukları dolaysıyla azil edilmiştir. Ancak vezirlerden birinin sadaret makamına seçilmesi hususunda nasıl davranılmış olduğunu bilmek, bizler için o dönemin ruh hali ve yapısını anlamaktan dolayı pek büyük önem taşır. Biz senelerdenderi uyuyoruz. Devlet düşmanları uyanık bulunmuyor mu? İşte zaman bize, aşağıda olduğu gibi anlatmaktadadır. Tarih-i Cevdetten aldığım şu satırlara bir dikkat edelim "Vezirlerden birini sadrazamlığa seçmek için, kaimmakam Salih Paşa ve şeyhülislam huzura davet olunur. Geldiklerinde gerek savaş, gerekse post veziri olmak üzere her sınıftan 5'er, 6'şar vezirin isimlerini bir pusulaya yazarak padişaha arz ettiler. Her biri hakkında görüşlerini beyan etmelerinden sonra böyle krıtik dönemde büyük mesuliyet taşınması gereken vaziyette işi üstlenmek güç olduğundan her biri kaçınma yolunu seçmişti. Bu bakımdan tercih yapılamayıp sonuçta istihare'ye başvurulmaya karar alındı. Şeyhülislâm Efendi, istihareden önemli bir şey anlaşılamayacağını padişaha arz ve ifade etmişti. Sultan 3.Selim ise rüyalarının üçünde de İsmaiyle kuvvetleri başkumandanı Cezayirli Gâzi Hasan Paşayı görmüştü. Padişah, bu kıdemli vezirin çeşitli büyüklükteki meseleleri halletmekle kendini ispat etmiş bir kimse olduğunu bildiğinden, ayrıcada İsmaiyl'de başarıyı kucaklayan bir kimse olarak açıkça ortadaydı. Bütün bunlar Hasan Paşa'nın çoktan hakkettiği sadaret ma-

kamına gelmesine yaradı. "Anlaşılıyork ki; Gazi Hasan Paşa, padişahın rüyasına girmeyeydi, bu kadar büyük hizmetleri akla gelmeyecek sadarete getirilmesi akla düşmeyecekti."

Hasan Paşa mührü hümayunu eline alır almaz, Akkirman'ın teslimine sebeb olan Tayfur Paşayı öldürtüp, orduda çeşitli mevki komutanlıklarında bazı değişiklikler yaparak tanzime girişirken, eski sadrazamın kethüdası Süleyman Raşid Efendi ile mektupçu Emin Efendi'yi de idam ile cezalandırırken, bu işlemlerin etrafta korku ile karşılandığı görüldü. Ancak Bender, bu sıralarda general Potemkine teslim olmuştu. Gazi Hasan Paşa Bender muhafızı Ahmed Abdullah Paşayı ve Bender eşrafından bir kaç kişiyi öldürterek, şiddet taraftarı davranışların sahibi olduğunu bir kat daha sergilemişti. Daha sonra orduya gelen padişahın bir emrinde Gazi Hasan Paşanın devlet işlerinin azında çoğunda, büyüğünde küçüğünde müstakil, hâttâ mütareke olsun, sulh olsun yapmaya bile, murahhas kılındığı bildirilmişti. Ancak, gene de İstanbul ile ordu arasında bir anlaşmazlık mevcuddu. İstanbul'da bulunanlardan eski sadrazamlar ve devlet adamları Kırım'ı almayı hiç akıllarından çıkarmazsalarda ordunun durumu ise behemahal bir sulh antlaşmasının teminini istemekteydi. Arada, Prusya ittifakı büyük bir rol oynamaktaydı.

Diğer taraftan da, Ruslar olsun Avusturyalılar olsun, ayrı ayrı sulh yapmak arzusu güdüyorlardı. Hâttâ

Avusturya hükümetini Boze bozgununun hemen akabinde, nice zamandan beri sulh devrinin iadesini temine çalışan Fransa sefiri Şuvazol Gufiye'yede bir kıta yazı göndererek savaşın, Sultan 1.Hamid hân'ın bir takım dış telkinlere kanmasından çıktığını, Rus Çariçesinin bile savaşta elde ettiği başarılara rağmen sulh antlaşmasına eğiliminin olması yönüyle Sultan 3.Selim hazretlerinin sulh ve savaş hakkındaki fikrinin araştırılmasını bildirmiş ve yazının, bir sureti de, Şumnu'da bulunan eski sadrazam kethüda Hasan Paşaya bile gönderilmişti. Hakikatten Avusturya doğu'da Rusya'yla yaptığı ittifak antlaşmasından istifade edebilmek üzere, olduğu halde, batı da pek büyük zorluklarla karşılaşma durumuna gelmişti. Macaristan'da çıkan ihtilâl, Belçika'da bile aynı durumu kolaylaştırarak Brüksel'de bulunan Avusturya muhafız askerleri uzaklaştırılmış, Avusturya'nın Lüksemburg müstesna olmak üzere bütün Belçika üzerindeki hükümetinin tesiri mahv olmuştu. Diğer tarafdan ihtilal halinde bulunan Macarlar, Belçikalılar, Prusya ile ittifaka çalışıyorlardı. Kethüda Hasan Paşa Avusturya'nın Belgrad kumandanı vasıtasıyla yazışmalara, mütareke yapılmasına önem veren cevablar gönderdiği gibi general Potemkin, aynı maksatla bir vazifeli göndermişti. Gazi Hasan Paşa, sadaret mevkiine geçip de, Şumnu'ya geldiğinde Ruslar tarafından yollanmış Barviç adlı bir sefir: "Devleti âliyenin bu savaşta istila olunan arazisi geri verilmek

gibi, sulha esas olarak alınacak şartlara dair tekliflerde bulunmuş ise de Prusya ittifakı bu defa da, ortaya girmiş, Bender'in istilası ise, Osmanlı devletinin Rusya'dan gördüğü antlaşma ihlalinden kaynaklanan ve Rusların riayetsizliğinin neticesidir. Fakat, mağlubiyet üzerine sulh imzalama bir sığınma sayılabileceğinden ancak bir galibiyetin arkasından bu yöne gidilmesi kararı alındı. Ne dersiniz? Ordu kadı'sı makamında bulunan Şânizâde bile Prusya ile ittifak etmenin şer'i şerife mugayir olduğunu "Ya eyyühel lezine âmenû lâ tettehezve e aduvi ve adukim evliya e" ayet-i kerimesinin sebeb-i nüzulünü yani bildiriliş sebebini, bilir bilmez beyan etmiştir.

Cevdet Paşanın dediği gibi: "Eskiden Avrupa'nın durumu hakkında bilgi sahibi olunmadığından, bütün Hristiyan devletlerin yekvücud oldukları nazarıtla" bakılmak gibi cahilce bir bakış gözlerimizi bürümüş idi. Bereket versin ki; zamanın müftüsü Hamidizâde böyle bir ittifakın şer'an uygun olduğunu kuvvetli delillerle isbat ederek Prusya ittifakının gerçekleşmesine hizmet eylemiştir. Bu arada da, büyük Fredrik ölmüş yerine onun yeğeni olan Fredrik gilyom kral olmuştu. Esasında, Prusyanın seçmiş olduğu siyaset çizgisi büyük Fredrik'in tayin etmiş olduğu hattı hareketin takip olunmasından, tatbikata konmasından ibaretti. Fredrik'in yetiştirmelerinden olan meşhur kont Hertzbergin plânı Ruslar ile Avusturyanın güneyde zapt ettikleri araziden pek az istifade edebilmeleri

esasına göreydi. Bu plân mucibince Rusya Uçakof ile Besarabya'yı Avusturya, Buğdan ile Eflâk'ı alacak, buna karşılık Rusya, İsveçlilere Finlandiya'nın, Avusturya'da Lehistan'a Galiçya'nın bir kısmını terk edecekler, İsveç ile Lehistan'dan, İsveç, Prusya'ya Pomeranya'nın bir kısmını, Lehistan ise, Türen ile Dançiğ yâni aşağı Vistül'ü bırakacaklardı. Bu plânın hedeferi makul olmadığı gibi, o zamana ait şartlar altında uygulanması da makul olamazdı. Prusya ile yapılan ittifak antlaşması 1204 Cemaziyelevveli 16.yâni 1790 Şubat ayının 1.günü olan Pazartesi Rumelikazaskeri olan Râşid Efendi ile reis ül küttab Râşid Efendi karşılarında Prusya elçisi olduğu halde imzalanmıştır. Osmanlı devletinin Hristiyan Avrupa devletleri ile imzaladığı, ilk ittifak antlaşması olan bu olay, tarihimizin önemli bir vakası sayılmaktadır. Daha önce İsveçlilerle yapılan antlaşma bu çeşit ittifaklardan değildir. Osmanlı devleti, İsveç'in adeta savaş masraflarını üzerine almak şartıyla Rusya'yı işgal etmekte kullanma yolunu seçmiştir. Bu ittifak 232 numaralı fâidede aynen yazılmıştır.

Tarihlerimizin bize duyurduğuna göre Gazi Hasan Paşa sulhun tarafdarı olan bir zattı. Fakat, İstanbul tarafından Prusyalıyla yapılan antlaşma neticesinde savaşın devamına karar alınma vaziyetine girilmişti. İttifak senedini imza etmesi için kendisine göndermişlerse de, senetin gelmesinden az önce ateşli humma'dan irtihal eylemişti. İşin garib taraflarından

biri de şudur ki; Hasan Paşa vefat ettiğinde odasına binbir heyecan içinde girmişler ve öldüğüne kanaat getirmek için hayli tahkikte bulunup, emin olduklarında ise sevinmişlerdir. Gazaplı ve kandökücü olduğu için varlığı orduda adeta bir dehşet heykeliymiş. Sadaret makamında vefat etmesi üzerine boşalan makama tayin edilecek şahsı seçmek için hayretlere gark olmuş bulunan 3.Selim bu seferinde rüyaya değilde kuraya baş vurmaya karar verdi. Şeyhülislam Hamidizâdeyi çağırtarak onun reyini alarak, Rumeli'nde bulunan vezirlerin isimlerini bir kâğıda yazarak, hırkai şerif odasında eline hangisinin ismi gelirse onu sadrazam tayin etme kararı verdi. Çekilişte Revah muhafızı bulunan Rusçuklu Şerif Hasan Paşa adına rast gelerek mühr-ü hümayunu değişiklik hasekisi Cellâd Mahmud eliyle yollandı.

Ordu savaşa devam etmek üzere harekete başlangıç olarak Şumnu'dan başladığı sırada, küçüklü büyüklü 100 tane gemi ile Karadeniz'e açılmış bulunan Kaptan-ı derya Hüseyin Paşa, Rus donanmasının Kerç taraflarında bulunduğunu haber alarak Nahlburnu adlı yerde bunların 5 kapak, büyük 16 fırkateyni ve diğer kalan küçük gemilerini meydana getiren 32 kıta düşman kuvvetiyle karşılaştı. Bunlar ile yedi saat süren çarpışma sonucunda Rusların 4 fırkateynini batırdı. Bizim donanmamızda epeyi zedelenme karşısında kaldı. Ruslar karanlığın çökme-

siyle Kefe'ye çekilirlerken bizimkilerde, Sine boğazına çekildi.

Donanma yirmi-yirmibeş gün sonra Sine'den yine denize açılarak, Hoca bey (Odesa) limanına gelir. Oralarda bir kaç gün gezindikten sonra Kılburun taraflarında Rusların otuzyedi parçadan meydana gelen bir filosuna tesadüf eder. Rüzgarın bizden yana esmemesine rağmen akşama kadar onlarla boğuşur. Bunun neticesinde Rusların pek büyük gemilerinden birini batırır. Bu sırada da düşmanın yaptığı atışlardan birinde Paşa gemisi tutuşur. Söndürmeye çalışılırken gecenin karanlığı üstlerine çöker. Rusya donanması Özi suyu taraflarına çekilip demirledi. Bizimkilerse biribirlerine çatarak bir hayli yaralar aldılar. Yine gemilerimizden biri Kapudane-i hümayun Rus gemilerine yakın bir sabahladı. Düşman gemileri ortalık aydınlanınca görürler ve üzerine saldırırlar. Bunlarla tam altı saat süren boğuşmanın nihayetinde gemidekiler tekneyi ateşliyerek herkesin parmağını ısıracağı bir mertlik numunesi sergilemişlerdi. Diğer gemilerimiz almış bulunduğu yaralar neticesinde su alma durumunda olduğundan Karadeniz'i Rus donanmasına bırakarak dönüş yoluna koyuldu. Avusturya imparatoru 2.Jozef edince halefi 2.Leopold geçtiysede Avusturya'yı çok vahim bir hâl içinde buldu. Almanya'da, Macaristan'da bütün Prusya ile karşı karşıya bulunuyordu. Prusyalılar Kont Herçburğ'un plânını Avusturya'ya tebliğ ettiler. Bu plân Osmanlılarla derhal müta-

reke etmek, Pasarofça antlaşmasının tayin ettiği hududa çekilmek, Galiçya'yı Lehistan'a terk eylemekten ibaretti. Fredrik Giyom plânını kabul ettirmek için Silezya'da bulunan ordusunun yanına gitti. Hatta bizim ile yapılan antlaşmayı Şonvald'de tasdik etti. Diğer taraftan Fransa'da pek önemli olayların hazırlığı başlamıştı. Karışıklık, anarşi biribiri üstüne geliyordu. 16.Lui'ye verilmiş mevki büyük sarsıntılara uğruyordu. İhtilalin öncüsü olarak ortaya atılan hürriyet fikirleri başka ülkelerin hükümdar ve idarelerinin asayişlerini ihlal etmekteydi.

Yerköyü Zaferi: Ordu, Şumnu'da kışı geçirdi. Zahiresizlik, çadırsızlık, parasızlıktan ve her türlü noksandan dolayı yürüyemeyecek halde idi. Bununla beraber, Avrupa'daki olaylar Rusya ve Avusturya'nın dikkatlerini celbetmiş olduğundan iki tarafda, mütareke, sulh laflarıyla vakit geçiriyorlardı. Prusya'nın İstanbul elçisi, bizim devleti Avusturya üzerine sevketmeğe, İsveç sefiriyse Rusya üzerine yürütme teşviklerinden geri durmuyordu. Şumnu'da bulunan sadrazam da, padişahın: "Ne duruyorsunuz? Fırsatı kaybetmenin zamanı değildir." (1189) şeklindeki ikazlarının karşısında şaşkınlığa düşmüştü. Öte taraftan Avusturya imparatoru, Fransa'da kopmuş bulunan ihtilalin ülkesine sıçramasından korkarak, Osmanlı devleti ile sulh yapma arzusu taşımaya başlamıştı. Fakat bizim, Prusya'nın oluru temin olunmadan sulh yapamayacağımızdan bahaneler aramaktaydı. Ara-

mızdaki ittifakda ise zaten Avusturya devleti tarafından bilinmekte olduğundan, hatta ittifaknamenin sureti her iki hükümet tarafından ele geçirilmişti. Bu vaziyet karşısında Avusturyalılar antlaşma yapmayı kolaylaştırmak için Prens Kuborğu 20 bin kişilik bir ordu ile Yerköy kalesine hücumla vazifelendirdiler. Kaledekiler müdafaya çekildiler. Rusçuk'tan yardım gönderildi. Savaş 7 gün devam etti. Sonunda, kalede bulunan asker dışarı çıkarak Avusturya kuvvetlerini iki ateşin arasına soktu. Beşbin ölü, 40 top, 10 havan topu bol cephane ve mühimmat bini aşan esir bırakarak firara mecbur oldu. 3.Selim ile beraber ne yapacağını şaşırmış olan sadrazam Rusçuklu Hasan Paşanın yüreklerine bu zaferle su serpildi. Söz konusu olan zafer neticesinde İngiliz ve Flemenk elçileri dahi hazır olarak, Prusya ve Avusturya elçileriylen birlikte Rayinbah'da dokuz aylık bir mütareke imzalandı. Rayinbah mütarekesinin esası Avusturya'nın bu savaşta ele geçirmiş olduğu araziyi Osmanlı devletine iadesi, tamamen tarafsız kalarak Rusya'ya yardım etmekten el çekmesi, fakat Osmanlı ve Rusya'nın musalahasına kadar Hotin kalesinin Avusturya eli altında kalması gibi maddelerden ibaretti. Mütareke Yerköy'de imza edilmiştir. İstanbul'da hakim olan siyasi fikir ise, sulha eğilimli olmamaktı. 3.Selim, mutlak surette Ruslara saldırılmak ve başarılı olmak hususunda ısrarlıydı. Hatta bu hususda sadrazam ve serdar-ı ekreme çeşitli tehditle dolu satırları havi hatt-

ı hümayunlar göndermekteydi. Hatta bu sırada sadrazama gelen hatt-ı hümayunların birinde: "Prusyalı, Moskoflu aleyhine olarak, İsveçlilerle yeniden antlaşmış. İsveçlilere para dahi vermiş. Moskof ile savaşacak. Ben dahi Kırım'ı kurtarana kadar Moskofla savaşacağım ve bundan asla vaz geçmeyeceğim. Eğer Kırım'ı Prusya tavassutuyla savaşsız verirse Prusya ve isveç birlikte olarak sulh yapmalarına müsaade veririm ve illâ mümkün değil, yâni başka şekil olmaz diyor." Padişah hâlâ Kırım'ın kurtarılmasını ısrarla savunmaktaydı. Bu vaziyette çaresiz kalan serdar-ı ekrem Rusçuk'a geçerek hudud boylarını düzenlerken, Eflâk voyvodası Mavroyeni beyi öldürttü. Mavroyâni tarihlerimizin şahitliğiyle müsbet olduğu gibi memur edildiği her görevde devlete güzel hizmetler vermiş bir adamdı.

Ziştovi Antlaşması: Rayinbah antlaşması şartlarının içindeki mütareke günlerinde sulh yapma şartlarıda vardı. Bu yüzden nice haberleşme ve söyleşiden sonra murahhasların Ziştovi'de toplanmaları kararlaştırılarak, Osmanlı devleti reisülküttabı Abdullah Berri başmurahhas, İsmail Raif Paşazâde İsmet bey 2. murahhas ve sadaret mektupçusu Mehmed Dürri Efendi 3.murahhas tayin olunarak maiyetleri ve tercüman Buğdanın eski voyvodası Kostantin oğlu Aleksandr gönderildiler. İçte meydana gelen vakalardan biri Akkâ muhafızı meşhur Cezzar Ahmet Paşa'nın uhdesine hac emirliğinin verilmiş olmasını

ve Cezzar'ın Şam valisi İbrahim Paşanın padişahın yanında bazı hallerinden dolayı gözden düşmesinden haberdar olarak padişaha 4 yüz vesair lâzım gelenlere 2 yüzkese vermek şartıyla burayı istedi. Yazdığı şıkka da, padişahı gönlünü kırarak fikaradan korumak maksadıyla bu talebde bulunduğunu bildirdiki, bundan maksadı Şam civarında tesir-i nüfuzunu arttırmaktı. Osmanlı devleti ile Avusturya arasında meydana gelen mütareke kuzeyde müttefikimiz olan İsveç ile Rusya arasında aynı sonuç gerekti. İsveç kralı 3.Güstav, evvelce imzalanan ittifaka bilhassa İsveçin yeni menfaatlerine sadık kalarak, Lehistanı bölünmekten kurtarmak emeliyle Finlandiya'ya bir ordu sevketmiş ve Petersburg üzerine yürüme yolunu seçmişti. Katerina, İsveç asılzâdelerini elde ederek karada ve denizde meydana gelen savaşlarda tarafların bazen galib, bazende mağlup olmaları esasına uygun olarak 3.Güstav ile Varelo'da bir antlaşma yapmayı başarmıştır. Böylece Rusya'nında meşgul olan bir eli kurtuldu. Böylece biz, Ruslar ile karşılaşma zorunda teke tek kaldık. Ruslar yalnız başlarına kalınca askeri harekata başladılar. Rusların başkumandanı Potemkin ilk önce Kili üzerine yürüdü. Kale sağlam ve halicinde şalopeler bulunmuş olduğundan gece karanlığında hücum edildi. Bu sırada iki Rus fırkası metrisler üzerine yürüdüklerinde Osmanlı askerinin kaleye çekilmesinden dolayı biribirlerini düşman sanarak savaşa tutuştu. Bu yanlışlık kalede bulunan Osmanlı askeri

tarafından anlaşılarak üzerlerine ateş açıldı. Böylece pek yüksek sayıda telefat verdirildi. Hatta bunların generallerinden biride ölüler arasındaydı. Fakat ne faydaki; Kili'ye imdada yetişilemememekten dolayı birkaç gün sonra kale vire ile teslime mecbur kaldı. Kili'nin düşman eline geçmesi, Tuna'nın kilidi olan Sine boğazının, Tulçe, İsaakçı gibi pek mühim mevkiilerin zaptını kolaylaştırıp vede İsmaiyl kalesinin karadan ve denizden muhasara edilmesini çabuklaştırdı. İsmaiyl kalesi muhasarasında muhafızlarımız kahramanca bir savunma sergileyerek hepsi şehid oluncaya kadar dö-ğüştüler. Ruslar kaleye girdiklerinde bulmuş oldukları 30 bin kişi kadar savunmasız ahaliyi zalimane bir katliamla katletti. Ruslar bu çarpışmada dahil olarak bu savaşta 15 bin asker ve bir general kaybetmişlerdir. Kumandanlarının adı general Suvarof olup tarihler 1205 (1791) senesini gösteriyordu. İşte bu döneme rastlarki, İngiltere başvekili Vilyam Pit, Osmanlı devletinin muhafazasının İngiltere için büyük bir menfaat demek olduğunu idrak ederek Uçakof'un tekrar zapt için İngiltere limanlarında tedarikat-ı harbiye yapılması hususunda, emirler vermiştir.

Başvekil Pit, 1790 senesi Martının 28.günü İngiliz parlamentosuna sefer masraflarını belirten bir yazılı takrir vermişse de, İngiltere düşünce yapısı bu menfaati idrak edemediğinden lordlar ve avam kamarasında büyük bir muhalefetle karşılaşmıştır. Muhalifler Boğ

nehriyle, Dinyester nehri arasındaki, boş arazinin Türkiye veya Rusya'da kalıp kalmamasından İngiltere için, ne fayda umulur? Diyorlardı. Efkâr-ı umumiyede mıhaliflere uyan tarzda galeyana gelince, başvekil Vilyam Pit teklifini geri çekti. Derhal Petersburga birisini yollayarak orada bulunan İngiliz elçisinin Katerina'ya vereceği tehditler içeren notayı, tehir ettirdiki, ecnebi tarihlerin beyanına göre bu nota Kırımın ileride yapılacak kurtarma savaşının ilk taslağıdır. Aynı zamanda 1791 Martında Prusya kralı ki Ruslara harp ilân edeceğini Osmanlı devletine bildirmişti.

Çünkü İngiltere müttefiki idi. Prusyanın çekinme sebebi ve bize karşı taallül yâni yalandan bahaneler göstermesi de, bundan dolayıydı. Ne varki bizimkiler bu nükteden gâfil bulunuyorlardı.

Hasan Paşa'nın Öldürtülmesi: Kili ve diğer kale ile vesaire yerlerin düşman eline geçmesi, sadrazam Hasan Paşa'ya padişahın, evvelden çıkartmış olduğu hatt-ı hümayunda yazılı: "Eğer, Kili, İsaakçı, Tulçe ve İsmaiyl havalisine karadan, nehirden bir zar-ar erişir ise, nokta-i vücudun sahife-i âlemden hâk olunur ve bu mevkilerden biri düşman yed'ine giriftar olursa, elimden hâlâs olamayacağını ezdan edip tazıyia evkat etme "yâni, bu adını saydığım yerlerden biri düşmanın eline geçtiği takdirde senin bu dünyadaki yaşayışın biter, mealindedir. Bu ihtarı öğrendiğinde biçarenin aklı başından gitti. Ne haller, endişeler! Sultan

3.Selim, vezirini kandırmak için 2.imratoru ile bağımsızlığını belirten bir hatt-ı hümayun gönderiyor. Bu hat, ordu içinde okunuyor. Meali "sadrazama düşen kalbi mutmain olsun tesellisi vermek oluyor." Paşa İsmaiyl tarafından endişeye düşüyor, Şumnu başına dar geliyor. İsmaiyle belki yardım olunabilir ümidiyle, Kozluca, Hacıoğlu pazarı'na doğru gidiyor. Beri taraftan Rusların ince donanması Tuna nehrine inmiş dolaşmakta. İstanbul'da Rusya elçisinin devamı olan mültezim, Lehlileri dahi ittifaka alarak Prusya kralının savaşa başlamak ve Kırım'ın kurtulmasına, çalışmağa devam etmek için Berlin'e Ahmed Azmi Efendi isminde bir zat gönderiliyor. Padişah zafer için dua etmeleri için bazı zevata işaret ediyor. Tırhala şeyhi Hacı Mustafa Efendi adlı bir zât, Hz. Peygamber (s.a.v) irüyada görüyor. Cenabı Nebi-i muhterem güya: "Yarın şeyhülislâma var. Benim emrimi tebliğ eyle. Nehy-imünkerat ve mani-i esbab hataiyyat ile uğraşın. Fukara-i ümmete takatlerinden ziyade teklif edilmesin, azam-ı esbabı nusrat olan ittihad ve ittifaka riayet kılınsın. İnşaallah fütuhat-ı gaybiye ve nusrat-ı ilahiyye müyesser ve âd'âi makhur ve medmur olur" Buyurmuş. Şeyh Efendi de sabah olur olmaz şeyhülislâm Efendiye giderek durumu aynen yeminlerle bildiriyor. Arz olunuyor. Hristiyanlar için sur dışında bir kaç meyhane açık bırakılıp, kalan ne kadar meyhane, kerahane var ise kapattırılıyor. Bazı yerlerde de bir kaç fâhişe asılarak idam olunuyor. İstanbul'da

türlü rivayetler ortalıkta dolaşıyor. Sadrazamın azlini duymuş olduğunu, isyana kalkmış bulunduğunu ordu kadısı Keçecizâde Paşayı tahrik etmeye gitmiş. Ordunun sıkıntılarının sözlü olarak İstanbul'da ifade edilmesi için serdar tarafından gönderilen, hariciye reis vekili Hakkı bey, güya gelmiş de reddolunmuş. Sadrazam, küçük mirahora" mührü almaya seni mi gönderdiler, ben mührü yuttum. Vermek ihtimalim ihtimalim yoktur, demiş. Allah göstermesin düşman bu halden haberdar olsa Tuna'yı geçeceği ortadaymış. Karahisari Ahmet Paşada sadrazdan korkusundan 5 bin kadar askerle kışlağı, yok sadrazamı basacakmış! Başkent İstanbul, bu dedikodularla heyecana geldiği sıradada serdarı ekremden gelen yazılı haberde dik ve serbestçe kullanılan ifadeler sultan Selim'i iyice gazablandırdı. Bu sefer azlini değil katlini emretti. Bu irade üzerine iki ayrı fermanın çıkarılması kararlaştırılıp, bunlardan biri, Belgrad'ın Avusturya askeri tarafından boşaltılmasından sonra muhafaza edilebilmesi için, hemen Sofya'ya gelmesini ve diğer hat' ise serdarın öldürülüp, kesilmiş kafasının İstanbul'a gönderilmesi hakkında idi.

Bu iradelerin yerine getirilmesine evvelce gönderilmiş bulunmakta olan mirahor-u sâni Hüseyin ağa memur edilmişti. Ağa Şumnu'ya varınca sadaret kethüdası ile müzakere ederek evvelâ Sofya'ya gidilmesine ait olan iradeyi Hüseyin Paşa'ya verdi. Daha sonra saat üç sıralarında mühr-ü hümayunu kendisinden

aldı. Paşayı Şumnu ayanının konağı civarında bir evde gecelettikten sonra yatağında kurşun ile vurdurup öldürttü. O devrin kan dökücülüğünden olmak üzere Paşanın biraderi olup Babadağ taraflarına gitmiş olan Mehmed ağa dahi, Kuban Hân'ı Baht Giray marifetiyle idam edildi. Sadaret, Bosna vâliliğinde bulunan eski sadrazamlardan Koca Yusuf Paşa'ya verildi. Hamidizâde azledilerek Tevfik Efendi'ye makam-ı meşihat verildiyse de, zât 13 gün sonra vefat etti.

Bu vefat hadisesinden sonra makm-ı meşihat, Mekki Efendiye 2. defa verilmiş oldu. Yusuf Paşa, savaş tedarikine önem veripde dikkat sarfetmekle beraber Prusya taraflarından gelen haberler acıyla karışıktı. Prusyalılar, Ruslara savaş ilân etmenin lâfını ağızlarına bile almayıp, devletede iktidar sahibi bir kumandan ile 150 bin kişilik bir ordu ile Rusların üzerlerine yürümesini hararetle tavsiyeden geri durmuyorlardı. Bu vaziyeti Berlinde bulunmakta olan Ahmed Azmi Efendi bildirmekteydi. Ruslar bu sırada savaş hareketlerine sıcaklık katmaktaydılar. Bize Tuna üzerinde köprü kurdurmadıkları halde kendileri ise Tuna nehrini aşarak Maçin taraflarını zapt ettiler. Bu sırada Fransa ihtilâli bütün devletlerin heyecan dolu nazarlarını üzerine çekmişti. Avusturya,Rusya'ya uyguladığı politik siyasetten ani bir ayrılışı doğru bulmadığından Ziştovi muahedesi konuişmaları uzadıkça uzamaktaydı.

Sultan 3.Selim ise, Ruslarla savaşmakta ısrarlı davranmaktaydı ki, Ruslar İbraiyl'i muhasara, Babadağı yakıp, daha sonra da İbraiyl'i ve Maçin'i bırakarak Kalas'a çekildiler. Ancak çok geçmeden Maçin üzerine yine saldırıya geçtiler. Karşılamaya gönderilen askeri ve komutan Mustafa Paşayı sazlık bir paravanla kandırıp etrafını kuşattılar. Açtıkları müthiş ateş Mustafa Paşa ordusunu perişan etti. Bu savaşta Tepedelenli Ali Paşa ve Cezzar Paşanın oğlu 3-4 bin suvari askerle hazır bulundular. Ruslar bizi yanlız Avrupa üzerinden değil, Asya taraflarında geliştirdiği güçlerle taciz etmekteydi. Zaten ötedenberi Kabartay, Kuban cihetlerinde ve dağıstan taraflarında her çeşit tahrikten geri kalmıyorlardı. Çerkes kabileleri ve diğer kabilelerle mütemadiyen harp ederek, kandırmaya ve teşvik etmeye yönelik, maksatlarını yürütüyorlardı. Ruslar bu sırada Anapa kalesinin sahibi olma durumuna geldiler. Anapa kalesi meselesinde Kuban başkomutanı olan Battal Paşa, daha önce Ruslarla haberleşmişti ve Kaptan Paşa ile otaraflara gelmiş bulunan Haseki Cellat Mahmud'dan şüphelenmiş ve yanında bulunan bir kaç kişi ile Ruslara teslim olurken 30 bin kişilik bir ordunun perişan olmasına sebeb oldu. Hüseyin Paşa komutasında bulunan donanmamız, Karadeniz'de gezindiği sırada Anapa'nın düşmanların eline düştüğünü görünce, dönüş yaptı. Bu dönüş esnasında Sivastopol limanı civarında 42 tane Rus gemisi ile karşılaştı. Limanın içine

çekilen Rusları, bir müddet liman girişinde bekleyen Hüseyin Paşa, suların azgınlaşması yüzünden Kağrat önlerine gitmek mecburiyetinde kaldı ve Ruslar bu arada kendilerine yardımcı olacak kapak gemilerinin yetişmesini beklediler. Bu gemilerde gelince onlar da, Kağrat üzerine dümen kırdılar. Düşman donanmasının üzerlerine gelmekte olduğunu gören gemilerimiz, rüzgarın düşman lehine olmasına aldırmıyarak, tereddüt etmeden savaşa giriştiler.

Bu savaşta kaptanı hümayun kumandanı Seydi Ali kaptan (reis) ile arkadaşları Cezayir ve Tunus kaptanlarının gemileri beraberce Rus donanmasının içlerine saldırarak büyük hasar verdirmeye muvaffak oldular. Kaptan gemisi fena hırpalanmışsa da, başta Şeremetoğlu bulunduğu halde yetişen kaptanlar gemiyi kurtarmaya muvaffak oldular. Savaş gece yarısını bir saat geçeye kadar devam etti. Kaptan Seydi Ali reis yaralandı. Donanma ertesi günü tamir maksadıyla İstanbul'a dönmek üzere yola çıktı. Bu savaşta bin kadar şehid 3 yüz kişi kadarda yaralımız vardı. Bu savaşın neticesinde Ruslar Karadeniz'de yalnız başlarına kaldılar.

Mütareke: Serdar-ı ekrem Maçin bozgunu meydana gelince Harsova'da lâzım gelen tedariklere baş vurdu. Bu tedarikleri tamamlar tamamlamaz Maçin'in üstüne yürüdü. Burada çok dikkat çekici hâl ordunun içinde bulunduğu vaziyettir.

Tarih-i Cevdet'in bildirdiğine göre:

"...ordu da, zahire ve mühimmatın çoğu telef olmuş, askerde sebat kalmamış, hatta karşıya geçip hücum etmek şöyle dursun düşman Tuna'yı geçecek olursa, asker savaşmadan harp alanını terk ederek, kaçma yoluna tevessül edecekleri anlaşılmış. Suvari ocakları içinde bir nevi fesat meydana gelmiş."

Diğer taraftan, devlet-i âliye ile savunma ve saldırma antlaşması yapan Prusya devletinin Ruslara harb ilân etmemekten maksadı anlaşılıp böylece ordu da bir müşavere yapıldı. Sonunda, Rus başkomutanı Repenin'e bir mektup yazılmasına karar verildi. Mektubun yazılış tarzı hakiki duruma bakarak garabet arz ediyorsa da, buraya alıyoruz: "Yer, gök götürmez asker ile Maçin sahrasına nüzül (inmek) eyledik. Savaşın neticesi bilinmez olduğundan ve galibiyetin bu defada hangi tarafta kalacağı meçhul olduğundan Osmanlı devleti savaşa hazır olduğu gibi, fıkara ve reayanın asayiş ve istirahatıkan akmaması içinde sulha amadedir. Memuriyet derecenizi yerine getirmekte ve sağlam bir adamınızla sulh esaslarını bildiriniz. "İşte mektup bu meâldeydi. General Repenin de:

1. Kaynarca antlaşması ile onu takip eden antlaşmaların şartlarının yaşaması,
2. Eflâk ve Buğdanın iyi şartlarla Osmanlı devletine iadesi,
3. Turla'dan itibaren hududun tahdid edilmesi

şartlarının bildirildiği ve izin derecesini bildiren bir mektup yolladı. Ordunun perişan hâli padişah tarafından da bilinmiş olduğu gibi İspanya sefiri Boligni ile Sicilyaıeyn krallığı elçısi Lodolfda tavassut teklifleri getirdiler, bunlar padişah tarafındanda nazarı dikkate alındı. İşte bu sıralardaydı ki, sulh müzakereleri için hattı hümayun erişti. Bunun için tarihçi Vasıf Efendi, seçilerek Kalas'da bulunan general Repenin'in yanına gönderildi. Böylece 8 aylık bir mütareke devresine girildi. (1210) Diğer taraftanda Ziştovi antlaşması tamamlandı. Ruslar ilede Yaş şehrinde sulh müzakerelerine başlanması karar altına alındı. Tarih Diyorki: "Osmanlı devleti tarafından işbu sulh konferansına memur olanlar Ziştovi'de yapılan mükalemeye katılanlar olup, işin başlarında Rusların genel komutanı Potemkin'in ölmesiyle onun yerine gelen Rusya hariciye nâzırı kont Bozborodku tayin edildi. Halbuki Potemkin, Repenin'e sulh antlaşmasını imzalama şerefini kaptırmamak ve Buğdan ile Eflâk'ı birleştirerek, müstakil bir prenslik meydana getirmek istiyordu. Buna bağlı olarak Yaş'a koşa koşa gelmişti. Yaş sulhnamesi 13 maddeden meydana gelmiş olup,

1. Eski antlaşmaların yenilenmesi.
2. Rusların ele geçirdikleri arazinin iadesi, hâttâ Uçakof ile Boğ ve Dinyester nehirlerinin arasındaki arazi hariç

olmak üzre Bender, Akkirman, Kili, İsmaiyl bölgelerinin Osmanlı devletine iadesi.

3. Romanya beylerine Eflâk ve Buğdan'a verilmiş olan imtiyazların tasdiki.
4. Osmanlı devletinin Gürcistan ve tabisi olan yerleri sıkıştırmaktan kaçınması.
5. Garp ocaklarının tecavüzlerine karşı Rus ticaretinin emniyetinin sağlanmasını temine dönük maddelerdi. Bu sıralarda Rusyayı en fazla lehistan meselesi meşgul etmedeydi.

Öte yandan da, Avrupa devletlerinin hükümetleri Fransaya hakim olan ihtilali gözlemektelerdi. Bu savaşta Osmanlı devletinin kayıpları: Asker 330 bin, Kapak, 6 tane Fırkateyn ve birkaç küçük gemi

İsveç devletinin zayiatı: Kapak 12 tane, Fırkateyn 3 tane, küçük gemi 40 tane

Avusturya'nın zayiatı: 130 bin askerdi.

Sulh müzakereleri sırasında Ruslar esas şartlar dışında olmak üzere harp tazminatı adıyla 24 bin kese taleb etmişerse de daha sonra zorluklar çıkmış bunun üzerinede Kuban nehrinin hemen sol tarafında ikamet eden kabileler, Rus hududlarına tecavüz ederek zarar verip, Rus tebasına sıkıntılar verdiler ve mü tecasirler (tecavüz edenler) in Rus memurlar huzurunda cezalandırılması verilen zarar ve hasarın ya işi yapanlardan yahutda devlet hazinesinden ödenmesi antlaşmaya konarak geçiştirildi. Tasdiknameler 1206, 17,

Cemaziyelahir (1792, 12, Şubat Cumartesi) günü teati edilerek top sesleriyle ilân-ı sulh yapılmış oldu. Ancak Koca Yusuf Paşanın Kırım'ı almak tafrası böyle ağırca bir sonuçla neticelendi. Esasında savaşın tadını murahhasların çıkardığı görülür. Tarihi Cevdet'te anlatıldığı üzre:

"Tasdiknamelerin karşılıklı olarak değiştirilmesinden sonra murahhaslar konaklarına döndüklerinde kendilerine ve yanlarındaki maiyeti ve kâtiblerine, mühürdar ve diğer hizmetlilerine Ruslar tarafından hediyeler gönderilmiştir.

Murahhas başına gelen hediye tahminen beş kıratlık elmas yüzük ve bir kutu, bir tulum samur bir samur saruk danesi, bir tulum kakum. 2.Murahhasa onada beş kıratlık elmas bir yüzük, bir saat, bir tulum samur,bir samur sarık danesi, bir tulum kakum. Üçüncü murahhas Efendiye; bir saat, bir kutu, bir tulum samur ve bir sarık samur danesi, bir tulum kakum. Kâtib Efendilere, hurda elmas ile işlenmiş birer yüzük, birer sarık samur ve masraf-ı etibba namıyla da, bir miktar altun. Diğerlerinin kimine yüzük, kimine kutu, kimine saat ve kimilerine de bir miktar altun verildi. Rusyanın murahhasları için İstanbulda'da bir çok hediye ha-zırlanmıştı. Şöyleki: Kont Buzobordoku'ya bir adet ağır pırlanta yüzük, pırlanta ile süslü olarak köstekli bir saat, yine pırlanta ile süslü Konuşma kâtiplerine ve Bozborodku'nun kâtibleriyle tercümanlarına ve başmihmandarı Polkonik'e verilmiştir. Buzborodku'ya yollanan yüzüğün yanında bir tane ağır altın kutu ve

Rus murahhaslara, biribirinden üstün üç adet pırlanta yüzük ve tercümanlarıyla başkâtiplerine ve diğer verilmesi gerekenlere dağıtılması için 30 bin kuruş. Bütün bunlar padişahın tasdiknamesiyle birlikte gönderilmişti. Derhal murahhas Efendiler tarafından da, Bozburudko'ya ve Rusya'ya 2. İle 3. murahhaslarına birer at donatılarak diğer hediyeler ile birlikte vakayi kâtibi olan Seyyid Mehmed Galib efendi eliyle gönderilmişti. Önce getirtilen Hind, Haleb ve İstanbul malları ve çeşitli şallardan düzenlenmiş birer bohça ile gidden akçadan icabına göre 4500, 3500 le 2500 ve 2000 ner kuruş hediye, kıymeti 35 bini aşan saatla kutunun 10 arbin başmurahhassa verilen yüzüğün 30 bin, 2.murahhasınki 25 bin, 3.murahhassınki de15 bin kuruş kıymetindeydi."

Tarihlerimizin ittifak halinde bildirdiklerine göre; nizamın bozulduğu yer sadece cihet-i askeriye değildi. İlim erbabı yolcularınında kanun ve nizamları muhtel yâni karışmıştı. Sulh antlaşmasının yapılmasından sonra ordu Şumnu'dan hareket ederek, önce Edirne'ye oradan da İstanbul'a ulaştı. Aradanaz bir vakit geçtiki, giyim nizamnamesi adıyla kıyafet tanzimi cihetine gidildi. Bu nizamnamenin mealine göre samur nafası (deri) ndan donluk ve rida (belden yukarı kulanılan örtü) tabir edilen şallar giymek ve elmas yüzük, hançer, bıçak ve süslerle bezenmiş saat taşımak, sadece veziriazama aid olup, devletin yüksek hizmetlerinde bulunan divan erbabının erkân-ı kürk

giyenlerden başka, kâtibler, hademe ve ehl-i zevk ve esnafın samur, kakum, vaşak, şal kuşak, hind kumaşı elbise ve çeşitli çiçekli kumaş ve ulemadan İstanbul payesine ve hacegânı divanı hümayundan münasib altılık erbabına kadar kapıcıbaşılardan başkasının içi sandallı biniş ve cübbe ve pahalı mücevher saatle elmas yüzük ve hançer kullanmamaları, kadınların bundan böyle, İngiliz ve Ankara şalından ferace kestirmemeleri emredildi. Bu maksat ahalinin israftan kurtulmasını teminmiş! Yusuf Paşa açmış olduğu seferin acı ve devlet için ne büyük zararlara uğramasına şahid olduğunda vazifesinden azledildi. Onun yerine, Kandiye muhafızı şeyhül vüzera yâni vezirlerin en eskisi Melek Mehmed Paşa tayin olundu. Rusya seferi sırasında İşkodra ve Yanya bölgeleri de isyana kalkışmıştı. İşkodra'da mutasarrıf bulunan Mahmud Paşa isyancı olmuş vaktiyle Rusların hizmetinde bulunan Sotiri adında bir Rum, Katerina tarafından gelen emir üzerine Akdeniz'de bulunan Rumları ihtilale sürüklemek maksadıyla Yanya sancağı dahilinde Suludağ insanlarını ayartmıştı. Bunların üzerine asker gönderilmişsede, asker münhezim oldu. Rus ve Avuzturya elçilerinin gaile-i müdhişesi hasebiyle Sotiri serbestçe dolaşmaktaydı. İsyancılardan elde ettiği paralarla Triyeste'den 12 tane gemiyi donatıp bu gemileri Karakaçan isimli bir Rum kaptanın idaresine verdi. Gemilere Rusların bandırası çekilmişti. Bu gemiler donanmamızın Karadeniz'de meş-

gul bulunduğu sırada Akdenizde zararlar ve hasarlar vermeye başladı. Bunlardan başka Lambiro adlı, bir haydut da, Manya ve Livadya taraflarında ortaya çıktı.

1186 (1772) sefrinden beri görülmektedir ki, Rusya Osmanlı devletine kendi ordularıyla kuzey yönünden güney cephesinden de, ortodks mezhebi bağlıları ahali-i Hristiyanları kışkırtarak işgal etme usulünü karar altına alnıştır. Katerina bu haydutluk sayılacak işlere maddi bakımdan yardımlarını esirgemiyordu. Hattâ Sicilya adasına ve Akdeniz'in diğer bölgelerine bu maksat için özel memurlar göndermişti. Bu memurlar Katerina'nın verdiğini yediler. Eşkiyadan bir kaç kişi Petersburg'a kadar gidip, güç belâ Katerina'nın huzuruna çıktıklarında vaziyeti anlattılar. Kendilerinin para derdinde olmadıklarını gülle ve baruta ihtiyaçları olduğunu himmet eyleyecek olursa Atina ve Mora da bulunan ahalinin Osmanlı boyunduruğundan kurtulacağını beyana ve kendilerinin eski krallarından kalmamış bulunduğundan Katerina'nın torunu Kostantin'in kral olarak tayinini rica ederek Kostantin'in elini bizim kralımız diyerek öptüler.

Kostantin de onlara rumca hitab ederek: "varın herşey istediğiniz gibi olur" diye cevap verdi. İşte Akdenizde olsun Mora'da olsun vaziyet böyleydi. Sulh antlaşmasından sonra Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa bu Karakaçan eşkiyasının üzerine giderek Çamlıca taraflarında yakalayıp perişan ettiği gibi,

Lamberu'nun gemilerinin kimini yaktı kimini zapt eyledi. Karaya çıkardığı askerle hepsinide bir güzelce dağıttı. Mısır durumu ise, düzgün değildi. Merhum Gazi Hasan Paşa, Mısır ile vazifelendirildiğinde İbrahim ve Murad beyler ile onlara intisab etmiş Mısırlı komutanlar Said taraflarına kaçmıştı ve hasımları olan İsmail ve Cedavi Hasan beyler dışarıda bulunmalarıyla Paşa merhum, Ali bey'e imaret ile defterdarlığı vermişti. İsmail bey ile Cedavi Hasan bey daha sonra Mısıra gelerek bunlardan İsmail bey nüfuz sahibi olması hasebiyle şeyhülbeled nasb edilmiş, ve Mısır'ın bütün işleri eline teslim edilmişti. İşte bu iki gurup, biribirleriyle muhasım olarak boğuşurken çıkan veba salgınında İsmail bey vefat etmiş yerine onun çırağı olan Osman bey adında birine şeyhülbeledliği ısmarlamışsada, Said'de bulunan Murad bey ile İbrahim bey savaş hazırlıklarında ve kandırmacılık yaparak Mısır'a hücum ve Osman beyide kendilerine uydurarak Kahire'ye girdiler. Osmanlı devleti vâlisi İzzet Paşa, bir emri vâki karşısında kaldı. Güya vaktiyle hepsinin affı emrini almış gibi davranarak işi tatlıya bağladı. Kuban hânı Baht Giray hân, uygunsuz davranışlarından dolayı Girid'e sonra Midilli ve Sakız'a oradan da şuraya buraya sürülmeye başlandı. Baht Giray 1215 (1800) de vefat etmiştir. Büyük Cengiz soyunun Kırımdaki hükümetleri Şahin Giray hân'da nihayet bulduğu gibi sülaleleri dahi, Baht Giray ile münkati yâni, kesilmiş oldu.

Padişah 3.Selim tahta çıktığı andan itibaren askerin nizamı ve intizamı üzerinde çok durmuştu. Sefer sıkıntılarının sonunda bu işe dahada fazla itina göstererek, sadrazam Melek Mehmed Paşanın başkanlığında bir müşavere meclisi toplanması fermanı neşretti. Bu münasebetle devlet nizamına ve askere mualim tertibine ait vekiller ve devlet adamları tarafından layihaların tanzim ve takdimi yapıldı. Hatta Kâğıdhane çayırı askere talim alanı olmak üzere tahsis olunduğundan Kağıdhâne kasrınında tamirine başlandı. Önce islahat olmak üzere tersane nizamı meydana getirildi. Timar ve zeamet kanunu yenilendi. Ne var ki, devletin durumu her taraftan yaralanıp, berelenmişti. Bunların düzelmesi güzel ve müessir tedbirlere ihtiyaç göstermekteydi. İşin başka bir sıkıntısı zamanın cehaletin hâkimiyetinde olması, iyi şeylere de kötü damgası vurulmasını sağladığı unutulmamalıydı. En önemli hususlardan biri de, ülkenin gelirleri artık masrafı karşılamaz duruma gelmiş olmasıydı. İşte buna çare olmak üzere mukataat gelirlerinde bir tanzime gidildi. On keseyi aşan mukattaat gelirinin hazine adına zaptedilmesi, on keseden aşağı mertebede faizli olanlarının sekiz senelikden aşağı satılmaması ve mecburi rüsûm yazılı gelir için beş senelik fâiz itibarıyla hemen ödenme olarak takdir edilip, bu hemen ödemesi yapılan vergiden hazineye teslim edilmek gibi, bazı mâli tedbirler alınarak topçu, top arabacı, humbaracı, lağımcı, vergi dağıtım nizamı, sikke

vezaret kanunları gibi o zaman ehemmiyetli olan nizamlar kondu.

Hizmeti memuriyesinde bulunan Mösyö Melling isimli bir zât, hatıratında: "Cenab-ı Selim'in Avrupa efkârı medeniyesini, zamanın tutuculuğunu ve cehaletini iyice bilmesi hasebiyle kadınların yardımıyla yaymağa çalıştığı, hâttâ bu hususta kızkardeşi, Hadice sultanı bu mevzuuda öncü yapmak için telkinler yapmak, arifliğini gösterdiğini" yazmaktadır. Tarih-i Cevdet'in verdiği habere göre 1207 (1792) senesindeki iç işlerimiz şu vaziyetteydi:

"Garp ocakları mümtaz ve müstesna bir halde, hatta Mısır ümera elinde, Berrişşam bilinen Cezzar'ın elinin tagallübünde kalarak, Bağdadda Mısır'ı takliden bir takım kölemenler çıkmış, vehhabiler her geçen gün cemiyetlerini çoğaltmış, İşkodra mutasarrıfı Kara Mahmud Paşa, geçen sene Rumeli vâlisini bozduğu gibi Anadoluda türeyen Acemoğluda Anadolu valisi Ali Paşayı üzüntü içinde dönmeye mecbur kılmış.

Bunlardan başka Rumelide Kırcali ve Tağlı eşkiyası namlarıyla bir takım haydutlar ortaya çıkmıştı. Bütün bunlarla şu hal katiyet kesbediyorki, devlet umumi gelir bakımından haylice yaralar almıştır. Buna bağlı olarak düşünülen islahatları yapmakta büyük zorluklar yaşanacak. Buna rağmen 3. Selim Nizam-ı Cedid'in (yeni nizam) askerinin tertiblenmesine büyük emek vererek babası 3. Mustafa'nın vasiyetini yerine getirmeğe çalışarak yenilik taşıyan düşünceleri fiiliyata koymaya ça-

lışmıştır. Eski sadrazam Koca Yusuf Paşa, Avrupa'nın savaş sanayiini bilen bir kaç tane öğretici tedarik ederek bunları ordu ile İstanbul'a gelirken beraberinde bulundurmuş ve yapılan toplantılarda varılan karar talimli asker düzenine geçilmesi oldu. Zaten padişahın gayesinin son noktası bunu temindi. Hatta talimli asker nezareti adıyla bir nezaret kurarak Mustafa Reşid Efendi'nin uhdesine verdi. Bir miktar askerde temin edilerek, Levend çiftliğinde talimlere başlandı. Fakat ortada pek kuvvetli bir engel görünüyordu: "Yeniçeri'lik" Yeniçerilerden nizamı cedid askeri yazılmak hususundaki isteklere karşı yan çiziyorlardı. Padişah 3. Selim; yeni askerin müstakil bir ocak olarak kalmasını ferman etti. Bostaniyanı hassa ocağına katarak, Bostani Tüfenkçisi olmak üzere 12 bin kişilik bir orta kurulması tasavvur edilerek evvela 12 bölük üzerine subaylarıyla birlikte 1600 kişilik bir orta düzenlendi. Bu ortaya bir binbaşı, birer sağ ve sol kolağaları ile iki mülazım ağa her bir bölüğe ki, birer yüzbaşı ve diğer subayların tayini ve Levend çiftliği kethüdası Veli ağa, kapıcıbaşılık rütbesiyle ocağa ağa olarak nasb olundu. Askerlerse, süngülü tüfenkler ile silahlandırılmışlardı.

Bir de, kanunname yapılarak en baştaki orta Levend çiftliğinde düzenlendiği için bu kanuna levend çiftliği kanunnamesi denildi. Yeniçerilerin bu oluşumlardan memnun kalmayıp, karışıklıklara sebeb olacakları eski davranışlarının ışığında bakıldığında her an beklenmeliydi. Buna binaen levend çiftliği

ocağınında 12 bin kişiye çıkarılması kararı verilirken, yeniçerilerinde padişahın gözünün bebeği gibi olduğu her tarafa duyuruldu. Önceden olduğu gibi Hızır gününden, Kasım gününe kadar Topkapı dışından Seğirdim yerinde ve Kağıdhanede talime devam etmeleri ve başkatib ile altı tane yazıcı ve tüfenkçibaşı ve odabaşı ile sakalarla kollukçularının talimlerde bulunmaları herdefasında dörder osda talim yapmak üzere 54 bölük çorbacısı (baş talimci) adıyla cümlesine baş tayin edildi.

Yeniçeriler bir kaç ay talim yaptıktan sonra gevşediler. Gerek İstanbul'da ve gerek taşrada bulunan askerleri kandırmaya başladılar. Bu sırada Sultan 3. Selim, kendi adını taşıyan Selimiye kışlasını yaptırma niyetini gerçekleştirmeye ve buna ait işleri tamamlamaya gayret etmekteydi. Yeniçeriler ise, nizam-ı cedide kaydolan askerlere: "Bu talim gavur işidir!" sözleriyle kendilerine uydurmaya çalışıyorlardı ve bu arada da, iç işlerimizin durumu hızla bir karışıklığa doğru yol almaktaydı. Paranın azlığı her tarafda his olunmaktaydı. Yeniçerileri ele almak ve teskin edebilmek için maaşlarını çoğaltıp tatmin gerektiği halde bu para kıtlığı engel olmakta idi. İşte idarede keşmekeş buna denir. Diğer taraftan da, devlet bir islahata muhtaçken ve buna başlanıldığı şu zamanda devlet adamlarıda pençe pençeye gelmişlerdi.

Anadolu ve Rumelide derebeyleri cirit oynatıyorlardı. Uşakın voyvodası Acemoğlu, Selvili Hasan

ağacık, Rusçuk firarilerindcn Tersinkli İsmail, Menteşe'de Hasan Çavuşoğlu Hacı Bekirle oğlu Ömer isimli bir takım yeni türediler iç asayişi adamakıllı ihlal etmişlerdi. Bunlardan Hacı Bekirle oğlu yakalanıp, İstanbul'da idam olundular. İşkodra mutasarrıfı Kara Mahmud Paşa üzerine de, dalgalar benzeri asker gönderildi. Ruslar, sulh antlaşmsından evvel Buğdan'a bir metropolit tayin etmişlerdi. Böyle bir ruhaninin Buğdan'da bulunuşu devlctçe mahzurlu olduğundan Eflak Voyvodası Mihal Bey, Buğdan ve Buğdan Voyvodası Aleksandr bey'dc Eflak voyvodalığına değiştirme suretiyle tayin edildi. Alcksandr bey'e Ruslara muhalefet olmak üzere ahaliye gizlice telkinlerde bulunarak devlet-i Osmaniye tarafdarı olan metropolitlerden birinin tayin ettirilmesi hakkındaki istirhamda bulunulması dilekçesi yazılması istendi. Hakikaten, Aleksandr bey'de ülkenin ileri gelenlerini elde ederek başarılı oldu. Lehistan'ın bölünmesi de, bu tarihe yani 1207 (1793)'e rastlamıştır. (Faide 220)

Bahse konu tarihe kadar Osmanlı devletinin Avrupa ülkelerinde devamlı olarak ikamet eden elçilikleri yoktu. Lazım geldikçe bir sefaret heyeti tanzim olunup, yollanır ve heyet kendine düşen işleri tamamlar tamamlamaz avdet ederdi. Bu vaziyet bizi Avrupa devletleri arasında bulunmaktan men etmiş oluyor ve devletler arası münasebctlcrimizde eksikler meydana getiriyordu ne varki, zamanla bu mahzurlar anlaşıldı.

3. Selim ilk iş olarak maheriyet ve ihtisası çok olan Fransa'da bir daimi sefaret kurmayı arzu etti. Fakat, Fransızlar ihtilal içinde oldukları gibi birkaç Avrupa devletiyle de savaşma durumundaydı.Tarih-i Cevdet'te söylendiği gibi" çok eski zamanlardan beri ehl-i islam ile sulh-u salah üzre olan ayrıca Osmanlı devleti ile de, hiç savaşmamış bulunan İngiltere devletinin İstanbul'da ikamet eden elçisi" ile müzakere yapılıp, Londra'ya daimi bir sefir gönderilmesi karar altına alındı. Bunun için kalyonlar katibi sabıkı Yusuf Agah Efendi, Londra elçiliği vazifesine tayin olunurken,sefaretin baş katibliğine sadaret mektupçuluğu halifelerinden Raif Mahmud Efendi, ataşeliğine yani maiyet memurluğuna Derviş ağa ve iki tercüman ile te-bai hristiyaniyeden diğer bir kimse seçildiler. Agah Efendi, görev yerine kara yolu ile gitmesine rağmen İngiliz kralına gönderilen hediyeler için bir gemi kiralandı.

Eskiden beri İstanbul'u tehdit eden kıtlık padişahları, devletin adamlarınıda bir dereceye kadar tehdid ederdi. İstibdad hükümetlerinde özel bir şekli hal vardırki, o da hükümet ile tebası arasında devamlı olarak birbiri aleyhine gelmek vesilesi olmasıdır. Bu halet-i ruhiyeyi her iki tarafda takdir ettiğinden daima birbirlerine karşı ihtiyatlı bulunurlar. Padişah 3. Selim de aynı hareketi seçme durumundaydı. Bu sıralarda ekmeğin, yenmiyecek derecede pişirildiğini öğrenerek bu hususa memuriyeti olması hasebiyle İstanbul

kadısını azledip, İstanbul'a zahire getirtmek için hükümet tarafından, taşraya gönderilmekte olan mübayaacıların, reayaya gaddar ve yolsuzluk ve çeşitli irtikapları sabit olduğundan ilga ederek 15 bin kuruş tahsisiyle bir zahire nazırlığı kurdu. Bu nezaret, tüccarın hukuku muhafaza edilmek şartıyla taşra'dan zahire getirme ve tersane anbarlarında toplayacak ve tüccarın malı elden çıktıktan sonra, tahıllar başlayınca ekmekçilere dağıtılıp, parasını toplayacaktı. İlk nazır başmuhasebeci Ratib Ebubekir Efendi isimli bir zat olup, üzerine üçüncü defterdarlık demek olan şıkk-ı salis defterdarlığı da verilmişti. İstibdad idarelerinde en dehşet veren teveccühden birisi de bilistiklal kaydıdır. Bu kayıt, sadrazam veyahut kaptanPaşa veya vali olanlar şer'i hükümlerle ve kanuna uygun değilde keyfi icraata vazifelenme olduğundan, öldürme, idam, mal müsaderesi sürgün, azledip, atama, rütbe verip, almaya dahi izinli olurlardı. Bunun ne derece zararlı bir irade olduğunu düşünelim. Bu kabilden olarak kaptan-ı derya Hüseyin Paşa irtikabından ve temin eylediği gemi edevatının çürük lüğünden Bodrum'da inşa edilen bir geminin indirilmesinde vermiş olduğu aletler ile eksiklik görüldüğünden dolayı liman reisi Mehmed Kaptan ile direkçi bir hristiyanı katletmiş ve sonra durumu babıaliye bildirmişti. İç ihtilal: İşkodra'da mutasarrıf olan Kara Mahmud Paşa isimli biri isyan ederek ta Elbasan'a kadar uzanmıştı. İsyancının tedibi ve işkodra'nın kurtarılması maksadıyla

yeterli sayıda asker ile üzerine gönderilen Rumeli valisi Ebu Bekir Paşa, şehri bir müddet muhasara altında tuttuktan sonra, kış mevsiminin gelmesiyle askeri biribirinden uzak konaklama bölgelerine dağıtma mecburiyetinde kaldı. Ancak bu vaziyeti istihbar eden Kara Mahmud Paşa'da bir gece sabaha yakın saatlerde şehirden çıkıp her bir konak yerine verdiği baskınlarla Osmanlı askerini büyük bir mağlubiyete duçar etti. Çok miktarda alet ve edevatıda ele geçirirken bir hayli mühimmat ve cephaneyide emrine aldı.

Kara Mahmud Paşa, Sultan 3. Selim'in tahta çıkışının başların dayken de, serkeşane hareketleri ile nazarı dikkatleri üzerine toplamıştı. O zaman alınan bir çeşit siyasi anlayış icabatında kendisini lûtf ve mudara yolu ile istihdam etmek kabil olursa iyi olur denerek hataları af olunmuştu. Ayrıca da, vezaret rütbesi tevcih edilip, işkodra mutasarrıflığına ilave olarak Anadolu Eyaleti dahi verilerek bu eyaletten bir senede hasıl olacak 600 kese akça dahi, hemen ve peşin olarak kendisine gönderilerek, Rus ve Avusturya savaşları henüz devam etmekte olduğundan büyük bir askeri güçle Budin sahrasına gönderilip, Avusturyalılara bir göz dağı verilmişti. Paşa kendine yapılan bu iltifat ve tevcihlerden şımararak, sulhun hemen peşinden elindeki, mal ve bol aletleri ile İşkodra'ya döndü. Artık tamamen şımarmıştı. Dağlı adı ile ortaya çıkmış eşkiya taraf taraf tepelenmesi, maksadıyla üzerlerine asker gönderildiği halde, Acemoğlu isimli

haydutu, Anadolu valisi İznikli Ali Paşa sığındığı Banaz kalesinden avdete mecbur etti. Bunları belirtmekten maksat eşkiyanın kuvvet ve sebeb olduğu vakaları düşündürmektir. Çerman mutasarrıfı Ali Paşa, Dağlı eşkiyasını çeşitli bölgelerde bastırmakta ve bozguna uğratmaktaydı. Hatta Rumelide Hasköy civarında Yoğurtçu köyünde kale inşa eden bu eşkiyaların, Paşa tarafından, gaflete düştükleri esnada muhasaraya aldığını görüyoruz. Haydutlar muhasaraya 8 gün dayandıktan sonra, binmiş oldukları hayvanların kulaklarını keserek, yaralılarını yakmak suretiyle geceleyin kaçmak yolunu denemişlerse de, çoğu ölüpde gitti. Başka bir taraftan da Cezzar Ahmed Paşa Berrüşşamda en tanınmış hanedanları mahvederek yine Cebel-i Lübnan'da istiklaliyet fikrini ileriye götürmüştü.

Fransa konsolosu ile arasında çıkan soğukluğa göre Akka ve Sayda'da bulunan Fransız tüccarlarının konsoloslarıyla birlikte çıkıp gitmelerini emir edip ve hanelerini de kapatmıştı. Konsoloslar, Yafa'ya giderek devlete şikayette bulunmuşlarsa da, iddiaları hakkında babıaliden emre, Cezzar Paşa, benim onlarla adavetim vardır. Yerlerine başkaları gelirse kabul ederim cevabı verdi. Cezzar Ahmed Paşa bir ara hac emiri de oldu. Fakat gitmeden önce Şam eyaleti uhdesine verildi. Bu imtiyazla Cezzar bütün her tarafı elinin altına alıp tasarrufa başladı. Hac dönüşünde bir vakit sulhe eğilim gösterdiyse de, daha sonra hunhar-

lığı yine ele aldı. Fevkalade zeki, ileri görüşlü, genellikle kıyafet değiştirerek dolaşır ahalinin arasına karışır onları dinler, duyduklarını birbir onlara söylerdi. İşin bu tarafını bilmeyen ahalinin kimisi sihirbazlığına, kimi de cinlerle konuştuğunu düşünürdü.

Medine'de bile asayiş bozulmuş, harem ağaları ve yerli asker arasında aylar süren savaşlar meydana geldi. Cezzar Ahmed Paşa hac'ca gittiğinde şeyhülharem'i azledip, yerli askerlerden suçlu olanları cezalandırıp, sükuneti sağladı. Halep ve Rakka'nın ahvalide bir çok çalkantı içindeydi. Rakka ve Diyarıbekir eyaletlerinde dahi, Meyello aşiretinin iskan başısı Timur isimli biri zorbalıklarda bulunuyordu. Vehhabiler'de Basra taraflarında ve içlerinde elhisa taraflarına kadar yürümüşlerdi. Timur, konar göçer takımından olduğundan, ele geçirilemiyordu. En sonunda cemiyeti perişan olarak 1209 (1794) de Bağdad valisi Süleyman Paşa'ya sığında Paşa, affınada tavassut etti.

Bu sıralarda baruthaneler nizamı yenilendi. Yabancı elçilerin hududdan girdiklerinde veya tam tersi, avdet etmek üzere hududlarımızı terk edene kadar eskiden tayın vermek adetken, bu husus kaldırıldı.

****

1209 (1794) senesinde Sultan 3. Selim, Fransa ve İsveç'ten mühendisler getirtti. Bu mühendisler, Fransa

tersanesindeki kullanılmış olan şekil ve ölçüler üzerine gemiler yaptırmaya vazifelendirdiği gibi Baron dö Toth'un marifetiyle kurulmuş olan bahriye de, yeni bir tanzime tabi tutularak, denizcilik ile inşaat bölümlerinde yetiştirilmek üzere 200 talebe alındı. Büyük, bayağı topların yerine hafif toplar konularak, yeni usullere uygun kışlalar yapılıp, tüfenkçiler ile topçu ve humbaracı bölüklerinin Avrupa usûlü üzere talimlerin˙ apması başlatıldı. Tophane dökümhanesi Fransa zabıtlerinin ve humbaracılarda ingiliz Mustafa adında müslüman olmuş birinin idaresine verilmişti. Yeniçeriler bu yapılmakta olan yeniliklerden kuşku duyuyordular. Padişah 3. Selim kaptan-ı derya Gazi Hasan Paşa'ya büyük itimad beslemekteydi. Valide kethüdası Yusuf Ağa, Enderun mensuplarından sır katibi Ahmed Efendi ve mabeynci Ahmed Bey, sözü geçen kimselerden olup, sadrazam Melek Mehmed Paşa ise hem mülayim hem de, ihtiyardı. Sonunda Melek Paşa azledilerek yerine Mısır valisi İzzet Mehmed Paşa tayin olundu. Cevdet Tarihi der ki

"garib tesadüflerdendir ki, 1.Abdülhamid devrinde sadrazam olan İzzet Mehmed Paşa, Bolu ahalisinden olduğu gibi baltacılıktan, yazıcı halifesi, sonra darbhane ve şehremini, ondan sonra vezir arkasından da sadrazam olduğu gibi, bu defasında da sadaret makamına getirilen izzet Mehmed Paşa aynen Bolulu olup, o da baltacılktan yazıcı halifesi, yazıcı, darbhane ve şehre-

mini olmuş bilahire vezir ve sadrazam olmuştur. Her ikiside, bey halife diye tanınmış imiş."

Melek Mehmed Paşa bir istisnaya tabi tutuldu. Sadaretten alınmış bulunanlar İstanbul'da oturtulmazdı. Paşa ayrılık gütmeyecek ve entrika çevirmeyecek yaşta olduğundan Ortaköyde bulunmakta olan sahilhanesinde ikametine müsaade olundu. Eşkıyalardan Acemoğlu Ahmed sonunda yakalandı ve idam edildi. İşkodra mutasarrıfı Kara Mahmud Paşa'da İspanya kralının tavassutuyla affa mazhar edildi!

****

Tarih-i Siyasi diyor ki:

"Fransa ihtilali gittikçe alevlenmiş olarak bir cemahir şeklini almış idi. İhtilal önce kralları bulunan 16. Luiyi kalmakta olduğu Versay'dan Paris'e getirtip, önce hapsedip daha sonrada giyotine gönderip, öldürdüler. Bu vaziyete kayıtsız bakışlarla iktifa etmeyen Avrupa devletlerinin çoğu, Fransa'nın aleyhine olmak üzere İngilizler ile ittifakı tercih ettiler.

Yine bu sıralardaki tarihçilerin nakline göre:

"1793 senesinin sonlarında Rusya imparatoriçesi, Fransızların aleyhinde olarak bilfiil savaşa katılmak üzere İngiltereye iki şart taşıyan bir teklif getirdi. Bunun biri,

Rusyanın Lehistanda ele geçirdiği toprakları tasarufunun temini, ikincisi de, devlet-i âliye aleyhinde olarak Rusya ve İngiltere arasında anlaşma maddeleri olup ve aleyhimize dair olan 2. şart, İngiliz kabinesi tarafından kabul olunmadığından o hususta iki taraf arasında devam etmekte olan müzakereler kesildi."

Fransa kralının öldürülmesi esnasında kraliçe Mari Antuanet hapiste bulunuyordu. Daha sonra kraliçeyi de idam ederlerken, bir kaç ay sonra öldürülen kralın kızkardeşiyle akrabalarından erkek ve kadın olmak üzere 24 kişiyi daha idam ettiler. Kraliçe Antuanete yapılan ve cezalanmasına sebeb olan isnat, kardeşi tarafından devlet-i aliye ile savaşmakta bulunan Avusturya İmparatoruna Fransa hazinesinden 2 milyon Frank verilmiş olmasıdır. "Fransa cumhuriyetinin babıali tarafından tanınması, cumhuriyetin Prusya ile sulh yapması takip etti. Verninak adlı ilk elçi, Venedik ve Bosna yolu ile İstanbul'a gelmiş ve doğruca Bey oğlundaki Fransız sefarethanesine gitmiştir. 1210 (1795) tarihi Lehistan'ın 3. ve sonuncu bölünmesine rastlar. Fransa'nın iç işleri oldukça karışıktı.

Bu sıralarda Avrupalıların Şark Meselesi dedikleri hesaplar daha başka bir safhaya gitmekteydi. "Ruslar, Kırım ve Sibirya'nın ellerinde bulunması sebebiyle Asya'ya doğru sarkıyorlar. İngilizler ise, Hindistan'da yerleşiyorlardı." Fransa'nın İstanbul elçisi Verninak

bizi hükümetiyle bir anlaşmaya razı etmeye çalışıyordu. Tarih diyor ki:

"3. Selim, Rusya, Avusturya taraflarından emin olamadığ için ve Avrupa dengesine dahil olmak üzere Avrupa devletlerinden bazılarıyla antlaşmalar yapmayı arzu etmekteydi. Ancak Fransız elçinin ittifakta sunduğu teklif hemen tecavüzi bir karakter taşıdığından çokça kısa zamanında devleti bir savaşa sokacak görüntü veriyordu. Padişah işin bu boyutu yüzünden buna onay veremedi. Sırf Avrupa'ya ait olarak Fransa Cumhuriyetine karşı olan devletlerle genel bir sulh antlaşması imzalandığı tarihden geçerli olmak, Fransa'nın o şekille genel sulh imzasında, elinde olan ve devlet-i aliyenin bugün emrinde bulunan toprakları muhafazası istikametinde iki taraf birbirlerinin topraklarına kefil olmak, başka bir devlet tarafından birisine taarruz yapıldığında başka tarafdan yardım ve imdad, piyade ve suvari 30 bin asker, yahud bunun karşılığı 12 kapak kaldırır ve 10 tane fırkateyn olarak takdir edilen gemi, üç veya engeç dört ay zarfında mağlup olan yere gönderilmek ve asayişin devamına taraftar olan diğer devletleri de, ittifaka almak şartıyla, 15 maddeden meydana gelmiş bir savunma ittifakı müsveddesi yani taslağı hazırlanmışsa da, elçinin görevden alınması ve diğer olayların gelişmesinden dolayı imzalanamadı"

Bu sırada İran hududu da, devletin dikatlerini üzerine toplayacak hale gelmişti. İran Şah'ı Aka Mehmed Han, Rusların Dağıstan içinde Derbend kalesini zapt

eylemeleri üzerine mevcud askeri ile kaleye saldırıp, Rusları yendi.

Vaziyet böyle bir renk alınca, Kuban taraflarında bulunan Moskof güçleri İran'ın üzerine yürüyüşe geçti. Yürüyüş sonuna doğru, Ruslar İran Şahı Aka Mehmed Han'ı müşkül durumlara düşürdüler. Bu vaziyete gelincede, Aka Mehmed Han, Osmanlı Devletinde kendine yardım edecek makama vazifeliler göndererek istimdadda bulundu. Ancak bu rica bir neticeye ulaşmadı. Tarihlerimizin tetkikinde görülen o durki, Osmanlı ülkesinde bu dönem içindeki vaziyet, idare usûlünün bir nişanının bile kalmadığını göstermesidir.

Küçük küçük derebeylikler çıkıp, batıyor büyük büyük eşkiyalar türeyip zorluklar çıkarmaktaydı. Bir çok beldede ahali iki kısım halinde karşısındaki ile mücadelelerde bulunuyor ve merkezden de, emirlerden başka bir şey gelmiyordu. Rumelide Yenipazar ile Gülefçe taraflarında Silahdar Osman Haseki adlı birisi türedi. Tecavüzlere başlayınca yakın bölgedeki kazaların ileri gelenlerine ferman gönderildi. Ancak, af talebiyle İstanbul'a gelmişsede, idamı gecikmedi. Dağlı eşkiyası ülkenin başının, tam bir belası olup adeta kangrenleşmişti. Hacı Molla adlı bir haydutta Plevne kazassını idaresi altına aldıktan sonra Lofçalıları katılmamalarından dolayı, topa tuttuysa da, Lofçalıları mollayı püskürttüğü görüldü. Hacı ve arkadaşları daha sonra binbaşı rütbesiyle mükafatlan-

dırıldılar. Hacı az geçmeden Balkanların güney tarafına kaçtı. Balkanlar güya muvazene direği gibiydi.

Bir tarafında dikiş tutturamayan eşkiya, öbür tarafına geçip otarafta toplanıyorlardı. Bu sıralarda Vidin ve Belgrad taraflarıda karıştı. Belgrad'dan uzaklaştırılan Börüceli Köse Mustafa adlı haydut ile yamaklardan bazıları yeniden Belgrad'a girince buralarda da hükümlerini yürütmek istediler. Vidin yamakları isyancılarının başlarından olan Pasban oğlu ile birleştiler. Pasbanoğlu, bunlara top ve cephane ile beraber adamlarda verdi. Bunlar, Belgrad yeniçeriağası ve 4 orta subayı ile anlaşarak aniden şehrin varoşlarına girdiler. Muhafız Hacı Mustafa Paşa, yanındaki askeriyle iç kaleye kapandı. Haydutlara mütemadiyen, imdad gelmekteydi. Mesele o kadar önemli büyüklüğe eriştiki Rumeli valisi Seyyid Mustafa Paşa, Rumeli eyaletindeki mansıb sahibi olsun, mazul olsun bütün mirmiranı eyalet askerini ve savaş erbabı kimseleri toplayıp, haydutların üzerine yürümeğe memur olundu. Fakat muhafız Paşa askeriyle kaleden bir çıkış yaptı ve haydutları perişan etti.

Pasbanoğlunun işteki rolü dolaysıyla üzerine gerek Rumeliyle Niğbolu askeri sevk olundu. Vidin muhasara edildi. Kış'ın gelmesi münasebetiyle kuşatma kaldırıldığında Pasbanoğlu'nun artık yamaklara yardım etmeyeceğine, yamaklarda vukubulacak mirasa dikkat edeceğine, Eflak'dan gelecek zahireden de fazla para almayacağına dair bir af dilekçesi geldi. Af

istekleri kabule mazhar oldu. Mevkiide bununla bir daha muhkem yani sağlam hale geldi. Osmanlı devleti, Avrupa ihtilafları, İran'ın hali, dağlı eşkiyasının verdiği meşguliyetin arasında kalmıştı. Dağlı eşkiyası takip edilmekteyken, bu arada Hacı Molla yaralı olarak öldü. Bu eşkiyaların takibine vazifelendirilmiş bulunan Hakkı Paşa çok seri davranarak bu şaki'lere yardım eden Dimetoka, İştib, Edirne, Gümülcine ve Samko ayanlarıyla çeşitli eşkiyaları ve 500 kadar Dağlı eşkiyasını yakalayıp idam etti.

Tarih-i Cevdet'in beyanına göre, devlet bu sıralarda bir de, tarikat politikası icad eylemiştir. Şöye ki:

> "Yeniçeriler tarikat-ı Bektaşiye'ye mensup olup, halbuki bu sırada ise, nizam-ı cedide rağbet olunarak, yavaş yavaş yeniçerilik düşüncesininde kaldırılması lazım olduğuna bakarak, Bektaşi tarikatına bedel, yani muadil olarak tarik-i aliyeden mevlevi tarikatı pek uyum sağlayacağından pek parlamıştı. Sultan 3. Selim, tahta çıktığındaki ilk dönemlerinde Hz. Mevlana ile civarında defin olunmuş, ileri gelen kimselerin örtülerini yenilettirip bunları Konya'ya göndererek sandukalara koydurduğu günlerde Avusturya antlaşması imzalanmıştı. Sonra Galata Mevlevihanesinin bitmesi, Kaptan Paşa'nın donanmayı hümayun ile Akdenizden mevlevi adedince 18 tane kurban ile küçüklü, büyüklü korsan aktarmasıyla geldiği güne tesadüf eylemiş olması mevlevilik düşüncesini kuvvetlendirmişti."

Bu sene de Kasım Paşa mevlevihanesinin açılışı yapıldı. Kaptanı derya bir kıta korsan aktarınasıyla gelmesi takip edince öncekiler gibi bunlarda keramet-i mevleviyeden sayıldı. İran Şahı Aka Mehmed Han, Dağıstan seferi esnasında komutanlarından Sadık Han ile beraber Şuşi'yi zabtettikten sonra adamları tarafından öldürülmüştü. Katiller Han'ın yanında bulunan mücevherleri alarak, katil olayında parmağı olan Sadık hana getirdiler. Sadık Han İran hükümdarlığını kurarak ilerlemeye başladı. Lakin Aka Mehmed Han-'ın kardeşinin oğlu, bulunan Baba Han veliaht idi. Babahan, Fethi Ali Şah ünvanıyla tahta çıktı. Vakit geçirmeden Sadık Han'ın üstüne yürüyüşe geçti. Kazvin taraflarında karşılaştığı Sadık Han ordusunu bozmayada muvaffak oldu. Sadık Han bu mağlubiyeti karşısında elinde bulunan mücevherleri yeni han'a göndererek biat etmeyide ihmal etmedi. Şimdilik İran, post kavgasına ara vermiş oldu. Fransa'da meydana gelirken ortalığı velveleye veren meşhur, ihitilal bizimde gözümüzün içine batmaya başladı. Hadiselerin, gelişmesi tırmanması tarafımızdan şöyle böyle takipteydi. Cevdet Paşa Tarihi'nin bildirdiğine göre, 3. Selim devrinin başlarına kadar devletin ecnebi ülkelerde elçilikleri daimi olarak yoktu. Avrupa ile ilgili bilgi ve havadisleri divanı hümayun tercümanları vasıtasıyla, İstanbul'da ikamet eden ecnebi sefirlerden ve bazende Eflak ve Buğdan Beyleri tarafından alırdı. Bu durumun dış siyasetteki halimiz için ne büyük bir

noksan, ne yaman bir günah olduğunu izaha hacet yoktur sanırım. Ancak, Padişahın sadece fikri yeniliklerle davranması ve bu yolu takip etmesi, önceleri Agah Efendi adlı bir zatı Londra'ya, daha sonra Ali Efendi'yi Fransa'ya, Afif Efendi'yi Avusturya'ya, Aziz Efendi'yi de, Prusya'ya büyükelçi olarak yolladı ve de bir müddet sonra Agah Efendi'yi getirtip, Ferruh Efendi isimli bir zatı boşalan makam sahibi etti. Şimdiki hariciye nezaretinin taslağı olan riyaset kütab mansıbı da, böylece ehemmiyet kazanmaya başladı. Size numune olmak üzere bu tarihde Paris büyükelçimiz Seyyid Ali Efendi'nin Fransa'nın iç işlerine dair Babıali'ye takdim eylemiş olduğu raporun bazı bölümlcrini aşağıya alıyorum:

"Marsilya'dan Paris şehri 212 saat mesafedeyken, adı geçen bu mesafede öyle bir düzenli çalışma yapılmış ki, adeta çok büyük bir bahçeden geçiyorum sanırsınız. Son derece güzel bir imar ile adeta bir seyir mahallini kurmuşlar. İşlerinde öncü oldukları malum-u devletleridir. Dağdağa-i ihtilal sebebiyle perişanlık olması lazımken zerre kadar harp alametleri görülmemiştir. Fakat istilanın yaklaşması ile Tulon'da ve bazı savaşlarla Liyon isimli büyük şehirdeki, bazı evlerde yıkılma olmuşsada diğer taraftanda tamir edilmektedir. Şehir gönül alan Paris mamur ve ferah, almış olduğu nişan ile gıbta edilecek Frengistan olarak geceleri birer bahçede sazende ve hanende yani çalgı çalıp, şarkı okuyanlar, türlü, türlü marifetler gösterenlerle neşe içindedir.

Geçmiş dönemde bahçeler olduğu gibi kış günlerinde şehrinde içinde bulunan 24 tane komediye yani hayalhanelerde daima zevkle seyredilen sanatlarını yapıyorlar, ahalide bunlara müptela olmuştur. Bunları seyretmeye giden bir adam 5 Frank'ki, her biri bizim sikkeye göre 26 paradır, verir. Bir küçük limon kutusunda şekeri dondurmayı bir Franka alıp yiyip sevinir. Buralarda, para su gibidir. Ama herifler buluyor ve harcıyor. Kadınları gayet muteber olup, serbesttirler. Hatta içlerinde erkeğinden daha imtiyaza sahip ve mertebesi olanlar varken, düşük bir bayan meclise, topluluğa gelse başkan meclisi boşaltıp, ayağa kalkar, tanıdığı için makamına oturtup, kendisi ayakta kalır. Mani'nin, acem diyarında Nuşirevan'ın babası zamanında yaydığı batıl mezhebi buralarda adeta bir düsturûl ameldir. Erkekler arasındaki ittifakın sonu gelmez haldedir. Henüz gereği gibi duyurulamadı ama görünüşü bu şekilde olmalı, inşaallah daha sonra hakipay-i devletlerine yazılacaktır."

Raporun mealinden anlaşılıyor ki, ne politika ne de diplomasi ile bir bağlantısı var. Görülen odur ki, şuradan buradan gözlediklerini bildirmiştir. 226. Faidede gördüğünüz gibi Fransa azdıkça azmış nihayet kral 16. Lui, hanımı kraliçe Maria Antuanet ve kralın kızkardeşi ile birlikte yirmidört yakın akrabasını daha idam etmişlerdir. Tarihler 1211 (1797) senesini gösterdiğinde imparatoriçe Katerina ölmüş ve yerine oğlu Pol Petroviç tahta çıkmış oldu. Napolyon

Bonapart bu tarihte kralcıların elinden Tulonu alıyordu.

Başkumandanlık üstünde olduğu halde, İtalya sonra Avusturya seferlerinde aldığı galibiyetler neticesinde de Papalık makamını İtalya'dan ayırarak, İtalya'yı Fransa'nın nüfuzu altına sokuyordu. Viyana'ya hareketinde Tirol, Bohemya, Macaristan silahlı isyanı, Venediklilerin Fransızlar aleyhine davranışları Bonapart'ı barışa mecbur etti. (Kampo-Formano sulh antlaşması) Bunun sonucunda Venedik hükümeti toprakları savaşan devletlerin arasında paylaşıldı. Cezayir ve Adaları, Preveze, Parga, Voniçe, Boterinito Fransa'ya, Venedik şehri ile körfezi, Dalmaçya ve Kataro limanı Avusturya'nın payına düştü. Venedik devleti de, böylece ortadan kalkmış oldu. 1212 (1797) Kampo-Formano sulh antlaşmasında Cevdet Tarihi, garib bir halet-i ruhiyeden bahsetmektedir, diyor ki:

"İşte yazmış olduğumuz sulh haberi 1212, 1, Cemaziyel evvel (1797, Ekim 22 Pazar) günü Viyana'da yapıldığı gibi, elçimiz Afif Efendi, hemen Reisülküttap Efendi'ye bir yazı göndererek istifta, tabir olunur posta ile Belgrad muhafızına, o da büyük bir süratle İstanbul'a göndermiş ayın 16. günü İstanbul'a ulaşmıştır. Beyoğlu'ndaki sefirler durumu henüz haber almadıklarından tercümanları aracılığıyla kendilerine durum haber edilmiş, eskiden Babıali böyle haberleri onlardan öğrenmekteyken, 3.Selimin koyduğu yeni daimi sefaret usû-

lünün güzel faydasından olarak, bu sefer malumatı bizden almışlar bu halde bizleri bahtiyarlığa sevketmiştir."

1210 (1795) senesinde Osmanlı Devleti ile Fransa arasında bir, gizli savunma ve işbirliği imzalanmıştı. Bu bakımdan devletin, Fransa Cumhuriyeti ile olan münasebetleri gayet iyi olup, itibar olunur hale gelmişti. Fakat, Fransa Cumhuriyeti ile Avusturya antlaşması Cezayir Yunaniyesi ile Preveze sahillerinin zabtı ve Napolyon tarafından cumhuriyet fikrinin Rum ahali arasında duyulup, yayılması Osmanlı Devletinin Fransa'ya karşı olan siyasi görüşlerinin değişmesine müstakilen önemli sebebti. Tarih-i Siyasi de aynen diyor ki:

"Vaziyetin açıklandığı gibi babıâli Fransa Cumhuriyetinden emniyet bakımından çekinme noktasına gelmişti. Napolyon Bonapartın Tulon Limanında büyük bir donanma hazırlamakta olduğunu istihbar edince bu hazırlığında Arnavutluk üzerine olduğu akla gelmiş ise de bahse konu donanmanın Mısıra taarruz etme ihtimali bulunduğu bir Fransız gazetesinde görülünce bu hal Osmanlı Devletinin bir kat daha endişesini arttırdı. Böylece diğer devletlerin safına doğru eğilim göstermeyi tercih etti. Bu bakımdan vekiller heyeti yapmış oldukları müzakereler sonunda Fransız cumhuriyetine emniyetinde caiz olmadığı tesbit edildiğinden lazım gelen tedbirlerin alınmasına teşebbüsle birlikte siyaseten dahi kuvvet bulmak üzere Osmanlı Devletinin

menfaati ile müttefik olan devletlere de gizlice anlaşmaları muamelesine başlanması duyuruldu. Fakat Fransızlara bir ip ucu verilmiyerek bunlara da dikkat ederek iltifat ile idare yoluna gidilmesi kararlaştırıldı. Bu hakimane düşüncenin kararına reisilküttab efendi tatbikle vazifelendirildi. Velhasıl Napolyon Bonapart, sefer hazırlıklarını tamamlayarak donanma ile Tulon limanından çıkıp, Malta adasına gelmesiylen, adı geçen Malta adasını kuşatıp, zapta muvaffak oldu. Kovaliye ocağını kaldırdı. Tarihler bu sırada 1212 (1797) sencsini gösteriyordu. Esasında cumhuriyet fikrinin Fransadan birdenbire parlaması Avrupa istipdat idaresinin gözünde hayretler, fikirlerinde şaşkınlıklar meydana getirdi. Hatta bizi bile tesiri altına aldı. Preveze Sahillerinde cumhuriyet düşüncesinin takdirkarları Rumlar arasında duyulup yayılması salim hükümetleri bıktırıyordu. Diğer taraftan Avusturya sefiri Herbert bâbaliye müracaat ederek Avusturyanın eline geçen venediklilere Avusturya tebası ve Fransa sefirinin ölümü münasebeti ile maslahat güzarında yine bâbıaliye müracaatla Kampo-Formano sulh antlaşması mucibince Fransaya ilave olan Korfu, Zanta, Kefalonya, Ayamavri, Çuka Adaları ve orada oturanlar hakkında bundan böyle Fransız muamelesinin yapılması hakim ve subaylara tenbih edilmesini talep etmeleri ayrıca endişelerin çoğalmasına sebep oldu. Çünkü Osmanlı Devleti ilk önce venediğin bölünmesine itiraz sahibi idi. İkincisi sefirlerden Fransa maslahatgüzarının talepleri çok mühim görünüyordu. Bir sene önce İzmirde Avusturya canbazlarıyla venediğe tabi Zanta ahalisinden yirmi otuz kadar hay-

dut arasında büyük bir kavga meydana gelerek neticede Hırvatlar ile Venediğe tabi adalar halkının Osmanlı topraklarına girmeleri resmen yasaklanmıştı. Şimdi ise bunlar Fransa tabiyetine giriyorlar. Bu vaziyette haklarında geçen dönemde yapılan muamele güç göründü. Esasen siyasetimizin ebedi bir kaidesi olan bir görüşün kararıyla istenilen emirlerin açıkça tasdiki çıkmayacak surette münasip tabirler ve hafifce nükteler ile yazılıp verilmesine karar alındı.

İçişlerimizin önemli bir sıkıntısı yine Pasbanoğlu meselesiydi. Sadrazam Mehmed İzzet Paşa bu adamın üzerine gitmek içinde sefer hazırlıklarına başlamıştı. Siyonizm, yâni yahudi milletinin müstakil bir devlet kurması fikri aniden bu sene ortaya atılmıştır. Bir musevi, Kudüs'ü şerifde bir yahudi devleti kurulmak için bütün musevilere hitab eden bir beyanname bastırıp yayımladı. Fransa ihtilalinin sonuçları sıkıntılarına dair devrin hariciye nâzırı olan reisülküttap Atıf Efendinin kaleme aldığı "Muvazene-i Politikiye" layihası babıâli'nin şu zamandaki siyaset seviyesini ve irfanını pek açık bir şekilde gözler önüne serer. Atıf Efendiye göre: "Devletler, Jan jak Ruso namlarıyla meşhur zındıklar ve bunlara benzeyen inkârcılar, peygamberlere söğüp, ileri gelen kimselere dinlere, hakaretle ortadan kaldırmaya eğilim taşımaktan zevk alan, ahalinin inançlarıyla alay eden sözler ile dolu kitaplar yazarak kandırma yolunu denemektedirler.

Fransızların, ihtilal döneminde kliseleri kapamaları, papasları öldürüp, kovmaları din ve mezhepleri kaldırmaları hep bu düşünce sahiplerinin yazdıklarından ileri gelmiştir. Bunlar, her devletin esas uyması gerekenin nizamını temine lazım usul ve şeri'inin, din ve mezhebden kopmalarını temine bunu ilan-ı küfür ile bütün ahalinin tamamen, dinden ayrılmalarını temin ederek hayvanat kıyafeti ve anlayışına getirmek hedefini gütmüşlerimiş! Bu kadarla kalsalar yine iyi daha ileri noktalara gitmişler. Her yerde kendilerine benzeyen kafadarlar bularak "Hukuk-u insan" tabir ettikleri isyan beyannamesi meallerini (!) her lisana tercüme ettirip, yayımlayarak bütün müslümanlar ile çeşitli milletlere mensubu olan kendilerine bağlıları aleyhe sevketmişler, fakat Avrupalı devletlerin ekserisi de bunların aleyhlerinde birleştiklerinden ülkenin düzelmesi ve devletlerin hali hazır durumunun içine ait işlere müdehale ile taarruz niyetinde olmadıklarını, savaştan maksatları mülkün korunması, meydana gelecek düşman saldırısı ile Fransa'da cumhuriyet usûlünü kurup, devam ettirmeğe gayret olduğunu ileri sürerek devamlı faydalar sağlayacağını, bildirerek bazı hükümetleri yanlarına çekebilmişlerdir. Ortada yalnız Avusturya ile İngiliz imparatorlukları kalmıştı. Genişleme niyeti taşımadıklarını beyan etmelerine rağmen adı geçen ülkelerin kilidi olan nice kale ve istihkâmları alınıp, tavırı hükümet olarak kendi hükümet usûllerine benzetmişlerdir. Ayrıca Sardunya

krallığından Savda eyaletini, Cebal-i Şahkadaki Toleditalo boğazını ve bir kaç kaleyi almışlar imiş. "Atıf efendi bu minval üzere Bonapart'ın İtalya, Venedik ve Avusturya savaşlarını saydıktan ve Fransa'nın esas gayesinin, ahd ve şarta bakmayarak bütün devletleri cumhuriyet idaresine yâni fetreti getirmek hususunda değişiklik ve bir taraftanda ülkenin genişlemesi bulunduğu, Avrupa devletleri kalp rahatlığı içinde ittifaka gitmek, denizden ve karadan Fransayı kuşatarak cesaretler içinde hücuma başlamışlarsa da, iç ihtilal çıktığından durumda zorla değişim ihtimali bulunduğu ve edilmediği takdirdede, Fransa'daki, milletvekillerinin çoğu, katl-i nüfus ve mal devşiriciliklеriyle tanınmış ve menfur jakobin zümresinden olduklarından, vaziyetin çok daha fecii bir vaziyete geleceği, Osmanlı devleti bu savaşın ilk anından beri, tarafsız kalarak Avrupa devletlerine şikayetkâr hallerine rağmen gerek tavır olarak, gerek yiyeceğe dönük mal ihracında iktisadi açıdan dostluk gösterdi. Buna karşılık, Fransa ahalisi ve generalleri Osmanlı ahalisini ve Hristiyan tebayı söz ve harekatlarıyla ihtilal için çalışmaya sevke ve iknaya uğraşmaktan hâli kalmadılar. Bilhassada venediğin bölünmesi esnasında adalara ve karada bulunan kasabaları zapt ve eski Yunanlıların idare tarzını kurarak, serbestiyete yâni, hürriyetçi bir anlayışa sözde koydukları, İngilizler aleyhine, hazırlıklarda bulunarak, Tulon'da gemiler silahlandırdıklarına dair çalışmalar yaptıkları ve bu

hale karşı, kuvvetli bir tarzda tedariklerde bulunmaları lâzım geldiği, barış yüzünden çıkmış bu savaşın uzaması büyükçe masrafları bulacağından, önce para bulmak, sonrada, genel bir ittifak meydana geldiğinde Osmanlı devletininde, içlerinde olmasının uygun işlerden olup olmadığını, tetkik etmek lazım geldiği şeklindeki beyanından sonra diyor ki:

> "Osmanlı devletinin, daimi düşüncesi, mevkii hasebiyle, yâni işgal etmekte olduğu bölge münasebetiyle düşmanları olan Rus ve Avusturya devletleri güçlenip büyüdükçe, bunu önlemek ve bunların güçlenmesine zararı dokunabilecek tabii dostu olan devletlerle birlik ve beraber olmaktır. "

Bu özetlenen bölümün en can alıcı noktası şu son satırlarla kendini gösteren beyandır. Bu ifadeler, devletin o dönemdeki siyasi-i hariciyesini gayet net bir şekilde ortaya sermektedir. Anca büyük sakatlıklar ile hastadır. Bu siyasetin aksayan yönleri ve eksiklikleri daha sonradan, Haraset-i Mülk yâni zira-i mal nokta-i nazarından görülmeyede başlanmıştır.

Osmanlı devleti Ruslar ile Avusturyalıları karşı daima hazır, bulunması icabı ile Afrika müstemlekelerini apaçık bırakmaya, duçar olmuştu. Rusların ve Avusturyalıların güya oralara uzanamayacağı şeklindeki düşüncenin savunması buraların korunmadığını gösterir. Buna karşılık iki müthiş, güler yüzlü dost ve

düşman Afrikanın kuzey sahillerini gözetlemekten hiç geri kalmıyorlardı. İngilizler büyük ihtilal sırasında, Fransızların içişlerine ve dış meselelerine bakmadan bütün müstemlekeleri zapt etmişti. Fransa, bilhassa bu taraflarda kaybettiklerini cebirle elde etme fırsatları aramaktaydı. Nasıl ki; bu fırsatları sırası ile ele geçirerek daha sonra, Cezayir, Tunus üzerine atıldığı gibi İngilizlerde Mısır'a müstevli oldular. Ölüm ile dirim arasındaki İtalya dahi hiç haline bakmadan Trablusgarbın üzerine nazarlarını çevirmiş gözlemekte. Hakikatten Atıf Efendinin yazdıklarının kabul görerek reis Efendi ülkelerin elçilerini oyalamakla meşgul oldu. Tarih-i Cevdet bu mevzuda şöyle demektedir:

"Kampo-Formiya sulhundan sonra Avrupa politikasında renklerin değişimi, Osmanlı Devleti'nin de eskisi gibi Avrupa politikası dışında kalamayacağını idrak ettiğinden bu politikaya uygun düşen bir konuşma tarzı kullanma kararlaştırdı. Böylece gerek Avrupa, gerekse Osmanlı Devleti yeni bir devir açtıklarını görüyorlardı"

Bu sırada Osmanlı Devleti Fransızların, Mısır üzerindeki emel ve arzularını sezdi. Buna bağlı olarak, Dimyat, Reşid civarında istihkâmlar yapmaya, mevcutları kuvvetlendirmeye girişirken, Pasbanoğlu adlı eşkiyanın her geçen gün kuvvet bulması, tesirinin genişlemesi haydutluğun tahammül edilmez hale

gelmesi şüphesiz ki endişelerin çoğalmasına yetiyor artıyordu bile.

İlk önce Pasbanoğlu'nun yeniçerilik iddiasında bulunması ve beraberinde bulunanların çoğunluğunu yeniçeri teşkil eylemiş bulunduğundan, Yeniçeri Ocağı kaide ve Yeniçeri Ağası ile ocak ağalarının bir araya getirdiler. Pasban oğlunun isyanına ait yeniçeriliğe ve başka düzenlere de uymayan davranışlarını anlatan bir yazılı rapor tanzim olundu. Bu yazı umumi mecliste okundu ve ayrıca Pasbanoğlu'nun bilinen davranışları bir bir sayılarak bulunanlara duyuruldu. Şeyhülislâm Dürrizâde Mehmed Efendi "öldürülmesi meşrudur" fetvasını verdi. Bu müzakereler sırasında da duyulduğu kadarı ile kaptanı derya Hüseyin Paşa'nın seraskerliği karar altına alındı.

İsyancı Pasbanoğlu'nun devlete açmış olduğu sıkıntının hududunu tarih sayfalarında okuduğumuzda şunları görebiliriz:

> Hüseyin Paşa Serasker tayin olunca, ilk seferi gerek nehir kolu ile gerekse deniz üzerinden Pasbanoğlu üstüne yürümek ve yanına da topçu, humbaracı, arabacı, lağımcı ocakları ve çeşitli yeniçeri ortalarından alınan askerlerden başka, Anadolu valisi Cebbarzâde ve Karaosmanoğlu vesaire komutanlar ile Anadolu âyanları, Adana mutasarrıfı kalabalık bir askeri birlikle, Erzurum valisi Ziya Paşa idaresinde bulunan bölge aşiret ve kabilelerinden temin ettiği kuvvetlerle, Bosna vâlisi

silahdar Mustafa Paşa, Bosna askeri ile, Silistre valisi Osman Paşa ile Rumeli valisi Mustafa Paşa emrinde müstakil bir ordu tertip edildi. Kul kethüdası da yeniçeri ocağından adları listeye yazılı askerler beraberinde olduğu halde Rumeli valisi emrine, ilk önce Rumeli beylerbeyliği payesiyle üzerinde İnebahtı sancağı verilmiş olarak Mustafa Paşa'ya da hem vezirlik rütbesi verilip yanında Selânik eyaleti tevcih edilmiş ve evlâd-ı fatihân ve Selânik'in harp ustası kimseleri ile Edirne bölgesine vazifelendirildi. İnegöllü kapıcıbaşı Numan Bey'e de bölgesinden bir miktar asker toplayarak, seraskerin yanına koşması için tuğ verilmiş, yeteri kadar da gurub gurub hazineden gönderilmiştir."

Devlet-i Âli Osman böyle büyük çapta hazırlıklara kalkmış da, Pasbanoğlu durmuş mu? Tam tersine yürümüş: "Rumeli'nin Sava Nehri'nden Karadeniz'e kadar olan toprakları ele geçirmek arzusuyla Rusçuk ile Varna yönüne başka, Belgrad taraflarına ise yine başka kollar yollamış, Sofya ve Niş bölgesinin zaptına teşebbüse geçmiş, Tuna sahillerinden Rusçuk'a Balkan boyunca Şumnu'ya kadar olan yerleri istilâ ederken arada Lofça serbest kalmıştı. Arzusunun gerçeği Rusçuk ile Varna bağlı olarak da Vidin'den Karadeniz'e kadar uzanmakta olan yerleri tamamen ele geçirmekti. Kar, kış demeden işe başladı. Gavur imam, Koca Mehmed gibi haydut başılarını Pazarcık âyanı Kazıklıoğlu adlı şâkinin emrine vererek üç koldan olmak üzere Varna'ya saldırttı. Bu kuvvetler iç kaleye

kadar ilerleyip Attarlar çarşısını yaktılar. Evleri ise yağmaladılar. Fakat Kadı Lâdiklioğlu Ali ahaliyi yanına alıp savunmaya geçti.

Kadı'nın kuvvetleri saldırganların kimini yaraladı, kimilerini de öldürdü. Kadı'nın idare ettiği kuvvetlerin önünden kaçan şâkiler Varna civarındaki köyleri yağma, çiftlikleri yakıp, yıkıp ahaliden ve ileri gelenlerin bazılarının burunlarını kesip bazılarını öldürerek, Pazarcık'a döndüler. Pasbanzâde'nin Eflâk taraflarına hücumu akla geldiğinden yaşlı Voyvoda Aleksandr bey azledilip, yerine donanma tercümanı "Hançerlizâde Kostantin Bey" tayin olundu.

Pasbanoğlu cidden pek şiddetli saldırılar tertiplemişti. Hatta bu sıralarda hempalarından Macar Ali, Aliş, Rami Bayraktar, Poriçeli, Çanak Veli, Muslu, Kara Mustafa isimli herifleri sekiz-onbin kadar gerek süvari, gerek piyade askeriyle Rusçuk üzerine yolladı. Haydutlar Silistre eyaletinin Rusçuk'a üç saat mesafede bulunan Kadı (Kazi) köyüne geldiklerinde, Rusçuk'un teslim ve Pasbanoğlu'na itaat edilmesini teklif ettilerse de, Rusçuk âyanından olan Tirsinklioğlu İsmail ağa bu teslim olun teklifini red edip, gerek karada, gerekse nehir üzerinde yedi gün yedi gece süren savaşa girişti. Sonunda haydut sürüsü savunmanın şiddetine dayanamayıp, bozuldular ve döndüler.

Silistre vâlisi Gürcü Osman Paşa'ya seraser kaplı kıymetli kumaştan kaftan, 25 bin kuruş atiye,

Tirsinklioğlu'na samur kantuş kürk ile 15 bin kese akçe, savaşa katılanlara kırk kese atiye (hediye) ile 20 tane işlemeli ve 80 tane işlemesiz güzel kaputlar gönderildi. Tirsinklioğlu ile Osman Paşa oğluna dergah-ı âli kapıcı başılığı ihsan edildi. Anadolu vâlisi Alev Paşa da Eflâk'ın muhafaza olunmasına vazifeli kılındı.

Pasbanoğlu iki taraflı olarak saldırmaktaydı. Kara Ömer isimli haydutla Belgrad tarafına gönderdiği eşkıya Povriçe adasını basıp, Voyvodasını da Pasbanoğlu'na gönderdikleri gibi Pasarofça'yı da zapt ettiler. Semendire kumandanı korkudan Belgrad'a kaçtı. Saldırganlar önce Semendire'ye sonra da Belgrad'ın varoşlarına girdiler. Fakat kaimmakam Osman Paşa'nın düzenlemesiyle eşkiyaların üzerine 3 koldan saldırıya geçildi. Bunlardan birkaç yüzü öldürüldü. Birçok filama, bayrakla beraber cephane ve mühimmat ele geçirildi. Üç tane eşkıya başı ve yüzelli esir diri olarak ele geçirildi.

Niş ve Sofya üzerine giden eşkiyaların diğer bir kolu, her iki şehrin ahalisinin korkusuna dayanarak Köstendil ve Tırhala sancakları mutasarrıfı Kürt Seyid Osman Paşa'yı kabul edemeyip, müdafasız kaldıklarından haydutlar kafilesi Sofya'ya girdilerse de Rumeli valisi Mustafa Paşa'nın düzenlemesi ile piyade ve süvari askeri gönderildi. Bu asker yetişince bozguna uğramış olarak kaçtılar. Silistre valisi de, onbin adamı ölen Macar Ali'yi takip ederek bu taraf-

tan eşkiyanın ümidlerini ortadan kaldırdı. Pazarcık da kaleye kapanmış olan Sarıklıoğlu kaçışı sırasında, Hacı Mazlum adlı yol kesici de Kozluca tekkesinde yakayı ele verdi ve idam olundular.

Pasbanoğlu öldürmeye dönük yok etme siyasetinin ciddiyetle uygulandığını görünce, vaziyetini değiştirme zamanının geldiğini anladı. Elinde esir hükmünde bulunan Vidin muhafızı Abdi Paşa'ya kusurunun affını istirham eden bir yazı yazdırıp kethüdası Yozoğlu Mehmed Efendi ile İstanbul'a yolladı. Ne var ki Mehmed Efendi Büyük Çekmece civarında eline verilen irade ile birlikte yok edildi.

Tenkil hareketlerindeki sürat sayesinde eşkiyanın eline geçmiş bulunan Obruca, Berkofça, Plevne tek tek kurtarıldı. Eşkıya hızla kaçıyorken, maksat Vidin'i muhasara etmek olduğundan Rumeli valisi birkaç koldan birden ileri harekata geçmişti. İsmayi Peykarı adlı yerde eşkiyanın bir bölümü ve Kara Hasan adlı yol kesici haydut katledildi. Lom kasabası kurtarıldı. Öte taraftan Bosna vâlisi Belgrad yönünde eşkiyaları çok büyük bir hezimeti uğrattı. Semendire'yi ele geçirip, birçok eşkiyayı kırdığı gibi, sağlam binalara sığınmış olanlarını da binalar ile birlikte yaktı.

Sofya ve Lofça'dan hareket eden kollar, Vidin'e yaklaşmışsalar da ortada olan Niğbolu henüz eşkıyanın elindeydi. Burası da karadan ve nehirden kuşatmaya alındı. Kalede Pasbanoğlu'nun adamlarından ve muhafız olarak bulunan Otuzbiroğlu Emin ve emrin-

deki binbaşılar ile iki yüz kişiden fazla eşkıya idam edildiler. O dönemin adetlerine ve kafaları kesilenlerin kelleleri zafer alametlerindendi. Buna bağlı olarak İstanbul'a her koldan kelleler geliyor ve her kola, hilatlar gönderiliyordu. Başarılı olan komutan ve askerlere mükafatlar ve tebrikler yağdırılıyordu.

Durmadan kaçıp, Vidin'e dört saat mesafede bulunan Akçar palangasında karar kılmış olan haydutbaşılardan mahud Macar Ali, Gavur İmam ve Deli Mustafa sabahtan akşama kadar süren çatışma sonunda arkadaşlarıyla birlikte öldürüldü. Eşkiyanın beş yüzü telef, bir haylisi yaralı, yetmiş kadarı da esir edildi. Serasker Hüseyin Paşa mühimmat ikmâli yaptıktan sonra İstanbul'dan hareket ettiği gibi Tepedelenli Ali Paşa da onbeş bin askerle yürüyordu. Bundan da anlaşılıyor ki, Pasbanoğlu hadisesi pek büyük ehemmiyet kazanmıştı. Büyük bir haydutluk olayıdır. Pasbanoğlu, her taraftan gelen haberlerde taraftarlarının pek feci şekilde hezimete uğradıklarını öğrendikçe, kendisinin yalvarmak ve af dilemekten başka yapacak bir şeyi olmadığını idrâk etti. Kardeşini Hüseyin Paşa'ya yolladı. Ancak Pasbanoğlu'nun yok edilmesi padişahın çok kuvvetli isteklerinden olduğu için Hüseyin Paşa bu yakarışı kabul edemedi. Vidin üzerine yaptığı yürüyüşü tamamlayarak, muhasaraya başladı.

Muhasarayı idare ve tanzim eden heyet, Eflak yakasında Anadolu vâlisi Alev Paşa, Serasker Paşa,

Rumeli vâlisi Mustafa, Bosna vâlisi Silahtar Mustafa, Silistre vâlisi Gürcü osman, Adana vâlisi Yusuf, Tepedelenli Ali, Palaslı Mehmed, Karslı Ali, Tırhala mutasarrıfı Osman, Çerman mutasarrıfı Hüseyin Paşalarla ve yanlarında bulunanlardan meydana gelmişti. Çoban köprüsü denen yerde yapılan bir askeri mecliste, iki su arasına siper kazılarak, Vidin'in tazyik altına alınması kararlaştırıldı. Vezir ve mirmiranların orduda mevkilerini tayin ve ilk önce de sergerdelerden Emincik'in muhasara ettiği Nomasil köyünün zaptı gerçekleştirildi. Emincik Vidin'e doğru firara başvurduysa da almış olduğu yaradan kurtulamadı. Böylece de Pasbanoğlu tamamen muhasaraya alınmış oldu. Aftan ümid kesmeyen Pasbanoğlu bir af dilekçesi daha vermişti. Yazmış olduğu arizada af edilirse Serasker Paşa'nın yanına geleceğini yazıyordu. Bunun üzerine Paşa: "Gelirse kendisini kurtarırım. Ancak ya yalnız veya 15 kişiden fazla kimse ile gelmesin. Böyle yaparsa selamete erer." Dedi. Haberci Tatar bir daha gelip, Pasbanoğlu'nun son isteğini tekrarladı. Paşa: "Gelirse gelsin. Gelmez ise sen de gelme, öldürürüm." Cevabını verdi. Tatar'dan sonra Vidin alimlerinden Hacı Ali Efendi isimli biri daha gelerek aynı şekilde ifadelerde bulununca, Paşa onu da çevirdi. Böylece muhasaraya gayret verilmeye başlandı. Vidin muhafızın Abdi Paşa adeta esir hükmünde bulunuyordu. Pasbanoğlu bu zâtı daha sonra öldürtmüştür.

Bu eşkıya takımına Avusturyalılar top ve tüfenk yardımı yapmakta olduğundan mukavemetleri devam ediyordu. Hatta yapılan şiddetli hücumlardan birinde asker, savunmacıların gücü karşısında ters yüz ederek siperlerine geri dönmek zorunda kaldı. Bir çok da şehit verildi. Orduya zaaf gelmekle birlikte cephane de azaldı. İstanbul'dan muhasaralarda kullanılması gereken top çeşidinden istenmesi icab etti. Bu taleb İstanbul'da endişeye düşülmesine yol açtı. Böyle endişelere düşmenin sebebi işin uzayacağını göstermesiydi. Öte yandan da Napolyan Bonapart'ın Tulon'daki hazırlıkları devletin ileri gelenlerini derin düşüncelere salıyordu. Bu kadar uzun zaman varlığını devam ettiren devletimizin bugün gelmiş olduğu nokta idari teşkilatın esaslarından mahrum hale düşmüş olmasıydı. Düşülen sıkıntılar, harici düşmanlardan ziyade, dahili fitnelerin çıkmasından kaynaklanıyordu. İstibdad idarelerinin dahi hiç olmazsa makul olan idarelerinden bile yoksun kalan vücud-u vatan, Pasbanoğlu ve benzeri yaralarla adeta kangren oluyordu.

Büyük müşkülatlar içinde süre gelen içişlerimizden dolayı bir başı boşluk hâli yaşanmakta olan Osmanlı Devleti bunlar yetmezmiş gibi Fransa'nın da hasımlığı karşısında kaldı. Napolyon'un Mısır istilası bütün varlığı ile ortaya çıktı. Hemen kara ve deniz yolları üzerinden tedbirlere başvurulmuştu. Dubrovnik ahalisini korumak için bir mirmiranın em-

rine verilen askerle birlikte bu cumlıuriyctin yardımına koşuldu. Fransızların Bosna'ya hücuma geçecekleri düşüncesiyle Vidin muhasarasında ycr alan valinin Bosna'ya, Tepedelenli Ali'nin Yanya'ya dönmeleri emredildi. Şimdi de bu tayinler yüzündcn Vidin ordusunun daha da zayıfladığı pek aşikâr halc gcldi. Orduda zaaf alameti olarak görülen Scraskcr Paşa'nın herkesi tehdid eder haldeki davranışlarıydı. Kürd Alev Paşa, Tepedelenli Ali Paşa ve diğerlcri Hüscyin Paşa'nın Pasbanoğlu'nu mağlup etmesindcn sonra kendilerinin de aynı duruma düşeceklerini hissetmişlerdi. Neticeten denecek olan ordu maddede ve manada müthiş bir zafiyete duçar olmuştu. Hattâ bir gün, Kürt Osman Paşa siperlerine ve Serasker Paşa üzerine bir gurup eşkıya saldırıya geçtiğinde Alev Paşa seyirci kalmayı tercih ettiği gibi, imdada koşacak olanları da engelleyerek, askerin büyük bir bozgunluğa düşmesine sebep oldu. bu sırada kış da başlamıştı. Orduyu toplayıp da muhasarayı temin etmck kabil olamıyordu. Eşkiyanın daha fazla ccsarct bulmasını önlemek için ordunun Vidin civarından fazla uzaklaşmadan kışlaması gerektiği halde, Alcv Paşa maiyetine 15 bin kişilik suvari ve piyadc askeri alarak Lom'a dönüp, kışlama hususunda müzakere yapmak için Berkofça'da beş-on gün bekledi. Serasker tarafından tenbih edilmişleri dinlemcyip Obruca'ya giderek, oradan askeri Sofya'ya gönderdi. Öte taraftan da Pasbanoğlu ile haberleşmeye girişti.

Alev Paşa kürd idi. Eskiden fukaraya zulmüyle, devlete isyan etmekle şöhret yapmışken, her şeyde olduğu gibi bu hususta da hesabını görmek imhal yâni geri bırakılmıştı. Serasker Hüseyin Paşa, Alev'in aynı Pasbanoğlu gibi saltanata hâin biri olduğunu anlamıştı. Bunun ortadan kaldırılmasını temin için yaptığı tertibattan olarak, bazı meseleleri konuşmak bahanesiyle Rahova'ya çağırdı. Misafirinin ikameti için de bir konak hazırladı. Burada bir-iki gün oyaladıktan sonra kendisinin oturduğu konağa davet etti. Akşama kadar oturdular. Akşam namazını beraberce kıldıktan sonra hizmetçi ve adamları yemek için dışarı çıktıklarında kaptan Paşanın adamlarından bir kaçı silahlı oldukları halde odaya dahil oldular. Alev Paşa ayak seslerini duyunca arkasına baktıktan sonra Paşa şaşkınlık içinde bakar bakmaz, Hüseyin Paşa önceden yanına aldığı ve gizlediği çifte kurşunlu piştovu üzerine boşalttı. Mermilerin biri Alev Paşa'nın yüzüne diğeri de göğsüne isabet edince, can havli ile palaya asıldı ise de içeriye girenler, üzerine hücum ederek öldürüp, kellesini kestiler, İstanbul'a yolladılar. Eski adetten olarak kubbe-i hümayuna konarak üç gün teşhir olundu.

Kaptan Paşa bu vakanın hemen arkasından Mısır'a yapılacak deniz seferinin hazırlıklarını temin ve kontrol için İstanbul'a döndü. Ancak Rumeli'de uğranılan başarısızlık ciddi bir hükümetsizlik şeklini ortaya serdi. Pasbanoğlu'nun nâmı şânı her yanı tuttu. Ru-

meli âyanları da bu hale bakarak şımarıklıklarını ziyadeleştirdiler. Nerdeyse ilm-i tarihte tevaifil mülük denen beyliklerin küçük devletlere dönüşme şekli görülür oldu. İşte tarihe bir bakalım: "Âyanlar bazen birbirleriyle savaşıyorlardı. Galib gelenler, mağlub olanın beldesine kılıcının emeği olarak el koymaya başladılar. Buna bakarak Vidin tarafları Pasbanoğlu'nun tahakkümünde, Ruscuk, Şumnu bölgeleri Tirsinklioğlu'nun İbraiyl yakası ise Ahmed Ağa'nın, Silistre tarafı ise Yılıkoğlu'nun, Yanya ve Mora civarı, Tepedelenli Ali Paşa'nın ve diğer yerlerde birer mütegallibenin elinde kaldı. Vidin kalesi ise, eşkıya yuvası olarak, oraya istinat edenler her tarafı vurup yağma ederlerdi. Bu yağmalar münasebetiyle o bölgede bulunan diğer idare merkez ve yerleşim birimleri Pasbanoğlu'na boyun eğer oldular. Verilen tafsilata nazaran bu sıralarda Rumeli'nin hemen her kasabası kavga, döğüş içine düşmüştü. Tarih-i Cevdet'in:

"Daha sonra ortaya çıkan Sırp isyanı ve kurulan Sırp emaretinin esasını Rumeli vâlisi Mustafa Paşa'nın, yamaklara karşı kuvvetli bulunmak maksadıyla maiyeti arasına kattığı Dağlı eşkiyasının, Sırplılara yaptığı eza ve cefa olmak üzere sergiledikten sonra bu savaşlarda iki taraftan telef olan askerlerin Rusya ve Nemçe (Avusturya) seferlerinde birlik içinde devlet ve millet uğrunda fedayı can eden ve kahramanlıklarını isbat eden

yiğitler olduğundan, kayıpların yine millet ve devlete ait, iç savaşların dışardakinden daha büyük zarardır"

demesinin bu hikmete dayandığını yazmış ki, ibret alacağımız esaslardandır.

Yine bu sırada Eflâk Voyvodası, Hançerlizâde Kostantin Bey, devlete zarar verecek hareketlere başvurmak, ahaliye cevri cefa verdiği anlaşıldığından idam edilmesi cihetine gidildi. (1288)

Mısır Meselesi

İki senelik vukuat-ı ecnebiyenin tahlil ve meydana gelişinden çıkan netice şudur: "3. Selim iki büyük hristiyan devletinin hücumlarına göğüs germiş olmasına rağmen neticede Avusturyalılar Sırbistan'a, Ruslar ise Romanya ve Bulgaristan'a girmeyi başardılar. Ne var ki padişahın itimat ve emin olması bir sarsıntı geçirmedi. Avrupa'nın Hristiyan devletleri arasında mevcudiyet bulan ihtilafların Osmanlı Devleti'nin menfaatine uygun şekilde sürüp gittiği görüldü. 3.Selim'in fikir sağlamlığı ve metanetli bir kimse olması, bir taraftan ihtilaller içinde kalmış bulunan Fransa'nın dahili teşkilatının tekamülüne yardımcı olduğu gibi Fransa ihtilâli de doğuda sulh ve asayişin kuvvetlendirilmesini icab ettirdi. Demek ki Fransa ile Türkiye işte beraber hareket etmiş oldular." Fransız ihtilâlinin sebep olduğu savaşlar kara ve deniz arasın-

da yukarıda yazdığımız gibi Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmayı benimsemesi, zayıflık icabına uygun düşmüştü. Denizlerin, bir müddet İngilizlerin donanmasının tesiri altında kaldığı, Fransa limanlarıyla Tulon tersanelerinin tahrib edildiği zamanlarda Osmanlı Devleti Fransa'dan ayrı bir halde kalarak ittifakına ihtiyaç hissetmediyse de Kampu-Fermiya antlaşmasının icahatından Bonapart seferdeki galibiyet sonunda Venedik ortadan kalkınca Osmanlı Devleti'nin eyaletlerinin batısında kuvvetli bir cumhuriyetle yâni Fransa ile hem hudut oldu. bu cumhuriyetin başında Napolyon gibi bir harp dâhisi bulunuyordu. Yukarıda bildirdiğimiz gibi Parga, Botrinto, Larta, Venitza, Preveze, Cezayir adaları Yunaniyesi, Fransızların eline geçti. Böylece o taraflarda yaşamakta olan ahaliye ve bu ahalinin aklına telkine ve teşvikler sayesinde kıyam etme fikri zerkedildi. Osmanlı Devleti her taraftan göz altına alınmış, tazyike maruz bırakılmakta hattâ zamanından önce taksimata mahkûm edilmiş gibi idi. Napolyon Bonapart; Fransa'da kurulmuş olan "Direktuvar" yâni müdürler hükümetine 1797 senesi ağustosunun 16.günü yazdığı bir teklifte: "Cezayir adaları yunaniyesi bizim için bütün İtalya'dan daha uygun menfaattir. Eğer biz her ikisinden birinin tercihi durumuna düşsek, İtalya'yı Avusturya İmparatoru'na vermek, Yunan adalarını muhafaza etmek zannıma göre daha hayırlıdır." demiş. O dönemde başvekâlet koltuğunda bulunan Taleyrand da:

"Bizim için Arnavutluk'a Yunanistan'a Makedonya'ya ve diğer yerlere yerleşmemiz kadar ehemmiyetli hiçbir şey yoktur." cevabını vermişti. Bonapart o sene içinde Tepedelenli Ali Paşa İşkodra vâlisi, Mayna Beyi, Rum Sergerdeleri, Lübnan Emirleri ile haberleşmeye girişti. Bizim tarihlerin ihmâl, ecnebi tarihçilerin pek güzel özetledikleri gibi, Bonapart, Mısır Seferi'ne gitmesine asi Kölemenleri sebep gösterip, Osmanlı hukuku hakimiyetini kabul ve teyid etmek kaydıyla, devlete menfaat edeceğini Osmanlı Hükümeti'ne inandırmak istemiş ise de, o sıralarda İstanbul elçisi bulunan Aubert Dubayet ölmüş bulunduğundan, iş akim kalmış, az sonra elçi olarak tayin edilen "De Koreş" dahi vaktiyle İstanbul'a gelemeyip gecikmiştir.

Yine yukarıda söylediğimiz gibi, Osmanlı Devleti Bonapart'ın Mısır'a gitmek için fikir taşıdığını evrak-ı havadisden birinin delaletiyle duymuş ve Fransa'da teşekkül etmiş olan Direktuvar Hükümeti'nin heyet-i teşriiyesi hizmetini gören 500'ler Meclisi'nde Mısır müzakerelerine dair müzakereler yapılmış olduğundan nasılsa haberdar olmuştu. Bunun üzerine 1213 Muharrem 5. Günü (1798 Haziran 20 Çarşamba günü) Fransız elçisi De Koreş henüz gelmemiş olmasına dayanarak maslahatgüzar Ruffin, Reisü'l-Küttab yâni hariciye vekili Atıf Efendi'nin konağına getirilerek vaziyet kendisinden sual edildi: cevabı ise; "Tulon tersanesindeki hazırlıkların hangi münasebetle

yapılagelmekte olduğundan katiyyen malumatım yoktur. Buna dair cumhurun müdürleri tarafından bir tek harf dahi yazılmamıştır. Ortada dolaşan havadisler gazetelerden mervi olarak ben de duymuş bulunuyorum. Lâkin yalan veya tamamen sahte olduğu meçhulümdür" şeklinde oldu.

Çok geçmeden Fransız donanmasının Malta'yı zabtı, ardından İskenderiye önlerine gelmiş bulunduğu işitildi. Bu donanma beşyüz parça vasıtadan ibaret olup, onbin gemici olmak üzere çoğunluğu İtalyan ordusunda hizmet yapmış otuzbeşbin askeri taşımaktaydı. Bu gösterişli orduda Napolyon Bonapart'ın en önemli komutanlarından, Bertiye, Mura, Lane, Davo, Marmon, Durok, Bessiyer, Danmaida, Kleber ile Deje'de bulunmaktaydı. Donanmada amiral Burneys ve Viylenvu vardı. Ayrıca Fransa'nın fenni ilimde şöhret olmuş bazı kimselerde bu kuvvetlerle birlikte idi. Bu zatlar daha sonra Kahire enstitüsünü kurarak Mısır'ın çok eski zamanlardan beri merak edilen ahvalini, kıymetli eserlerini meydana çıkarmak için pek büyük hizmetler göstermiş olan Monje, Bertola, Foriyer, Jof Rove, Saint Hlary, Konte isimli kimselerdi. (1293)

Fransız donanmasının gelişinden dört gün önce amiral Nelson'un komutasında bulunan İngiliz donanması, İskenderiye'ye gelerek, İskenderiye şehrinin ileri gelenlerinden Gümrükçü Seyid Mehmed Kerim Efendi yanına birkaç tane vazifeli memurlarını gön-

derdi. Fransız donanmasının Mısır'a saldırma niyeti ile gelmiş bulunduğunu, ancak kendilerinin burayı koruma arzusu içinde olduklarını anlattı. Gümrükçü bu sözleri mâl etmedi. Fransa donanmasının iki gün sonra gelmesi İskenderiye ahalisini şaşırtmış ve Gümrükçü derhal Murat Bey'e feryadçılar göndermiştir. Bu sırada beldenin "Şeyhülbeled" ünvanı İbrahim Bey'in uhdesindeydi.

Bonapart buraya gelir gelmez İskenderiye konsolosunu istedi. O da on müslüman ile gelip, İngiliz donanmasının gelmiş olduğunu anlattı. Bu haber üzerine Bonapart, kalenin savunulacağını bildiğinden limana girmeyerek birkaç saatlik mesafede bulunan Murabit koyuna girerek, dalgalı denize ve şiddetli rüzgara aldırmayarak askerlerini sahile döktü. Asker ihracını tamamladıktan sonra İskenderiye'ye doğru yollandı. Bu kale çok harap, harp aletleri ve cephanesi çok yetersiz, birkaç kale ile eski bir duvardan başka savunabilecek vaziyeti yoktu. Napolyon Bonapart; üç koldan hücuma geçti. Karşısına çıkan Arap askerleri ilk saldırıda perişan olup, kaçtılar. Fransızlar kale içine girince sokak savaşları başlamış oldu. Bu karışıklıklar esnasında General Kleber yaralandı. Sonunda Bonapart "Ben memleketi yağma etmeye veya Osmanlı'nın elinden almaya gelmedim. Maksadım; beldeyi Kölemenlerin elinden kurtarmak ve Fransızlara yapmış oldukları hakaretlerin intikamını almaktır. Memurlar değişmeyecek ibadethaneler açık kalıp,

herkes ibadetinde serbest olacaktır. Hiç kimsenin can ve malına zarar verilmeyecektir." şeklinde yapılan bildiriler, şehir ahalisinin teslimini sağladı.

Napolyon; çıkardığı tellallar aracılığı ile herkesin iş ve gücüyle meşgul olmasını istedi. Kaleye Fransız bayrağı çekildi. Ahali silahını teslim etti. Göğüslere beyaz, kırmızı ve mavi renkli adına Fransız gülü denen kokartlardan takılması istendi. Bu hususta emirler çıkarıldı.

Bizim tarihimizin yazdığına göre; Napolyon, Kölemenlerin tesirini kırmak, Osmanlı Devleti'nin idaresini kuvvetlenmek usulünü tercih etti şeklinde görünmeyi tercih ve bunun karşılığında başka bir bedel tahsili olan Mısır hakkında bir sulh imzalamak fikrini gidermiş.

Napolyon'un İskenderiye'de askere hitaben yaptığı konuşmada kimsenin mal ve canının taarruz edilmemesini, mezhep ve adetlere karışılmamasını hatırlatarak, kendisinin İslâm dinine saygı duyduğunu, Osmanlı Devleti tarafından vazifeli kılındığını ve Mısırlı komutanları cezalandırmaya geldiğini belirtti. Böyle yazılı beyanname bastırıp bütün Mısır'a dağıttı. Mısır vâlisi lokma er Ebu Bekir Paşa'yı da davet etti. Paşayı vazifesinde bırakmakla birlikte vergi toplamak için bazı Fransızlar vazifelendirdi. İdari işleri bakıp gözetmeye eşrafın da aralarında bulunduğu bir heyet kurduğu gibi, bütün sefer tertip ve düzenini tamamlamak, İngiliz donanmasına karşı gereken tedbirleri

aldıktan sonra da, yaralı General Kleber'i üçbin kişilik askeri ile bırakıp, bir an evvel Kahire'ye gitmek için Demhur çölüne yürüdü.

Fransız ordusu bu yürüyüşteki hali ile serseri bir heyeti andırmaktaydı. Çöl yürüyüşü Fransızlar için büyük bir zorluk olarak gerçekleşti. Generallerin bazıları korkuya kapıldı.

Kahire, Bonapart'ın gelmesine hazırlanarak savaş tedariklerini görmüştü. Şeyhü'l-beled İbrahim Bey'in yanında, kumandan âyan ve ulema ile şeyh Efendiler de bulunurken, Murad Bey, Mısır vâlisi Ebubekir Paşa, kadı, yedi ocak ağaları toplanmıştı. Toplantıda alınan karar, Fransız konsolos ile tüccarların kaleye hapsedilmeleri, Murad Bey'in mukabele etmek üzere düşmana karşı çıkmasına vardı.

İstanbul; Mısır'da cereyan eden hadisatı öğrendiğinde bütün dikkat dolu bakışlarını bu yöne teksif etti. Garb ocakları ile Bar korsanlarına emirler verildi. Mora taraflarında da tedbirlerin alınması için harekete geçildi. İngilizlerin İstanbul'da bulunan sefareti Fransızlar aleyhinde çalışmaktaydı. Buna bağlı olarak, Osmanlı devleti gerek İngilizler, gerekse Ruslar ile anlaşabilmek için müzakerelere girişti. Tarih-i Cevdet diyor ki:

Sefer ayının 14. günü Resü'l-küttap Efendi, İngiliz elçisi ile görüşüp karşılıklı görüşlerini serdetmişler böylece de (1298) devletin gözünde İngilizler, Fransa'ya bedel

olarak her hususta saltanat-ı seniyenin sırdaşı olmaya başlamıştır.

3. Selim, eskiden beri Fransız politikasını takip ederdi. Mısır meselesinde bilinen durum ortaya çıkınca son derece sıkıldı. Bahar mevsimi münasebetiyle Aynalı kavak Kasrı'na naklettiği ikametini, haziran ayı ortalarında Beşiktaş Sarayı'na nakletti.

Ancak Bonapart Mısır'da ileri harekata devam etmekteydi. Murad Bey kumandasıyla hareket eden 20 bin nefer civarındaki Mısır askeri Rahmaniye yakınlarında Fransız ordusuyla karşılaştılar. Meydana gelen savaşta Kölemen süvarileri; misket, salkım ve top gülleleri altında perişan oldu.

Bonapart Nil nehri üzerinde sandallardan meydana gelmiş ince bir donanma düzenledi. Ordusunu fırkaya taksim etti. Her birini kare kule şeklinde sevk etti. Üzerine yapılan hücumları şiddetle püskürttüğü gibi, atılan mermiler Murad Bey'in cephane gemisini dolayısıyla yanında bulunan diğer gemileri paraladı gitti. Murad Bey bu kuvvete mukavemetin kabul olmayacağını anlayınca firar yoluna düştü. Bonapart ilk mukavemet perdesini aşmış olduğundan aynı düzenle Kahire üzerine yürüyüp Cisr-i Esved'e geldi. Az ötede Mısır ehramları ve şehir görününce ordusuna hitaben: "Asker, işte Mısır fatihleriyle karşı karşıya savaşıyorsunuz. Şu ehramların tepesinden sizleri kırk asır temaşa (seyir) etmektedir" tarzında askerini cuş-u

huruşa getirecek nutuk irad etti. Arkasından İbrahim ve Murad Bey kumandasında toplanıp metrise girmiş topları arabasız, kundak üzerinde sabit olan iki guruptan ilk önce İbrahim Bey fırkalarını mağlup etti. Bu mağlubiyet Mısır ahalisi üzerinde fevkalade büyük üzüntüye ve heyecana sebep oldu. Kadı, ulema ve şeyhler Cami ül Ezher'de toplanıp Bonapart'tan kendilerine aman vermesi için istida yazma kararı aldılar. Napolyon, bu isteği geri çevirmedi. Fransa'da inkîlaptan sonra kurulmuş olan hükümetlerin ikincisi olan Direktuvar idaresinin Bonapart'ın elde ettiği şöhretten ürkerek, Napolyon'u uzaklarda bulundurmak maksadıyla içinde olduğu halde 1798'in 12 Nisanında vermiş olduğu karar şöyle idi:

"İngilizler, Ümit Burnu'nu zapt ederek Fransız Cumhuriyeti'nin gemilerinin Hindistan'a gidişlerini engelleme ve önleme yolunu seçtiklerinden, bahsedilen yere gidebilmek için başka bir yolun açılması için ve oradaki İngiliz Devleti'ne yardımcı bulunanlarla savaşılarak, ortalığı ifsat eden mal ve servetin kurutulması yapılması gereken işlerden sayılmıştır."

Bonapart Direktuvar idaresinin bu kararı ile Şark ordusu kumandanlığına tayin edilmişti. Öte taraftan Mısır meselesi bir vakitten beri Fransızlar arasında konuşulmaktaydı. Hatta İstanbul'da sefirlik yapmış bulunan Şuvazol, Fransa'nın Hindistan'da elden ka-

çırdığını, Mısır'ı istila ederek telafi etme düşüncesini güttüğünü ve bu hususta çalışmalara teşebbüs edildiği gibi Harabat ismi ile tanınmış ve pek güzide bir eserin yazarı olan meşhur Volney'in dahi. "Biz Mısır'ı alırsak, Hindistan'a temas eder Süveyş'in eski gelirini ihya eyleyerek Ümit Burnu yolunu körletiriz" şeklindeki ifadesi her Fransız'ın zihnine yerleşmişti. 15. asırda Portekizlilerin Ümit Burnu tarikiyle Hindistan'a gitmelerinin sebebi, Türklerin bu yönden gelip, geçmeyi yasaklamasından kaynaklanmıştı. Halbuki bu sıralarda Osmanlı Devleti yıkılma emareleri gösteren bir devire perde açma vaziyetindeydi. Bu bakımdan yolun doğu tarafından açılması pek tabii sayılmalı idi. Mısır seferi; Osmanlı enkazından parça almak maksadından çok, eski dünyanın merkezi olmak istidadını gösteren Akdeniz'de yalnız Fransa güç ve tesirini hüküm ferma kılma ve menfaatini kazanmak için uğraşılıyordu.

Napolyon Bonapart; bu memuriyeti esnasında İngilizleri bütün müstemlekelerinden ve bilhassa doğu cihetindeki müstemlekelerden uzaklaştırma, Kızıldeniz'deki ticaret bölgelerini yıkmak, Süveyş berzahını keserek Kızıldeniz'i yalnız Fransız denizi haline getirmek, elden gelen her çeşit vasıtayı kullanarak Mısır'ın asıl ahalisinin yükselip güçlenmesine gayret sarfedip, Osmanlı Padişahı ile Osmanlı ahalisiyle mümkün olduğu kadar tatlı geçinme şıkları mevcuttu. Bu sebepten Fransa'nın İstanbul sefiri de,

padişaha Mısır seferinin düşmanca değil, Fransa'nın eskiden beri Osmanlı Devleti lehinde ve Osmanlı Devleti'ne olan Sevgisinden (1302) kaynaklandığını anlatmaya vazifeli kılınmıştı. Ancak sefir Döbaye öldüğünden bu husus hayat bulamadı. İngiltere sefiri de, padişah 3. Selim'in çok kızmasına sebep olacak entrikalar çevirerek, Fransa aleyhine döndürdü. Bonapart; Kahire'ye girmeden evvel, Şeyh Mustafa elhâdi, ibrahim el Fuyumî, gibi meşhur kimselerle görüştü. Diğer âlim ve meşayinin korkusuzca gelmelerini tenbih eyledi. Yağmacı takımı haşerat, İbrahim ve Murad beylerle, diğer komutanların evlerini yağma ettiler. Bonapart Kahire'ye girişinde Özbekiye'de Elfi Mehmed Bey adlı birinin yaptırıp, büyük masraflarla döşeyip süslediği konağa indi. Üç gün geçtikten sonra şeyhler ile ocaklı komutanları davet etti. Meşayihten on kişiye divan azalığı görevi verdi. Mısır'da avam denilen yerli ahali Türklerden korktuklarından eski sülalelerden birine mensup olan Mehmed ağa Müslümani koruyucu ağası ve Hasan ağa isimli biri de ihtisab emini (belediye reisi) tayin olundu. Fakat alt tabakadan Bertalman adında bir hristiyan şişeci de koruyucu ağanın kethüdası oldu.

Fransızlar medeniyete has adaba uygun davranışlar göstererek hiç kimsenin ırzına, malına ve canına zarar vermedikleri gibi, alış verişlerde göstermiş oldukları pek cömert davranış herkesin takdirini kazandı. İdari ve ahali işlerinin merkezi ve mercii olan ulema ve

eşraftan meydana getirilmiş olan divân, müslim gayri müslim tüccarın beşyüzbin riyal vermelerine dair şiddetle tâkip edilen bir karar çıkardı. Kahire sokaklarında: komutanların hanımları evlerinde otursunlar fakat kocalarının mallarını meydana çıkarsınlar, diye ilan edildi. Murad Bey'in hanımı Nefise hatun, kendisi ve yakınları için yüzyirmibin Fransız lirası verdiği gibi diğer komutan hanımları da toptan vermek suretiyle cereme çektiler. Komutanların evlerinden gasb olunan eşya ve malların dışarı çıkarılması için "dilenciler şeyhi" hapis ile tazyik edildi. Mısır'ın emir idaresini kurmak maksadıyla etrafa generaller ve memurlar gönderildi. Kaledeki darphane açılarak Sultan 3.Selim adına altın para bastırıldı.

Belbis taraflarında bulunan İbrahim Bey, Fransız süvarilerini adam akıllı hırpaladı. Fakat Gazze taraflarına giderek oradan Şam'a geçti. Napolyon; Said'de Murad Bey'e biat için yolladığı habere, muvafık cevap alamadığından general Deze komutasında olarak bir fırka yolladı.

Fransa Donanmasının Yakılışı

İngiliz amirali Nelson uzun bir zaman Cebel-i Tarık'da kaldıktan sonra, Fransız deniz gücünü meydana getiren donanmayı takibe başladı. Sicilya, Mora ve Girit'de aramalarda bulundu. "Mademki su yüzündedir, mutlaka bulacağım" diyerek yemin etmişti.

Fransızlar ise, birkaç kıta fırkateyn ile bazı küçük gemileri ve nakliyede kullanılan vapurları İskenderiye limanına sokmuşlardı. Yirmiüç kıtadan ibaret olan biri 180 pare top çeken Oryant adlı amiral gemisini civardaki Ebuhur önünde durdurmuşlardı. Amiral gemisinde İtalyanlardan garet edilmiş pek çok mal bulunuyordu. Amiral Nelson Fransa donanmasının önünden geçerek kara ile Fransa donanması arasında mevkii aldı. Fransızların gemileri pek zor duruma düşmüştü. Meydana gelen deniz savaşında, Fransızların baş amirali ile "Dopotitohar" gemilerinde hayatlarını kaybettiler. Amiral Vilanvu iki fırkateyn ile kaçabildi. Oryan isimli amiral gemisi ise yandı. Üç saat devam eden bu deniz savaşında on adet Fransız gemisi teslim oldu. 74 toplu diğer bir gemi de karaya oturdu.

Özetle söylersek Fransa ile Napolyon'un yolu ve haberleşmesi kesildi. İngilizler, Ebuhur olayına "Nil muzafferiyeti" adını verdiler.

İngilizler, amiral Nelson'a Baron dö Nil unvanı verdiler. Ebuhur vakası İstanbul'da büyük bir sevinçle karşılandı. Hatta Babıâli tarafından İngiliz maslahatgüzarına teşekkür yazısı gönderildi. İngiliz devleti ve amiral Nelson'a padişahın da mahsusiyetlerinin bildirilmesini yardımcı olması maslahatgüzardan istendi. Savaşın tafsilatı geldiğinde İngiliz maslahatgüzar Babıâli'ye davet edilerek kürk giydirildi. Amiral Nelson'a mücevherli çelenk1 yanındaki müşavirlerine

aralarında paylaşmaları için ikibin altın gönderildi. Ayrıca o güne kadar İngiltere işçileri beş çifteli kayıklara binerlerken bundan sonra dümenli ve yedi çifteli kayıklara binebilme payesi ihsân kılındı.(2).

Osmanlı harp tedariklerine devam etmekle birlikte Fransızlara henüz ilân-ı harb etmemişti. Yalnız reisü'l-küttab Atıf Efendi Fransız maslahatgüzarı mösyö Rufen'i çağırarak: Osmanlı ülkesinde bulunan Fransız tüccarları devletin misafiridirler. Ancak her biri bulundukları yerde durup, kimse ile görüşmemek hususunda emir verildi. Siz sefarethanenizden, tercümanınız dahi evinden çıkmayacaksınız. Sefarethanenin önündeki tabelâ dahi kaldırılacaktır. Şayet bir haberleşme icab ederse gayri resmi tercüman-ı divanı humayün vasıtası ile gerçekleştirirsiniz. Gereğinde gayri resmi olarak tercümanınız da benim evime gelebilir. Demişti. Öte taraftan her ne kadar İngilizler ile ittifak yapılmamış ise de, gemilerinin Osmanlı Devleti sahillerinden hangisine uğrarsa uğrasın yardımda bulunulması, tam tersi olarak da Fransız gemilerinden olup limanlarımıza sığınmak isteyenlerin kabul edilmemesi, Fransa konsolosu ve tüccarlarının ihtilattan men olunmaları hususunda emirler verilmişti.

Sadrazam İzzet Paşa uzun müddet Mısır vâliliği yapmış olduğu halde, Fransızların istila harekâtı duyulduğu sıralarda orada savunmaya geçişe teşebbüs eylemediğinden dolayı Şeyhülislam Dürrizâde Arif Efendi ile birlikte azl olundular. Sadrazamın yerine

Erzurum vâlisi Yusuf Ziya Paşa, Şeyhülislamlığa ise reis ül ulema Âşir Efendi getirildiler. Sadaret kaimmakamlığına vezaretle tayin olunan Derviş Abdullah Paşa'nın vazifesini de içine alarak sudur eden hattı humayunda da Fransa üzerine savaş ilan edilmesi ve de savaş levazımatı teminine başlanması bildirildi. Bunun üzerine 1213 rebiulevvelinin 21. (1798 eylül 4.Salı) günü Fransa maslahatgüzarı Babıâli'ye getirtilerek, Napolyon Bonapart'ın, Mısır'ı istila ederek antlaşmayı çiğnemesi münasebetiyle Osmanlı Devleti kendilerine ilân-ı harp etmek hakkını elde etmiş olduklarından gerek kendisi gerekse sefarethanedeki yardımcı ve hizmetçileri eskiden olduğu gibi Yedikule zindanlarına gönderdiler.

Fransız tarihleri; mösyö Rufen'in ağzını açmasına fırsat verilmeyerek Yedikule'ye hapsedildiğini, İstanbul ve taşrada bulunan Fransız tüccarların ticarethanelerini tahrip etmek için, İngiliz gemilerinin Osmanlı Devleti memurlarını icbar eylediklerini yazarlar, savaş ilanından önce Avusturya Devleti'nin tarafsız kalacağı anlaşılmıştı. Akdeniz boğazından giriş-çıkış yapacak gemilerde yoklama üsulünün yapılması kararlaştırılmış, Osmanlı Devleti donanmasıyla birlikte hareket etmek üzere Rusya Karadeniz donanmasının İstanbul" geleceği haber alınmıştı.

Amiral Nelson, kendi donanmasını tamir ettirmek ve Tulon'dan çıkacak ikinci Fransız donanmasını karşılamak üzere Sicilya'ya gittiği gibi Portekiz donan-

ması da geldi ve kendisine katıldı. Amiral Hud'ı 3 kalyon ve 4 fırkateyn ile İskenderiye'yi muhasara etmeye vazifelendirdi. Artık Fransızlar müşkül duruma düşmüşlerdi. Hatta limanda bulunan riyale-i hümayun ile Osmanlı ticaret gemilerinden cephane isteyip aldılar.

Napolyon, riyalenin Fransız bayrağı çekmesini ısrar etmekteyken vazgeçti. Tevkif edilmiş vaziyette olan ticaret gemimizi salıverdi. Daha garibi; gayreti islâmiye göstermekte öne geçerek, hatta menkıbe-i viladeti peygamberi kıraat ettirip, masrafı için Şeyh Bekri isimli kimseye üçyüz riyal verdiği gibi, mevlüd yapılan yerde kandillerle donatıldı. Kendi ve yanında bulunan kimselerle mevlüd okunan yere giderek, top atışları yaptırttı. Şeyh Bekri'ye kürk elbise, nâkibul eşraf olarak tayin ettikten sonra sadata da tebriknameler yolladı.

Vâli Paşa, kethüdası Mustafa Bey'e hac için emiri görevini vererek hilat giydirdi. Yeni mahmil yaptırıp hac için gerekenleri yaptırttı.

Napolyon Bonapart bölgenin adetlerini bilmediğinden dolayı yaranayım diye yaptırdıklarının hep aksi neticeler verdiğini görüyor, arada sırada münasebet düştükçe: "Ben Mısır'a, Sultan Selim Hz.lerinin iradesiyle geldim. Osmanlı Devleti tarafından da, Azmizâde Abdullah Paşa Şam'dan gelecektir." gibi iğfal edici ifadeler kullanıyordu. Kokart taktırmak, sokakları genişletmek için ötekinin berikinin dükka-

nını yıkmak, Özbekiye de araba yolu açmak için mescid ve cami yıkmak, ağır vergiler almak gibi teşebbüsleri, müslümanları üzerken, geceleri evlerinin önünde kandil yakmayanlara ağır cezalar vermek gibi bidatler herkesi usandırmaya yetmişti. Fransa Cumhuriyeti'nin kuruluş gününde Özbekiye meydanına büyük ve süslü perde diktirerek, üzerine 16.Lui ve Kraliçe Mari Antuanet'in resimlerini astırmış ve yere kadar üç renkli levhalar koyarak, bunların üzerine de Fransızların Mısır'a geldikleri zaman, Kölemenlerle yaptıkları savaşı ve bu savaşta şehid olan Eyüb Bey ile diğer Kölemen ileri gelenlerinin durumlarını tasvir eden resimler astı. Fransızlar buna "şecere-i hürriyet" dedikleri halde, Mısırlılar: "Bu bize Fransızların soktuğu bir kazıktır" demekteydiler.

Napolyon Bonapart Mısır dışında da kendisine iş buldu. Cezzar Ahmed Paşa'ya yolladığı bir mektupta: Mısır seferinin hususi sebebini bildirdikten sonra, ticaret kapılarının açılmasını istedi. Cezzar ise esasında Fransız aleyhtarı olduğundan evvelce de eyaleti dahilindekileri uzaklaştırmış olduğundan, Bonapart'ın mektubuna önem vermedi.

Napolyon Bonapart, islâm severlik politikasında başarılı olamadı. Mısır'ın her tarafında kavga, döğüş meydana geldi. Mansur'daki Fransız askerleri katledildi. General Duze, Murat Bey ile yaptığı savaşta büyük kayıplara uğradı. Kahire'de ihtilal düşüncesi yol alır oldu. Serbest teşebbüsatında şaşılıyordu. Ön-

celeri padişah tarafından geldiğini söylerken daha sonraları: "Türkler meyve bulunca, ağacı kökünden keserler, Mısır'ı en çok tahrib eden Türkler'dir" demeye başladı. Mescid-ül Ezher'de yapılan bir istişare toplantısında, Fransızlar aleyhine kıyam kararı alındı. Eyleme geçildiğinde ilk olarak Napolyon Bonapart'ın Mısır kaimmakamı olarak tayin ettiği Düpourun, Bakırcılar caddesinde sopa ile öldürüldüğü görüldü. Hemen arkasından silahlanan ahali Fransızlar üzerine hücuma geçti. Bonapart, Habize'de idi. Haber alır almaz Mısır'a dönüp top ve humbara atışlarıyla çıkmış ihtilali bastırmaya muvaffak oldu. Elebaşıları idam etti.

Fransa'ya savaş ilan etmekle birlikte Osmanlı Devleti'nin siyaset hattı ortaya çıkmaya başladı. Bu hal İngiliz ve Rus ittifakına Osmanlı'nın katılması oluyordu.

Vezirlerin değişeceği gün, Rus donanmasının Akdeniz'e geçmek üzere boğaza geldiğini elçi Tamara bildirdi. Hakikaten Rus donanması boğazdan girerek, Büyükdere önlerinde demirledi. Reis ül küttab Atıf Efendi ile Rusya elçisi ve İngiltere maslahatgüzarı arasında yapılan müzakere neticesinde Rus ve Osmanlı donanmasından birer ve ikişer fırkateyn ve kuvvet çıkarılarak on kıta Osmanlı şalopesiyle Rodos adasına ve oradan Rodoslu Murabıtzâde Hasan Kaptan maiyetiyle İskenderiye'ye gidilerek, karaya asker çıkarıp, şehrin zaptını, geri kalan kuvvetin Korfu tara-

fına gönderilmesi kararı alındı. Daha sonra iki donanma hareket ederek zamanlarında da Sait'den General Beliard'a yardıma geliyordu. Vefatından sonra, etrafındaki Kölemenler Osmanlı ordusuna katıldılar. Napolyon'un donatarak Amiral Gantaume komutasında yolladığı yardımcı kuvvetlerden iki kapak, Sardunya adası Carbonary Burnu'nda birbirine çatarak sakatlandı. Amiral tekrar Toloun'a döndü. Napolyon'un baskısıyla tekrar denize açıldıysa da yolda gemilerinde bulaşıcı hastalık meydana geldi. Bunun üzerine askerini Trablusgarb'daki Durna şehrine çıkarmaya çalıştı. Fakat burayı yerliler savunurken donanması da çalındığından, firar anında İngilizlere yakalandı. Bu esnada Rusya Çarı Paul, saraydaki subaylar tarafından öldürüldü.

Paul, İngilizlerin başarılarını kıskandığı gibi, doğudaki nüfuzlarını da kırmaya çalışıyordu. Kendisini Malta Şövalyeleri Grandmater tayin ettirdiğinden, Napolyon'un teşvikiyle Malta adasını İngilizler'den istedi. Ancak vermediler. Bu yüzden İngilizlerle ilişkileri kesti. 1215 (1801)'de Prusya, İsveç, Danimarka hükümetleriyle İngiltere aleyhine bir birlik oluşturdu. "Tarafsız devletlerin gemi ve mallarına dokunulamaz. Ancak savaş kaçaklarına el konur (1357). Fiilen kuşatmaya alınmış limanlara yaklaşmak yasaktır." prensiplerine uyulmasını istedi. Fakat İngilizler tanımadıkları gibi, tarafsız devletlerin gemilerini avlamaya başladılar. Hatta birkaç hafta içinde 400 gemi av-

ladılar. Danimarkalılar Hambourg'u ele geçirerek Elb Nehri ticaretini kaptılar. Prusyalılar da Hanover'i istila ettiler. Çar Paul, Fransızlarla bir ittifak görüşmesi yaptı. 18.Lui'yi Mittau'dan kovarak, Napolyon'la birlikte Hindistan'ı ele geçirmek idealine düştü.

Almanya'da oturan Tilsit, devam eden görüşmelerde Amiral Knorring'in Don Kazaklarını Hayve, Buhara yoluyla Sündüs Vadisi'ne indirecek, General Massena 70.000 Fransızla Tuna, Herat, Kandehar'a Sündüs Nehri'ne varacak, bu sefer 4 ayda tamamlanacaktı. Knorring ve Massèna İngilizleri 1801 yazında Hindistan'dan kovacaklardı.

İngilizler bu tasavvurlardan kuşkulandılar. Lonewel Anlaşması, Avusturyalıları onlardan ayırmıştı. İngiltere de başbakan Mr.Biyt, bakanlar kurulundan çekilip, yerine Addington geldi. Addington'un başbakanlığı barış için ümit veriyordu.

I.Paul, işte bu yılın mart ayında öldürüldü. Yerine geçen Çar I.Aleksandr ise aksine İngiltere'ye yaklaşarak tarafsızlar birliğinden ayrıldı.

Addington Danimarka'yı, limanlarını İngiltere'ye açması için tehdit etti. Danimarkalılar red edince amiral Padker'le (1358) Nelson, Kopenhag şehrini topa tuttular. İmparator Paul'ün ölümü Danimarka prensini ateşkese mecbur etti. Tarafsızlar birliği de böylece kaynadı.

Çar Paul'ün ölümü Avrupa siyasetinde ince, derin bir değişim meydana getirdi.

Mısır'da savaş devam ediyordu. 1612 Fransızlar bir fırkasını, Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa komutasındaki Kahire'ye giden orduya benekli civarında mağlup oldu. Ayrıca Deyrşeyh adlı yerde de Fransızlar kuşatılarak, cephaneleriyle Deyrşeyh adlı yerde de Fransızlar kuşatılarak, cephaneleriyle birlikte 4000 Fransız askeri ve 2000 hecin devesi alındı. Bizzat General Beliard Hankah ve Bilbis taraflarında büyük zayiat vererek, Kahire'ye zor kaçtı. Özetle Orduyu Hümayunla İngilizler Kahire'yi kuşattılar. Beliard Mısır'ı boşaltmaya mecbur oldu. Serdar-ı Ekrem tarafından İshak Bey ve İngilizler tarafından da General Smith delege olarak, Fransız delegeleriyle müzakerelere başladılar. Sonunda; Fransızların eşya, silah, ağır toplarını ve cephanelerini alarak Reşid'e, oradan salimen Fransa limanlarına ulaştırmak, Fransa'ya varıncaya kadar masrafları Osmanlı ve İngiliz hükümetleri tarafından karşılanıp, 12 gün içinde Mısır'ı terketmeleri kararlaştırıldı. 1801/1216 (1359).

Aynı yıl safer ayı 28.günü Fransızlar Kahire'yi boşaltarak Cize'ye çekilmeye başladılar. Ertesi gün el-Ezher Üniversitesi açılıp temizlendi. Birkaç gün sonra Serdar-ı Ekrem ve subayları Mısır'a girdiler. Ebu Mervak Muhammed Paşa, Mısır eyaletine tayin edildi.

Fransızlar rebiulevvel ayı sonunda Osmanlı-İngiliz gemileriyle Fransa'ya gittiler. Ancak General Manutt, Fransa'dan yardım gelir ümidiyle İskenderiye'yi tes-

lim etmedi. Kısa zamanda ümidi kesildi. Zaten sıkıştırılıyordu. Bunlar da gemilere bindirilerek Fransa'ya yollandı. Yalnız Manott'un şartlardan beklentisi, Beliard'ınki gibi değildi. Silahları ve kişisel eşyalarıyla 30 atımlık cephanelerini almalarına izin verildi. Bunlardan başka top, humbara varsa, hepsini cephaneleriyle ve İskenderiye'deki gemilerini olduğu gibi bıraktılar. Mısır'da topladıkları kitaplar broşürler, antikalar, resimler, İskenderiye Kalesi'ne ait haritalar vs.yi bıraktılar. Söz konusu ganimetler İngiltere ve Osmanlı hükümetleri arasında taksim edildi.

Mısır'ın tamamen boşaltılması, İstanbul'da büyük bir coşkuyla karşılanmış ve dört gece şehrayin yapıldı. 3.Selim'e "Gazi" ünvanı verildi. (!)

Fakat İngiltere Cebel-i Tarık'tan Malta da dahil, İskenderiye'ye kadar, Akdenize'e egemen oldu.

Mısır'ı Fransızlardan boşaltmak eski hatanın devamı demekti. Çünkü Fransızlar gider gitmez Kölemenler yine çıktılar. Müteveffa Murat Bey Fransızlar, İbrahim Bey de İngilizler tarafından korunuyorlardı. Murat Bey ölünce etrafı İbrahim Bey'e katıldı. Bunlar, Fransızlar gidince, diledikleri gibi hükümet olmayı istediklerinden, Serdar-ı Ekrem'in duraklamasından şüphelendiler. Gerçi haksız da değillerdi. Zira İstanbul'dan gelen bir emirde, Mısır Emirlerinin görevden alınmaları isteniyordu. Bunun üzerine Serdar-ı Ekrem'le Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa istişare ederek,

Mısır valisi olan Hüsrev Paşa'yı alayla Mısır'a götürmek, yoldaki aşiretlere de çeki-düzen vermek bahanesiyle bazıları İskenderiye'ye çağırıldı. Fakat içlerinden Ebu Deyyab Selim Bey maksadı anlayarak, Cize'deki İngilizlere iltica etti. Mallarına elkonuldu. Kahire'deki Emirlerin, görevden alınmaları üzerine İskenderiye'-dekilerin de İngilizlere iltica edecekleri şüphesizdi. Bunun için Kaptan Paşa İskenderiye'yi görmek amacıyla, buradakileri Maryenis gölündeki bir fırkateyne doldurdu. Kendisi İstanbul'dan "yazı geldi" bahanesiyle dönüp fırkateyne de dümeni kırarak, donanmaya yöneldi. Yolda Murat Bey'in kölelerinden Cercay-ı Osman, piştovla kalyonculardan birini idam etti, pala ile de bir başkasının kolunu kesti. Diğer emirler de vuruşmaya başlayınca, kalyoncular da karşılık verdiler. Cercay-ı Osman'la, İbrahim Bey kölelerinden olan Aşkar Osman, Mellavani Mahmud, Küçük Murad Bey ve İbrahim Kethüda öldüler. Diğerleri de yakalanarak 3 anbarlı kalyon-u hümayuna nakledildiler (1362). Fakat bunların etrafındakiler İngiliz amiraline müracaat ettiler. Amiral ayaklanarak bunların ısrarla İngiliz ordusuna teslimini istedi. Sonunda dediği gibi de oldu. Serdar-ı Ekrem, ocaklı askerini yanına aldı. Diğerlerini vali Hüsrev Paşa'ya ve yardımcısı Osman Efendi'ye bırakıp, İstanbul'a döndü.

Dikkat edilirse, Mısır Fransızlar'dan alınıp, İngiliz müdahalesine bırakıldı. Buna sebep yine bizdik. Önce merkez uzaktan anlayıp-bilmeden emir vermiş. Mı-

sır'daki Serdar-ı Ekrem'le, Kaptan Paşa da İngilizlerin siyasi durumlarını dikkate almadan işe el atmıştı. Ne oldu? Said'e gidenler serseriliğe başladılar. İngilizler de dokunmadılar.

Öte yandan Hicaz bölgesinde Vehhabiler meselesi, Suriye'de Cezzar'la Emir Beşir kavgası, Mısır meselesiyle bir üçgen teşkil ediyordu (1363).

Pasbanoğlu ki; -galat olarak Pazvandoğlu diye nam salmıştır.- bir ara isyancı hareketleriyle ve Vidin Bölgesi'nde zaman zaman husule getirdiği fitne ve isyanları üzerine, Koca Yusuf Paşa'nın serdarı ekremlik uhdesinde olduğu halde vazifelenmesi ve neticede Pazvand adlı haydutu ele geçirip idam etmiştir. Pasban oğlu işte bu Pazvand'ın oğlu olup, ismi de Osman idi. Bu Osman babasının idamı esnasında kaçmıştı. Ruslarla içine düşmüş olduğumuz gailenin neticelenmesinden sonra meydana çıkıp, Yamaklar zümresine katılmıştır. Zeki ve cesur, atak bir kimse olduğundan, Vidin Bölgesi'nde kendisini pek çabuk tanıttı. Arasına katılmış olduğu yamakları çok kısa zamanda kendine tabir caizse adeta bend etti. Zaten Belgrad'da vazifeli Yamaklar, Nizam-ı Cedit'in karşısında olduklarından adı geçen bunlara sanki takviye kuvvet olarak gelmişti. Ortaya çıkacak fitneyi ve fesadı merkezi idare anlamış ise de, dış meselelerdeki mevcut sıkıntılar tedbir alma fırsatı vermemekteydi. Ancak; Niğbolu ve daha önce fethedip islâm toprağı

yaptığımız yerlere ve bunların gelirlerine zam yapılınca Osman, zamlı gelirleri ödemeyi kabul etmedi.

İstanbul'da Nizam-ı Cedit düzenlemelerine sahip çıkıldıkça yeniçerilerde buradan Osman'ın arkasını sıvazladılar. Vaziyet o hale geldi ki; artık padişah iradesi dinlenmez, zaman zaman Eflak ve Boğdan voyvodalarına kuvvet gönderilerek para ve yiyecek isteme suretiyle haraca teşebbüs olunmaktaydı. İstanbul'da bu hâl ve davranışı gösteren Pasbanoğlu Osman hakkındaki öfkeli düşünce dalgasının iki tane muharriki vardı. Yani; Padişah Sultan 3.Selim'i, bu asi adama karşı harekete geçmesi için sevk etmeye çalışanlar, haydutlukların verdiği nefretten çok, devlet adamlarının bazılarının mukattaat sahiplerinden istifade edemediklerinden kaynaklanıyordu. Buna bağlı olarak da o dönemde yıldızı parlamakta ve tesirli bir idare adamı görülen kaptanı derya Hüseyin Paşa'nın' Vidin Seraskerliği'ne tayini ve oradaki tahakküm erbabını hizaya getirme gayesine matuftu. Vekiller heyeti denen divanda yukarıya aldığımız maksada uygun olarak verilen karar üzerine Pasbanoğlu Osman'ın yok edilmesi hareketine teşebbüs olundu. Çanakkale'ye gitti. Tepedelenli Ali Paşa ise, Arnavutluk sahillerinde Venediklilerden, Fransa'ya geçen bölgeleri fethe vazifelendirildi. Rusların donanması beş kıt'a kapak, altı kıt'a fırkateyn ve bir kaç tane küçük gemiden, Osmanlı donanması ise; İngiliz donanmasına refakatçi olarak iki korvet'den başka 6 kalyon, 9 fırkateyn,

şalope ve kırlangıç denilen küçük gemilerden ibaretti. Yusuf Ziya Paşanın sadarete getirildiğini bildiren hattı hümayunda da, Fransızlar hakkında şöyle denilmişti: "Kara ve deniz seferlerinin işlerine ve savaş mühimmatı tedarikiyle askere alınacak yeterli sayıda kimseleri toplayıp, dinsiz Fransızlara Kahire arazisinden çabucak tard edilmelerini sağla. Mısır hemen eline geçecek şekilde gayret gösteresin. "İngilizler ise bize harb malzemesi ve aletleri hediye ettiler. Garip değilmidir ki; babıâli Mısır'ın düştüğü istilaya son derece üzülen 3.Selim'e, Tarihçi Vasfi Efendiyi göndererek bir tesellìname yazdırmıştır. Çanakkale'den beraberce hareket eden Rus ve devleti âliye'ye ait donanma, ittifakname henüz imza edilmemiş olmasına rağmen, Çuka adasını ve oradaki bir Fransız gemisini zapt etti. Zanta, Kefalonya'lılarda Fransız askerlerini tutup bağlıyarak Mora vâlisine gönderdiler.

Tepedelenli Ali Paşa Delvine'ye yakın bir yerde Fransızlarla savaşa tutuştu. Bu galibiyetini Preveze yakınlarında da tekrarladı. Düşman kellelerini yine düşmandan ele geçirdiği esirlerin ellerinde taşıtarak İstanbul'a gönderdi. Padişah bu halden pek memnun olunca Ali Paşa'ya vezaret ihsan eyledi. Bu savaşların neticesinde Preveze, Parga, Voniçe, Potranto kaleleri alınmış oldu. Müttefik donanma ise, Korfu adasının elde edilmesini sağlarken, bir çok cephane ele geçirdi. Ayriyeten üçyüz tunç, 184 demir top, 1 obüs, 62 tunç, 12 demir havan da ele geçirildi. Osmanlı, Rus ve

ingiliz ittifak antlaşması imza edildiği 1213'de (1798) gibi, Rus elçisiyle tarafı devletten taleb edildiği takdirde 80 bin Rus askerinin hazırlanıp Turla nehrinin sağ tarafına geçtiği günden itibaren tayınlerinin Osmanlı devleti tarafından verilmesini öngören gizli bir antlaşma daha imzalandı. Tarih diyor ki:

> "Pek acaip siyasi haldendir ki, önceleri devleti âliye, Rusya ve Avusturya'dan emin olamıyordu. Üstelik bunlara karşı Fransa'dan istimdad ümid ederken kısa zaman içinde Avrupa politikası değişip bir taraftan İngilizlerin yardımıyla Mısır'ı Fransızların istilasından kurtarmaya gayret göstermek, öte taraftan da, Rumeli topraklarının karadan muhafazası için en ziyade korktuğu Rusya'dan yardım istemeğe muhtaç olmasıdır."

Küçük İspanya namıyla anılan Sicilyateyn hükümetide, bu antlaşmaya amade olduğunu bildirdi. Cezzar Ahmed Paşa ise bu esnada, Hac Emir'i tayin olunduğu gibi, Şam ve civarı, Trablus eyaleti, Kudüs ve Nablus sancakları ile beraber Mısır seraskerliğiyle teçhiz olundu. Napolyon Bonapart; Osmanlı yardımcı kuvvetleri yetişmeden Cezzar'ı avlama düşüncesini taşıyordu. Cezzar Ahmed Paşa Akkâ kalesi ile Hayfa ve Yafa taraflarını top ve asker bakımından sıkıya almıştı. Öncü kuvvetleriylede Arayiş kalesine gelmişti. Bonapart, Mısır'dan orduyu yola koymadan ve Cezzar Ahmed Paşanın üzerine yürümeden önce Mı-

sır ulema ve memurlarını getirterek Kölemenlerin Cezzar Ahmed Paşaya dehalet ettiklerini, Arayişe gelerek beldeyi tahrib ve bazı kimseleride öldürmeye çalışacaklarını bildirdi. Kendisinin bunları önlemek üzere gideceğini, yokluğunda askerlerine aşağılayıcı muamelede bulunurlarsa, top ve humbara ile şehri yıkacağını, şer'i davaların kadılar tarafından bakılmasını bildirdi. Napolyon, emrinde 21 binden fazla askerle her birisi 64 parça top çeker, 7 fırkateyn, 6 korvet, 3 berik, 10 şalope, 7 gavlet, 17 nakliye gemisi kıyı kıyı gidiyorlardı. Arayiş'de ise yedi sekiz bin asker vardı.

Ariş'i sekiz gün süren muhasaradan sonra muhafızın teslimiyeti üzerine zaptolundu. Bu sırada Berüşşam ahalisinede bir beyanname yayımlanarak, gerek Kölemenler gerekse Cezzar Paşa ile harb halinde bulunduğunu, islâm dininin muazzez ve muhterem olduğunu, cami ve mescidleri ahalinin ibadet ve taatı ile tezyin etmesini, yapılan hareketin Berişşam ahalisinin aleyhine tarafı olmadığını bildirdi. Daha sonra da, ileri harekâta devam etti. Han Yunus'u, Gazze'yi ve Remle'yi zapt, Yafa'yı ise top ve de humbaralarla döğdükten sonra adetâ katliam ve 4-5 bin esirinde Mısırlı ve Şamlı olanlar hariç olmak üzere kurşuna dizmek suretiyle idâm ettirdi. Bonapart buradan da hareket edip, Katon nahiyesinde, Cezzar Ahmed Paşanın askerini yendikten sonra Hayfa'yı istila edip, Akkâ'ya dayandı. Cezzar Ahmed Paşa ise, mukave-

met etmek kararı almıştı. İngiliz amirallerinden Esmit dahi donanmadan topçu, mühendis çıkarıp savunmaya yardımcı oluyordu. Bonapart; siperlerini yeterli hâle getirdikten sonra Akkâ'ya şiddetle ateş açmışsa da, İngiliz ve Osmanlı gemilerinden yağan top ve humbara savaş içinde 24 saat devam etme hususunu sağladı.

Ancak, Fransızlara cephane getirmekte olan üç Fransız gemisini İngilizler ele geçirip, zaptettiler. Pek garib bir tesadüf eseri olarak, İstanbul'dan cephane yüklü olarak gelmekte olan gemiyi, Yafa'ya uğramasından dolayı, orada hazır bulunan Fransızlar kendi gemilerine Osmanlı bayrağı çekerek aldatmaya muvaffak oldular. Böylece Fransızlar, Cezzar Ahmed Paşaya gönderilme durumunda olan gemilerdeki 36 bin altun lirayı ele geçirmiş oldular. Bütün bunlardan sonra Bonapart, civarda bulunan bütün şeyhleri kendisine sığınmaya davet ederek itaata çağırdı. Mütavele şeyhi gelerek, Bilad-i Beşere'den kullanmakta oldukları yerleri, şeyh Salihi Bilâd-ı Sefid'i teslim ettiler. Lübnanlılarında Cezzar Ahmed Paşaya düşmanlıklarından dolayı Fransız ordusuna yiyecek ve içecek yetiştirdiler. Tahir Ömer taraftarlarıda Sur'da Fransız ordusuna zahire gönderdiler. İbrahim bey kumandasında Şam'dan gelen Kölemenlerle Arab aşiretleri Nasara taraflarına gitmiş olan general Kleber'i bir savaş hilesi ile çevirdilerse de, Bonapart'da başka bir savaş hilesine başvurarak

Kleber'i kurtardı. Akkâ kalesinin muhasarasında Fransız ordusunun gösterdiği hücumlar ile Cezzar'ın ordusunun göstermiş olduğu gösterdiği sağlam direniş hayret verici bir dereceye varmıştı.

Muhasara edenlerin mukavemetleri Mısır bölgesinde Bonapart'ın mevkiini küçülttü. Mısır'da komutanlardan Elfi Mehmed bey Kölemenlerle doğu istikametinden, sabık emirül hac kethüda Mustafa'da diğer yönden Fransızları meşgul ederken, Arapların bir kısmıda Demhur, Reşid, Rahmaniye yakınlarında Fransızları yok etme ile meşguldüler. Bir ara Korfu adası alınarak, devletin donanmasıyla birlikte Köse Mustafa Paşa komutasındaki ordunun İskenderiye'ye gelmekte olduğunu, İngilterenin ise Avrupa'da yine Fransa devleti aleyhine bir ittifak harekâtı tezgahladığını mükemmel istihbarat kanalları vasıtasıyla haber alan Bonapart, general Kleber'i son bir ümid-i feth için Akkâ üzerine sevketti. Fransızlar fedakârca saldırdılar. Ancak Cezzar Paşa'nın sabit kadem olması ve metanetinin büyüklüğü kendini gösteriyordu. Bu arada hücumda olanlar Berac Ali isimli kaleyi ele geçirip, içine yerleştiler. Hâl böyle olunca müslüman müdafiilerin savunmada gösterdikleri şiddet çoğaldı. Hele gece savaşı pek kanlı geçti. Bilahire açılan lağımlara Cezzar Ahmet Paşa ateş verdirdi. Fransız askerlerin bir haylisi havaya uçuruldu. Meydana gelenlerden Napolyon Bonapart'ın ordusu çok büyük bir şaşkınlık içine yuvarlandı. Bunların arasından çıkan

ikiyüz kadar Fransız askeri kapandıkları bir camiin içinde sabaha kadar dışarı mermi sıktılar. Sabahleyin hadise yerine gelen amiral Esmit'e teslim oldular.

*****

İstanbul'da toplanan bir müşavere meclis neticesinde sadrazamın Mısır seferine gitmesi apaçık şekilde bir karar haline geliverdi. Mısır'daki vaziyet bu hâle gelmeden az evvel Vehhabilerin de Hicaz topraklarında yapmakta oldukları isyanın genişleme emareleri haber alındı. Vehhabilerin başı olan Abdülaziz'in oğlu Suud, 1211 (1797) de yanında kalabalık bir gurubla Lâhsa'yı zapt etti.

Buraya birikmiş olan ikiyüzden fazla alimi idam ettirdi. Deniz kıyısında bulunan Katif, Acir müzafatı yâni banliyöleri varsa hepsini ele geçirerek, ahalisini esir etti. Suud'un bu yaptıkları, Müntefik şeyhliğine tayin edilmiş bulunan Sevini'nin gayretine dokundu. Lahsa üzerine sefer açmağa karar vererek, etrafına çeşitli kabilelere mensup asker topladığı gibi, Ben-i Halid şeyhinin askerlerinide yanına alıktan başka Basra ve civarı askerlerinden Beloç tüfekçileri ile beş top ilave edildi. Ancak, Basra'dan 12 konak aşağıda Şabek isimli yerde, siyahi bir adam şişle saldırıya geçtiği Sevini'nin ön tarafından göğsüne sokup arkadan çıkarması seferin sonunu getirdi. Sevini öldürülmüş avdet başlamışken Ben-i Halid şeyhlerinden o-

lup, birlikte gelen Berak vehhabi askeri imişki yanındakilerle birlikte Beloç askerini öldürerek, top ve mühimmatı zapt eyledi. Bu haberin Bağdad'da duyulması pek fena bir te'sir husulüne sebeb oldu. Bağdad vâlisi Süleyman Paşa'nın kethüdası Ali Paşa savaş hazırlıklarına girişti. Basra'dan Lahsa üzerine yürüdü. Ne varki Lahsa'nın iki kalesinden birini dahi ele geçiremedi. Topların faydasızlığı, zahirenin yetersizliği yüzünden geri döndü.

Dönüş yolundaki bir çok sıkıntılara maruz bu dağınık askeri başka bir felâket daha beklemekteydi. Suud, Muhanet denen yerde son darbeyi indirmek üzere ortaya çıkıverdi. Ancak Ali Paşa'yı ve askerlerini yenemeyeceğini anladığından Sevini'nin öldürülmesi vakasında ellerine geçirmiş oldukları topları vehhabiler geri vermeye ve diğer hacılarla birlikte hiç bir yere taarruz etmeme şartıyla sulh etmeye rıza gösterildi. Öte taraftan Cezzar Ahmed Paşanın başarısı İstanbul'da büyük sevinç gösterilerine vesile oldu. Kendisi ve maiyetinde bulunanlar taltif olundular. İngiliz donanması kumandanı amiral Esmit'e de bir samur kürk ile kıymetli bir avize yollandı. Bu haber yalnız bizi sevindirmedi. İngilizlerle Fransızların aleyhinde olan bütün devletleri memnun bıraktı. Napolyon Bonapart Akkâ'da uğradığı hazmetmekteydi. Fransız askeri son derece bitap düşmüştü. Büyük de zayiata maruz kalmıştı. Mısır'a gelmeden önce yayımladığı bir beyannamede Cezzarın yaralandığını,

Akkâ'nın harab olduğunu açıklamıştı. Arkasından merasim alayı ile de Kahire'ye girerek, Özbekiye'deki konağına indi. Balolar düzenleyerek uğradığı hezimetten dolayı hakkında bazı Arablar tarafından tanzim olunan işaretlerin kuvvetini ve Elfi bey'in harekâtını red ve cerhile devleti aliye ordusunun hazır olmadığını ortaya çıkarma maksadıyla âyat-ı Kur'ani'ye ile süslü bir beyanname daha yayımladı. Müslümanlara ve onların dini olan islâma büyük muhabbet beslediğini defalarca beyan ederek, hattâ hergün Kur'an-ı Kerim tilavet ettiğini, Mısır'da büyük bir câmii şerif bina ettirdiğini ve islâm olduğunu söylemek arzusu taşıdığınıda ileri sürdü!. Kendisi bu tür neşriyat ile meşgulken, Mısır mollası'nın firar ettiğini haber alınca, onun evladını hapis edip sıkıştırmaya başladı. Ancak Mısır alimlerinin müracaatı ile çocuğun yakasını bıraktı. Kadılık makamına fuzuli olarak Şeyh Ahmed Arişi tayin etti. Halbuki Osmanlı devleti ile müttefik olduğunu beyan ederek ve böylece ahaliyi iğfal ve kandırma yolunu seçtiği ve Köse Mustafa Paşanın donanma ile İskenderiye'ye çıkmak üzere olduğu meydana çıktı. Bu sıralarda ve kadı tayini meselesinde Mısır'ın devlet-i aliye hükmünde olmadığını ve Osmanlı hükümetinin Kölemenlerden daha zâlim olduğunu ilân eylediysede, bir akşam yemeği sırasında Osmanlıların seksen gemisininde İskenderiye önlerine gelerek Ebukır'a gittiğini haber alınca, yerinden kalkarak derhal atımı çekiniz emrini

verdi. Askerlerinin ve komutanlarının kendisine Rahmaniye'de yetişmelerini general Kleber'inde Dimyat'tan kara yolu ile hareket etmesini bildirdi. Kendisi de, askeri hassası ile yürüyüşe geçti. Öte yandanda, Osmanlı donanması Ebu Kır'ı zapt eyledi. Karaya asker çıkarmayıda ihmal etmedi. İngilizlerinde yaptığı yardımlar neticesinde metrisler çabucak tamamlandı ve de, Osmanlı askeri buralara yerleştirildi. Artık Bonapart'ta general Mora'yı suvari ve piyade askeri takviye ederek, sağ ve sol cenahlardan metrislere sokma kararını gerçekleştirtti. Askerimizin bir miktarını kumandan Mustafa Paşanın oğluyla birlikte Ebu Kır kalesine sığındılar. Beri taraftan şehidlerin dışında kalan askerlerin paşa ile birlikte esir düştükleri görüldü. Napolyon Bonapart; yaralı olarak ele geçirmiş olduğu Mustafa Paşanın yarasını cebinden çıkardığı mendiliyle bizzat sardı. Ebukır kalesini dört gün atışlarına hedef kıldı. Neticede vire ile teslim almaya muvaffak oldu. Yaralılarımızı gemilere bindirerek memleketlerine yolladı. Sağlam bulunan üçbin kadar asker esir statüsüne tâbi tutuldu. Ancak bu galibiyet Napolyon'un bu bölgede son galibiyeti olmuştur. General Mora'nın çenesinden aldığı yara vahim haldeyken, general Turgo ise hayatını kaybetmişti.

Avrup'anın Siyasi Vaziyeti

Fransa büyük ihtilâli neticesinde ortaya çıkan cumhuriyetçi anlayış düşüncesi Avrupa kıtasının her tarafında yayılıyor ve bu kıtada bulunan milletlerin düşüncelere dalmasını ortaya koymuştu. Direktuvar idaresinin İtalya'daki tesiri, İtalya'nın tamamen Fransızlaşması, Fransızlar aleyhine birleşmiş bir devletler topluluğu teşkiline sebeb oldu. Katerina'yı tahttan indirerek yerine geçmiş bulunan Çar 1.Paul, Mitta'da ikamet etmekte olan 18.Lui'yi kabul ederek, Bonapart'tan intikam alacağını duyurdu. Napolyon'un kaldırmış olduğu Malta kovalyelerinin yolu reisliğinin ünvanını takındı. Üstelik Fransa askerlerinin Mısır'da bulunmasının Rus menfaatlerine husule getireceği zararpek açıktı. Çar'ın görüşleri, İngiliz sefiri Witvorth'un telkin ve iltifatları ile arttı. Osmanlı, İngiltere, Avusturya, Napoli (sicilyateyn) devletlerinden meydana gelmiş bir heyet kuruldu. Direktuvar idaresi savaşın tehirinin mümkün olmadığını hissetmesi gündemdeydi. Onun için bir sene evvel Kıraa kanunu yayımlandı.

Müddet zarfında beylerden birinin bir iftirası çıkacak olursa Ruslar ile haberleşilip, itham sabit olduktan sonra azil etmeye gidileceğine karar verildi. Fransızlarla yapılmış bulunan yeni antlaşma mucibince bu hükümetin ticaret gemileri Karadeniz'de rahatça geliş geçiş yapmaya hak kazanmışlardı. Bu vaziyet Osmanlı devleti tarafından taahhüt olunmuştu. İngilizler,

Kahire'de bulunan askerlerini Süveyş yolu ile Hindistan'a yolladılarsada İskenderiye'yi boşaltmıyor, Sayda da bulunan Kölemen emirlerini himaye yoluna gitmekteydi (1799).

Necef'de Hezeali aşireti ile Vehhabiler arasında münazaa çıktı. Bu olay neticesinde üçyüz tane vahhabi öldürülmüştü. Vehhabilerin reisi bulunan Abdülaziz, oğlu Suûd'u askerleriyle Kerbalâ üzerine yolladı. Matem gecesi şehri basıp, rastladıklarını katledip, oratlığı yağmaya tâbi tuttular. Hatta İmam Hüseyin (r.a) ın kabrinde bulundurulan altun ve gümüş kandilleri ve diğer kıymetli eşyayı gasb ettiler. Bu sıralarda ise İngilizler Mısır'ı terk ettiler. Ancak; komutanlardan Elfi Mehmed bey ile onbeş kişi kölemeni beraberlerine alarak Malta'ya çekildiler.

Vehhabiler

Osmanlı devletinin ve 3. Selim güdümündeki hükümetin karışıklıklar ve bir sürü olaylar içinde yuvarlanıp gittiği sıralarda Napolyon, meşhur Amiyen antlaşmasını ihlâl ediyordu. Çünkü; Mısır'a, Akdenize ve de, Hind yoluna ulaşmayı aklından çıkaramıyordu. 1217 (1802) senesi Ağustosunda general Sebastiyani adlı birini ticaret vazifesiyle doğu bölgelerine gönderdi. Bu memurun önce Trablusgarb bilahire Kahire sonra da İskenderiye'ye uğradığı görüldü. Uğradığı her yerde ahali tarafından alkışlarlan istikbal olundu.

Bu alkışların sebebi olarak İngilizlerin denizlerde göstermiş olduğu şiddete atf olunuyordu. Akkâ'da da aynı tarz alkışlara lâyık görüldü. Fransa'ya dönüşünde resmi yazı ile yayımladığı raporda Mısır, Akkâ ve İskenderiye gibi şark bölgelerine dair düşünceler ve hareket yapılmasına dair sunuşlar mevcut, hâtta Mısır'ı almak için altıbin Fransız askeri yeter kaydı yazılı idi. Yine bahse konu sene içinde general Dekain adında biri Hindis'tanda yalnız başına İngilizlerle savaşmak için oraya gönderilmesi hususunda istida vermişti. Bonapart, bu generali Fransızların elinden çıkmış beş şehri ele geçirmek için gizli olarak vazifelendirmişti. Emrine bir kaçbin kişilik askeri kuvvet verdiği gibi yerlilerle uyuşabilmek içinde ve İngiliz hakimiyetinin aleyhinde çalışmalar yapmak içinde kati emirler verme yoluna gitmişti.

General, Pundeşeriye gelince iki devletin arasında savaş imkânı çıkmıştı. Bu bakımdan İngilizler kendisini şehre sokmadı. Gemilerinide gözetlemeye aldılar. Hattâ Dekain Frans adasına kaçırıldı. Adayı İngiliz taarruzlarına karşı kuvvetlendirdi. Daha sonra 1803 den 1811 senesine kadar Hind denizine korsanları göndererek İngilizlerin ticaret yollarında büyük büyük zararlar verecek saldırılar sağladı. Napolyon Bonapart Akdeniz hakimiyetinde önde olmak için İspanya'yı çalıştırdı. Amiyen antlaşmasına mugayir olmasına rağmen burada hâkimiyetini kurdu. 1801 senesinin Aralık ayından itibaren Lombardiya'nın ileri

gelenlerini getirterek, kendisine Cisalpine yâni kuzey İtalya (Lombardiya, Piyemonte) Cumhuriyeti reisi ünvanını verdirdi. Adamlarından Jerom Doraco adında birini Ligure Cumhuriyeti reisliğine tâyin etti. Piyomento vilayetini 1803 de Fransa'ya katarak Sardunya kralına tazminat veri-leceğini vaad eyledi. Elbe adasını dahi Fransa'ya kazandırdı. Bu icraatın tamamı Rusya ve İngiltere devletleri tarafından Protosto ediliyordu. Bonapart aldırmayarak Taranet, Otranet ve Brindizi şehirlerini de zapt ettirdi. İngilizlerde Malta'-yı terk etmediler. Bonapart buna fena halde hiddetlendi. İngilizler ayrıca İskenderiye'yede bir miktar askeri muhafız olarak bıraktılar. Fransızların Hind'deki beş şehirlerini de iade etmediler. 18.Lui'yi ve meşhur ihtilalcilerden Jorj Kadodal gibilerini ülkelerine kabul ettiler. Birinci konsülün yâni Napolyon'un bir ticaret antlaşması yapmaması yüzünden infial gösterdiler. İngilizlerin elçisi lord Whitvort antlaşma hükümlerinin ihlâl edilmesinden dolayı vaziyeti protesto ediyordu. Velhasıl az bir müddet sonra ingilizler bir ultimatom vererek, Felemenk ile İsviçrenin boşaltılmasını, Sardunya kralına tazminat verilmesini ve Maltanın terk olunmayacağını bildirdiler. Bonapart gelen sefire şiddetle muamele etti. Lord Vayvorth Paris şehrini terk etti. Çarpışma hemen başladı. İngilizler bir kaç tane Fransız ticaret gemisini yakalayıp içindeki malları müsadere ettiler. Bonapart ise, Fransada yaşamakta olan ne kadar 18

yaşından yukarı altmış yaşından aşağı kimse varsa hepsini tevkif ettirdi. General Mortier; Hanoveri işgal ederek Fransanın batı limanlarında tedariklerini yapmaya başladı. Bolonya ordugâhı yeniden düzenlendi ve bütün bu haberler, Osmanlı devletini düşüncelere salıyordu. Bu iki devlet arasında dolaşan yine mısır sözleri yine şarkın meseleleriydi. Diğer taraftanda Osmanlı devleti Fransızlar ile daha yeni bir antlaşma yaptıkları gibi mısır meselesinde de İngilizlerden biraz yardım görmüşlerdi. Bütün bunlardan başka vehhabiler meselesi de artık çok önem taşıyan bir mesele olma yolunu aşmıştı. Tarih-i Cevdet bu mesele hakkındaki gafletimizi şöyle özetlemekte:

"Osmanlı devletinin ne kadar sıkıntılı dönemler geçirmiş olduğu buradanda malum olur ki, bundan seneler evvel, tebasından birinin kurmuş bulunduğu yeni bir mezhep hakkında pek çok bahisler ilmen konuşulmuş ve bir cereyan husule gelmiştir. Hicaz ve Irak âlimleri taraflarından çeşitli kitablar yazılmış olduğu halde nihayet dinin vatan-ı aslisi olan arab yarımadasında bu mezhebin tesirleri münasebetiyle Deria şeyhi bir çıkış yaparak müstakilliğe varan bir yola girmişti. Buna karşılık devletin müşkül işlerinin görüldüğü yer olan meşveret meclisinde bunlara dair bilgi bulunmayıp ve bu yeni mezhep sayesinde bir kabile şeyhinin kuvvetli bir hükümdarın hüviyetini kazandığını bilemiyorlarda, hâla vehhabilerin isteklerinin neden ibaret olduğu sadrazamlar arasında bahse ve mücadeleye konu oluyordu.

Osmanlı devleti ulema sınıfına fevkalade derecede itibar verdiğinden bu insanların yüksek derecede olanlarını kendi ileri gelenlerinden saymasına rağmen şöylece elli altmış yıldan beri devam edegelen ve ülke içinde müstakil bir hükümet kurulmasına sebep olan bahse konu mezhep meselesinin künhüne dair henüz malumat-ı sahiha sahibi olunamaması inanılacak bir durum değildir. Lâkin önceleri hakiki vaziyetten bilgi sahibi olunmasına rağmen bir hükme varamamışlardı. Zira o sıralarda İstanbul'da ilmiye yolunun âlimleri üç kısma bölünmüş olup, birincisi müretteb ilmiye ashabı olan, ulemai resmiye, ikincisi fiilen şer'i hizmette bulunan hâkim ve kâtibler ve üçüncüsü medrese çıkışlı olan üstaze ve talebeden müteşekkildi. Birinci sınıf içinde malumat sahibi nadirdi. İkinci sınıfı teşkil edenlerin malumat sermayesi, davaları fetva kitaplarında yazılı olanları meselelere tatbik ile büyük alimlerin usulü mesleklerini uygulamaktan ibaret olanlar ilmi bahisler iddia etmekten uzaktılar. Üçüncü sınıf ise, bu iki sınıfada cahil nazarı ile baktıkları halde şer'i hükümlerin nazari ve tatbikatından mahrum olarak felsefi düşüncelerin kâh mutezilenin yaralayıp iptal ettirdiğine vakit sarfetmekte, devlet memurlarından hariç özel bir sınıf şeklinde bulunduklarından ihtimalki henüz vaziyetten haberdar değillerdi. İdareci memurlar ise çöldeki mezhep kavgasıyla soğuk ve taassup sahiplerinden olan vaizlerin mübalağalı sözlerini fark ve temyiz edemezlerdi."

Biraz evvel görmüştük ki, Abdülaziz Vehhabioğlu Suûd'u yollayarak Lahsa, Katif taraflarını ve Basra hududuna kadar bulunan yerleri tamamen zapt eylemişti. Vehhabiler 1212 (1797) tarihinde Mekke Emiri Şerif Galib'i Huzme karyesinde mağlup ederek aralarda Vehhabilerin Mekkeye gelip gitmeleri onlarında Yemen ile Şam taraflarında Şerif'e tâbi olan arablara dokunmamaları şart koşulmuştu. 1215 (1800) de Vehhabilik Asir'den Tihamiye yayıldı. Necid, Cebeli Şamir beldeleri dahi Vehhabi olup, Lahsa'nın zaptı üzerine Basra ile Bağdad tehlike altında kaldı. Velhasıl Arab yarımadasının her tarafında Abdülaziz Vehhabi'nin hükmü geçerli oldu. Yalnız Mekke emiri bundan müstesna idi. 1217 (1802) de Vehhabilerin Haremeyn-i Şerefeyne hücum edecekleri hakkında Mekke emirliğinden birbirini takip eden haberler ve istimdadnâmeler geldi. Toplanma lüzumunu gören meclis, İstanbul'dan cephane ve top derlenerek Kaptan Paşa ile gönderilmesine, Mısır'danda asker sevk olunmasına Bağdad vâlisinin veyahut kethüdasının Necid üzerinden hücuma geçmesine karar verildi. Fakat Vehhabiler Tâif üzerine saldırmışlardı. Hâtta Abdülaziz, Mekke Şerifi Galib'in yakınlarındanken Vehhabilik mezhebine geçen Osman Müzayife'ye Taif taraflarının emirliğini verdi. Osman Müzayif, Yemen'e musallat olan Sultan bin Şakban ile Taif'i kuşattılar. Şerif Galib ile yapılan savaşta pek büyük zayiata uğradılarsa da, Şerif'in Mekke'ye kaçması

üzerine takip edip şehre dahil olup, müthiş bir katliam gerçekleştirdiler. Taşınır taşınmaz malları yağma edip sahih islâmi eserleri ve Kur'an-ı Kerimleri sokaklara attılar. Gömülü servet ve mal var bahanesi ile her yeri kazarak şehrinde altını üstüne getirdiler. Hac zamanı dahi Mekke üzerine yürümekten çekinmeyip, hareket ettilersede hacıların kalabalığından saldırıyı yapamadılar. Fakat devlet tarafından gönderilmiş Adem Efendi adlı nasihatçı ve üç gün içinde Mekke'yi terk edeceklere aman verdilerse de, Mekke'yide tehdit altında bulundurmaktan utanmadılar. Suud'un Mekke'ye girmesinden sonra Mekke Şerifi Galib ile Osmanlı devletinin göndermiş olduğu Şerif Paşa Mekke'yi terkederek, Cidde'ye çekildiler. Suud ise Muharrem ayının 8.günü Mekkeye girerek derhal beyt-i şerifi tavaf etti. Yarın kuşluk vaktine kadar herkes mescid-i şerife gelsin diye bağıran dellallar dolaştırdı. İlân edilen vakitte hutbe-i peygamberiyi okuduktan sonra: "Cenab-ı Hak'ka teşekkür eylerim. Sizi islâma hidayet ve şirkden halâs eyledi. Sizi yalnız Allah'a ibadet edipde bulunduğunuz hâl-i şirkten ve dalaletten feragata davet ederim. Şer'iat-ı islâmiye üzerine Allahı sevenlere dost ve Allahın düşmanlarına düşman olmak üzere sizden biat isterim"diyerek elini uzattı ve biat aldı. İkindi namazından sonra şarab ve zinanın haramlığından bahsederek yarın ki gün çıkıp kubbeleri hedm (yıkınız) ediniz. Beytleri atınız, Allahdan başka mabud olmasın demesinin ertesi günü

vehhabiler peygamberin doğduğu ev ile Ebu bekir, Ömer ve Ali (r.a)ların ve de Hz. Fatıma, Hz. Hatice'-nin evi ile ashabı güzin ve evliyaullahın kabirlerini yıktılar. Suud, Mekke'de çeşitli cemaati yasaklayıp, herkesin bir imam arkasında namaz kılınmasını emreyledi. Ne kadar çubuk, nargile, saz varsa hepsini toplatıp yaktı. Ezan okuyan müezzinlerin salat ve selam getirmelerini, ashab-ı kirama tazim edilmesini, büyük şirkdir diye yasakladı. Devlet tarafından giden Adem Efendi ile Kerbelâ vakası ile diğer vakalar üzerine görüşerek, sudan cevablar verdikten sonra eline yüz riyal, altına bir hecin devesi vererek yolladı. Vehhabiler mezheblerine girmeyenleri keserler ve onlardanda nekâl (işkence) adıyla bir miktar para alırlardı. Bu sebeble Mekke'de ve civardaki kabilelerde ve aşiretlerden pek çok mal aldılar. Suud, 14 gün Mekke'de oturduktan sonra ikiyüz kadar muhafız bırakarak, Cidde üzerine yürüdü. Ciddelilerden ikiyüzbin riyal, altmışbin al-tun, altıbin riyallik kumaşı ceza parası olarak istedi. Buna karşılık top ve tüfenk ile mukabele gördü. Sekiz gün süren çarpışmalarda Suud ve askerleri büyük telefat verdiler. Neticede çekilip Necid tarafına gittiler. Bunun üzerine Şerif Galib Vadi'i Mer üzerine hücum ederek Suud'un muhafızlarını kaçırdı. Sonra beraberinde Şerif Paşa ile askerleri ve aşiretler olduğu halde Mekke'ye döndüler. Vehhabilerin Mekke ve Medine'ye karşı vukua gelen taaruzları 3.Selim'i büyük kederlere gark etmiş-

ti. Bu kedere ziyadelik veren rüşvet kabul etmez, iltimasları dinlemez, şeyhülislâm Ömer Hulusi Efendinin infisalidir. Tarih şeyhülislâmın bu azlini şöyle bir satırla bildiriyor: "Böyle karışık bir dönemde bir tarik sahibinin pasif, çekingen durmaları uygun hâl ve işlerin icabından görülmediğinden azlolundu! Kavalalı Mehmed Ali'nin Çıkışı Serdar-ı Ekrem Yusuf Ziya Paşa Mısır'dan dönüşü sırasında yanında bulunan Anadolu yeniçerileri ile çoğunluğu Arnavut olan Rumeli başıbozuk askerinden meydana gelmiş bir kuvveti oraya bırakmıştı. Rumeli başıbozıkları mirmiran Arnavut Tahir Paşa, serçeşmeleride Kavalalı Mehmed Ali ağa idi. Tahir Paşa cesur ve cengaver olmakla beraber basit Mehmed Ali ağa ise pek akıllı, zeki ve tedbir sahibi kimselerdendi. Başkumandan bu kuvvetleri Mısır emirlerinin tasallutlarını def edebilmek maksadıyla bırakmıştı. Az bir müddet geçtikten sonra bu kimselere devlet tarafından tahsis olunan maaş ile Asuvan'da nizam yerli yerine konulmuştu. Bu vaziyet karşısında askerinde bu kadarına lüzum kalmamıştı. Defterdar Recai Efendi askerleri bu kadar fazla sayıda istihdam etmenin doğru olmadığını beyan etmesi vâli Hüsrev Paşanın kendisi için Fransız askerini takliden bir miktar nizam-ı cedid askeri düzenlemesi yaptığından bunların kalmasını, Arnavut askerlerin terhis edilmesine karar vermişsede birikmiş maaşlarını verecek para yoktu. Paşa; tüccarlardan bir miktar borç alarak bunlara vermek sonra Mısır'dan göndermek

arzusu taşıyarak belli şeyleri kesti. Arnavutlar ulufelerini tamamen almayınca yerlerinden kımıldamayacak olduklarını söylemek için Defterdara gittiler. Defterdar bunlara: "Ulufeleriniz Mehmed Ali'dedir. Onun yanına gidiniz. dedi. Mehmed Ali'nin konağına gittiler, ulufelerini istediler. Mehmed Ali ise; ben hazineden bir akça bile almadım diyerek baştan savmak istedi. Bunun üzerine Arnavutlar ile diğerlerin arasında kavga dövüş çıktı. Kahire'de dükkânlar kapandı. Herkes dehşet içinde kaldı. Bir hafta sonra ulufelerin tamamlanıp verileceği vaadiyle arbede bastırılabildi. Arnavutlar bir hafta sonra defterdarın konağına gittiler. Defterdar, 60 bin kuruşu olduğunu söyleyerek biraz daha sabretmelerini ihtar ettiyse de, alacaklı Arnavutlar bu gün içinde ödenmelidir şeklinde dayattılar. Defterdar, vaziyeti Hüsrev Paşaya bildirdi. Vâlinin yanındaki hazineden bir miktar para istedi. Fakat, Paşa ben bir akça vermem, verilmesine de iznim yoktur. Ya buradan çıkıp giderler, yahut hepsini katlederim diye haber gönderdi. Bu haberi alanlar hemen defterdarın konağına hücum ettiler. Hüsrev Paşa'da defterdarın konağını topa tuttu. Yine dükkânlar kapandı. Tellâllar: "Herkes silahlanıp şeyhleri (reisler) ile birlikte Paşanın yanına gelsinler" diye bağırtıldılar. Ahali bir yağmaya uğrama korkusundan siperler kazdılar. Yeniçeri ağasıyla diğer ocakların ihtiyarları Hüsrev Paşanın yanına gidip kalenin muhafaza altına alınmasını hatırlattılar. Paşa onla-

ra cevaben: "Kalede hazinedar var. Ben ona lâzım gelen tenbihleri yapmıştım." Gelenlerin, her kapının dışına birer yeniçeri koyalım ihtarına da, "siz benim askerimi ayırmak isteme yolundasınız, haydi gidin ahaliyi silahlandırıp buraya getiriniz" şeklinde mukabelede bulundu. Paşa gafildi. Çünkü kalede hazinedarın yanında bulunan asker Arnavut ve diğer başıbozuklardan müteşekkildi. O gün akşama kadar defterdarın konağına top attırdı. Konağın ahşap olan her yeri tutuşup yanmaya başladı. Defterdar geceyi mahzende geçirdi. Arnavut askerin bir kısmı defterdarın, bir kısmı Muhammed Ali'nin konağında, bazıları da Özbek camiiyle diğer yerleri siper tuttular. Ertesi günü Hüsrev Paşanın askerlerini taburlar halinde başıbozukların üzerine sevk ettiği görüldü. Arnavutlar defterdarla beraber evrak defterinide alarak Tahir Paşa'nın konağına götürdüler. Orada dikiş tutturamayınca, Özbek camii bölgesinde savunma gayretine düştüler. Bu sırada Hüsrev Paşanın askeri defterdar ait konağa geldiklerinde nizam ve intizamı unutarak yağmaya koyuldular. Arnavutlar, bu askerin uygunsuz hâlini görünce üzerlerine saldırıya geçip tarumar ettiler. Tahir Paşa tam bu sırada ortaya çıktı. Arnavut askerlerinin yanında yer aldı. Öte taraftan Arnavutlar kaleye çıkarak orada bulunan hemşerileri ile birleştiler. Hazinedarla beraber kaleden anahtarları, top, humbara ve cephane alıp Özbekiye götürdüler. Hüsrev Paşa olanlar karşısında şaşırdı. Tahir Paşa,

Mehmed Ali ağanın düzenlemesiyle ahaliye aman verdi. Halka asla zarar verilmeyeceğini tellâllarla duyurdu. Türbeleri, şeyhleri ziyarete gidip yardımlarını istedi. Hakikatten asker, ahaliye asla taarruz etmedi. Çarşıdan aldıkları her şeyin parasını hemen ödediler. Buna ahalide şaştı. Çünkü böyle aşırı eşkiyadan böyle mükemmel bir insaniyet örneği beklenmezdi. Mehmed Ali ise, müracaat sahiplerinin kalblerinin kazanılması yolunu buluyor, zorlukları halle çalışarak kendini sevdirmiş oluyordu. İki gurub asker cumaertesi ve pazar günü gecesi kavgaya tutuşarak Arnavutlar Kahire'nin bir çok yerini, Bulak kasabasını, Anbabe'deki yiyecekleri, Kasr-ı ayni'deki Hüsrev Paşa kölelerini zapt Özbekiye tarafındaki Paşanın yanında yer alanların hanelerini yağma ettiler. Hüsrev Paşayı muhasara altına aldılar. Yağlı paçavralarla konağını tutuşturdular. Paşa, ilk önce ailesini kaçmağa muvaffak kıldı. Sonra kendisi ve yanında kalan kapı halkı ile birlikte firara muvaffak oldu. Arnavutlar alevler içine dalarak Paşanın konağını yağmaya tâbi tuttular. Paşayı takip etmekte olanlar, Hüsrev Paşa'nın adamlarıyla kapıştıklarında bozguna uğradılar. Hüsrev Paşa ve yanındaki taşınır mallarıyla ve aile efradı ile birlikte bir gemiye binerek, Betha bölgesi istikametine yola çıktılar. Neticede yeni vâli gelene kadar Tahir Paşa'nın kaimmakamlığı üzerine alması kararlaştırıldı. Mısır kadısı, bir kürk getirerek Tahir Paşaya giydirdi. Vaziyet bir rapor ile İstanbul'a bildi-

rildi. Kölemenler, bu vaziyetten haberdar olduklarında Saidden Mısır'a doğru yola çıktılar. Hüsrev Paşa ise, Mansure'ye girince, ahaliden doksanbin riyal civardakilerden epeyi miktarda akçayı vergi diye aldı. Tahir Paşa kardeşi Hasan beyi, o tarafa yolladıysa da Paşa Dimyat'ı sağlamlaştırdı. Daha önceleri, Hicaz'a sevk olunmak üzere cephane ile birlikte bir miktar yeniçeri gelmiş ve Camii Zahir'de iskân edilmiş, Hüsrev Paşa bunları Hicaz'a yollamak üzere iken bahse konu olaylar meydana gelmişti. Tahir Paşa tarafı galib gelince bunlara hakaret dolu nazarlarla baktılar. Yeniçeriler bu davranıştan huylandılar. Paşa kendi askerine öteden beriden müsadere yoluyla aldığı para verir, yeniçeriler ise ulufe (maaşlarını) istedikçe: "Ben kendi vâliliğim zamanından sonra seni bilirim. Alacağınız var ise Hüsrev Paşadan isteyiniz." derdi. Yeniçerilerin bu muameleden de rencide oldukları şüphe götürmez. Bunlar; Hicaz'a gitmek üzere Mısır'a gelen Medine muhafızı Ahmed Paşa ile söz birliği ederek bir gün 250 kişi oldukları halde, Tahir Paşanın konağına gidip, ulufe istemekte ısrar ettiler. Paşa bunlara söğüp saydı. Fakat içlerinden biri koşup Tahir Paşanın kellesini kesip pencereden dışarıya attı. Diğer arkadaşları da Tahir Paşanın adamlarına hücuma geçtiler. Pek çoğunu da kestiler. Bu sefer de asker ikiye ayrılmış oldu. Yeniçeriler ile diğerleri Ahmed Paşanın yanında, Arnavutlar da Özbekiye tarafında toplaştılar.

Ahmed Paşa, Hüsrev Paşaya hemen gelmesi ve Mehmed Ali'ye itaat etmesi için haberci yolladı. Fakat Mehmed Ali: "Ahmed Paşa burada vâli değil, misafirdir. Tahir Paşa Mısır'da kaimmakamdı. Bizde ona itaat ederdik. O yeniçeriyi alsın, dışarı çıksın, onları teçhiz edip mahalli memuriyetine gitsin" diye cevap verdi. Mehmed Ali, kalenin kendi elinde olmasından gayri Mısırlı komutanlar ile de haberleşmekteydi. Ciyze yakasına geçip gelenler ile görüştü. Kölemenlerin pek çoğu, Araban ile Kahire'ye girmişlerdi. Yeniçerilerin gurubu Remile tarafına giderlerken üzerlerine top atılışı yapılınca döndüler. Bu sırada ise, İbrahim bey Ahmed Paşaya bir mektup yazarak, Tahir Paşa'nın katillerini teslim etmesini, kendisinin de saat onbire kadar belde dışına çıkmasını isteyen hususu bildirdi. Ahmed Paşa: "Katillerin teslimi kabil değildir. İbrahim bey deve göndersin çıkayım" demeden başka söz bulamadı. Hakikatten ikindi üstü, hafif eşyalarını uşaklarına yükleterek perişan bir halde çıktı. Arnavut, Arab ve Kölemenlerden bir çok kimsenin kendisini gözetlemekte olduklarını hissedince Kale-i Zahire kapandı. O gün Arnavutlar Paşa kethüdasıyla, defterdarı kestiler. Gece ise zabıta müdürünün önündeki tellâl: Vilayetin hakimi İbrahim bey ile Efendimiz Mehmed Ali'nin tenbihi üzerine cümleye amân ve amân diye nida etti.

Kale-i zahire kapananlar bir iki gün süren savaştan sonrada teslim yolunu seçtiler. Arnavutlar Ahmed

Paşa'yı Kasr-ı ayni'e yeniçeri ağalarını Ceyze'ye gönderdiler. Tahir Paşanın katillerini Nasıriye'de kesip kellelerini Tahir Paşanın haremine gösterdikten sonra kardeşine götürdüler. Yeniçerilerin silahlarını, eşyalarını aldılar. Biçareler beşyüz kadar idiler. Bunları da yolda Arablar soydu. Ortalık biraz düzelince Arnavud isyancılar kaleyi Mısır komutanlarına teslim ettiler. Böylece Mısır yine Kölemenlerin eline geçmiş oldu. Mehmed Ali ise Mısır'daki Rumeli askerinin hakiki isyancıbaşısı idi. İbrahim bey yine şeyhülbeled oldu. Eski dönemde rakibi Murad bey iken, şimdi Berdisi Osman diye birisi ortaya çıkmıştı. Görüyorsunuz ki; Bonapart'ın istifasından beri Mısır'da ne kadar adice entrikalar, manevralar döndürülüyor. Hükümet muntazam olsa ve düzgün işlese bu yollu entirkalar zuhur etmezdi. Hüsrev Paşa kudretsiz, Ahmed Paşa Hicaz'a gitmeye mecbur kaldıktan, Kölemenler Mısır'ın idaresini ele geçirdikten sonra İstanbul'da vâli aranıyordu. Çok geçmeden bulundu, mirmirandan Trabluslu Ali Paşa adında biri: "Şöyle keserim, böyle biçerim. Devlete gelir temin ederim" diyerek göz boyadı. Hazinenin büyük sıkıntısı var olduğu için şu kadar gelir bulurum sözüne dayanılamadı. Üzerine rütbe-i vezaret ile beraber Mısır eyaleti verildi. Bu paşanın mazisi ise bozuk idi. Vakti zamanında Trablusgarp beylerbeyi iken yapmadığı zâlimlik, işlemediği fısku fücur kalmamıştı. Tunus beylerbeyi Hemduh Paşanın kardeşiyle evvelce yaptığı savaşta galib gelmişsede

ikinci seferinde ahali bile kıyam etmiş ve tam kaçmağa başlayacağı sırada vucuhzâdelerden iki delikanlıyı güya rehin alarak, pek tanınmış Murad beye iltica etmişti. Paşa bu iki delikanlı ile bir aralık Hicaz'a gitmişti. Trablus hacıları kendisini yanındakilerle beraber gördüklerinde Hac emirine vaziyeti bildirdiler. Delikanlıları elinden aldılar. Yüzüne tükürerek, sakalını yolmuşlardı. İşte bu Ali Paşa idi ki, varidatı çoğaltacak ümidiyle Mısır eyaletine vâli olmak üzere nasb olunmuştu. Halbuki bu sıralarda Vehhabilerin Mekke ile Medine'ye tecavüz ettikleri haberi İstanbul tarafından pek büyük bir üzüntü ile karşılanmıştı. Vekiller heyetinde bir sürü tatlı tatsız münazaralardan sonra Şam ve Bağdad vâlileri seraskerlik ünvanı verilerek vehhabiler üzerine göndermeye, bu Ali Paşanında Mısır'ı himmetiyle ıslah etmesi kararı verildi. Mısır'a gelince burada hadise üstüne hadise cereyan etmekteydi. Hüsrev Paşa, kendisinin üzerine yürümekte olan Tahir Paşa'nın kardeşi Hasan Paşa'yı bozmaya muvaffak olmuştu. Fakat, Berdesi Osman bey, Kölemen, Arab ve Arnavud köleleriyle yürüyüşe geçip, Hüsrev Paşayı mağlup edip Azabe kalesine iltica etme mecburiyetine düşürdüler. Burada aman dileme ile kendini kurtaran Hüsrev Paşa yakalanıp Mısır'a getirildi. Burada nezaret altına alındı. Ali Paşa'nın Mısır'a gelmesi kötü tesir yapmaktan bir işe yaramadı. Berdesi Osman bey, Reşid'i istila ederek vâlinin kardeşi Seydi Ali kaptanı Buruc-u Mağizel

isimli yerde hiyle yaparak ele geçirip Kahire'ye yolladı. Vâli Ali Paşa ise, Berdesi'nin İskenderiye'ye hücum edeceğini düşünerek meşhur Ebukır seddini tahrip ettirdi. Bu tahrip üzerine İskenderiye'ye Nil nehrinin suyu gelemedi. Ahalisinin çoğunlukla İzmir, Rodos ve Kıbrıs taraflarına hücum ettiler. Fâkir fukara ise, Ali Paşa'nın elinde ezilip duruyordu. Artık Mehmed Ali ağa ve Berdesi birlikte hareket ediyorlardı. Ennihayet Mısırlı komutanlar, Arnavut askerlerin maaş ve taayinatını kendileri tarafından verilmek ve iki üçyüz adamıyla Kahire'ye gelerek, eski Mısır vâlileri gibi resmen makamına oturarak gelirlerden kendine düşen hisse ile geçimini sağlamak üzere Ali paşayı Kahire'ye davet ettiler. Paşa ise, Arnavut isyancılarla Arab şeyhleriyle gizlice haberleşirlerken, isyancı Arnavutlar da vaziyeti Mehmed Ali ağaya duyurmaktalardı. Mehmed Ali ağa, bunu Kölemenlere açtı. İttifak ettiler. Paşayı kandırıp İskenderiye'den çıkmasını sağladılar. Paşa varlığını ve yüklerini 60 gemiye yükletmiş nehir yolu ile Kahire'ye iniyordu. Şalkana vardığında gemileri ablukaya alındı. Top ve tüfenk atışına tuttular askerinin çoğunu telef ettiler. Gemilerini zapt edip Ceyze'ye götürdüler. Velhasıl esir alıp, askerini de Bilbese gönderdiler. Paşayı, İbrahim beyin çadırında misafir ettiler. Ancak uslu durmayıp, Kölemenlerin aleyhinde olan Kına'daki Osman bey'e gizlice mektup yolladı. Yolda ele geçirilen mektup, Mısırlı komutanların eline geçti. Bu

vaziyet karşısında Ali Paşayı Bilbes yönüne doğru gönderdiler. Yolda kölemenlerin saldırısına maruz kaldılar. Kendi yâni Ali Paşa, kızkardeşinin oğlu ve kethüdası ile yanında bulunanların pek çoğu öldürüldü. Mehmed Ali ağa, İbrahim bey ve Berdesi Osman bey'in güvenini elde etmişti. Almış olduğu tedbirlerle Hüsrev Paşa'yı Mısır'dan firara mecbur, Ali Paşa'yı da katlettirmeye muvaffak olmuştu. Hâtta Elfi bey gibi bir kaç komutanı da çeşitli yollar sayesinde baştan atabildi. Yeniçerileri Kölemenlere, Kölemenleri Arnavutlara musallat ederek pek çoğunu kırdı. En sonunda Berdesi'nin çok vergi koyması yüzünden çıkan hoşnutsuzluk ve kargaşadan da istifade ederek hem Berdesi Osman'ı hem de, İbrahim bey'in hânlarını kuşatma altına alarak onları da firara mecbur kıldı. Bunların bir nevi bağlısı olan Kölemenleri ise Arnavut askerlere kırdırdı. Mısır'da bağımsız bir vâli olmak esas arzusuyken Ahmet Paşa ve diğer vakaları göz önüne alarak bunu açıklamaktan çekiniyordu. Beylerin firarı üzerine sekiz aydan beri hapiste olan Hüsrev Paşa'yı yanına alarak kale'ye çekildi. Sonra Özbekiye'deki konağına geldi. Ahali, Hüsrev Paşa'nın tekrar vilayete gelmiş olduğu zehabına kapılarak tebrik etmeye koşar oldular. Hâtta Hüsrev Paşa bile bu zanda idiyse de, esas hâl öyle değildi. O arada İskenderiye muhafızı olan Hurşid Paşayı Mehmed Ali davet etmiş bulunuyordu.

Hurşit Paşa Kahire'ye gelir gelmez vâliliği ilân edildi. Mehmed Ali'nin İstanbul'a yazdırdığı dilekçede "Ali Paşayı öldürenlerin Arnavut askerleri olmayıp, Kölemenler idi. Bu gaddar muamele devlete bağlılıkları hasebiyle Arnavut askerinin namusuna dokundu. Bunun üzerine onlarda Kölemenleri perişan ederek Mısır'dan kovalayıp sürdüler." gibi ifadelerle vakaları anlattığı gibi, Hüsrev Paşanın dahi 50 kese harcırah vermesiyle Rodos taraflarına gönderildiğini ve kendisine bir mansıb ihsan buyrulmasının faydasını hatırlattı. Fakat Mehmed Ali ağa tazminatı pek güzel gizliyordu. Fakat, Ali Paşa'nın idam olunduğu başkent tarafından duyulmuş, Mısır eyaleti de Cezzar Ahmed Paşaya tevcih olunmuştu. Cezzar ise ölüm hastalığına tutulmuştu. Mehmed Ali'nin bu arzı İstanbul tarafından hayretlerle karşılanmakla birlikte hemen kabul edildi. Çok geçmeden Cezzar Ahmed Paşanın vefatı vukubuldu. Hurşit Paşa Mısır'da yerleşti. Ne varki Kölemenler rahat durmama yolunu seçtiler. Kendilerine celbetmiş oldukları Arablarla birlikte, Mısır'ı tazyik altına almaya başladılar. Mehmed Ali, Kölemenler üstüne yaptığı saldırı ile bir güzel bozguna uğrattı. Bunların kötülüklerini mahvettikleri gibi, köylülere de ağır vergi yükünü tahmil ettiler. Yolları tuttular. Buna bağlı olarak, Kahire vasıta ile gidilebilecek yer olmaktan çıkarılmıştı. Otomatikçe yiyecek fiyatları pek yükseldi.

ikinci seferinde ahali bile kıyam etmiş ve tam kaçmağa başlayacağı sırada vucuhzâdelerden iki delikanlıyı güya rehin alarak, pek tanınmış Murad beye iltica etmişti. Paşa bu iki delikanlı ile bir aralık Hicaz'a gitmişti. Trablus hacıları kendisini yanındakilerle beraber gördüklerinde Hac emirine vaziyeti bildirdiler. Delikanlıları elinden aldılar. Yüzüne tükürerek, sakalını yolmuşlardı. İşte bu Ali Paşa idi ki, varidatı çoğaltacak ümidiyle Mısır eyaletine vâli olmak üzere nasb olunmuştu. Halbuki bu sıralarda Vehhabilerin Mekke ile Medine'ye tecavüz ettikleri haberi İstanbul tarafından pek büyük bir üzüntü ile karşılanmıştı. Vekiller heyetinde bir sürü tatlı tatsız münazaralardan sonra Şam ve Bağdad vâlileri seraskerlik ünvanı verilerek vehhabiler üzerine göndermeye, bu Ali Paşanında Mısır'ı himmetiyle ıslah etmesi kararı verildi. Mısır'a gelince burada hadise üstüne hadise cereyan etmekteydi. Hüsrev Paşa, kendisinin üzerine yürümekte olan Tahir Paşa'nın kardeşi Hasan Paşa'yı bozmaya muvaffak olmuştu. Fakat, Berdesi Osman bey, Kölemen, Arab ve Arnavud köleleriyle yürüyüşe geçip, Hüsrev Paşayı mağlup edip Azabe kalesine iltica etme mecburiyetine düşürdüler. Burada aman dileme ile kendini kurtaran Hüsrev Paşa yakalanıp Mısır'a getirildi. Burada nezaret altına alındı. Ali Paşa'nın Mısır'a gelmesi kötü tesir yapmaktan bir işe yaramadı. Berdesi Osman bey, Reşid'i istila ederek vâlinin kardeşi Seydi Ali kaptanı Buruc-u Mağizel

isimli yerde hiyle yaparak ele geçirip Kahire'ye yolladı. Vâli Ali Paşa ise, Berdesi'nin İskenderiye'ye hücum edeceğini düşünerek meşhur Ebukır seddini tahrip ettirdi. Bu tahrip üzerine İskenderiye'ye Nil nehrinin suyu gelemedi. Ahalisinin çoğunlukla İzmir, Rodos ve Kıbrıs taraflarına hücum ettiler. Fâkir fukara ise, Ali Paşa'nın elinde ezilip duruyordu. Artık Mehmed Ali ağa ve Berdesi birlikte hareket ediyorlardı. Ennihayet Mısırlı komutanlar, Arnavut askerlerin maaş ve taayinatını kendileri tarafından verilmek ve iki üçyüz adamıyla Kahire'ye gelerek, eski Mısır vâlileri gibi resmen makamına oturarak gelirlerden kendine düşen hisse ile geçimini sağlamak üzere Ali paşayı Kahire'ye davet ettiler. Paşa ise, Arnavut isyancılarla Arab şeyhleriyle gizlice haberleşirlerken, isyancı Arnavutlar da vaziyeti Mehmed Ali ağaya duyurmaktalardı. Mehmed Ali ağa, bunu Kölemenlere açtı. İttifak ettiler. Paşayı kandırıp İskenderiye'den çıkmasını sağladılar. Paşa varlığını ve yüklerini 60 gemiye yükletmiş nehir yolu ile Kahire'ye iniyordu. Şalkana vardığında gemileri ablukaya alındı. Top ve tüfenk atışına tuttular askerinin çoğunu telef ettiler. Gemilerini zapt edip Ceyze'ye götürdüler. Velhasıl esir alıp, askerini de Bilbese gönderdiler. Paşayı, İbrahim beyin çadırında misafir ettiler. Ancak uslu durmayıp, Kölemenlerin aleyhinde olan Kına'daki Osman bey'e gizlice mektup yolladı. Yolda ele geçirilen mektup, Mısırlı komutanların eline geçti. Bu

vaziyet karşısında Ali Paşayı Bilbes yönüne doğru gönderdiler. Yolda kölemenlerin saldırısına maruz kaldılar. Kendi yâni Ali Paşa, kızkardeşinin oğlu ve kethüdası ile yanında bulunanların pek çoğu öldürüldü. Mehmed Ali ağa, İbrahim bey ve Berdesi Osman bey'in güvenini elde etmişti. Almış olduğu tedbirlerle Hüsrev Paşa'yı Mısır'dan firara mecbur, Ali Paşa'yı da katlettirırneye muvaffak olmuştu. Hâtta Elfi bey gibi bir kaç komutanı da çeşitli yollar sayesinde baştan atabildi. Yeniçerileri Kölemenlere, Kölemenleri Arnavutlara musallat ederek pek çoğunu kırdı. En sonunda Berdeṣi'nin çok vergi koyması yüzünden çıkan hoşnutsuzluk ve kargaşadan da istifade ederek hem Berdesi Osman'ı hem de, İbrahim bey'in hânlarını kuşatma altına alarak onları da firara mecbur kıldı. Bunların bir nevi bağlısı olan Kölemenleri ise Arnavut askerlere kırdırdı. Mısır'da bağımsız bir vâli olmak esas arzusuyken Ahmet Paşa ve diğer vakaları göz önüne alarak bunu açıklamaktan çekiniyordu. Beylerin firarı üzerine sekiz aydan beri hapiste olan Hüsrev Paşa'yı yanına alarak kale'ye çekildi. Sonra Özbekiye'deki konağına geldi. Ahali, Hüsrev Paşa'nın tekrar vilayete gelmiş olduğu zehabına kapılarak tebrik etmeye koşar oldular. Hâtta Hüsrev Paşa bile bu zanda idiyse de, esas hâl öyle değildi. O arada İskenderiye muhafızı olan Hurşid Paşayı Mehmed Ali davet etmiş bulunuyordu.

Hurşit Paşa Kahire'ye gelir gelmez vâliliği ilân edildi. Mehmed Ali'nin İstanbul'a yazdırdığı dilekçede "Ali Paşayı öldürenlerin Arnavut askerleri olmayıp, Kölemenler idi. Bu gaddar muamele devlete bağlılıkları hasebiyle Arnavut askerinin namusuna dokundu. Bunun üzerine onlarda Kölemenleri perişan ederek Mısır'dan kovalayıp sürdüler." gibi ifadelerle vakaları anlattığı gibi, Hüsrev Paşanın dahi 50 kese harcırah vermesiyle Rodos taraflarına gönderildiğini ve kendisine bir mansıb ihsan buyrulmasının faydasını hatırlattı. Fakat Mehmed Ali ağa tazminatı pek güzel gizliyordu. Fakat, Ali Paşa'nın idam olunduğu başkent tarafından duyulmuş, Mısır eyaleti de Cezzar Ahmed Paşaya tevcih olunmuştu. Cezzar ise ölüm hastalığına tutulmuştu. Mehmed Ali'nin bu arzı İstanbul tarafından hayretlerle karşılanmakla birlikte hemen kabul edildi. Çok geçmeden Cezzar Ahmed Paşanın vefatı vukubuldu. Hurşit Paşa Mısır'da yerleşti. Ne varki Kölemenler rahat durmama yolunu seçtiler. Kendilerine celbetmiş oldukları Arablarla birlikte, Mısır'ı tazyik altına almaya başladılar. Mehmed Ali, Kölemenler üstüne yaptığı saldırı ile bir güzel bozguna uğrattı. Bunların kötülüklerini mahvettikleri gibi, köylülere de ağır vergi yükünü tahmil ettiler. Yolları tuttular. Buna bağlı olarak, Kahire vasıta ile gidilebilecek yer olmaktan çıkarılmıştı. Otomatikçe yiyecek fiyatları pek yükseldi.

Hemen peşinden tabii olarakda mal sandığında sıkışıklık arttıki, Hurşid Paşa mali bir tedbir olma üzere komutanların haremlerinden birer mikdar cerime ala koyma garipliğinde bulunarak konaklarına karakollar koydu. Hurşid Paşanın vâliliğini müteakip büyük Elfi bey ile Hasan bey kölelerinden Osman bey itaat gösterek önceki Carca, Osman bey ise Kına sancaklarına tâyin olunmuşlardı. Elfi bey bu tâyin haberini alınca arz başka davaya benzemez, diye Mısır'a gelmeğe kalkışarak bir taraftan İbrahim bey ile Berdesi Osman'ın öte taraftan büyük ve küçük Elfi'lerin askerleri Kahire'yi sıkıştırmaya ve ahaliden vergi almaya başladılar. Mehmed Ali ağa tabiatıyla bunların üzerine yürüdü. Ancak başarılı olamadı. Beyler Mehmed Ali ağayı Mısır'dan çıkarmak için gizlice Hurşid Paşa ile haberleşmeye geçtiler. Esasta maksadın hâkikisi Kölemenleri Kahire ve Mısır'dan çıkarmaktı. Hurşid Paşa'da ise bu kudret asla yok idi. Mehmed Ali ağa bu iş için bir hiyle düşünme yolunu seçti. Komutanlar ile barış yapma haberleşmelerine girişirken, kendini de zayıf gösterme taktiğini seçti. Karşısındaki bey'lerin bütün ihtiyatlarını terk ettikleri görüldü. Dört bin askerle Mehmed Ali tarafından sarıldıklarını gördüler. Şebrede meydana gelen şiddetli savaştan sonra bir baskın daha verildi ve kölemenlerin perişan olup kaçacak yer aradıkları müşehade olundu. Bütün bu başarı sadece Kahire'nin kurtarılmasına yetme neticesi vermişti. Kahire'nin anbarı Said

ise, yine Kölemenlerin elinde kalmıştı. Kıtlık ve açlık yine başlamıştı. Hurşid Paşa ise hem Kölemenleri hem Mehmed Ali'yi defetme hülyasıyla bir takım gizli teşebbüslerde bulunmaktaydı. Mehmed Ali'nin Kölemenleri zorlamak için Said taraflarına gitmesinden mütevellid bu vaziyetten istifade ümidine düştü. Fakat meselenin diğer bir garib tarafı da; İstanbul'un Mısır'daki vaziyetten bütün çıplaklığı ile haberdar olamaması münasebetiyle Hurşid Paşanın Kölemenleri atarak, Arnavutlarla bağımsız olarak vâlilik yapmakta olduğunun zannını taşımalarıydı. İşte böyle kör döğüşü esnasında, Hurşid Paşa Mehmed Ali ağanın gücünü zayıflatmak maksadıyla Şam'dan biraz delil askeri getirtti. Bu askerin getirtilmesindeki maksadı sezen Mehmed Ali hemencik geri döndü. Tarihler bu sırada 1219 (1804) senesini göstermekteydi. Hurşid Paşa ise, delil askerini Mehmed Ali'nin üstüne göndermiş bulunduğundan, yoldan geri dönmüş bulunan ağanın askerleri, üzerlerine gelen askerle Tarah adlı yerde faça façaya geldiler. Delil askeri denenler hemen saldırıya geçemedi. Mehmed Ali hemen onlara seslendi: "Biz ulufemizi istemeye geldik. Kimse ile alış verişimiz yoktur" dedi. Onların cevabı da "Öyleyse bunlara ilişmeyelim" demek oldu ve kenâra çekildiler. Mehmed Ali ve askerleri böylece Kahire'ye girmeye muvaffak oldu. Mehmed Ali doğruca Özbekiye'deki konağına gelip oturdu. Hurşid Paşa, şeyhleri, ocaklıyı onunla bir araya gelmekten men

etti. Bu esnada Elfi Mehmed Bey'inde askerleri Ceyze'ye geldi.

Öte taraftan Mısır ahalisi Camiül Ezher'de toplanarak vâliler tarafından yapılmakta olan zülumlardan feryadlar içinde şikayetçi olduklarını ortaya koydular. Halbuki; Mehmed Ali'nin Cidde vâliliği gelmişse de, bunu Hurşid Paşa'nın sümenaltı ettiği görüldü. Hurşid Paşa, şehre inince Mehmed Ali yanına giderek hilat giydi. Atına binip giderken askerler hücum ederek ulufe istediler. Mehmed Ali: "işte Paşa buradadır" diye atını sürdü. Ahaliye altun ve gümüş serperek gitti. Asker Hurşid Paşa'yı sardı. Paşa büyük zorluklar karşısında kalarak kaleye çıkabildiyse de, ertesi gün halk sokaklara dökülerek "Bu zâlim vâlinin elinden feryad!" diye bağırıştılar. Az sonra da, bir çok kişi mahkemeye toplandı. Mehmed Ali'ye müracaat ederek, Hurşid Paşayı istemediklerini ifade ettiler. Mehmet Ali de, "kimi istersiniz?" diye sorunca "seni" dediler. Çünkü sende hayır ve adalet görüyoruz dediler. Mehmed Ali evvelâ pek istermiş görünmeyerek davranış sergiledi. Daha sonra rıza gösterdi. Daha sonra kürk ve kaftan getirilip, meşayih tarafından giydirildi. Mehmed Ali güzel bir manevra çevirmeyi bilmişti. Hurşid Paşa: Hâla beni padişah nasbetmiştir. Ben, fellahların emri ile mazul olamam. Padişahın emri ulaşmadıkça vâlilikten de ayrılmam diyordu. Ertesi gün kaleyi kuşatarak bir ay sonra vezir tepesine topları çevirip tepeden de yine toplarla sıkıştırmağa başla-

dı. Halbuki devlet tarafından haremeynin muhafazası en önemli mesele sırasına geçmişti. Mısır'da yaşanmakta olan bu olaylar artık endişelere düşülmeye yol açtı. En sonunda İstanbul'dan Mehmed Ali'nin Paşa ve Mısır'a vâli olarak nasb olunduğunu âmir fermanın gelmesi ve bu fermanın Özbekiye'de okunması gerçekleşti. Artık Hurşid Paşaya kaleden çıkmak ve Bulak'dan bir vapura binerek Kahire'den ayrılıp gitmek gerekti, o da zaten öyle yaptı. 1220 (1805) te bu işler olup bitmişti.

Karışıklıkların Biribirini Tâkibi

Mısır meselesinin geldiği bu vaziyet esnasında, Rumeli ve Anadolu'da da bazı pek önem arzeden vakalar husule gelmekteydi. Tepedelenli Ali Paşanın Rumeli vâliliğine tâyin olunmasını eşkiya büyük bir ürkeklikle karşıladı. Bu tâyin karşısında bir kenara çekilip sakin duracaklarına dair söz vermelerini de intaç etmişti. Tepedelenli Ali Paşanın bu tâyini Rumeli âyanı arasında bulunan Tokatçıklı isimli biri tarafından itirazla karşılandı. Mutedil ve münsif yâni pek insaflı birini tâyin etmelerini ve yanına verilecek bir başbuğ ile haydutların yok edilmesini deruhde edeceğini ileri sürmüştü.

Bu itirazı ne hikmetse makul bulunup Rumeli eyalet vâliliğini vezir Vâni Mehmed Paşaya ihale ettiler. Tirsinklioğlu bu vakada yararlık gösterek eşkıya-

dan Molla İbrahim ile avenesini veileri gelenlerini öldürdü. Fire ve Malkara taraflarındaki eşkıyanın takip edilmesi için, bir deneme olmak üzere bu sefer nizamı cedid askerinden biraz suvari birazda piyade yolladı. Nizamı cedid'id yapacaklarını herkes merak etmekte olduğu gibi bizatihi kendilerini de pek çok kişi görmek istiyordu. Hatta bazı elçilikler özel vazifeyle adam gönderme yoluna dahi gittiler. Hakikatten de; bunların itaat açısından olsun davranışlarından olsun pek çok kimse memnun kaldı. Hele Ballı köyündeki çarpışma esnasında muzika çalarak, manevralar yaparak eşkiyanında perişan edilmesini sağladılar. Ne var ki Mısır'daki gibi, Rumelide de bir Mehmet Ali daha ortaya çıkmak üzereydi. Tepedelenli, Toska taraftarı hanedanların teker teker mahvını temin ederek Yanya civarında bağımsızcasına bir şekli idare kurmuş gibiydi. Onbeş seneden beri kendisine karşı koymakta olan solyut ve çamlık beylerini de yıldırmıştı. Artık arada sırada babıâli'den gelen emirlere de, kulak asmamaya başladı. Anadolu'da da böyle önemi hâiz vakalar çıkmağa başladı. Rumeli'nin belalısı iken, Anadolu'ya çekilen Gürcü Osman paşanın delibaşı'sı Ömer Paşa Kayseriye, Gürcü Paşanın kendiside Erzurum vâliliğiyle gittiğinde Murad Paşa tarafından tutularak hemen orada, Karahisarı Sahip sancağı mutasarrıfı Halil Paşa'da kendi sarayı içinde idam edildiler. Cezzar Ahmed Paşanın ölümü ise Suriye'de de bazı meselelerin çıkmasına fırsat verdi. Şeyh

Taha adlı biri Cezzar'ın zindana attığı İsmail Paşa adındaki birini ordan çıkararak dairesini ona teslim ve de, güya Cezzar makamını ona vasiyet etmiş gibi ilânatta bulundu. İsmail Paşa Cezzar'ın elbiselerini giydi. Hazineyi idaresi altına alıp, askerin maaşlarını dağıtarak, onlarıda kendini destekler duruma getirdi. Öte yandan Halep vâlisi İbrahim Paşa Cezzar'ın vefatını duyuncada hemen Şam'a geldi. Burada Cezzar'ın ölmeden önce makamı kendisine vasiyet ettiğini ilân etti. Hakikaten de, İstanbul'dan gelen fermanda Hicaz seraskerliği, Şam, Trablus ve Sayda eyaletlerini İbrahim Paşa yönetimine verildiği yazılıydı. İsmail Paşa ise, zaten kaçak biriydi. Devlete mesele çıkarmama, Cezzar'ın mallarını teslim eder, Akkâ'dan çıkıp gittiği taktirde, kendisine Anadolu topraklarında istediği eyalet vezirlik rütbesi ile verilip, yapmış olduğu suçlarda affa tâbi tutulacaktır diye, İbrahim Paşa tarafından bildirim yapıldı. Ne varki İsmail Paşa kulak asmadı. Bunun üzerine kale kuşatıldı.

İsmail Paşa eğer Sayda eyaleti üzerinde bırakılırsa Cezzar'ın bırakmış olduklarını vermeğe amade olduğunu beyan etmişse de, bir cevap verilmemişti. Cezzar'dan arta kalan 75 bin yaldız altunu, bin keselik akça, bir çok eşya ve haberleşme yazıları, kaptan Paşa ile İstanbul'a yolladıysa da, kaptan Abdülkadir Paşa'nın bu husustaki tavassutu hoş görülüp Bursa'ya, İsmail Paşa'nın yerinede Cezzar'ın kethüdası Süleyman Paşa tayin olundu. Süleyman Paşa Akkâ üzerine

gittiğinde İsmail Paşa'nın askerini bozup, kendisini firara mecbur kıldı. İsmail Paşa daha sonradan zindan arkadaşlarından biri tarafından teşhis olunarak Süleyman Paşa'ya teslim edildi. Süleyman Paşa, İsmail Paşayı bir gemi ile İstanbul'a gönderdi. Ne var ki Paşa gemide katlolundu. Beri yandan Vehhabilerin meydana getirdiği mesele gittikçe büyüme istidadı göstermekteydi. Rumelideki eşkiya takiblerinin netice vermeye başladığı görülmüş, Kömelince âyanı Süleyman'ın yakalanıp idam edildiği görüldü. Karadağlılar ise bir kıyam daha başlattılar. Podgoriçe üzerine yürüyüşe geçtiler. Sırplılara Rusların yardım ettiği pek açık bir hale gelmişti. Karayorgi çetesinin günden güne genişlediği rahatça anlaşılır hâle geldi. Aynı zamanda Bosna vâlisi Bekir Paşa, Böğürdelen kalesi yakınlarında Sırp kenzleride denen bir takım Sırp idarecilerini yanına getirtip, kıyama geçme hususundaki sebebi sual etti.

Bu sual karşısında kenzlerin cevabı: Belgrad'da dört tane dayı'nın zülmundan şikayetçi olmalarıydı. Paşa gayet kurnaz bir tutum takınarak, Belgrad kalesinde bulunan Arnavut sekbanbaşılardan Koşancalı Halil ağa'yı ele aldı. Halil ağa, Bekir Paşaca gönderilen dört dayının teslimi hakkındaki emirnameyi aldığı sırada aşağı ve yukarı kaleleri zapt etti. Dayılar, Adakalesine kaçtılarsa da, yakalanıp idam olundular. Halbuki Sırpların ihtilâli Rusların körüklemesi ile alevlenmekteydi. Kara Yorgi beri taraftan Pasbanoğlu

ile barıştı. Drina nehri boyunca yürüyüşe geçti. Karadağlılar da isyan işinde pek gecikmeyip, hemencik harekete geçip, Rus bayrağını omuzları üstünde yükselttiler. 1219 (1804) tarihi bunların şahidi oluyordu.

*****

1219 (1804) senesinde Avrupadaki siyasi ahvalde meydana gelen büyük bir değişiklikte son derece dikkat çekicidir. Napolyon'un birinci konsul olarak görev yaptığı sistemin diğer iki konsülü adetâ mel'un gibi görevde tutulmaktaydı. İşte bu sırada Fransız Anayasası dördüncü defa olarak değiştirilmeye tâbi tutulmuştu. Teşrii kuvvete, Şura-i devlet, heyet-i kanuniye, Tiribüne ve senato adlarıyla dört meclise daha işlerlik kazandırıldı. Fakat Bonapart 1. konsüllüğünü gelecekteki emellerine göre idare ederek büyük inkılabı muvaffakiyetle sonuçlandırmak için, üzerinde bulunan kuvvetli hükmetmek şansını ailesininde miras olarak alabilip kullanabilmesi için kendisine yeni bir ünvanı bulup vermelerini istedi. Kral denmesi yıkılan idareyi hatıra getirdiği için hoşlanmıyordu. İmparatorluk ünvanı ise hâli hazır duruma uygunsa da, ayrıca Fransızların gururunu okşayabilirdi. 1804 senesi nisan ayının 23.günü tribüne meclisi azasından mösyö Kure adlı biri: "Hâlihazırda 1.konsül olan Bonapart'ın Fransızların imparatoru ilân edilmesini ve imparatorluk şerefinin hanedanına miras olarak kal-

ması" teklifini yaptı. 30 Nisan 1804'de bu teklif gündeme alınıp, münakaşa mevzuu yapıldı. Mösyö Kure'nin bu teklifi kabul edildi. Teklifin Senato'ya gönderildiği görüldü. Senato ise, şura-i devlet tarafınca âyan kararı ile bunun genel oylamaya tâbi tutulmasını tensib eyledi. O gün Napolyon Bonapart Fransızların ünvanını alarak, genel oylar da, 2569 muhalif oya karşı 3.572.329 reyle tasdik edilmiştir. Aradan vakit geçtikçe kanun meclisine ait maddelerin adi iradelerle veyahut kendi iradelerinden farkı olmayan âyanların kararı ile çıkar oldu. Her iki meclisi nizamın tamamlanması için bıraktı. Daha sonrada meclisi kanun yapmak için senelerce toplamadı. Tribuna (meclisi) 1807 senesinde ortadan kaldırılma yoluna gidildi. Artık Napolyon'un iradesi kanun yerine geçer oldu. Napolyon'un Fransızların imparatoru olarak ilân edilmesi, İtalya üzerinde gasbiyeti bulunması, bilhassa Burbon hanedanındaki Dük Daniken'in hiyle ile Strazburg yakınlarında bulunan Etenhaym şatosundan zorla kaldırılarak fesad başı olarak ithamı ile gizlice bir divan-ı harpde savunmasız olarak yargılanıp da ertesi gün kurşuna dizilmesi şeklinde gelişen olayların gizliliği Avusturya ve Rusya'yı birbirlerine yaklaştırdı. 1804de yapılan bu iki devlet arsındaki gizli antlaşmaya bir yıl sonra İngilizlerde iştirak eyledi. Bu üçüncü olarak anlaşmış bir heyet olmuştu. Ruslar, Napolyon'dan Hollanda ve İsviçre'nin istiklâlini tastik etmesini, Hanover'in boşaltılmasını, Piyemonte kralı-

nın makamına iadesini talep etti. Napolyon ise, tam aksine imparatorluk ünvanını İtalya kralı ünvanını eklediği gibi bu krallığı Hidiv ünvanıyla oğlu Öjen Boşerane'ye verdi. Bir kaç gün sonra Cenova ile Likori'yi Fransız imparatorluğuna ilhak, Luk'u ve Piombino'yu prensiliğe yükselterek eniştesi Bakşiyoşi'ye hediye etti. Bu arada savaş kokularıda yayılmaya başladı ve İngiltere hükümetinin başında ise yine mösyö Pit bulunmaktaydı. İngiltere, Rusya, Avusturya, Napoli, İsveç'den meydana gelmiş bulunan birleşmiş bir güç harekete başladı. Fakat, Prusya kralı Fredrik Gilyom tarafsız kalmayı yeğledi. Az önce görmüş idik ki Fransa ile Osmanlı devleti arasındaki sulh antlaşması kati olarak imzalanmıştı. Ancak bu antlaşmanın hükümleri Osmanlı devletinin, Fransa ile Avrupa devletleri arasında çıkacak savaşlarda Fransızların taraftarı olacağı anlamına gelmiyordu. Bu bakımdan İstanbul sefiri Brun'un babıâlide yaptığı teşebbüslerin ittifakla ilgili olanları netice vermedi. 1805 senesi ocak ayının 30.günü Napolyon, 3.Selim'e şöyle demekteydi: "Sen bir gün Rumların yardımını kendilerine celb ettikleri halde bir Rus donanmasının ve ordusunun gelerek İstanbul'u istila edeceğini görmiyecek kadar kör müsün? Selim uyan, dostlarını vekiller heyetine getir, hâinleri uzaklaştır, Fransa Prusya gibi dostlarına itimat et." Mösyö Brun bu birleşmeyi husule getiremedikten başka, Napolyon'un imparatorluk ünvanını dahi babıâliye tasdik ettireme-

diğinden Mösyö Rofen'i maslahatgüzar sıfatıyla bırakarak ülkesine döndü. Fakat, İstanbul'da bulunan Rusya elçisi İtalinski ile İngiltere sefiri Staratton birleşmiş devletler adına babıâli'yi yönlendirmeye çalışmaktaydı. Napolyon'un bu sırada müttefik devletler ordusuna Österliç'te indirdiği darbe, İstanbul'da bir saika gibi patladı. Bu zaferi Presburg muahedesi takip ettik ki, önemli maddelerinden biri de, Fransızların İtalya krallığı adına olarak Venedik eyaletinin kendi hesaplarına olarak, İstirya ve Dalmaçya'nında sahibi olduklarını kabullenmiş olmasıydı. Fransızlar, bir defa daha Osmanlılarla hudud komşusu oldular. Fransız tarihlerinin anlattığına göre 3. Selim iki Hristiyan hükümetine darbe olması bakımından memnun fakat Österliç savaşının doğuyu alakadar eden tarafı yüzünden endişelenmeğe düşmüştü. 1221 (1806) senesinin Haziran ayında fevkalade bir elçilik heyetini Fransaya gönderdi. 3. Selim, Fransa'yı Osmanlı devletinin en eski, en sadık, en ihtiyaç duyduğu müttefiki olarak kabul ettiğini bildirmekten duyduğu memnuniyeti ifade ederken, Napolyon bu ifade karşısında "Osmanlılara gelen hayır'da şer'de aynen Fransızlarındır (1) dedi. Giden bu heyet Muhib Efendinin başkanlığında idi. Çok az sonra Mevkufatçı Mehmed Emin Vâhid Efendi görevine ilaveten verilen nişancılık rütbesi ile birlikte murahhas elçilik verilmek suretiyle gönderilmiştir ki, Rusya'ya karşı ilân edilen harp tarihine rastlamıştı. Tarih-i Cevdet diyor ki: (1) Dip not:

Bizim tarihlerde ise, şöyle bir izahla karşı karşıyayız: Mülakat günü, Muhib Efendinin Napolyon'un huzurunda beyan edeceği nutuğun resmi sureti önceden tetkik olunmak üzere istenildiğinden padişahın mektubunda yer alan lakablara göre, uygun olarak kaleme almış olduğu nutkun bir sureti gönderildiğinde bu nutukda Napolyon'un yalnızca imparatorluğu yer almış olup, İtalya krallığı yazılı bir yeri görünmüyordu. Bunun da yazılmasının gerekeceği Taleyran tarafından işaret edilmişti. Esasında İtalya krallığının tasdiki, Osmanlı devletinin Rusya ve İngiltere devletleriyle

Dipnot 1 devam: olan ittifakına aykırı olmak düşüncesine ve kendi talimatında buna dair bir şey yazılmamış olmasına binaende Muhib Efendi bunu söylemeye cesaret edememiş şimdiye kadar bu iki devlet arasında geçen bahislerde imparatorluk ünvanına dair ve de, İtalya krallığına ait bir bahis geçmediğinden padişhın mektubunda yer alan lakablardan fazla bir ilavede bulunamayacağını ifade ederek, özür beyan etmiştir. Öte taraf ise ısrar edip, hattâ önceden Napolyon tarafından İstanbul'a elçi tayin olunmuş Sebastiyani, bir kaç kere bu husus için Muhib efendiye gelip gitmiş vede sonunda İtalya krallığı ünvanını eklemeyi yapmaz ise, imparator ile görüşemeyeceğini belki hemencik savaş ilân ile Dalmaçyadaki Fransa ordusunun İstanbul'a yürüyeceğini söyleyerek Muhib Efendiyi tehdid altına almıştı. Muhib Efendi mazeretinde sabit kadem olunca bu istektende vazgeçerek, "Garbın yıldızı ve bütün melik-

lerin hâmisi" şeklindeki, ünvanların ilavesi teklif olunmuşsada, Muhib Efendi padişahın mektubunda yer alan lakablardan başka bir lakabı asla ilaveye niyeti olmadığını söyleyince bu istelerden de vazgeçilmişti. Fakat, alay halinde Napolyon'un yanına gidilirken, Fransız teşrifatçı arabanın sağ tarafında ve Muhib Efendi onun solunda oturmuştu. Napolyon'un huzuruna çıkıldığında da, odanın üç tarafında temenna etmek için şimdiye kadar Osmanlı sefirlerine yapılmamış muamelelerin teklifi edilmişti. Muhib Efendi ise; şimdiye kadar riayet olunmuş usûl dışında herhangi bir şey yapmayacağını söyleyerek: Bu alay eğer teşrifatçı içinse bizim alayda lüzumu yok, hemen nâme-i hümayunu ve tercümanı alır giderim şeklinde cevab vererek teşrifatçının sol tarafa oturmasına karar verilmiştir.

1220 (1805) senesi başlarında husule gelen olayların yanında, Sırbistan ihtilâlinin çok dikkat celbedici yanları vardır. Reis Kara Yorgi kendisine sırp gospodarlığı ünvanını vererek istiklâlini ilâna kalkıştı. Kara Yorgi, Sırpların bağımsızlığını Osmanlı devleti tanıma yoluna gitmedikçe, silahlarını bırakmayacağını beyan etti. Bosna civarını çiğnemesine rağmen üzerine asker yollanamıyor, Karadağ ve Akdeniz sahili adalarında yaşamakta bulunan Rumlar dahi müttefikimiz Rusyanın parmağında oynamaktaydı. İhtilâle dair hareketlerin içinde yer alıyorlardı. Rusların hareketli parmağı Gürcistan taraflarınıda karıştırmaya muvaffak oluyordu. Tiflis hânı Erekli 1214 (1799) da

öldüğünde toprakları Rus ülkesine ilhak edilmişti. Osmanlı devleti, Rusya ile Fransa aleyhinde olmak üzere ittifak halindeydi. Bu sebebten yapılana ses çıkaramadı. Artık sıra Mengirli hân idaresindeki Gürcistan'ın diğer parçasına gelmişti. Biz iki taraftanda sıkışmaya maruz kalırken, iç işlerimizde yeniçerilerin, nizamı cedide olan düşmanlıkları kendini gösteriyordu. Vehhabilerin ortaya koyduğu feci hallerden dolayı Mekke-i Mükerremeye hacılar gelemediği gibi Mekke ahalisi de, Arafat'a çıkamıyorlardı. Kürdistan taraflarında Baban mutasarrıfı Abdurrahman Paşa isimli biri Kev sancağı mutasarrıfı Mehmed Paşayı idam ederek Bağdad vâlisi Ali Paşanın adı geçeni cezalandırmak üzere askerini mağlup etmesi üzerine İran şahına iltica ederek Bağdat ile Tahran arasının münasebetleri şeker renk oldu. Mısır eyaleti ise, Kavalalı Mehmed Ali Paşanın hükmüne giriyordu. Mehmed Ali Mısır eyaletini yakalamakla birlikte, Mısırlı komutanların herhangi bir taarruzundan emin değildi. Bunlar üzerlerine gidildikçe çekilir, avdet olundukça harekete geçer takımından olduklarından Mehmed Ali Paşa bunları akıllı müslümana yakışır tarzda bir hile ile avlamayı başardı. Güvendiği Arnavut askerlerin bazılarına aldığı tertibatı anlatarak, bunları Mısırlı komutanlar ile hissetirmeden savaşa gönderdi. Kölemen beyleri bu hileyi sahih olarak belleyip, kandırıldıklarını anlayamadılar. Mehmed Ali'nin yaptığı hile düzenlemesi şöyleydi: Mehmed

Ali Paşa Halic'in ağzına çıktığı esnada kölemenler ani olarak Mısır'a dalacaklar filan gurup falan yerde, falan gurup filan yerde bulunacak. Bu tuzağa Kahire'den Mehmed Ali Paşaya aleydar olanlar dahi inanmıştı. Cemaziyel evvelin 20. günü Nil sâkin olduğundan herkes gezmeğe çıkmıştı.

Mehmed Ali Paşa da Hisar nahiyesinde çadır kurdu. O gün kölemenlerin bir bölümü dağın ardından hareket etti. Yolcular Süveyşe çıkamadı. Her ne ise, Mısırlı komutanlar Nevah-i Hüseyniye geldiler. Buradan da, Baba Fettah'a ulaştılar. Bekçiler yoktu. Bazıları bunları tanıyıp kapıları açtılar. Bir çok kölemen kumandan ve asker içeri girdiler. Ortalıkta Mehmed Ali'nin askerlerinden bir teki bile görünmüyordu. Bunlarda korkusuzca yükleri ile eşyaları beraberlerinde olduğu halde yürüdüler. Atıfet ül Haratine denilen yerde iki fırka oldular. Hasen memleketinden olan Osman bey gurubu Camiül Ezhere, diğer fırka ise Deribiahmer tarafına gittiler. Buraya geldiklerinde aniden bir ateş salvosu başladı. Ne tarafa kaçsalar, ne tarafa koşsalar kurşun yağmaktaydı.

En sonunda Berkuk Camiinde toplandılarsada çok geçmeden esir düştüler. Osman bey gurubu ise kaçmağa yüz tuttu. Fakat yolda Arnavutlar hepsini soyup soğana çevirdiler. Elli kişi kadar kimsenin kellelerini kestiler. Geri kalanları ise yalın ayak, başı kabak olarak döğe söğe Özbekiye'ye getirdiler. Bunlar arasında meşhur komutanlardan beş-altı kişi ve haylide kâşif

var idi. Çoğu idam olundu. O dönemin adetlerinden olarak, başları soyularak derilerinin içine saman doldurularak İstanbul'a gönderildi. Mehmed Ali bu sırada Hurşid Paşa devrinde Şam'dan gelen delil askerinide sürüp, Mısır hududlarından çıkardı. Şark cephesinde bütün bunlar olurken Osmanlı devleti Sırplara bazı imtiyazlar tanıma politikasına eğilim göstermişse de, Kara Yorgi bağımsızlıktan başka hiç bir imtiyaz kabulum olmaz dedi. Öte taraftan şehzade Sultan Mustafa'ya mensup olanlar nizam askeri aleyhine hareketleri körüklemekteydiler. Bunlardan biri de Trabzon vâlisi Tayyar Paşa idi. Paşa adeta isyan etmişti. Eski sadrazam Yusuf Ziya Paşa hizaya getirmek üzere vazifelendirildi. Tayyar mukavemet edemeyeceğini anladığında Rusya kaçmak yolunu seçti. Bizim dış siyatimize gelince; bir tarafımıza Rusya İngiltere diğer tarafımızda da Napolyon askıntı olmuş bizi çekiştirip, durmaktalardı.

Sonunda Ruslar daha becerikli çıkıp dokuz sene için bilinen muahedeyi yenilediler. Ayrıca 10gizli maddeyi daha içeren başka ve gizli bir antlaşma daha imzalandı. Avrupa ise gerek kara gerekse deniz savaşlarıyla vakit geçiriyordu. Amiral Nelson, Fransız amiral Vilnov'un donanmasını Trafalgar açıklarında yenip, kendisini de esir aldı. Ayrıca Nelson da yaralanmıştı, daha sonra bu yaradan öldü. Napolyonda Ulm'da parlak bir zafer kazanarak otuzüçbin kişi, altmış top, kırk sancak ile Avusturya generali Mak'ı esir

aldı. Çar 1.Aleksandrın ordusunu püskürterek Viyana'ya girdi. Brün'de genel karargahını kurdu.1805 senesi aralık ayında Österlichte müttefiklerin ordusunu perişan ederek 20 bin esir, 45 bayrak, 146 top ele geçirdi. Ruslar Polonya'ya çekildiler. Avusturya imparatoru 2.Jozef, antlaşma istedi. İngiltere başvekili Wilyam Pit bu savaşların tevlit ettiği üzüntüler neticesinde öldü. Mütarekeyi takip eden Presborg antlaşması Avusturyayı İtalya ve Almanya'dan çıkarıyor, "mukaddes cermen Roma imparatorluğu denilen eski heyete nihayet veriyordu. İtalya krallığı Venedik eyaletini, Fransaysa Triyeste dahil olmayarak İstirya ile Dalmaçya'yı alıyorlardı. Österliçh zaferinin haberi Rusya ile yapılan 2.antlaşma tas diknamelerinin babıâlide mübadele edilmesinden bir gün sonra gelmiştir. Österliçh savaşının neticesinden Osmanlı devleti siyaseti haylice müteessir oldu. Napolyon, kazanmış olduğu bu savaşın galibiyet haberini özel bir vazifeli göndererek bildirdi. Tarihlerimizin bildirdiğine göre aynı zamanda Ruslar sulha eğilim göstermezlerse Lehistan'a saldıracağını haber vermiş, devlet de, bu ana kadar, Fransa imparatorluğunu tasdik etmediği halde, bu sefer cevab olarak yazılan padişah mektubunda imparator ünvanı gayet tumturaklı sözler kullanılarak konmuştur. İstanbul'da gelen özel memurla yapılan gizli bir toplantıda Osmanlı devletinin ülkesinin bütünlüğü, Rusyayla Eflak ve Buğdan için yapılmış kötü şartların kaldırılması, İstanbul'a

elçi gönderilmesi gibi hususlar konuşulmuş, reisül küttab (hariciye bakanı) Vasıf Efendinin boşboğazlığı yüzünden vaziyet Rus elçisine ulaşıverdi. Bu vaziyet karşısında Rus eşçisi İtalinski Macerayı anlamak ve İngiliz elçisinin Osmanlı devletini eski antlaşmayı yenilemek için tazyik etmekteydiler. Napolyon, ne Rusları nede Avusturyalıları İstanbul'da görmek istiyordu. Prosburg antlaşmasıyla Venedik ve Dalmaçya'yı aldığı gibi Ruslarıda durdurmak için, general Sebastiyani'yi İstanbula gönderdi. İki devlet-i muazzama hakkında gösterdiği şu önlemler, kendi imparatorluğu namının kıymeti için gelecekte, Osmanlı devletinden bir şeyler kapabilmek için olduğu pek umulmaktaydı. Muhib Efendinin Paris'e elçi olarak gönderilmesi, Fransa sefiri Rofen'in tavsiyesiyle vukubulmuştur. Efendi; hem Napolyon'un imparatorluğunun tasdiki hemde dostluğu pekiştirmek maksadıyla gidiyordu. Özel talimatına gelince :Parisde müzakereler esnasında Osmanlı devletine zarar verici şartların ortadan kaldırılması zaman ve kefalet adıyla Rusların, Buğdan ve Eflâk üzerindeki müdehale hakkının kaldırılması, Korfu, Karadağ ve Akdeniz sahilleri ile Cezayir'i ve ahalisini sahiblenmekten vazgeçmesi vede Gürcistan bölgesini ifsad etmekten el çekmesi gibi maddelerin Napolyon'un himmetiyle meydana getirilmesi hakkında teşebbüsde bulunmakla alakalıydı. Islavlar başlığı altında yazdığımız fâide bölümümüzde de gösterdiğimiz gibi Ruslar Sırbistan

kıyamına doğrudan yardım ediyorlar, Avusturyalılarda yiyecek ve üst baş veriyorlardı. Diğer taraftan Ruslarla İranlılar arasında muharebe zuhura geldi. Fettah Ali şahın veliahdi Abbas Mirza mağlup olmuş böylecede Azerbaycan topraklarına tecavüz etmişlerdi. Napolyon önüne çıkan bu fırsattan istifadeyle Rusların aleyhine olmak üzre, gerek Osmanlı devletini gerekse de İran'ı sevk etmek arzusuna uygun olarak üçlü bir ittifak kurma teklifini babıâliye bildirdi. Devlet Refii Efendiyi İran'a yolladı. Bu ehliyetsiz adam ittifak gerçekleştireceğine Fransızların aleyhinde ağzına geleni sıraladığından vazifesi başarı ile bitmedi. Meseleye birde ayrı bir gariblik getiren husus Baban mutasarrıfı Abdurrahman Paşanın İran'a sığınması hasebiyle, İran şahının, Paşayı yine kürdistanda tutmağı sağlamak için tehdidkârane teşebbüslere girişmesi ve bundan sonra Bağdad vâlisi Ali Paşanın kız-gınlıkla oniki bin kişiyle ve babıâliden izin almadan İran üzerine yürümesidir. Yukarıdaki duruma benzer bir olayda Ragüza taraflarında vukubuldu. Bilindiği gibi Prosborğ antlaşmasıyla Fransa Dalmaçya, Kataro ağızlarına sahip hale gelmişti. Kataro'da bulunan Avusturya kumandanı Fransızların gelmesinden evvel Korfu'da bulunan Rus amirali ile anlaşarak limanı ona teslim etti. Bunun üzerine Napolyon, Dalmaçya'da bulunan askerlerinin kumandanı Laristona Dubrovnik Cumhuriyeti içlerinde ilerliyerek Ragüza'yı istila etmesi emrini verdi. Adı

geçen komutanda aldığı emri tatbik ederek Ragüza'yı istila etti. Bu haber Bosna vâlisi Hüsrev Paşa tarafınca babıâliye duyurulunca büyük heyecana sebeb oldu. En önce Rusların Sırp ve karadağlı'ları tahrik etmeleri ittifak hükümlerine aykırı davranıştı. İkinci olarakda; dostluk hisleri gösteren Napolyon'un uzun yıllardan beri Osmanlı devletinin himayesi altında bulunan adı geçen Ragüza Cumhuriyeti ile Dalmaçya arasında bulunan Hersek sancağını çiğneyerek geçmesi bu heyecanıda haklı kılmaktaydı. Ancak Fransa maslahatgüzarı Rofen yeterlice teminat verdi. Ruslar, Ragüza'nın zaptı üzerine Kataro'ya harp gemisi değil adi gemilerle boğazlarımızdan geçerek ittifaka aykırı olarak Korfu'ya taşıdıkları asker dökerek binikiyüz kadar Karadağlı ile beraber bahse konu şehire hücumda bulundularsa da, Dalmaçya'da bulunan general Molitor, dörtbin kadar askerle yetişmiş ve bilhassa Karadağlı'ları bir güzel ezmiştir. Fakat zavallı Ragüza Cumhuriyeti bir daha belini doğrultamayıp, mahv olarak Venediğin yanına gitti. Tarihler bu sırada 1220 (1805) yılını göstermekteydi. Rusya'nın Paris'de bulunan siyasi işlerin memuru Baron Obril ile Fransa harbiye Nâzırı Klark arasında bir antlaşma imza edildiki bunun adı İbrail antlaşması olmuştur. Bu antlaşmanın gereği Ruslar cezayir adaları müstakilliğini tanımış olmakla beraber Kataro'yu Fransızlara terke mecbur kalıyor ayrıca Ragüza'nın Osmanlı devleti kefaleti altında olarak yeniden istiklâliyetini

tanıyor, Rusya ile Fransa, Osmanlı devletinin istiklâliyet ve ülkesinin bütünlüğünüde teminat altına almış oluyorlardı. Pekâla anlaşılıyorki, bu antlaşma mucibince Ruslar Akdenizi terk edip, Karadeniz'e çekilecekler ve Osmanlı vilayetinde tahrik ve idlal etmekten geriye kalacaklardı. İngiliz başvekili Mösyö Pit'in ölümü üzerine yerine sulh sever bir siyasetçi olan Mösyö Foks geçti. Napolyon'a düşende bu anlayışla dolu adamın İngilteresiyle sulh müzakerelerine girişmesi hususuydu. Ancak Rusların memuru Dük Dobril'in Fransızların ünlü hariciye nâzırı Taleyran'ın kandırması yüzünden imza ettiği antlaşmayı Çar 1.Aleksandr kabul etmedi. Fransa'nın İstanbul elçisi Sebastiyani bunu babıâli'ye bildirdiği sırada: "Ruslar bu antlaşmayı, devlet-i âliye lehine oldu diye kabul etmediler. Ruslar, ne Osmanlı devletinin ne de, Ragüza'nın istiklâlini istiyorlar. Ruslar asla Osmanlı devletinin kudret ve kuvvet kazanmasını istememektedir. Onlar Osmanlı topraklarında karışıklıklar çıkarmak, meydana getirilecek nifak ve şikakla devlet zayıf düşürülecek şeklin taraftarı olduklarını isbat ettiler. "Demek istemişti. Kullanılan bu anlatım, Napolyon'un Osmanlı devletini Ruslardan ayrı düşürme politikasına pek uygun gelmekteydi. Öte tarafdan, sulhsever İngiliz başvekili Mösyö Foks'da bu arada fâni hayattan çekilmiş, ölüler mezarlığına konmuştu. Müzakereler sırasında Napolyon'un Hanover'i işgal etmek arzusunda bulunduğunu İngiliz

murahhasına kaçırılan söz, Prusya kralı 3.Fredrik Gilyom'un hiddetlenmesine, asker takımının galeyana gelmesine sebebiyet verdi. Böylecede siyasetin ufkunu yine kara bulutlar sardı Prusya devleti, meydana getirilin 3.birleşik devletler heyetine girmemiş olmanın verdiği pişmanlıkla bu defa kurulmaya başlanan 4.heyete girmeğe adetâ koştular. Avrupa yine karma karışık oluyordu. Osmanlı devleti ise artık bütün meylini Fransaya doğru yapmıştı. Elçi Sebastiyani, İngilizler ile ittifak edilmemesi için elden geleni esirgemiyordu. Hattâ Ruslarla yapılmış, ahidnamede Osmanlı devletinin istiklâliyeti apaçık belirtildiğine göre, Rusya'nın Eflâk ve Buğdan prenslikleri hakkındaki koymuş olduğu maddelerin hükmünün kalmadığına babıâli'yi ikna etmişki, Buğdan ve Eflâk beylerini azlettirdi. Prens Morozi ile İpsilanti Rus taraftarı olmakla biliniyorlardı. Bunların yerine Kalimaki bey ile Aleksandro Suço tayin edildiler. Babıâli'nin bu cesareti Sebastiyani'nin gözünde Osmanlı devletinin, Rusya'nın vesayetinden kurtulduğuna alamet olmak üzere telakkı olunuyordu. Fakat; Rusyanın İstanbul elçisi İtalinski bu durumu şiddetle protesto ederek Petersburg'a fevkalade bir posta çıkardığı gibi, çok yakında ilânı harp edilecektir sözüyle de tehdidlere başladı. İngiliz elçisi Arbutont ise, Osmanlı devletini tamamen Fransız tesiri altına girmekle itham etti. Azil edilen prenslerin görevlerine iadesi yapılmadıkça kendisinin gitmeye hazır olduğunu söyleyerek

tehdidlerini savurmaya devam ettiği görüldü. İngiliz elçisine tavassut için başvurulduysada bir fayda temini mümkün olamadı. Sonunda prenslerin vazifelerine dönmesine müsaade olundu.

Cevdet tarihinde yazılmış olduğu gibi; "devletin şânına nakise verecek bir rezalet idi". Yine o dönemlerde Napolyon'da Prusya ordularını feci bir hezimete uğratarak, Berlin'e girmekteydi. Yâni Fransızlar aleyhine ittifak etmiş heyetin kol ve kanadını bir kere daha kırmış oluyordu. Prenslerin meselesini duyar duymaz Sebastiyani'ye yollamış olduğu talimatta: "İpsilanti ile Moruzo tekrar azil ile Osmanlı devletinin birer sadık bendeleri nasb olunmadıkça imparator silahı bırakmamağa karar vermiştir. "kayıtlı yazı aldığını babıâliye bildirdi. Bu vaziyet karşısında Napolyon'a bir mektup gönderilerek bu yazıda hâli hazır vaziyetten ve askeri vaziyetin perişanlığından bahisle özür beyan olundu. Napolyon, bu mazeretnâme karşısında 3. Selim'e teselli edici bir cevap name vermekle birlikte, Dalmaçya ordusu ve bir fırka Fransız donanması ile imdada gelebileceğini de, vaad eylemiştir.(1) Tarihçi Asım Efendinin beyanına göre, bu husus için, Rus elçisi babıâli'ye geldiğinde en üst perdeden sesle konuşmağa başlıyarak "Bize sorulmadan Eflâk ve Buğdan voyvodalarının değiştirilmesi, sizin ne haddinizdir? Bu ne demektir? Derhal eski beyleri makamlarına iade ediniz. Yoksa beş-on güne kadar kara ve denizden hücum ederek

sizi Konya ve Şam diyarlarına bile hasret eylemek bizim için bir içimlik su gibidir. Sizi şimdiye kadar mutlaka mürüvetimizden ve bazı alışverişlerin muamelesine lüzumunuzdan dolayı yerinizde tutuyoruz. "şeklinde bir takımda tahammulü aşan sözler söylemiştir.

Ruslar ise boğazlardan harp gemilerinin geçebilmesi talebinde bulunuyorlardı. Prusya bozgun'u babıâli'nin işine yaradı. Meseleleri tehir ettirdi. Ayrıca da, Sebastiyani'nin padişahın huzurunda yaptığı konuşma esnasında devlet-i âliye reayasından bazıları Rusya'ya gittiklerinde pasaportlarına kendilerini Rus tebasından diye kayıd yaptırdıkları sonrada bu kayıtla Rus patenti almalarının önüne geçildi. Diğer taraftan, Hicaz topraklarıyla bütün Arab yarımadası doğrudan doğruya Vehhabiler elinde kalarak bunlar, hacı kafilesini silahlar, davullar ve zurnalar ile gelmelerini men ettikleri gibi sürre alayını götüren ve adına mahmil denilen vasıtayı getiren çavuş'a bir daha mahmil getirilecek olursa kırılıcağını, Cidde'de Muhammed bin Abdülvahab'ın risalesi okutulması gibi isteklerini söyleme cüretlerini gösteriyorlardı. Şerif Muhammed Galib bile Vehhabilere müdara ederek Harem-i Şerif'de cemaatin tekrarını men, herkesin bir imâm arkasında namaz kılınmasını, ezan ile yetinilerek arkasından selatü selam getirilmemesini emreylediğinden ehl-i sünnet vehhabilere uyarak şiiler gibi takiyye yapıyorlardı.

Edirne Vakası: 3.Selim'in en büyük arzusu olarak nizam-ı cedid'in bütün ülkede yerleşmesi isteği, muhalif olanların kin ve gazabının çoğalmasına sebeb olmaktaydı. Cahilliğin en büyük belirtisi, her şekilde faydalı yeniliklerin karşıtı olduklarından nizamı cedid askerininde çoğalması aynı neticeyi meydana getirmek yoluna girmişti. Yeniçeriler eski ocaklarının itibardan düşerek, mevacib adı altında almış bulundukları binlerce kese paraylan vesair menfaatlerini kaybedecekleri düşüncesiyle çabalamaktan ve bunlarla beraber olan Vidin'deki Pasbanoğlu, Rusçuk'daki Tirsinklioğlu, Edirne'deki Dağdevirenoğlu gibi çeşitli derebeylerin zorbalıktan mahrum kalacaklarını göz önüne alarak adı geçen nizamı cedidin Rumeliye yayılmamasını gözetlemekteydiler.

Halbuki; Sırp ayaklanması her an şiddetini arttırıyor Rumeli vâlisi İbrahim Paşa bir ordu ile Belgrad üzerine, Bosna vâlisi Hüsrev Paşada kendi askeriyle hem Sırbiye, hem Fransızların Ragüza'ya el atmış olduklarından o tarafa vazifelenmişler ve de Rusya ile devleti âliye münasebetleri her geçen gün gerginlik çıkmazına daldığından İstanbul'daki devlet adamlarıda hayrette kalmışlardı. Uzun müzakerelerden sonra nizamı cedidin kurulmasına bir hayli emek sarfetmiş olan Karaman vâlisi ve padişah askerinin başbuğu vezir Kadı Abdurrahman Paşanın, askeriyle birlikte Rumeliye geçerek alenen Sırplar aleyhinde

olmak ve de Rusyanın tecavüz etmesi halinde ilk savunma kuvvetlerini teşkil etmek üzere Sofya veya Edirne'de kırk-ellibin kişilik bir ordu kurmaya teşebbüs edildi. Yukarıya aldığımız Sırplılar aleyhine kayıdı Rusya ve Fransa tarafından vuku mümkün suallere, bir miktar cevab yerine geçecekti. Maksadın gizli tarafı, taarruzlar karşısında boş bulunmayıp, mukabil kuvvet bulundurmakla beraber, nizam-ı cedidi Rumeli kıtasında da yaymak idi. Öte taraftan, İstanbul ile Edirne arasında eşkiya bolluğundan dolayı asayiş son derecede bozulmuştu. Çünkü Edirne'de bulunan Bostancılar ocağıda bozulmuşlar arasına ilhak olmuştu. İşin bu tarafı gizli maksada pek çok yaramıştı. Bostancıbaşı mazullarından Gümüşhane Emini Ahmed ağa, talimli askerden müteşekkil bir orta kurmak üzere Edirne bostancıbaşısı tayin edilmişti. Fakat çıbanın başı, Tekfurdağında (Tekirdağ) koptu. 3.Selim nizam-ı cedidin ilkönce Rumelide Tekfurdağında kurulmasını arzu etmesi ile birde ferman gönderdi. Hâkim, fermanı okuyunca ve gereğince amel edilmesini bildirince yeniçerilerin üzerine üşüşerek kendisini parçaladıkları görüldü. Kadı Abdurrahman Paşa Üsküdar tarafına gelmiş gerek suvari gerekse piyadeden 24 bin talimli askerle Edirne üzerine geçip gitmişti. O devrin terbiyesine dikkat edinki, sadrazam İsmail paşada bu hususta aleyte olanlar arasında bulunuyordu. Bu cihetle nizamı cedid taraftarlarından ve tesir sahibi kimselerden bulunan

kethüdası İbrahim Nesimi Efendi, ile Kadı Paşa'yı çekemiyor ve bunların padişah yanındaki itibarlarını kendi istiklâline aykırı görüyor, hele İbrahim Efendiyi düşürmek için her çeşit fenalığı göze aldırıyordu. Bu vaziyette olamsına rağmen Tirsinklioğluna bir adam göndererek: "İstanbuldaki tesiri çokça kimseleri mahvetmek ve kendisi ile birlikte devleti düzeltmek! "hususunda bir antlaşma teklif etti. Bu teklifi Tirsinklioğlu şayanı kabul bir teklif olarak gördü. Rumeli âyanlarınıda birer birer fesada verdi.

Kadı Abdurrahman Paşanın Rumeliye büyük bir askeri güçle geçmesi fesat erbabının büsbütün galeyana gelmesine sebeb oldu. Bu hâle esasda nizamı cedid harekâtına aleyhdar olan Sultan Mustafa'nın ve adamlarının tahrikleride eklendi. Şehzade Mustafa'nın ağzından yeniçeriler ile Rumeli ayanlarına vaadler, nizamı cedidin kaldırılacağına dair senetler yolladığı gibi sadrazam dahi Rumeliye giden hasekiler ile hepinizi kılıçdan geçirecekler tarzında tehdidler gönderiyordu. Bu teşvikler Rumelide bulunan eşkiya ve haşaratı ayağa kaldırmaya kâfi idi. İlk önce bostancıbaşı Ahmed ağa ile Babaeski'deki mübayacıyı ve Kadı Paşanın tatarağasını öldürdüler. Silivri, Çorlu ahalisi Paşanın askerine mukavemet ettiler. Tekirdağ zaten karışıvermişti. İstanbul'daki yeniçerilerde ayaklanıyorlardı. Kadı Abdurrahman Paşa emrindeki askerler bu işlerin üstesinden rahatça gelebilecek güçte idi. Ancak, padişah 3. Selim mak-

sadını metanetle sağlama erbabından olmadığı için çoluk, çocuk ayak altında kalır merhametiyle ordunun Silivri'ye ricat etmesini emretti. Bu cesaretsizlik ve bikararlılık eşkiyanın iyice şımarmasını sağladı. Bu sırada tesadüf bu ya! Tirsinklioğluda çiftliğinin bahçesinde çengi oynatırken, karısına göz diktiği biri tarafından öldürüldü. Onun yerine adamlarından Alemdar Mustafa (Paşa) ağayı Rusçuk âyanı yaptılar. Tirsinklioğlu'nun bir fedai tarafından katledilmesi Edirnedeki cemiyeti sarsıntıya uğratmışsada İstanbul'dan biribiri ardınca yapılan tahrikler fesat kazanının bir daha taşmasını sağladı. Hâtta adı geçen cemiyeti meydana getirenler, devlet adamlarından on kişinin idam edilmesini istedikleri gibi, bir iki hafta dahi hutbelerden adını kaldırttılar. Bu haberler İstan-bul yağmacılarının dözlerini dört açmıştı. Fakat Ağrıbozlu İbrahim Paşazâde Bekir Paşa ile Sirozlu İsmail bey fesadı yatıştırdılar. Bu vakaların verdiği neticeye gelince tarihlerimizin beyanına göre: "bir takım rezil kimselerin edebsizliği üzerine 24 bin talimli asker ile geri çekilme, hükümetin büyüklüğüne ve haysiyetine nâkisiyet getirdi. Bundan 3. Selim'in manen tahttan indirilmiş olduğunun başlangıcıdır. Buda devletin kendi kötü idare edildiğinin neticesidir. Hattâ, Selimiye câmiinin bitmesi sonrasında ilk Cuma namazının kılınması esnasında yeniçeriler yerine nizamı cedid askerinin selamlama merasiminde safı alacakmı sorusunun zihinlerde yer alması yeniçerile-

rin silahlanarak, babıâliyi basarak, devlet adamlarını telef, nizamı cedid askerine hücuma geçecekleri anlaşılır anlaşılmaz, selamlık merasiminin sadece yeniçerilere tahsis olunduğu ve nizamı cedid askerinin kışlalarından dışarıya çıkmayacakları hezele gurubuna teminatla anlatılamsından anlaşılan odur ki, 3. Selim yeni tertib askerinden henüz emin olmamıştır. O kadar emin olmamış ki, zamanın gerektirdiği siyasetten olarak, sadrazam İsmail Paşayı "çevirdiği dolaplar, su yüzüne çıktığı halde idam etmesi gerekirken" yalnız azletmekle ve Bursa'ya sürgüne göndermekle iktifası bunu doğrulamaktadır. Şeyhülislâm Salihzâde Esad Efendi bile: "beni de azil edin. Çünkü eşkiyaların arasında düşman üzerine giden gazilere eşkiya mani oldukları için idam edilmeleri lâzım gelir diye fetva verildiği şuyû bulmuş. Buna dayanarak makam-ı meşihatta kalır isem, devletin yine eski niyette ısrarlı olduğuna hükmolunur" kendisinin menkub kılınmasını istedi. Meselenin başlangıcı esnasında Kadı Abdurrahman Paşanın Rumeliye geçmesi için teklif veren sadaret kethüdası İbrahim Nesimi Efendi de aynen görevden alınmasını istedi. Bu vaziyette anlaşılıyorki, 3.Selim sırf nazari olarak bir yenileşme hareketine teşebbüs etmişti. Kurmakta olduğu binanın sağlamlık ve gücünden emin bulunmadığından gösterilen bunca gayret ve emekler boşa çıkmış oldu.

Bu gibi inkılabları, vücuda getirmek ancak demir pençeli, metin ve azimkâr kimselere vergidir. 1221

(1806) yılı vakai mühimmelerinden biride Kavalalı Mehmed Ali Paşanın Mısır vâliliğinde devam etmesine müsaade edilmesi olayıdır. Yukarıda anlatılmış bulunduğu gibi Berdesi Osman bey ve İbrahim bey kendilerine mensub olan, kölemenlerle Said'e çekilmişler ve Mehmed Ali ile savaşmak zorunda kalmışlardı. Öte taraftan meşhur Elfi bey'de Bahire tarafında duruyor ve İngilizlerden yardım talebinde bulunduğu gibi, payitahta da, Mısırlı komutanlar afedildikleri takdirde gerek Haremeyni şerifeyn'in mürettebatını ve gerekse devlet hazinesinin varidatını tamamiyle hazırlayıp ifaya mütaahid olduklarını bildiriyordu. Babıâli hem kölemenlerin cezalandırılmalarını, hem de Arnavut askerinin Mısırdan çıkarılmasını isteyen iki yönlü siyasetin tutkunu olmuştu. İngilterenin İstanbul elçisi, Mısırlı komutanların sahibliğine soyunmuştu. Babıâliyi bu hususta sıkıştırmak fırsatını benimsemişti. Bu vaziyetler karşısında babıâli Mehmed Ali Paşanın Mısırda sağladığı kuvvetli idare ve haysiyetten bihaber olmasından Mısırlı komutanların taahhüt ettikleri devlete itaat ve uygun davranma hususlarında sebat edeceklerini belirten istidalarını mahalli ulema, ocaklı ve muteber zevatın kefaletleri altında olmak şartıyla kabule bağladı. Fakat, Mehmed Ali Paşa her nasılsa Mısır'da bulunduğu müddet içinde bu kararın yerine gelemiyeceğide anlaşıldığından güya Paşayı müzakere hattından çıkarmak niyetiyle Mısır eyaletini, Selanik mutasarrıfı Musa Paşaya, Selanik mansı-

bını Mehmed Ali Paşaya tevcih, Paşa ile birlik Mirmiran Hasan Paşanın maiyetleri efradı ile Rumeliye geçerek mansıbını zapt eylemesi hakkında fermanlar çıkarıldı. Kaptanı Derya Hacı Mehmed Paşa'yı dahi donanma ile İskenderiye'ye gönderdi. Elfi bey, kethüdası vasıtasıyla önceden yasak edilmiş olan köle ticaretinin serbest bırakılmasını istida ederek hazineye binbeş yüz kese akça verebileceğini vaad eylemişti. Kaptan Paşa İskenderiye'ye çıkar çıkmaz, Elfi bey Bahire'den bir çok koyun ve hediyeler göndererek bahse konu binbeş yüz keseden beşyüzünün kendi, beşyüzünün İbrahim geri kalan beşyüzünde Berdesi Osman beyler tarafından verilmesi hakkında Said'e haberler gönderdi. Fakat Berdesi, Elfi bey'in bu haberini alınca: "Mademki, kendisi devletle haberleşecek dereceye gelmiş ve Kaptan Paşayı buraya kadar getirtmiştir. Binbeşyüz keseyi kendisi versin. Bizlerde büyüğümüz ve pederimiz makamında bulunan İbrahim ve Osman beyler onun köle uşağı olalım" diye red ve sual ettiki, bu söz komutanlar arasındaki ihtilafı büyüttü. Zaten Mehmed Alide Sayda'da bulunan komutanlara gönderdiği hediyelerle aralarını açıp, Elfi Bey ile ittifak etmelerine engel oluyor, bir taraftanda işe vâkıf olduğundan Kahire kalesine mühimmat ve yiyeceklerin depolanmasını temin ederek top arabalarını tamir ettiriyordu. Sayesinde servet-ü sâman, aile ve arazi sahibi olmuş, bekalarını bekasına bağlı bilmiş olan askeriye reisleri

ile müşavereyle Mısırdan çıkmamağa karar veriyordu. Bu bakımdanda Musa Paşanın Mısır vâliliğine tayinini amir ferman gelince, nakibuleşraf ve diğerlerinin huzurunda durumu açtı ve divan Efendisince kaleme alınıp meâlen: "Bizler devletin emirlerine mûtiyiz. Fakat daha yakın zamanlardaki vakalarla malum olan ümeraya da kefil olmaktan aciziz. Mehmed Ali Paşa ise, erbabı fesadın cezalandırılmasında, devletten gelen emirlerin infazında son derecede başarılı gayretler göstermiştir. Bunu duyurmak için bu dilekçe imzalandı. "şeklinde kaleme alınıp Kaptan Paşaya gönderildi. Kaptan Paşa ise: Mehmed Ali ve Hasan Paşaların askerleriyle, Dimyat üzerinden gitmeleri irade-i seniyye gereğince hareketlerini tanzim etmelerini bildirdiysede, bunlarda, Mısır ahalisi zayıftır, asker isyan çıkaracak olursa çeşit çeşit zararlarada uğrarız. Hanelerimiz harab olur, büyük fenalıklar zuhura gelir, şeklinde merhamet istidası verdiler. Kaptan Paşa Mısırlı komutanlar arasındaki ihtilafı anladığı gibi (1431) Mehmed Ali Paşa ilede haberleşip, neticede Mısırlıların vereceği meblağın bir kaç mislini verip, devletin emirlerine itaat edeceğine dair ve kendisinin Mısır vâliliğinde devam etmesi hususundaki istirham dilekçeside hazırlanıp gönderilmesini bildirdi. Düzenlenen dilekçeyi bütün meşayih ve ocaklarla diğer zevat mühürleyerek Mehmed Ali'nin oğlu İbrahim beyi çeşitli hediyelerle birlikte yolladı. Kaptan Paşa hacıların kafilesini çıkarmak ve levazımı haremeyni

düzenleyip ifa eylemekle beraber Reşid, Dimyat, İskenderiye gelirleri gümrük rüsumuna bağlı olarak tersane-i âmireye aid olduğundan bunlara dokunmamak, komutanlar af olunduğundan onlarla savaşmamak iaşeleri için onlara yer göstermek şartlarıyla Mehmed Ali Paşanın vâliliğinde ibkasını bildiren bir emir gönderdi. Bunun üzerine Kahire kalesinden ve Özbekiye'den toplar atılarak şenlikler yapıldı. Kaptan Paşada bir kaç gün sonra Mehmed Ali Paşazâde İbrahim bey yanında rehine olduğu halde Musa Paşa ile beraber İskenderiye'den yola çıktı. Mısır komutanlarının ağzı açık kaldı hâtta vâlilikte ibka fermanı ile birlikte kılıç ve kaftan da geldi. Mısır meselesi görünüşü bakımından nihayetlendi! 1221/1806 tarihi bu perdeyi gösteriyordu.

Rusya Savaşı-İngiliz Donanması

Rehavet ve terddüt politikası 3. Selim devrinin özel halidir. 1221 Şaban (1806 Ekim) ayı başlarında İngiltere sefiri Arbutnot babıâliye Prusya, İsveç, Rusya, İngiltere'den meydana gelmiş heyeti müttefikiyenin adına, Napolyon'un uğramış olduğu hezimet dolaysıyla herhalde devlet-i âliye'ye yardım edemeyeceğini bildirdi. Bu bildirimden üç gün sonra babıâli Fransız elçisinin tazyiki yüzünden Buğdan ve Eflak'da ibka etmiş bulunduğu beyleri yeniden azledip, bu gurubun istediği kimseleri göreve getirdi. Buna bağlı olarak

da, elçi Sebastiyani; "bu hükümetin tarihi geçmişinde bundan daha fazla utanılacak bir olayın kayıtlı olamayacağı açıktır." demiştir. Pek bilinen İpsilanti ile Moruzi çok zengin kimseler olduklarından devletin ileri gelen kimselerini ve bilhassa reisülküttab Efendiyi altunla ikna etmişlerdi. Devlet, Sebastiyani'nin tarifiyle altunla veya tehdidle baş eğmekteydi. Bu iki maddenin esiri oluyordu. Dış siyasetteyse vakanın keyfiyetine göre yaşamağa alışmıştık. Bu dönemi yazan ecnebi tarihlerin özetlemesine göre Napolyonun çıkışından beri geçen şu bir kaç sene zarfında devlet:

1. Marango savaşından sonra paris'e bir elçilik heyetini Seydi Ali Efendi riyasetinde yolladı.
2. Fransız devleti aleyhinde teşkil olunan 3.heyetin hayata geçmesinden sonra, Napolyon'un imparatorluk ünvanın tanımadı.
3. Österlich savaşından sonra Muhib Efendiyi fevkalâde elçi sıfatıyla Paris'e gönderdi.
4. 4.heyetin kurulması esnasında Ruslara yanaşmayı tercih etti.
5. Ayene savaşında birleşik devletlerin orduları yenik düşünce napolyon tarafına dönmekten çekinmedi. Hattâ reis Efendi, general Sebastiyani'yi bizzat davet ederek, ittifak yapmaya hazır bulunduğunu beyan etmekle beraber, ancak savaş neticesine kadar beklemekte daha fazla fayda gördüğünü hatırlatır tarzdaki rehavetini hissetirdi.

İşte bu sürüncemede tutma politikası, hükümet işlerini de sürüncemeye soktuğundandır ki, bir Rus ordusu hududumuzu tecavüz etti. Dinyester nehrini geçen bu ordunun, altıbin kişilik bir gurubu Prens Dolgorik'in komutasında olarak Hotin'e, onbin kişilik bir gurubu da, başkumandan Mikelson'un emri altında kurşun atmadan Yaş'a girerek Bükreş üzerine vede hâli isyanda bulunan Sırbistan taraflarına, diğer bir fırka yirmibeşbin kişiyle general Tomanski komutasında Bender üzerine yürüyüp, İsmaiyle sarkacaktı. Hudud boyumuzda savaş tedariki için herhangi bir tedarikimiz olmadığından Bender, daha Rusların ilk tehdidi karşısında teslim olma yolunu seçti. Çok geçmeden Hotin'in Benderde yapılan teslim olma harekatına iştirak etti. Kışın, bütün şiddetiyle hükmünü sürdürdüğü bu sırada hududda bulunan ahali Tuna kıyılarına dökülmeye başlamıştı. Tersinklioğlu'nun yerine Rusçuk âyanı olan Alemdar Mustafa ağa (Paşa) bu üzücü haberi işitir işitmez, Tuna sahillerinin muhafazasına seçilmiş bulunan hudud askeri heyetine durumu haber verdi. Rusya ise, Kili ve Akkirmanı aynı tarz ve usulle zapta muvaffak oldu ve artık İsmaiyl üzerine yürümeğe başladı. Ancak İsmaiyl ve İbraiyl ile Akkirman kalelerinde müdafaa sebeplerinin hazırlığı başlatıldı. Başkumandan Mikelson, yirmi altıbin kişilik bir kolorduyu İsmaiyl üzerine yolladı. Alemdar Mustafa ağa ise, güç ve cesareti her yere

nam salmış bulunan pehlivan İbrahim ağa isimli zatı, bir miktar asker ile bahse konu yere sevk etmişti. Ağa, bir Rus memurunun Rusların Bender ve Hotin'de yaptıkları gibi ahaliyi tehdid ile ikna etmeye çalıştığını görünce, memuru oradan kovdu. Beş-altı yüz suvari ile Rusların bir kaçbinden ibaret öncülerini perişan etti. Fakat Rusların bütün kuvvetleriyle gelmekte olduklarını gördüğünden İsmaiyl muhafızı Mirmiran Kasım Paşa, ile beraber ahaliyi cesaretlendirerek kaleden çıktı. Sayıca az bir askerle birlik olmasına rağmen yedi saat süren çarpışmada Rusların fena şekilde mağlup olmasını sağlamıştır. Bu muhterem zat daha sonraları ordu içinde ve şanlı tarihimizde baba Paşa adıyla yâd edilen bir şöhretin sahibi olmuştur. Osmanlı'nın bu zaferi üzerine mareşal Mikelson, evvelce Bender ahalisine vermiş olduğu doksan günlük mühleti geriye alarak, insablığa vede milletler arası hukuka mugayir ve gayette çirkin bir tarzı harekette bulundu. Burayı muhafızlarıyla birlikte, çoluk çocuğun tamamının esarete düşmesini ve Rusya'ya gönderilmelerini temin etmiş oldu ki, bu ayıp onun mareşalliğine ne kadar yakışır! İstanbul'da bulunan Rus elçisi hâla cahilâne davranarak, yukarıdaki vakadan haberdar olmadığını bildirmekteydi. Mamafih, babıâli bir taraftan Rusya ve İngiltere elçilerinin öte taraftanda Fransa sefirinin arasında kalmıştı. İngilizlerin elçisi Arbutnot: hükümetinin Ruslar ile ittifak etmiş bulunduğundan bahsederek Fransız-

lardan yüz çevrilmesini Fransızlar hücum edecek olursa kara tarafından yüzbin kişilik bir Rus ordusu ve denizden de, İngiliz bahriyesi tarafından kovulacağını, aksi taktirde, Rus askerlerin karadan, İngilterenin ise denizden hücuma geçeceklerini, Rus sefirini yollayacak olurlarsa kendisininde gitmeye hazır olduğunu ve otuz güne kadar İstanbul'da kıtlık olacağını, Mısır'ın da elden gideceğini bildirdi. Bunun yanında da Rus harp gemilerinin boğazlardan geçişi meselesi de bahis mevzu idi. Fakat, Sebastiyani'nin teşviki Rusların aniden tecavüzü üzerine sadrazamın, peygamber sancağı altında ilânı harb edilmesine kara verildi. Rusların tecavüzüne sebeb, o zamanki postaların yavaşlığıydı 1221 Recep (1806 Eylül 29) Cuma günü Ruslar babıâliye Eflâk ve Buğdan beyleri hakkında bir ultimatom vermişlerdi. Çar 1.Aleksandra 29 Ekim 1806'ya kadar bekledi. Babıâli'nin Rus taleplerini kabul ederek bahse konu beylerin yerlerinde bırakılması haberini ancak Kasım ayı başlarında aldı. Fakat bundan öncede mareşal Mikelson'a "Buğdan ve Eflâk'da Kaynarca ve muahedeyi takip eden hükümlere uymak, babıâli'yi emri altında bulunduran Fransız siyaset-i hâkimanesini durdurmak, Sebastiyani'nin çalışmasını geriletmek vc mecbur kalındığında Dalmaçya'da bulunmakta olan Fransız askerlerine karşılık vermek üzere, Buğdan'a girmesini emretmişti. Ruslar, hiç bir sebeb yokken hücum etmiş oldukları gibi Rumeli içlerine de: Osmanlı devleti ülke içine

Fransız askeri sokacak ve nizam-ı cedidi zorla icra ettirecektir tarzında fesat çıkarıcı yayımlarda bulunuyorlardı. Savaş ilanından sonra Rusya sefirinin Yedikule'de hapsedilmesi kadim adetlerden ise de, devletler arası hukuk gereğinden ve ilk tatbiki münasebetiyle elçi İtalinski bab-ıâliye çağırılarak uygun bir lisanla: "Osmanlı devletinin istila olunmuş yerlerini Ruslar tahliye ettiklerinde yine İstanbul'a avdet edebilirsiniz" sözleriyle gerek kendisine gerek Rusyanın tüccarlarına on gün müsaade tanındı. İtalinski, çok geçmeden Bozcada'ya kadar gelen üç Rus gemisine gitmek üzere İstanbul'dan bir İngiliz gemisine bindi. Osmanlı devleti tedarik ve durumunu sağlam bir hale koymağa çabalıyordu. Hattâ Anadolu'dan pek çok asker getirtilmesi hususunda emirlerde verildi. Ne varki emirlerin yerine getirilmesi pek fena bir şekilde aksayacaktı. Buna bağlı olarak da, askerin İstanbul'a gelmesi tam üç ayı aldı. Bu halden anlaşılan, devlet ne büyük sahtelik ve asayişsizlik içinde hayat sürmekte olduğunu anlamıştı. Gelecek içinde hiç tutunacak bir dalı olmadığı görülmüştü. Akdeniz adaları Ruslara yardımcı Rumlarla dolu olduğundan Çanakkale'nin dahi savunmasının pek kolay olmayacağı anlaşılıyordu. Az asker, az para, zayıf savunma velhasıl herşeyde bir yetersizlik hüküm ferma idi. İşte bu sırada Vahid Efendi fevkalade elçilikle Napolyon'un yanına yollanmıştı.

Fakat bu göndermekten umulan netice elde edilemedi. Ancak Ruslarda, İngilizlerde sanki iyiliğimize çalışmaktaymış gibi davranıyorlardı. Ruslar, Fransızların istila yapacaklarını ileriye sürüyorlar, Fransızlarda Rusların Buğdan ve Eflak'ı zapt etmek Sırbistan ve Karadağ ile Rum ahaliyi ayağa kaldırma azminide taşıdığını haber veriyorlardı. Özellikle Napolyon, 3. Selim hâna yazdığı mektuplarda fevkalâde teşvik ve koruma hisleri yer almaktaydı. Hattâ Almanya'da bulunan Pojen'den yazmış bulunduğu mektubun bir fıkrasında: "Ruslar ile müttefik olan Prusya mahv oldu. Ordularım, Vistül nehri üzerinde Varşova ise hükmüm altına girmiştir. Prusya ve Rus politikası tekrar istiklâl kazanmayı temin için ordularını hazırlıyorlar. Sende hazırlanıp, istiklâlini kazan. Zaman bu zamandır. Eğer bu ana kadar tedbirli davranmış isek, Rusya'nın hatırını bu kadar saygıya değer bulmanın senin için bir zaaf hükmüne geçer. Devletini kayıb edersin." diyor, bir taraftan da Sebastiyaniye, Buğdan, Eflâk ve Sırbiye eyaletlerinin mülk-ü hakimiyetlerine bir zarar gelmemek şartıyla devlet-i âliye ile saldırı ve savunma paktı imzalamasına izin veriyordu. Napolyon, İran taraflarındanda Rusları meşgul ediyordu. Seksenbin İranlı Fettah Ali şah'ın emriyle yürüyüşe geçmişti.

Lâkin Rusların Buğdan üzerine inmeleri İngiltere içinde hoşlanılacak şey değildi. Hattâ donanmasınıda Çanakkale taraflarına getirdi. Bu sıralarda ise

Pasbanoğlu ölmüştü. Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa ağa'nın vezirlik rütbesi ile taltifi beraberinde Silistre eyaletine tayin edildi. Paşa, Eflâk tarafına geçmişti. Bükreş yakınlarında karşılaştığı bir gurup Rus askerini fena halde bozdu. Öte taraftan pehlivan ağa da, dörtbinden çok Rus askerini İsmaiyle yakın Sahib adlı bir köy civarında pusuya düşürerek perişan etti. Eline geçirebildiği kadar Rus asker elbisesini, kendi askerlerine giydirip, yukarıda adı geçen köy önünde, Rus askerlerinin tarzında saf bağladı. Gelmekte olan Rus birliği karşılarında saf tutmuş kuvvetin kendi askerleri olduğunu sandıkları için buraya girişleri gayri muntazam bir tarzda vukubuldu. Ancak kıyafet değiştirmiş askerimiz ani bir saldırıyla bir çoğunu katledip bir kısmınıda esir almayı başardı. Buna tam sevinmek üzereyken İngiliz donanmasının Çanakkale boğazını geçmiş olduğu haberi büyük endişeye sebeb oldu. İngilizlerin elçisi Arbutnot, devletinden almış olduğu kesin talimat üzerine: "1213 (1798) İngiltere-Osmanlı ittifakının yenilenmesi, Sebastiyani'nin kovulması, Osmanlı gemileri ile boğaz istihkâmlarının İngiliz donanmasına teslimi, genel sulha kadar, Buğdan'ın Rusya'ya teslimi," talebinde bulunmakla kabul edilmediği taktirdede, İngiliz donanmasının İstanbul'a geleceğini bildirmişti. Sebastiyani işe karışarak bu isteklerin tamamını red ettirdi. Bu vaziyet karşısında İngiliz elçisi daha önce İstanbul'a gelmiş olan iki harb gemisini amiral sir Tomas Levis'in binmiş olduğu

Endimon isimli gemiye binerek İstanbul'dan gitti. Geminin Çanakkale'den çıkışı esnasında kale memurları içinde elçi bulunduğundan habersiz oldukları için durdurmadılar. İngilizler, Osmanlı devletinin tatbik etmekte olduğu yeni siyasi sistemi Sebastiyani'nin teşviklerine bağlıyorlardı. Bunda da oldukça haklıydılar. Hele bu son birkaç hafta içinde 3. Selim'in en has müşaviri kesilmişti. Arbutnot binmiş olduğu gemide ziyafet verilmesi bahanesi ile davetli olarak gelmiş bulunmakta olan İngiliz tüccarlarının protestolarını dinlemeyerek, sıvıştığını haklı göstermek için hareket vakasını kemâli emniyetle müzakereye girişecek bir yer aramış olmasıyla tevil ediyor ise de, babıâli vazifesini terk ederek giden bir elçi ile de müzakerelere girişemeyeceğini vereceği izahatı doğrudan doğruya Londra'ya göndereceklerini beyan etti. Bütün yabancı elçiliğe bu hususta tebliğ eylediği bir nota'da ne elçi, ne de İngilizler hakkında hiç bir kötü muamelede bulunulmadığı halde ani gidişinden dolayı şikâyetini belirtti. Hakikaten, Arbutnot'un ortadan çekildiği dönemdeki İngiliz menfaatlerini, sefaretin mal ve eşyalarını emanet ettiği vekil kıldığı Danimarka elçisi Baron dö Hubeş, İngiliz sefareti mal ve eşyalarını teslim aldığı gibi İngiliz tebası hakkında koruyucu işlemleri de yapmaya başladı. Velhasıl, elçininde firarı büyük çirkinlik olarak görülmüştü. İngiliz donanması başamirali Dukvarth'da müzakerelere başladı. İngiliz elçisinin talimatında devlet-i

âliye'yi tehdit etmek var idiyse de, ilân-ı harp selahiyeti asla mevcut değildi. Sebastiyani, yaveri Lakor'u önce Erzurum'a yollamışsa da, boğazın savunmasını tamamlamak için Çanakkale'ye gönderiyor. Rumlara ise, 3.Selim'e tam olarak itaat etmelerini tavsiye ediyordu. Bir taraftanda babıâlinin müdafaya kudreti olmadığını bildiği için telâşa düşüyor, Fransızların Varşova taraflarında mağlubiyeti hakkında çıkan haberlerden dolayı Osmanlı devletinin bu tarz davranışı terk edeceğini zannediyordu. Fakat, İngiltere'ye aid gemiler Bozcaada önünde toplanmaya devam ediyorlardı. Bu sırada İngiliz sefareti tercümanı Pizani aracılığyla konuşmalara başlandı. Kaptan Paşa'nın Bozca adaya gelmesini ve geldiği takdirde İngiliz donanmasının harekete hazır olduğunu yazdı. 8 Şubat'ta "amiraller bugün hareket edecekler. Çanakkale istihkamlarından top atışı yapılmasın. İstanbul'da katliam olacaktır. Bizim maksadımız sulhdür. Eğer top atılmaz ise, Kaptan Paşayı selamlayacağız. Sir Sidney Esmit (1) bombardımana memur edilmiştir. Donanmamızda üç amiral bulunduğunu düşünmek yeterlidir! Artık, Türkler bizim ciddiyetimizden emin olsunlar." dediği gibi, 9 Şubat'ta "İngiltere hükümeti Rusya'ya karşı düşmanlığı terk etme hakkında emir verirse kâfi sayacaktır. Fakat bu emir yarın akşamdan evvel verilmelidir. Ne olursa olsun İngiliz donanması, İstanbul'a gidecektir. Bu gidişin dostça veya düşmanca olmasını Türkler tayin edecektir ve bu fırsat onla-

rın elindedir." diyordu. Hakikaten 13 Şubat'ta Kaptan Paşa ile elçi arasında bir görüşme husule geldi. Ancak işler keşmekeşe düşmüştü. İngilizlerde, Osmanlılarla münasebetleri birden bire kesmeyi göze alamıyorlardı. Ayrıca rüzgârın muhalif esmeside gemilerini boğaz üstüne salmalarına müsaade etmemekteydi. 19 Şubat sabahının sekizinde lodos esmeğe (1) Donanmamız Karadeniz boğazı dışında idi. 2 tane üçanbarlı, yedi kalyon, altı fırkateyn, altı korvet, iki şalopeden ibaretti. Başlamış olduğundan amiral Dokvorth Çanakkale boğazı girişine iki gemi bırakarak, boğaza iki tane üç anbarlı altı tane harp gemisi, üç fırkateyn, iki briyk ile girdi. İki tarafa gülle ve salkım sağarak hızla kaleler arasından geçti. Bu donanma Naraburnu'nun üst tarafındaki donanmamıza hücum etti. Askerin çoğu bayram münasebetiyle karada olduğundan demir almaya, yelken açmaya vâkit müsaid değildi. İçlerinden birinin, bir fırkateyn, şiddetli bir savunmada bulunmuş ise de, yinede İngilizler hepsini karaya oturttular. Dördünü yaktılar. İkisini zapt ettiler. Bu gemilerin içinden Tonbik kaptanzâde'nin idare ettiği beriyk kurtularak pupa yelken İstanbul'a doğru firara başladı. İngiliz askerleri, karaya çıkarak Nara istihkâmındaki topları çivilediler. Topçular kaçmış ve Fransız subaylar iş göremez hâle gelmişlerdi. Tonbikzâde bayramın 3. günü İstanbul'a gelip vaziyeti haber verdi. Bu haberin meydana getirdiği heyecanının büyüklüğünü anlatmak kabil değildir. Hemen sahilin muhafa-

za altına alınması, tabyaların inşası için lâzım gelenlere vazifeler verildiyse de, İstanbul her şekilde savunmadan mahrum idi. Tarih-i Cevdet bu sırada İstanbul'un manzarasını şöyle tasvir ediyor:

> İstanbul'da acıyı tatmamış, sert rüzgarı tecrübe etmemiş çelebiler, habbeyi kubbe ve katreyi derya ederek işi büyütme ve mübalagacı, birbirlerine aykırı ve zıd, çeşit çeşit fikirlere inanmış lafazanlar pek çok olduğundan böyleleri köşe başlarında toplanıp, ağızağıza verip bir takım karışık rivayetlere benzer evham ve hayaller ile birbirlerini kuşkulara düşürerek, öylesi acaip ve dehşet hale düştüler ki İstanbul'un hâli kıyamet günü için bir nümune olmuştu. Bu sırada bazıları da, cifir hesapları yapmaya başladı. "Be cânım, ahir zaman olduğu şüphesizdir. Ben-i asferin galebesi, mehdi'nin çıkması pek açıktır. Galiba beklenmekte olan vakit geldi. Bazıları da, bu son günümüz işareti olduğu muhakkaktır. Hayfaki kıyamet başımızda koptu, derlerdi." Neyse askerler tayfası cûşu hûruşa geldi. Topçular toplarının başına geçti. Yeniçeriler yatağanlarını takıp, tüfenklerini aldılar. Talebe-i ûlum dahi sokaklara fırlayıp ahaliye gayret vermeğe çalıştılar. İngiliz donanmasının boğazdan geçmesi padişahı korkuttu. Hele Baruthane açıklarında görüntüsü en çok tehlikeye açık olan saray halkını titretti. Kadınlar ve harem ağaları bütün geceyi feryadı figanla geçirdiler.

Donanma Kızıl adalar önüne demir attıktan sonra babıâliye İngiliz elçisinin bir yazısı geldi. Bu yazıda padişahın donanmasının emaneten teslimi, Rusya ile sulh imzalanması, İngiltere ile ittifakın yenilenmesi hakkında bir senet verilmesi buna cevabın, bir gün içinde ulaşması istenmişti. Babıâli ile İngiliz elçiliği arasında bir kaç defa haberleşme olunca, İngilizler verdikleri üç saate indirdiler. Sebastiyani'nin kovulmasının müddeti için vakit uzatması yaptılar. Devletin ileri gelenleriyle yapılan müşavere sonunda İngiliz tekliflerinin kabul edilmesinde ittifak ettiler. Hattâ Sebastiyâni'nin İstanbul'dan çekilip gitmesi için sarayın memurlarından İshak beyi yolladılar. Vaziyet elçiye nezaketle anlatıldı. Sebastiyani ise zaten böyle bir teklifle karşılaşacağını tahmin etmiş bulunduğundan kendini hazırlamış. Hiç bir hayret ve kızgınlığa giriftar olmadan nezdine gelen İshak bey'e "Bağlısı olduğum devletimin bana vermiş olduğu bu yüksek vazifeyi bana hiç bir şey terkettiremez. Bir Fransız sefiri çok büyük ve muazzam devlete mensup olduğundan avamın patırdılarını andıran hareketlerden korkacak olursa hakkında gerekecek ceza olacağından eminidir. Zât-ı şahaneye söyleyin. Bu hâl yalnız devlet-i Osmaniye'nin şeref ve şânını zâil etmez, İngiltere'nin cebren kabul ettirmek istediği şartlara muvafakat ederlerse bütün Avrupa Osmanisini terk etmek tehlikesi de vardır. Otuz milyonluk nüfusu olan bir devlet-i muazzamayı İngilizlere terketmektense bu

payitahtı terk edip, meselâ Edirne'ye çekilmek daha evlâdır. Bundan başka babıâli şayed mösyö Arbutnot'un teklif ettiği antlaşmaya muvafakat edecek olursa, yalnız haşmetmeab-ı imparatoriyenin dostluğunu gaib etmeyip, belki bütün bütün hiddet ve kızgınlığına maruz kalacağını da bilmez değillerdir. (1) Sebastiyani babıali nezdinde, kendisinin muteber bir sefir olduğunu söyleyerek, apaçık tarzda kendisine bir tebligat yapılmadığı takdirde asla İstanbul'dan çıkmayacağını açıklamıştı. Kalkıp reisülküttap Efendiye giderek "böyle beş-on gemiye bir payitahtı teslim etmek ne demektir? Bundan sonra artık devleti âliye istiklâliyyet ve tamamiyyet-i mülk sözünü hangi yüzle dile getirebilir? Bu ingiliz donanmasında asker yok ki, karaya döküp de, İstanbul'u zaptetsin. Yalnız Sarayburnu'na yeterli sayıda top koysanız, onları harab edebilirsiniz. Onlar size nazaran çok daha büyük tehlike karşısında. Hem sizin ateşinizden çekinirler, hem su ve rüzgârdan dolayı karaya düşmekten sakınırlar. Bütün bunlar kendilerine müsaid olup da, sizin ateşinize galebe çalsalar dahi ne yapabilirler? Sonunda İstanbul'un ancak bir kaç mahallesini yakıp giderler. İstanbul bu kadar yangına maruz kalıyor. Farz ediniz ki bu defada büyük bir harik oldu. Yanan yerler yine yapılabilir. Lâkin devletin nâmusu esasından yıkılırsa daha sonra yapılamaz." şeklinde sözler söyleyerekten Reis Efendiyi susturup, düşüncelere sevk etti.

"Zâtı şahaneleri kendilerine her bir vasıta ile yardım edeceğimden emin olabilirler. Rus kuvvetleri kaçmağa devam etmektedir. Osmanlı devletini kuvvetlendirmek için takviye etme zamanı gelmiştir. Fakat padişah hazretlerinin müşterek düşmanımıza bir an bile rahat vermemek için ahalinin sadakatı icab ettiği her türlü tesir edici tedbiri almaları elzemdir." (1) Sebastiyani'nin telkinleriyle ahalinin ve askerin müdafaada gösterdiği koruyuculuk, vekiller heyetine ilk verilen kararın kaldırılmasını temin ettirdi. Hattâ savunma idaresinde Sebastiyani görevli kılındı. (1) "Ey sultan Selim, Hz.Muhammed aleyhisselamın hilafetine şâyan olduğunu ispat et. İşte seni esir eden ahidnamelerden kurtaracak vakit şimdi gelmiştir. Sana yaklaştım. Eski dostun olan Lehistan devletinin yeniden hayat bulmasıyla meşgulüm. Ordularımdan biri Tuna yalısına gitmek üzere hazırdır. Sen, Moskofları cephelerinden vurduğun zaman benim ordumda arkalarını çevireceklerdir. Donanmaların bir gurubu tulundan çıkıp ve gidip, payitahtı ve Karadenizi muhafaza edecektir. Artık cesaretlen. Zira bir daha devletini kuvvetlendirecek ve namını şöhretlendirecek böyle bir fırsat vaktini bulamazsın" Napolyon'un bu sözleri Sultan Selim'e çok te'sir etti. (Tarih-i Cevdet)

Sebastiyani bu münasebetle bir muhtıra yazdı. Derhal Türkçeye tercüme edilerek, devlet adamlarına klavuz olmak üzere dağıtıldı. Bu muhtıralar: İngiliz gemilerini yaklaşmaktan men etmek böylece şehrin

bombardımana tutulmasını önlemek, gemilerin veya hiç olmazsa bunların baştan veya kıçtan demir atmalarının başarısızlığa itilmesi, Osmanlı donanmasını ve deniz müesseselerini mahv etmek için İngiliz donanmasının girmesini önlemek maksadıyla limanın ağzını müdafaaya hazırlamak, İstanbul bataryalarını, Üsküdar bataryalarıyla ahenkli bir şekilde ateş etme ve bunu güzelce idare etmek, Osmanlı donanmasını - İngiliz donanması ile savaşa giriştiğinde mevkii toplarının ateşi altında ricat etmeyi temin- emin bir yerde bulundurmak bunlar içinde toplarla donanmış ve mümkün olduğu kadar çabuk ve çeşitli bataryalar inşa edilerek İngiliz amiralinin hücumuna mukabelede bulunmak yahut onu hücum etmekten alıkoymak gibi maddeleri yazılıydı. Herşey baştan başlayacaktı. Avrupa ve Asya sahilleri üzerinde bataryalar yerden çıkar gibi zuhur etti. Sebastiyani herkesin gayretini arttırıyordu. Her tarafı tanzim ediyor, padişah da, vükela da, ricalde gayret ve himmet gösteriyorlardı. Osmanlı milleti Fatih Sultan Mehmed ve Süleyman zamanlarındaki gibi savaşa olan istidadlarını isbat ediyorlardı. Sebastiyani daha neleri gerçekleştiriyordu?

Beraberinde sefaret kâtibleri olduğu halde yüzbaşı Lakor, mülazım Dökar ile Jerar bulunduğu gibi savunma ameliyesine bakıyorlardı. Dalmaçya ordusundan İngiliz donanmasının geldiği gün İstanbul'a varmış olan yüzbaşı Butin, Loklark, Kotalyo'yu bataryaların silahlanmasına memur ediyor, bu arada da İstan-

bul'a gelmiş olan Fransa âyan azasından Pontekolant da çalışanlara karışıyor, İspanya sefiri Marki Dalmanera da kâtibleri ve maiyet askeride, subayıda iştirak ediyor ve bir İstanbul topçu bölüğü teşkil eyliyor. Rumlara hediye ve taltiflerde bulunarak faaliyete geçiriyor, İngilizlerin burun büyüklüğünü kırmak arzusuyla uğraşıyordu. Saraybumundan, Yedikule'ye kadar açılan cephe boyunca duvarlar yıkılıyor yerine mazgallar peyda oluyor. Sarayların bahçelerinde toprak istihkâmlar beliriyor, evlerin bazıları yıkılıp yerine istihkâmlar yapılıyordu. Her yerden binlerce amele koşuşup geliyor, bütün sahilde cenk ve cidal avazları yükseliyor, İngilizlere karşı hakaret ve sövmeler işitiliyordu. Her delikten bir top namlusu uzanıp, gülleler yığılıyor, top mavnalarıyla, ateş gemileri iki hat üzere diziliyor, Kızkulesi ayrı çapda toplarla silahlandırılmış emre hazır bulunuyor, Sultan Selim bütün gün askerlerin arasında, genellikle yalnız, yaya ve bazen Fransız elçisiyle beraber geziniyor. Ahaliye, askere cömertçe davranarak saltanat mimarı gibi elinde bir fil dişi arşın (ölçü aleti) gülümseyerek mühendislere öte beriyi soruyor, bataryaların hacimlerini bizzat ölçüyor, Fransız elçiye son derece iltifat ediyor, göstermiş olduğu gayret ve himmete daima müteşekkir olduğunu açıkça söylemekte idi. Hakikaten kısa bir zaman zarfında tophane depolarından yüz adet top çıkarılarak sahil boyuna tayin olunmuş yüzbaşı Boten'in verdiği rapora bakılarak beş

günde Yedikule'den Sarayburnu'na kadar 102 adet top, 69 adet havan, sağ sahile 240 top, 12 havan boğazın karşısına 84 top, 15 havan, Üsküdar tarafına 94 top, 14 havan konulmuş idi ki, tamamı 520 top, 110 adette havan idi. Osmanlı devleti bu mühleti, İngiliz donanmasına gönderilen divan-ı hümayun tercümanının, Rus ile sulha ve İngiltere ile ittifakı yenilemeye karar verdiğinden ve bunlara dair bir senet vermek, İngiltere Rusya'nın istila ettiği kalelerin geriye verilmesini senede lüzum görmiyerek taahhüd etmek, bu senetler kaide üzerine müzakerede tanzim ediline kadar, İngiliz donanması Çanakkale'de durmak, İngiliz caddesi İstanbul'a geldikten sonra Sebastiyani'nin kovulmasına çare düşünülmek üzere kaleme alınmış müsveddenin düzeltilip, değişikliğe tâbi tutulması ve irade-i seniyye taalluku için almıştı. Ayrıca muhalif rüzgârların meydana getirdiği şartlar, bombardıman gemilerinin baştan ve kıçtan demirlemeleri kabili imkân olamıyordu. İngilizler Çanakkale boğazında da istihkâmlara emir verildiğinden dönüş yolunun pek zor olacağını kestirmişlerdi. Ancak, kaçtılar denilmesin diye de, avdet yolunu tercih etmiyorlardı. Bütün bu meyanda garib bir olay husule geldi

"Fenerbahçeye vazifeli verilmiş bir kaç asker Kınalıada'ya geçmişler. Birkaç tane İngiliz, sandalla su almak üzere oraya gelir. Hemen savaşa başlarlar. İngilizlerin yedi sekiz tanesini öldüren askerler, birkaçını da esir alırlar. Bu esirler arasında amiralin genç

oğlu da vardır. Askerler amiralin oğlunu saraya gönderirler. Sultan Selim askerlere kırkar altun ile birer çelenk verir. Amiralin oğlu da Kaptan Paşa tarafından İngiliz donanmasına aşırılır. Bu havadis balıkçıları galeyana getirdiğinden İngilizlerin gemileri etrafında dolaşıp bir gemiden diğer gemiye giden sandalları tevkife başlarlar. Hakikaten İstanbul beş gün zarfında toplarla donandığı gibi ahalide kayıklara binip adeta donanma üzerine yürüyecek cesarete mâlik olmuştu. Yeni kaptan Seydi Ali Paşa komutasında bulunan 20 kıta harp gemisi Beşiktaş önlerindeydi. İngiliz elçisi hem hasta hemde yapmış olduğu hesapsız hareketin neticede üzerine düşecek mesuliyetini bir başkası üzerine yıkmağa gayretli idiyse de amiral Dukvorth'dan uygun birini bulamamış ve müzakereleri ona havale etmişti. Amiral 21 Şubatta ultimatom vermişti. Babıâli 21 Şubatta kimlerle müzakere edileceğini, nerede yapılacağını, İngilizlerin iyi niyetinden endişe edildiğini, müslümanların heyecana geldiğini birbir ve ağır ağır sordu. Amiral kesin olarak iyi niyet taşımakta olduklarını bir daha temin etti. Babıâli hayatının emniyetini temin ettiği takdirde konferans için neresi tercih edilirse edilsin oraya geleceğini bildirdi. Bu sırada ise, sarayın duvarlarında sekiz mazgalın daha açıldığını görerek konferans işine iki güne kadar bir netice verilmesini bildirdi. Aynı günde yapılmakta olan savunma hazırlıklarından şikayetçi olarak, üç saat içinde cevabın verilmesini taleb etti. Eğer cevaba

erişemezlerse, Marmara Denizi'nde bulunan Osmanlı gemilerinin batırılma veya ele geçirileceğini beyan eden tehdidler savurdu. Babıâli geceleyin boğazın Anadolu kıyısında yedi mil ötede (Beykoz olacak) bulunan bir yeri müzakere mahalli olarak tayin ettiğine dair haber yolladı. Amiral bu teklifi kabul ettiyse de, kendi yerine amiral Lewis'i gönderecekti. Bir mülazım (teğmen) ile dört gemici esir alınarak götürülmüş, bunlarında çarçabuk tahliyesini taleb eyledi. Fakat ertesi gün bir Osmanlı gemisi gelerek müzakereye katılacakları alacak idi. O beş İngiliz salıverilmedi.

Dokvorth, yeni şartlar söyleyerek Sebastiyani'nin uzaklaştırılmasını ve üçlü ittifakın yenilenmesini istedi. Babıâli; verilcn son cevabında, Osmanlı ülkesinde bir tehlikeye maruz kalmadan bir karış yere bir İngilizin çıkmak mümkün olmadığı, hattâ saraya bile bir ingiliz gelse onu müdafaa etme çok güç olacağı, velhasıl İngiliz donanması bulunduğu yeri terketmeye ve Çanakkale boğazını dışarı doğru geçmedikçe müzakereye devam edilmeyeceğini bildirdi. Dokvurth ilk önce hiddetle şiddet göstererek Arbutnot'un Bozcaada'dan gönderdiği geçmiş tekliflerini tekrara kalkışacak olduysa da, az sonra bu tehdidlerinin İngiliz donanması aleyhine olacağını kestirdiğinden, yelkenleri suya indirmeyi tercih etti. 1221 Zilhicce 12. (1806 Mart'ının 1.) günü (yazar burada tarihi yanlış hesaplamış olabilir. Doğrusunu yazıyoruz.: 1221 senesi

Zilhiccesinin 12.günü, 1807 senesi şubat ayının 20. Cuma gününe müsadifdir.)

İşte o gün yelkenleri açık olarak, İstanbul üzerine doğru yürüdü. İstanbul'da bulunan Fransız elçiliğinde büyük bir heyecan husule geldi. Fakat donanma bir dönüş yaparak yine adalar önüne geldi. Direklerinin ucundan başka yeri görünmüyordu. Yine yakınlaşıp, uzaklaştı. Bütün günü voltayla geçirdi. Akşamleyin güney cihetine doğru gitti. O gece şehirde büyük bir endişe hüküm ferma oldu. Ertesi gün bütün halk hattâ içlerinde padişah bulunduğu halde surlara çıkıp, İngilizlerin gittiğini görüp, inandılar. Ahali padişahı büyük bir şiddetle alkışladı. Beşiktaş önlerinde bulunan donanmayı Osmani askerleri İngilizleri tâkip için izin istediler. Adetâ söz dinlemez dereceye geldiler. Müessifane bir hadise zuhur eder diye korkuluyor, elde edilmiş neticenin heba olmasından çekiniliyordu. Daha sonra padişahın iradesi çıktı. Ahalinin tezahüratı arasında donanma Marmaraya doğru süzülüp, Kumkapı önlerinde demir attı. İngilizlerin ricatı ile alakalı resmi haber, Fransa'nın Gelibolu konsolosu tarafından gönderilen bir haberci ile kesinleşti. Mart ayının 2.günü Gelibolu minaresinden onüç yelken görülmüş. Bunlar, Lapseki ile Naraburnu arasında Ekinlik denilen yerde durmuşlar. Su alan gemilerini tamir etmişler. Boğazdan geçişlerinde Osmanlı bataryalarının şiddetli atışlarına maruz kalarak, Vindsor Kastil isimli geminin büyük direğinin dörtte üçü 800

librelik ve iki kadem kutrunda bir taş gülle ile kırıldığı gibi Aktiv fırkateyni'de 560 librelik bir gülle yemiş. Royal Corc isimli amiral gemisi de başka ve büyük bir gülle isabeti ile hasara uğramış. Bu donanma tamam bir saat bir çeyrek ateş altında kalmış. 130 ölü ve 412 yaralısı olmuş.

Eğer Anadolu kıyısı müstahkem ve silahlı olsaymış ve toplarıda sabit olmasa imiş, tamamen mahvolacak imiş. Tabiatıyla bu hadisenin neticesinden olarak İstanbul'da Fransızlar lehine büyük bir emniyet ve itimat son derece yükseldi. Hatta ahali sokakta rastladığı Fransızları çeviriyor, kendilerine yapılmış yardımların minnetini ifade ediyorlardı. Rusya'ya taraftar olan Rumlar bile, patriklerinin kumandası altında olarak şehrin tahkimatının yapılmasında gayret göstermişlerdi. Mora'lılarda padişaha bir dilekçe ulaştırarak Rusyalılar ile savaşmağa hazır olduklarını bildirdiler. Fakat bütün bu nümayişler arasında yine İstanbul sokaklarında fesat ve fitneye dair dedikodular dönüp duruyordu. Devlet adamları birbirine düşerek, herkes yekdiğerinin aleyhine iftiralara girişiyor, İngilizlerin İstanbul'a gelmelerini yeni kaide olan "yeniçerileri kaldıracaklar, nizamı cedidi onların yerine koyacaklar imiş" e vardırarak devlet ricali tarafından özel bir davet olduğu ileri sürülüyordu. Trafalgar ve Kopenhag galibiyetleri üzerine İngilizlerin İstanbul sularında uğramış oldukları hezimet, İngiliz ahalisi düşüncesinde bir hayli kötü tesirler vücuda getirdi.

Akdeniz'de dolaşmakta olan Rus amirali Seniyavin, çok geçmeden Bozcaada önlerinde amiral Dokvortha, birleşerek yeniden İstanbul'a girmeyi teklif ettiyse de, İngilizler yeniden uğrayacakları müşkülatı tecrübe etmiş oldukları için kabul etmediler. Bundan başka yalnız İngiltereye yaramayacak böyle bir teşebbüs için, Ruslara yardım etmek, menfaatlerine aykırı idi. Fakat, bu tarz hareket iki devlet arasında burudet yâni soğukluğa vesile oldu. Hattâ bir dereceye kadar da Napolyon ile Aleksandr arasında bir ittifak doğmasının sebebi olan Tilsit mülakatının ön görüşmesini teşkil etti. Amiral Seniyavin Bozcaada'dan Selanik önlerine geldiyse de taarruza geçmeğe cesaret edemedi. Tekrar dümeni Bozcaada'ya kırarak, burayı üç gün aralıksız top ateşine tâbi tuttuktan sonra karaya çıkardığı ikibin askerle işgali tamamladı. Böylece Çanakkale girişi yine kapanmış oldu. Bu vakada İstanbul ahalisinin ızdıraba düşmesine yol açtı. Kaptanıderya Seydi Ali Paşa, sekiz gemi ve beşbin kara askeriyle Bozcaada üzerine yelken bastı. İngilizler ise, Rusların İstanbul'a pek fazla yaklaşmış olduğunun verdiği endişeyle yanlarından ayrılıp, Mısır üstüne yelkenlerini doldurdu. İngilizlerin bozgundan sonraki kaçışlarının memnuniyeti pek sürmedi. Yerini endişelere bıraktı. Vehhabilerin reisi olan Suud bin Abdülaziz, Medine-i Münevvere'yi istila ederek mübarek merkadlerin kubbelerini yıkmış, yalnız vukubulan ricalar üzerine Hz.Peygamber (s.a.v) in Ravza-i mutaharralarının

kubbesini bırakarak ne kadar kıymctli cşya vc cevahir varsa hepsini alıp, Deri'ye ye göndcrdiği gibi, onlara göre bi'dat olması hasebiyle hutbclcrdcn padişahın adını kaldırmış, Vehhabi olmayanlara müşrik nazarı ile bakarak, bunları Mckkc'yi tavafdan mene cüret etmiştir. Kendi tarafından Mckke ile Medine'ye birer tane Kadı tayin ederek, diğer kadı'larla beraber Harem-i Nebevi hademcsini, Medine muhafızını İstanbul'a yollamış, Sultan 3. Selim'e bir mektup göndererek "Bunda türbeler üzerine kubbe bina ve kurban boğazlanmamasını" beyan ederek 3.Selim'in de mezhepleri olan Vchhabiliğe girmcsini istemişlerdir. Hattâ Şam kafilcsi Medine-i Münevvere'ye giremiyerek gcriye dönmüştü. Bu hadisat chli islâma vükelâ ve padişahın aleyhine hareket etmesi neticcsini veriyordu. Diğer taraftan İngilizler de, İstanbul'da uğradıkları hezimetin acısını çıkarma arzusuyla Mısır üzerine dönmüşlerdi. Böylece Mekke ve Medine ile gerek kara, gerekse deniz yoluyla münakale ortadan kalkmış oluyordu. Fransa'da yayımlanan bir eser, İngilizlerin, Mısır'ı istilası meselesini aşağıda aldığımız satırlarda şöylece belirtiyor:

"1222 Muharrem 6.Salı (1807 Martı'nın 17.) günü onyedi tane İngiliz yelkenlisi limanın önünde görüldüler. Bu gemilerin kumandanı amiral Lewis'di. Mısır'ı gerek Fransız gerekse Mewhmed Ali Paşa'nın zulmünden kurtarmaya geldiğini ilân ediyordu. Gemilerde ge-

neral Frazer kumandasında Mesina'ya gelen beşbinyüz kişilik küçük bir ordu vardı. İskenderiye ahalisi öteden beri Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya aleyhtar olduklarından Fransa konsolosu Droveti, ahalininde, askerlerinde düşmanlığını his ettiğinden pasaportlarını istedi ise de verilmedi. Bunun üzerine maiyetine onbeş tane Fransız askeri aldı. Eli tabancada olduğu halde azimetine yâni gidişine mümanaat edilmemesini taleb ederek muhafızsız olarak Reşid'e oradanda Kahire'ye gitti. Mehmed Ali Paşa Said taraflarında bulunan Kölemenleri cezalandırmak için Cünye'ye gittiğinden konsolos İngilizlerin İskenderiye'yi işgal ettiklerini, acele geri gelmesini ve çok yakında büyük bir Fransız ordusunun geleceğinden mukavemet hazırlıklarına girişmesini bildiriyordu. Hakikaten İngilizler karaya asker çıkarırken hiç bir müşkülatla karşılaşmadılar. Mutasarrıf Emin ağa, zaten İngilizlerin konsolosu Misket'in tutkulusu idi. İngilizler, İskenderiye'yi işgal ettikten sonra yollarını emniyete almak için Nil yakınlarında bulunan Reşid'i ele geçirmek için general Voşep'in komutasında olarak 1200 kişilik İngiliz askeri birliğini yolladılar. Şehirde beşyüz Türk ve Arnavut askeri vardı. Bu gurub iki gün yolda hiç bir düşmana rastlamadığı halde Reşid'e vardı. Askerler pek şiddetli sıcaklardan dolayı çok yorulmuştu. Bu yorgunluk yüzünden şehre karmakarışık olarak girdiler. Hiç bir direnme ile karşılaşmadıklarından müsterih olarak silahlarını çıkarıp gölgeliklere uzandılar. İşte o an askerlerimiz üzerlerine çullandılar. Kumandan Ali bey, kaçmalarına fırsat vermemek için ne kadar kayık varsa, Nil nehrinin karşı sahiline geçirtmişti. Osmanlı

askeri İngilizleri saatlerce vurdular. Öldürdüler. General Voşep, iki yerinden yaralı olarak ortada kalmıştı. Pek çok İngiliz subayı öldü. Bu kavgada beşyüz İngiliz askeri telef oldu. Yüzyirmi esir ele geçti. Ölülerden seksen tanesinin kelleleri kesilip, Kahire'ye gönderildi. Kelleler, Özbekiye caddesinde iki sıra halinde kazıklara geçirilip teşhir olundu." Bu arada da, Mehmed Ali Paşa güneyden gelerek Kölemenlerden Seyut'u aldı. Mısırlı komutanlardan meşhur İbrahim bey ile antlaşma yapılarak Nil nehrinin sağ ve sol taraflarını takiben, kuzeye doğru yürüdü. İngiliz kuvvetlerini bilmediği için, Kahire'ye vardığında şehri tahkim etmeye iptidar eyledi. Bununla beraber Reşid'e de dörtbin piyade ve binbeşyüz suvari yolladı. General Frazer, yeni bir sefer heyeti seferiye teşkil ederek general İstevar'ı 3 bin piyade, 6 top, 2 havan ile Reşid'e gönderip, şehri muhasara ettirdi. Mehmed Ali Paşa'nın Kethüda bey ve Hasan Paşa'nın komutalarında olarak yolladığı askerle 22 Nisan'da meydana gelen kanlı savaşta İngilizlerin feci bir mağlubiyete uğradıkları görüldü. Binbaşı Moor esir, miralay Maklod öldüğü gibi pek çok telefatta verdiler. Büyük topları çivilediler. Yiyecekleri ve mühimmatı, eşyaları yaktılar. Asker ve bu askere katılan fertler, aşiretleri ile kurtulanların takiplerine koyuldular ve yolda da fena halde hırpaladılar. Geri kalanları da, Ebukır'da bekleyen donanma alarak, İskenderiye'ye getirdi. Kahire'ye soluk soluğa getirilen beşyüz İngiliz esiri, Özbekiye'de sırık üstünde duran arkadaşlarının kafaları önünden geçirildi. Yürüyemeyenleri eşeklere bindirdi-

ler. Düşüp ölenlerin kellelerini kesip sırıklara ilave ettiler."

Bu bozgunluk, İstanbul'daki hezimetten daha tesir edici idi. İngilizler Akdenize hakim oldukları için hezimet haberini Avrupaya duyurma işlemini biraz geciktirdilerse de, doğu da pek çok kayıp etmişlerdi. İstanbul'dan Cezayir, Trablusgarp, Tunus, İzmir'e haber gönderilerek İngilizlerin uzaklaştırıldıklarını ve mallarının müsadere edilmeleri emrolundu.

İskenderiye'de bir iki ay kaldılar. Fakat bir iş göremediler Mehmed Ali bu esnada bir ordu düzenleyip başlarında kendi olduğu halde İskenderiye üzerine gitti. Amiral Lewis hummadan ölmüştü. Yerine amiral Hallovel gelmişti. Bu sırada ise Fransa ve Rusya arasında da, Tilsit antlaşması imzalandı. İngiltere hükümeti İngiliz donanmasının cephaneliği olan Sicilya'ya Fransızların hücumuna ihtimal veriyordu. Buna dayanarak bütün gücünü, Cezayir'e topladı.

İngilterenin efkârı umumiyeside "İkinci bir Napolyon Romanı" olan Mısır seferinden hoşlanmamıştı. Bu bakımdan Mehmed Ali Paşa ile İngiliz amirali arasında cereyan eden müzakereler pek çabuk sona ererek donanma yelken açıp 14 Eylülde denize açıldı. Paşa, kaleden atılan topların sesleri arasında tam bir debdebe ile İskenderiye'ye girdi. Şayan-ı dikkattirki, şu sıralarda İstanbul'da büyük bir fitne ayaklanıyor, İngiltere ile Fransa arasındaki savaş da

İspanya meselesinden dolayı, başka bir renk alıyordu. Mehmed Ali Paşa ise, Mısır'da bir nevi istiklâliyet kazanmış gibiydi. Bu ana kadar Mısır sahilleri gümrükleri tersane-i amireye bağlıyken, İskenderiye'nin zaptından sonra, iskelelerin hepsini kendi tasarrufuna geçirdi. Elfi bey'in komutanlarından Şahin bey'i de getirtip Ceyze'ye memur etti. İstanbul'danda rehin bulunan oğlunun uhdesine Mısır defterdarlığı tevcih edilerek, Mısır'a yollandı. Payitahttaki devlet adamları Kavalalı Mehmed Ali Paşayı, Vehhabilerin üzerine sevk etme hususnda kafa patlatıyorlardı. Hattâ kendisine bu iş için, bir de kapıcıbaşı gönderilmiş ise de, Paşa: "bu iş acele ile olmaz. Süveyş'de gemi yapmalı, tedarikâtta bulunmalı" cevabıyla başından savdı. Sultan 3. Selim'in Hâl'i Ruslar ile Tuna nehri boylarında savaş devam etmekteydi (1807). Ruslar, 17 defa İsmaiyl kalesine hücum ettikleri halde muhafız Kasım Paşa ve Pehlivan ağanın kahramanca müdafaaları karşısında firara mecbur kaldılar. Bu arada Alemdar Mustafa Paşada Yerköy'ü kuşatmış bulunan Rus birlikleri üzerine hücum ederek, büyük zayiatlar verdirmeyi başardı. Ancak savaşın en büyüğü ve en müthişi payitaht'ta vuku buluyordu. Padişah ve hükümeti pek zaaflı bir hâle gelmişti. Hem de öyle bir halki; nice gayretler ile meydana getirilmiş nizamı cedid askerini bile Tuna boylarına sevk edemedi. Ancak küçük bir miktarını Karadeniz boğazında muhafız olarak bulundurabiliyordu. Anadoluda pek çok talimli asker var-

ken, onların yerine bir takım derebeyleri kullanılıyordu. Rumeli ve Anadolu'dan gelmiş bulunan nefir-i âmaskeri, derme çatma, çapulcu ve Rus ordularına karşı tesiri yok idi. Eğer, nizamı cedid ve talimli asker sevk edilebilseydi, Rusların, memleketyn (Romanya) de pek büyük zararlara uğrayacaktı. Büyük bir galibiyet kazanmak işten değildi. Tutucu düşünce sa-hipleri ortalığı doldurmuş ve taşırmış olduğundan nizamı cedid düşüncesi de yeniçerileri kızdırmıştı. 3.Selim hân'ın nizamı cedide verdiği fevkalade önem, kendisinin yavaşlığı ve tereddüdlü davranışları sebebiyle varlıklarını gösteremiyorlardı. Başlangıçda pek endişe vardı. Ancak hakimane idi. Hatta bu asker için kurmuş olduğu 20 bin keselik irad-ı cedid hazinesi de o ehemmiyet-i fevkaladenin en büyük nümunesidir. Bu varidat, 1212/1797 senesinde 60 bin keseye kadar yükselmişti. Bu gelir artışı sebebiyledirki Levend çiftliğinden maadâ Üsküdar'da ve Anadolunun bazı mevkilerinde de, eyalet askeri nizamı cedide katılıyordu. Fakat o zaman için ne denebilirki, hakikat erbabı, 3.Selim'in kabul ettikleri halde, bir müfrit ekseriyet, nizamı cedidi, gavur icadı diye isimlendirerek taraftar toplayarak, bu yeniliği beğenenleri kâfir ilan etmekten çekinmediler. Bir takım devlet düşkünleri de, bu düzen içinde yükselen kimseleri türlü türlü iftiralarla lekelemekten geri kalmadılar. Neticede, İstanbul'da efkârı umumiye ikiye bölünmüştü. O devrin ruhi hâli ve düşüncesini tetkik süzgecinden geçi-

recek olursak şunları özet olarak tesbit edebiliriz: "Nizamı cedidin kurulmasına teşebbüs edildiği sırada devlet adamları ve ileri gelen kimselere padişahın iradesi ile yazıp vermiş oldukları layihaların içinde yer alan fikirler, çoluk çucuğun vede bazı yakınların ağzına düşerek: "herkesin istidadı verdiği lâyihasından belli ve kişinin rütbe-i idraki zâdei tabiinden belli oluyormuş." şeklinde alay edilecek hale düşmeleri, bu gibi zatların küsmeleri, birer tarafa çekilmeleri, bu kurena arasından sivrilen Enderun-u hümayun başkâtibi Ahmed Efendi gibi fazilet erbabının, vekiller ile birlikte toplanarak gündüzleri, ikindiden sonra Enderuna giderek babıâliye ait işleri evlerinde görmeleri, geceleri "mukattaat mültezimleri", Buğdan ve Eflâk kethüdaları gibi, raşiler, dalkavuklarla evlerinde mehtap safalarında, sazendeler, bazendelerle iyşü işret etmeleri, 3. Selim'in kurenasına pek çok emniyet ettiğinden, devlet sırrını ötede beride ifşa etmeleri (1) Saray hademesinin, içoğlanlarının kahvehanelerde, oyun yerlerinde adet dışı tavırlarda bulunmaları, padişah 3. Selim'in eğlenceye olan eyilimi, İstanbul sürûrgâh kesilerek, Kâğıthane, Boğaziçi, Çamlıca alemlerinin devam edip gitmesi. Devlet adamlarının nizamı cedid meselesini mal toplama vesilesi sayarak, israf ve gösterişe koyulmaları. Paranın ayarının bozulması, çeşit çeşit vergi ihdas olunmasından dolayı, erzak ve eşya fiatlarında meydana gelen artışın getirdiği sıkıntılar hasebiyle vükela ve devlet adamlarına

bildirilenlere karşı bazılarının, "Tamam, halkı işgale bundan güzel sebeb vesile olamaz. İaşeleri derdine düşsünlerde devlet işlerine karışmasınlar." diye cevap verdikleri, bazılarınında "Burası zengin yatağıdır. Buraya fukara yakışmaz. Devletlilerin arasına müflis güruhu sığamaz" şeklinde cevaplar vermelerinin halk tarafından duyulması. Taşralarda vergilerin konmasında takatin genişlik ölçüsünü aşması, (1) Hattâ bir defsında sadaret kaymakamının bile dahil olmadığı bir toplantıdaki müzakereler Paris gazetelerinden birinde, aynı olarak basılmıştı. Padişah kurenasının (yakınlar), vükelâ ve ricalin daha çok nüfuza sahip olmaları, hattâ sadrazamların bile azil korkusu ile kupkuru bir ünvana kanaat etmeleri fakat içinden diğer halkla beraber olmaları, Yine padişahın yakınında yer alanların kendisine ahalinin kanaati hakkında değişik beyanlarda bulunmaları padşahın annesi valide sultanın, oğlunun çok hassas kimselerin belkide başında geldiğine dair inancı, en ufak bir husus için, büyük üzüntülere düştüğünü bildiğinden her şeyin bütün teferruatıyla anlatılamsının gereksizliğine ait tenbihi, padişahın bir çok şeyi öğrenmemsine yol açmış olması, velhasıl halkın heyecanını ve kıyamını kolaylaştıracak kötü idare tarzı, işin bütünü ile ortaya çıkmasını ve saltanat ile ahali arasında pek büyük bir çukurun kazılmasını sağlamış oldu. Araya yakınlar ve akrabalar girince ki, zamanımızada da tek tük bu tip kalıntıya rastlamak mümkün. Fakat bu yakışıksız, iğrenç,

gülünç göya alafrangalık taslamaları ve taassup ve cahillik ile hiddetle şiddet beraberliği şeklinde tefsir olunabilir mertebeye getirdi. Cevdet Paşa tarihinde yer alan aşağıdaki bölüm, zamanın düşük mertebesini gösterir:

İşte bu sırada İstanbul'da bir de ilhad ve zenadıka düşüncesi ortaya çıktı. Şöyle ki, Sultan Selim hazretleri cihangirlik sevdasında bulunmakla (!) yakınları dahi onu şişirmek için kimi "Kaimi" manzumesinden ve kimi "Cifr-i Kebir-i Şeyhi Ekber'den ve kimi bazı ehli keşif ve kerametden manâlar nakil ve ityan ile "müceddid-i devlet" olduğunu vechi tahkik üzere huzuru hümayunlarında dermiyan ederlerdi. Bu mülabese ile mutasavvıf güruhundan geçinen ve: Erenler şöyle yaptı. Böyle yapacak. Şeklindeki yalan yanlış sözlerle halkın cebinden para koparan bir takım mülhidler de, Enderûnu hümayuna gidip gelerek o devrin ricali genellikle cahil ve alelâde gurubundan olan bazı enderunlu takımı cehaletleriyle beraber dışarıda genel düşüncelerden gafil oldukları halde, ehli şer'i gözünde küfrüyat sarfı sayılır bir takım sofilere ait kelimeler kullanmağa başladılar. Eğerki yeniçeri pirdaşları olan Bektaşi derbederlerinin her gün yaptıkları hezeyanlar onların tefevvühatından daha kötü idiysede onların böyle tefevvühatı yâni sözleri "bütün dinleri inkâr eden Fransızları taklit ve onlara uymak esnasında ortaya çıkarak" bütün nazarları üzerlerine çekerek halk onların böyle şeriatın zahirine uymuyan durum ve hallerden ürkdü. Hemen kitab-ı şeriatdeki apaçık belirtilmiş meselelerden başkasını in-

celemeyen ulema güruhu, ender-ûn adamları ve dışarıdaki kimseler hakkında büyük şüphelere düştü."

Yine tarihlerin genel rivayetindendir ki, Sultan 3. Selim'in düşünce yapısında tereddüd önemli bir yer kapsamakla beraber, davranışlarda yavaş mizaç hüküm sürmekteydi. Bilhassa yeniçeri askerinin nizamı cedidi tahkir ve kâfir olarak nitelendirmeleri hususunda karşı ses çıkarmamsı bu güruhun azmasına vesile oldu. Eğer özetleyecek olursak, gördüğümüz şu vakaların yardımıyla bizde yeni fikir büyük bir ifrat yâni aşırılıkla başlıyor ve bir kaç kişinin tekelinde olarak devam ederken taklid edenler aleyhinde bulunanlardan çok fazla yerleşmesini geciktirme veya iptaline sebeb oluyorlar. Kadı Abdurrahman Paşa'nın Edirne vakasından sonra geri dönmesi, devletin bir müddetten beri edinmekte olduğu ilerlemeye dönük intizamdan, vazgeçmeğe eğilim göstermesiydi. Cevdet Paşa; "bu ricatı, padişah 3.Selimin mülayim ve yumuşak kalbli bir kimse olmasından dolayı, o sırada devletin hâli, asla hiç birini kullanamayacak durumda bulunan güzel silahlarla odasını süsleyen nâzik çelebilerin haline" benzemekteydi. Paşa, bu benzetmesiyle büyük isabet göstermiştir. Bu kadar birbirini takip eden hadiseler arasında Fransa eliçisi general Sebastiyani de devleti Fransadan yardım istemeğe mecbur etmek bahanesi ile adamlarına talimat vererek, yeniçeri büyüklerine: nizam-ı cedid'in kurulma-

sından maksadın ocağın kapatılması, maaşlarının vükela cebine indirme hareketidir, demelerini istiyordu. İmparator bu talimatın verildiğini duyunca, sizin hâlinize teessüf ediyor. Eski us-ûlün bozulmaması taraftarıdır. Fakat askerimiz hudud boyundadır. Lâzım olursa İstanbul'a getirtilecektir. Şeklinde telkinatta bulunuyordu. Velhasıl, İstanbul bir karışık düşünce dalgaları arasında bocalamaktaydı. Bir de, orduyu hümayunun Ruslara karşı harekatında padişah yakınları ve devletin ileri gelenlerinin pek büyük kısmının payitaht'ta kalmalarını bu savaşta yeniçerilerin öldürtülmesi için bir muvazadan ibaret olduğu düşüncesi pek kuvvetli tarzda şuy-û buldu. Bunlarada ilaveten başka bir durum daha vardıki, o da Köse Musa Paşanın, sadaret kaimmakamı, Topal Ataullah Efendinin şeyhülislâm olmaları hususuydu. Çünkü bunlar nizamı cedid aleytarı kimselerdi. Bir daha söylemekte zaruret vardırki, bizde meydana gelen ihtilâl ve isyanların tamamında erbab-ı din şıkkını o güzelim ve temiz şeriat-ı muhammediyi alet olarak seçmişlerdir. Yâni; bilerek, bilmeyerek dinimize taarruzlada memleketimize pek büyük fenalıklar, cinayetleri reva görmüşlerdir. Hakikaten bu ana kadar gördüğümüz ihtilallerin tamamı hükümet istibdadına aleyhte olarak vukubulmuştur. Ancak, bir müstebidin taht'tan indirilmesi veya öldürülmesini müteakip, yerine bir başka müstebid getirilme yolu tutularak işi bir menfaatin kanalı değiştirmeye götürmek olmuştur. Vatan, ülke

ve ahali aynı dönemlerde büyük felâketlere uğramışlardır. Bu bakımdan yapılanlarda inasni bir fikir veya dindarane bir anlayış mevcud olmamıştır. İşte bir numunesi:

Kabakçı Vakası

Epeyi bir zaman evvel Trabzon'dan iki bin kişi kadar lâz getirtilmiş ve Karadeniz yâni İstanbul boğazındaki kalelerde muhafız yamaklara ilâve olarak verilmişler ise de, bunların maaşları nizamı cedid sandığından verile gelmekteydi. Böyle yapmakta güdülen maksat, boğazın iki tarafında yaşamakta olan nizamı cedid askeriyle ülfet kesbedip, biribirlerine ısınmaları idi. Hâtta arada sırada Bostancıbaşı Şâkir ağa buralara gider, boğazın nâzırı İngiliz Mahmud Efendi ile konuşur, yamaklardan bazılarını yanlarına getirtip: "Sizde nizamı cedide girin. Hem gelirinizin hemde namınızın arttığını görürsünüz. Hem tayınınız artar, eski kârınızda yanınıza kalır" tenbihinde bulunurdu. Buna karşılık, Köse Musa Paşa, yeniçeri ocağını fesata vermeye gayret göstermekte, adamlarından bazılarını yamakların yanına göndererek: sizlerde yeniçeri sayılırsınız, nasıl olurda, frenk kıyafetine askerler ile konuşursunuz? Siz, nizamı cedid elbisesi giymez, harbeli tüfenk kullanmaz iseniz, boğazdan kovulacaksınız sözlerini duyurarak teşvikatta pekde fazla ileri gitmekteydi. Musa Paşanın bu ifsat edici gayretleri öyle noktaya vardıki, yamaklar bir cemiyet-i belâ kuruldu. "Biz kuloğlu kuluz. Eba emced yeni-

çeriyiz. Nizamı cedid elbisesi giymeyiz. Şeklinde seslerini duyurmaya karar verdiler. Bu yakın günlerde husule gelen iki olay, azgınlar güruhunun asabiyelerini tahrik etmeye kâfi geldi. Olayların ilki; "3.Selim, Bayezid camii şerifindeki selamlık merasimi sonunda Sekbanbaşı bulunan Arif ağa'ya "Ağa, ordu gitti. İstanbul boş. Kolluklarda yeniçeri az kaldı. Acaba nizamı cedid askerinden her kolluğa üçer beşer adam koysam münasib olurmu?" Dediğinde, Arif ağada: "Emrü ferman Efendimizindir. Lâkin yeniçeri ağası orduyla beraber gitmiştir. Ben, burada vekalet eden bir kulunuzum. İrade buyurulursa yeniçeri ağasına yazayım." Demiş. Bu cevab üzerine padişah-ı cihan: "Yok. Yazma, dursun istemem." buyurmuş. Bu konuşma yeniçeri tarafından duyulunca gizlice yapılan istişareler sonunda Karadeniz yamaklarına karakullukçular gönderildi. Böylece nizamı cedid askeri ile yamaklar arasına düşmanlık tamamen girmiş oldu.

Artık bu adavet kendisini şurada burada biribirleri ile döğüşür hale getirdi. Musa Paşa, zaten dışarda fitne uyandırarak ve böylece İstanbul'u karıştırmak arzu ve amacı taşıdığından fesadın çıkış kaynağı olmak üzere boğaz nâzırı Mahmud Efendiye, yamaklarında nizamı cedid elbisesi giymelerini emrettiki, buna ateşe körükle gitmek denir. Olayların ikincisini teşkil eden de; Mansıbı olan yere gitme kararı vermiş ve buna bağlı olarak Üsküdar'a geçmiş bulunan, Karaman vâlisi Ragıp Paşa, padişan yakınlarına yakın davranmayı yeğlemiş, bu vesile ilede nizamı cedidin kullandığı nişanlarla süslü kaputlar yaptırarak, ka-

vaslarından bir kaçına giydirmek istedi. Kavaslar lâz yamaklardan oldukları için, bunları almayıp boğaza gidip, kendilerine yapılanı oradakilere anlatmaya koyuldular. Bu durumu müteakiben, padişahımız, Ragıp Paşaya bütün dünyayı nizamı cedid yapmak için tuğ vermiş, o da, şimdiden nişan vermeye başlamış, sözleriyle ayağa kalkıştılar. Kendilerine asla böyle bir şeyin bulunmadığı yolunda vazu nasihatta bulunan Macar tabiyesi subayı Halil Haseki'yi sonra Büyükdere ocağına iltica etmek için kaçan boğaz muhafızı Mahmud Efendi ile hizmetçisini ölümlerin habercisi olmak üzerede katletmiş olmalarıydı. Vaziyet İstanbulda işitilince, kaimmakam Musa Paşanın bir kazadır olmuş, yamaklarda itaat etmek üzere bulunuyor diye işi bastırdı. Ertesi gün yine bunlara nasihatla teskin için giden yeniçeri ocaklarının sözü geçen ihtiyarları, ahçı ustaları ve yazıcılardan meydana gelen bir heyet bu işe sebeb olan Şam'lı Ragıp Paşadır, dolambaçlı hükmünü verdi. Bunun üzerine Paşanın, vezirliği iptal olunup, Kütahya'ya sürgüne gönderildi. Aynı gün Musa Paşa ile İbrahim kethüda ve boğaz muhafızı İnce Mehmed Paşa ve bazı devlet adamları, Çartak kolluğunda Sekbanbaşı ve bazı yeniçeri ağalarını topladılar. Sekbanbaşı: -Yamaklar, İstanbul'a gelip bir fesat çıkaracaklar diye duyuyoruz. Demesi üzerine: İbrahim Kethüda: -Bunlar karga derneğidir. Ehemmiyet verilecek şeyler değildir. İtaat etmezlerse cebren itaat ettirilir. Şeklinde ve büyük bir kızgınlakla ifadelerde bulundu. Bu sözle Musa Paşa işe yarayan bir destek bulmuştu. Çünkü fesat bastırılacak korkusu

taşıyordu. Korku duymasının sebebi yamaklara el altından kalkışmalarını bildiren ta kendisiydi. Ancak esas cemiyeti ertesi gün Büyükdere çayırında yapılan, meşveret ortaya çıkardı. Dört-beş yüz yamak, islam olsun Hristiyan olsun, hiç kimsenin mal, ırz ve canına dokunmamak ve dokundurtmamak, dokunan olursa idam ettirmek, meşihat kapısından tasdiki yapılmayan hiç bir istekte bulunmamak kararı ile At meydanında toplanarak babıâliden taleb edecekleri kendilerine verilmedikçe dağılmayacaklarını, adetleri üzere olan kılıç atlamak gibi yemin yerine geçenleri yerine getirdiler. Aralarından Kabakçı Mustafa çavuşu reis, Arnavut Ali ile Bayburtlu Süleyman ve Memiş çavuşları komutanlığa seçtiler. Kıyı boyunca gidiyorlardı. Karşılaştıklarını kendilerine katılmaya ikna ediyorlardı. Buna karşılık nizamı cedid askeri Musa Paşanın emriyle yerlerinden kımıldatılmıyorlardı. Musa Paşa, padişahı kendinde var olan münafıkça davranışlar sayesinde kandırmaya muvaffak oluyordu. Kandırmakla ne yapmıştı. Musa Paşa harekete geçmiş olan Kabakçı ve güruhuna bir nasihatçı yollamak lâzım geldiğini ifade etmişti. Çok merhametli bir zât olan padişah, işlerin kansız halli tek arzusu olmasına binaen bu teklife rıza göstermişti. Ancak, dessas Musa Paşa burada seçtiği nasihatçı ile padişahı aldatmış oluyordu. Çünkü; bu nasihatçı, yeniçeri 25.bölüğünün mütevellisi olan Kazgancı lâz Hacı Mustafa ağa gibi bakır kazancılığında büyük servetin sahibi olmuş ve İstanbul'da bu işi yapmanın imtiyazını elinde tutan tek kişiydi. Buz gibi bir nizamı cedid aleyhtarı olup, bu

vazifesinde işi görünüşte yamakları teskine gayret etmesiyse de, esasta onları tahrik edip hareketlerinde ısrarlı olmalarını temindi. Bu Mustafa ağa gelmekte olan yamaklar cemiyeti ile Yeniköy'de karşılaştı. Yamaklar, nizamı cedidden korkuları yüzünden Halil Haseki ile Mahmud Efendi'yi idam etmiş olduklarına pişman olduklarını ve nizamı cedid boğaz civarında bulundukça kendilerine emniyet gelmiyeceğinden bahsettiler. Eğer nizamı cedid askeri çekilir çekilmez derhal yerlerine döneceklerini anlattılar. Mustafa ağa, durumu Musa Paşaya anlattı. Musa Paşa da, nizamı cedidin çekilmesinin iradesini padişahdan aldı.

Bu iradeye inkiyad eden askerin, Levend çiftliğine çekilmek üzere boğazdan kalktılar. Bir kısmı da, Üsküdar'da bulunan kışlalarına çekildiler. Devlet adamları bu gelişmeleri hareket bastırıldı zannederek, babıâli'den dağılarak hanelerine çekildiler. Aslında fitne bastırılmış değil, bilakis uzaklardan, İstanbul içine çekilme plânı uygulanmıştı. Hatta, şehzade Mustafa'ya bağlı adamlardan Abdurrahman ağa ile bazı ulemanın gönderdiği Hammaloğlu Mustafa dahi kıyafetini değiştirerek yamaklara derse gitmişlerdi ki yardımlar sayesinde Kabakçının kurmuş göründüğü cemiyet hızla büyümekteydi. Bilhassa nizamı cedid askerinin çekilmesinin sağlanmasından sonra fesadın artık önüne geçebilecek bir güç kalmamıştı. Dellâllar:
-Ya İbadullah (Allahın kulları) meramımız nizamı cedid belasını kaldırmaktır. Başka niyetimiz yoktur. Müslüman olanlar, kendilerini ocaklı bilenler bizimle beraber olsunlar. Şeklinde bağırdıkları halde gece saat

dört sıralarında Tophane'ye indiler. Topçular, eşkıyaya karşı hazırlıklarını sürdürürlerken, Musa paşa ve Sekbanbaşı taraflarından "kimse karşı gelmesin, bu iş herkesin ittifakıyla olmaktadır" haberini aldılar. Bunlarda hemen kazganlarını Tophane meydanına çıkararak, Kabakçı'nın topluluğuna tâbi oldular. Padişah 3. Selim, bu işin başka eller tarafından tertiplenmiş olduğunu anlamış bulunmasına rağmen, teskin işini yine de, Musa Paşa'ya vermekle büyük bir zaafa ve azim bir hataya düştü.

Bunun hata olduğu asla şüphe getirmez. Bu hususta Cevdet tarihindeki beyna göre: "Levend çiftliği ile Üsküdar kışlasında, onüçbin nizamı cedid askeri bulunmaktaydı. Eğer, Köse Musa'nın boynunu vurup, şeyhülislâm Ataullahın boynuna sarığını dolayıp bu askeri kullanmış olsaydı, asileri durdurup, cezalandırmak kolay olabileceği gibi devletide tanzimde başarı sağlardı. "Maalesef böyle bir istidad, böyle bir metanet, bu çeşit azim 3. Selim'de yaşayan bir kabiliyet değildi. Bu hasletler yerine müthiş bir nezaket, bir işe yaramayan sonsuz bir hüsn-ü zan taşımaktaydı. Hâl böyle olunca isyancıların teskin edilme işlemini babıâli'nin eline bıraktı. Musa Paşa güya iş görecekmişçesine, devlet ricalini gece yarısı babıâli'ye topladı. Bunlar olurken, İstanbul alıp, vermekteydi. Eşkiya kayıklara binerek gurup, gurup Çartak ve Kapandakik iskelelerine geçerek, yeniçeri kışlalarına dağıldılar. Galata'dan, Üsküdar'dan ne kadar kayıkçı, hamal, serseri takımı varsa İstanbul cihetine geçtiler. Bunların arasına bir kaç yüz kalyoncuda iltihak etti. Dikkat

ediliyor mu? Bizde ihtilâl erbabının kimler olduğunun farkına varılıyor mu? Taassub ve cehaletin hüküm sürmüş olduğu yerlerde kuvvet daima ayak takımında bulunur. Kabakçı ve isyana katılanlar at meydanında toplanmışlardı. Öte taraftan yeniçeri ihtiyarlarıyla ileri gelenlerini Süleymaniye camiinde içtima ettiler. Şeyhülislâm, eski kadıların ağa kapısına gelmelerine karar verip haber gönderdiler. Şeyhülislam Ataullah ve Rumeli kadıaskeri Ahmed Muhtar, Anadolu kadıaskeri Mehmed Hafid, İstanbul kadısı Mehmed Murad Efendiler başları şal ile örtülü olarak geldiler. Bir miktar konuşulduktan sonra ağalar kışlalarına gitmek üzere kalktılar. Sekbanbaşı Arif ağa, bunlara teşvikatta bulunmaktaydı. Ağalarla, Kabakçılar et meydanında seğirdim ahçılarının toplanma yeri olan Tekke adı verilen yerde, buluşup ittifak ettiler. Yeniçeri kazgan (kazan) ları meydana çıkarıldı. Cebe ocağına ait kazgan ve askeride geldi. (Tıpkı 31 Mart vakasında olduğu gibi) müfsidlerin öğütlemesi sonucu bir bölük asker çıkarıldı. Bunlar: "Dükkânlar açılsın. Kimse işinden kalmasın. Kimseye zararımız yoktur. Bizim bu gayretimiz ancak Allah'ın kullarının ve devletin nizamı içindir." şeklinde bağırtıldılar, hakikatten kimseye dokunulmuyor, herkes serbestçe geziyordu. Esnaf ise alış verişindeydi. Vaziyetin aldığı renk, padişaha duyurulunca, kapıların kapatmak yolu tutuldu. Yine bir büyük hata olarak, nizamı cedidin kaldırıldığı açıklayan bir hattı hümayunu babıâliye gönderdiler. Padişah, bu işle âlimlerden yardım ister görünmüştü. Ne garibdir ki, isyana çıkan güruh, elân

nizamı cedid'den korkmakta iken, padişah bunları adeta sevindirircesine o, kuruluşu iptal ettiğini bildirmişti. Hakikaten buna pek fazla sevindiler. Köse Musa ise bu sırada Kabakçı Mustafa'nın eline bir liste tutuşturdu ki, bu listede onbir kişinin adı vardı. Bunlar; İbrahim kethüda, Bahriye nâzırı Hacı İbrahim, Rikâbı hümayun kethüdası Hacı Memiş, Reisülküttab vekili Sofi Ahmed, İrad-ı cedidin defterdarı Ahmed, darphane emini Ebubekir, valide kethüdası Yusuf, enderundan serkâtib Ahmed, mabeynci (başka) Ahmed, bostancıbaşı Şâkir bey efendilerle müderrislerden Kapan nâibi Lütfullah efendilerdi. Kabakçı Mustafa bu listeyi ortaya koyarak: "Memleketi harab eden bu onbir kişidir. Bunları ölü veya diri olarak padişahdan isteriz, dediler. Her yerde, nizamı cedidin kaldırılmış bulunduğu ilân ediliyordu. Tellallar bas bas bağırıyorlardı. Eşkiya et meydanından kalkarak, At meydanına gitme teşebbüsünde bulunduysa da, kendileri içinden bir gurup engel oldu. Fakat bizim ihtilallerde eskiden beri kaide olan, ihtilalcilerin hiç birinin mâlumu olmayan: -Bizim şer'at ile görülecek işimiz var. Şeyhülislâm kadıaskerle buraya gelsinler diyerek, listeyi ağakapısına gönderdier. Bu liste şeyhülislam tarafından padişaha bir dilekçe yazıldı. Bu onbir kişinin adlarını yazının baş tarafına koyarak, bunların cezaları verildiği takdirde herkesin yerli yerine döneceğini bildirdi. İşte, padişahın zafiyeti bir daha burada kendisini gösterdi. Eşkiyadan kimsenin kılına dokunmazken, canı gibi sevdiği kimselerin hakkında istenmekte olan cezalandırılmaya razı oldu.

Bakın burayı Cevdet paşa kıymetli eserinde pek güzel ifade etmiş: "Şeyhülislâm efendi ve Rumeli ve Anadolu kadıaskerleri ile İstanbul kadısı beraberce At meydanına gelip, meydanın tekkesinde oturduldukları esnada yamaklardan bir delikanlı hepsine hitaben: "Siz şer'iat hakkında doğruyu söylemiyor, sonrada iş bizim gibi baldırı çıplaklara kalıyor. Edirne vakasında fetva veren sen değil misin?" dediğinde, müfsid Ataullah: "Ben o zaman şeyhülislâm değildim. Benden evvelki Efendi fetva vermiş, ben bilmem!" diye cevap verecek eşkiyanın karşısında kendini temize çıkarma gayreti güder. Bu sıralarda ise, Köse Musa Paşa listede isimleri yazılı olanların kellesini alma gayretini gütmekteydi. Padişah bu isteklere karşı serkâtib Ahmed Efendi ile mabeynci Ahmed beye sizi de istiyorlar, elimden alırlar, varın başınızın çaresine bakın, şeklinde hitabdan sonra izin verdi. Musa Paşa'ya da: "İbrahim kethüda, Hacı İbrahim ve Serkâtib Ahmed efendilerle aramızdaki antlaşma gereği onların idamlarından vazgeçilsin. Gerisini kurtarmak mümkün olmuyorsa kayıtları görüle" şeklinde emir verdi. İçlerinden yalnız, Memiş, Sefer ile Bekir efendilerin babıâlide Bostancıbaşı Şâkir beyi sarayda boğarak katledip, başlarını eşkiyaya gönderdiler. İbrahim kethüdayı firar etmiş olmasına rağmen Yenikapı Langa'da bulunan bir evin mahzeninde yakaladılar. Büyük hakaretlerle Et meydanına getirdiler. Başmühendis olan pek kıymetli adamlarından biri olan Ali beyle birlikte kılıç ve hançer darbeleri ile paraladılar. Bu iki garibi Et meydanına getirirlerken,

meydana gelen izdiham esnasında ortalığa hâkim olan nizamı cedid askeri geliyor korkusu eşkiyanın birbirlerini ezercesine kaçışına sahne oldu ki, nizamı cedidle aralarındaki fark bu hadisede pek âyan oluyor. Artık, fesat ateşi adamakıllı her yeri sarmış, sönmek bilmemekteydi. Sultan Selim, sadaret kaymakamına gönderdiği bir hatla meramları nedir? Sorusunu ulaştırdı. Nizamı cedidin hazinesinin kaldırılmasını talep ettiler. Bu talebi de padişah: "İrad-ı cedidi de kaldırıp lânet ettim" şeklinde haber gönderdi. Dellallar bu meseleyi de sokak sokak bağırarak dolaşıp ahaliye duyurdularsa da, eşkiya yerinden kımıldamıyordu. Birden bire Abdülhamid'i evvelin şehzadelerinden Sultan Mustafa ve Sultan Mahmud'u kimseye inanmadıkları için kendilerine ait kimselerden yanlarına adam koyacaklarını ve muhafaza edeceklerini isteyen teklif gündeme geldi. Sultan Selim bu teklifede olumlu cevap sayılan evet'i bastı. Ulemadan biri ve ocaklıdanda birisi gelip muhafaza etsinler dedi. Seçe seçe birinci imam ve aygır İmam lakablı Hafız derviş Mehmed ile eski sekbanbaşı Osman ağa saraya gönderildi. Sultan Selim bu münasebetle babıâliye yazdığı hattı hümayunda diyorki; "Benim, zürriyetim yoktur. Şehzadeler benim evlâdımdır ve gözümün nurudurlar. Maazallah ben onlara suikast ile pakize-i Osmaniyanın inkırazına ve devlet-i âli Osmân'ın izmihlâline sebeb olmam hiç hatır ve hayale gelir şey midir? Allah o günleri göstermesin. Cenab-ı Bâri onların ömrünü rûzi efzûn eylesin." Bu hattı hümayun babıâli'de bütün ulemayı ağlatmış isede ne faide!

Çünkü kendi ekmeğini yemiş olan Aygır İmam bile saraya giderek, kendi yüzüne karşı: "Sen, İsmail Paşa gibi bir vezirin kadri kıymetini bilemedin. İbrahim kethüdaya itibar ettin ancak, İbrahim kethüda cihanı harab etti. Ben onun şerrinden iki senedir nukat arpalağını ilzam edemedim. Sen hemen ona idareyi teslim ettin. Onun sözüyle İsmail Paşa gibi sadık veziri az kaldı idam edecektik." şeklinde kabaca hitablarda bulundu. Sekbanbaşı Osman ağa utanarak dışarı çıktı. Padişah ise yinede nezaketini elden bırakmadı: "Efendiyi götürün, rahat etsin" emrini verdi. Bu şekilde huzurundan defeyledi. Eşkiya o günde dağılmadı. Hemen ertesi günkü Cuma günü şeyhülislâm huzurunda, eski ve hali hazır sekbanşılar, baş turnacılar ve ocak ihtiyarlarıyla söz sahiblerinden meydana gelmişlerle yapılan toplantıda, toplanmış bulunan isyancıların dağılması ve herkesin yerli yerine gidip boğaz isyancılarına hilatlar giydirilip, rütbeler ve bahşişler verilmesi kararlaştırıldığı halde şeyhülislâm Ataullah Efendi: "Varın bir kere başbuğlara ve adamlarına sual edin. Başka bir talepleri varmıdır?" Dedi. Bu sorunun gereği için üç-dört ıhtiyar toplanmış bulunanların cemiyetine gittiler.

Orda bulunan cemiyet ileri gelenlerinden çıkan cevap, askerler ile bir görüşelim oldu. Et meydanında bulunan Namazgâhın hemen yanında istişare etmeye başladılar. Bu sırada İstanbul Kadısı, Muradzâde Murad eşkiyanın ortasına dalarak: "Fakat bu olanlardan sonra bu padişaha emniyet etmek mümkün mü?" sorusunu ortaya atarak, kıyamın durumundaki büyük

bir renk değişikliğine sebeb oldu. İsyancıların başında bulunanlar adetâ koşarak şeyhülislâmın yanına doluştular ve: "Sultan Selim'in saltanatında bağımsızlığı yok. Hükümeti bir takım zalimlerin eline verdi. Kendisi zevk ve safasıyla meşgul. İşbaşına getirmiş olduğu kimseler fakir ahaliye çeşitli zülumlar ediyorlar. Böyle bir padişahın hilafeti sahih midir? deyince, Ataullah Efendi zaten tasavvuru bu soruyu sordurmak olduğundan, 3.Selim'in hâl'ine fetva verdi. Babıâlide bekleşmekte olan zamanın uleması, At meydanına toplanmak üzere çıktılar. Bu ulemanın bir bölümü hâl işinin doğru olamayacağını, isyancılara nasihatın yeterli olucağını söylerken, Kabakçı'nın baş elemanlarından Bayburdlu Süleyman: Şimdiden sonra ne o bize padişahlık eder. Ne de biz ona kulluk ederiz. Bu işi hemen bitirelim, diyordu. Bu sırada ise, Et meydanında Sultan Mustafa'nın tahta çıkışının duası yapılıp, Fatihası okunmaktaydı.

Okunan fatihadan sonra askerin hep bir ağızdan amin diyen sedası her yana yayıldı. Buna ne yapalım? dediğinde sergerdeler de: -Siz ulema ile gider, Sultan Mustafa'yı tahta iclas edersiniz. -Ben yalnız gidemem. Asker isterim. -Beşyüz asker yetermi? -Daha çok olsun. -İkibin asker siz saraya varıncaya kadar yirmibin olur. Biner kişiden iki bayrak askerle sekbanbaşı eskileri ve diğer ocaklı, şeyhülislamla ulemayı At meydanından alıp, alay halinde yürüdüler. Sarayın önünde bayraklarını babıhümayunun iki tarafına dikilip durdular. Babıâlide Musa Paşa neşeli, devletin ileri gelenleri resmi elbise tedarik etmekle

meşguldüler. Sultan Selim'e hal olundunuz haberini vermek işini Anadolu kadıaskeri Hafid Efendi üstüne aldı. Sekbanbaşı Arif ağa ile de saraya gittiler. Ancak kapılar kapalı idi. Hemen Darüssade ağasına, Sultan Mustafa tahta çıkmadıkça ve biat merasimi yapılmadıkça askerin dağılmayacağı mealinde bir tezkere yazılıp vezir karakulağıyla Soğukçeşme kapısından, Enderuna gönderildi.

Tezkereyi alan ağa, sünnet odasında oturmakta bulunan padişaha getirip açmadan teslim etti. Padişah tezkereyi okudu ve dudaklarından "Zâlike takdirül azizülaliym" ayeti kerimesi döküldü. Harem-i hümayuna çekildi. Bu hareketi saltanatı terk etmekti. Fakat dahilde kimse haberdar değildi. Dışarısına gelince izdihamdan geçilebilecek yer kalmamıştı. Musa Paşa, saray kapıları açılmaz ise açmaya lâğımcılar arıyor, isyancılar ise, öğretildiği gibi: -Sultan Selim'i istemeyiz, Sultan Mustafa Efendimizi isteriz, şeklinde bağırışmaktalardı. Musa Paşa bunların bir bölümünü babaıâliye gitmeleri hususunda teşvik etti. Hakikaten o kimseler babıâli'ye geçerek ortalığı velveleye verdiler. Vaziyet bu şekle gelince şeyhülislam ve diğer devlet adamları padişahın sarayına gitmeğe mecbur kaldılar. Bu velvele esnasında mabeynci Ahmed Muhtar bey isyancıların eline düştü ve parça parça edildi. Saraya gidilip, babüssadenin önüne gelindiğinde yalnızca şeyhülislâm, kaimakam Musa Paşa Sofa denilen yere kadar gittiler. Topal Ataullah, padişaha vaziyete son derece nâzikâne ve riyakârene tarzda izah etti. 3.Selim'de çekilirken, düşmanını hâla

dost biliyordu. Bunlar olurken tarih 1222/1807 yılını göstermekteydi. 19 sene 7 ay 10 gün saltanat etti. Devri hep olaylar ile geçti. Onun zamanında iç işlerde en çok nazarı dikkati calibiyet bölümü, isyancıların dahi kendisini sevip, saygılı davranışlarda bulunmalarıdır. Ancak ülkeyi bir çok ellere emanet edilmiş görerek iddialarında durmalarıdır. Cevdet Tarihinde nakledildiğine göre; "Cezzar Ahmed Paşa bile padişahın adı anıldıkça hemen ayağa kalkar, fermanı geldikçe, binek taşına kadar iner ve benim boynum Sultan Selim'e kıldan incedir. Katlim murad-ı şahaneleri olduğunu bilsem bir dakika durmam, başımı teslim ederim, der idi. Payas'da isyan ederek epeyi şöhret sahibi olan Küçük Ali oğlu Halil Paşa da, müverrih Asım'a göre: "Devlet dediğiniz yalnız taraf-ı saltanat mıdır? Taraf-ı saltanat ise, emrine boyun eğeriz. Maazallahu Teâla isyanda bulunanların, namaz ve nikâhları sahih olmaz. İkinci ve üçüncüye gelince bir memlekette bir kaç tane padişah olmaz. Bizim serkeşliğimizin, Yusuf ağa ile İbrahim kethüda gibilerlerdir." demişdir. Zaten vakalardanda anlaşılıyor ki, 3. Selim fikren padişah olmakla birlikte, icraatda gayet zayıf, halim ve ürkekti. Milletin, tahta çıktığında gençliğine güvenerek ümid ettiği sağlamlık ve ulviyet bütünü ile kendini gösteremedi. Bu tecelliyatın istenen ve ümid edilen şekilde neticelenmemesi, saltanat sahibi muhtemel kimselerin padişahlık bilgileri ile alakalı idari malumatlardan mahrum bırakılmış olmalarındanda kaynaklandığı bir vakıadır. Tarihçi Asım bey 3.Selim'in, nizamı cedidi

kurmasın babası Sultan 3.Mustafa'nın yıldızlar ilmine olan düşkünlüğü sebebiyledir, diye yazmıştır. 3.Mustafa'nın emri ile baş müneccim Yakup Efendinin tayin ettiği zayiçe gereğince vaz-ı haml yâni doğum esnasında Hekimbaşı saat elinde kapı önünde durarak, Sultan Selim tam saatinden önce doğması hasebiyle, eliyle saatin milini çevirmiş ve zayiçeki bir "cihangir-i binâzır" olacağını müjdeleyen beklenen vakte getirmiş olması, sarayda sevinç feryatlarının atılmasının da sebebi olarak görülmüştü.

Nedimler ve yakınları 3. Mustafa'ya şehzadenin İskender'e nazire yapacağını müjdelediler. Padişah ölüm hastalığında bile: -Oğlum Selim, büyük bir padişah olacaktır. Abdülhamid'i bırakta onu tahta çıkarın diye tavsiye ettirmeye vardılardı. İşte böyle bir söz, Selim'in kulağına erişdiğinde çok gençti ve kendisinde bir cihangir olma emeli gönlünde yer etti. Hâtta sarayda daha kafesteyken bile, Osmanlı devletine bu çeşit rehavet neye gerekiyor? Gittikçe saltanatı Osmaniyenin revnakı gidiyor. Ben şimdi makamı saltanatta olsam şöylece yapardım, böyle biçerdim diye söylenirmiş, Bu ham sevdasıyla, İstanbul'da ve Anadoluda, topçu, humbaracı, lağımcı, piyade ve suvari olarak elli-altmıbin sayısını aşan talimli asker meydana getirmişti. Ancak, işin sonunu getiremedi. Zaaf ve yumuşaklığı, beceriksizliği tedbirlere mani teşkil ediyordu. Bir nevi yavaşlık ile maluldü. Yoksa yeni fikirler erbabından olduğuna devrinde yapılan binaların zerafeti, Avrupa askeri sanayiinin ülkeye getirilmesi, dokuma sanayii ve ilmi tabiat ve fenni ile

bilhassa matematikte ileri gitmemize himmeti pek büyük olmuştur.

Hattâ humbarahane nâzırı Ramiz Efendiye hendesehane (matematik) nezaretini de verdiler. Hocaların tayini ve derslerin düzenlenmesinde Ramiz Efendiyle gizlice haberleşirdi. Mühendishanei berri hümayun ki, yüksek askeri mekteplerimizin ilkidir. 3.Selim hânın kurduğu mekteptir. Hat yazısında mahareti, musikide büyük bir üstadlığı vardı. Şiirde İlhami tahlis ederdi. Tarihi Cevdet en son söylediği şiirin:

"Kimdir ol kimmi şâdi leh olub şir-i yenkâm
Ana himyaze-i gamı olmaya araz-ı encam
Mest-i sahba olanın hâli budur
Gâhı peymane çeker gâh hımar âlemi"

kıtası olduğunu yazdıktan sonra, sonuna ebced hesabı ile "kelamım hitam oldu" ibaresini yazmış olduğunu söylüyor. Askeri ve de Bahriyenin ıslahatından başka, tahttan indiriliş tarihi olan 1222 (1807) senesinde ilmiye yolunda olanlarında ıslahına gayret etmişse de, muvaffak olamadı. Şehid edilmesi vakası pek elem dolu bir hadisedir. 1223 (1808) de vukubulmuştur ve 48 yaşında idi. Aleyhinde kıyama kalkışanların Rusya ve İngiliz elçilerinin devlet adamları ile gizli münasebetleri olduğu, hattâ Mısır seferinde İngilizlerin güya kendini gösteren yardımları hasebiyle bunlardan çoğunun İngiliz tarafdarı olduklarının bahsedilmekte olan münasebete delil olduğu aleyhlerine ittifak edilen bir durumdur. 3. Selim, ıslahat ve tensikattan

maksadı devletin meşruti bir usule kavuşturınası olduğunu zannedenlere, bu zanlarının pek gülünç bir kapılış olduğunu burada izah etmeyi zaid addederiz (1489).

Faide 246: İslavlardan (Bir Özet)

Pasbanoğlu; 1202-1206 (1787-1791) savaşları sırasında Rusların (1293) Tuna'yı aşmaları, Bulgar ahaliye eski Bulgaristan'ı pek derin bir şekilde hatırlatıyordu. Bunların pek çoğu; hayduk, hacivat, mumu

çete adları ile Osmanlı'ya karşı savaşa girip, silah kullandılar. Yaş muahedesinden sonra da çoğunluğu Rusya'ya hicret ederek, oradan tahrik ve rahatsızlık vermeye koyuldular. Maalesef Bulgarlar beş asırdır Osmanlı tabiyeti içinde yer almışlarken ve bu şekilde idâme-i hayat eylerlerken, Slav unsuruna mensup olan Pasbanoğlu'nun isyan hareketinden kaynaklanan bir uyanışa tabi olmuşlardır. Pasbanoğlu'nun geçmiş ataları İslâmiyeti seçmiş boşnaklardandı. Ecnebi tarihlerin rivayetlerine göre (1294) bu adam bulunduğu Tuzla köyünün hem camiine hem de ortodoks kilisesine hatta fransisken papazlarının ibadethanelerine giderdi. Asker veya haydut olup olmadığı meçhul idi. Ancak sonu Priştina'da yakalanmak ve kazığa vurulmak oldu. Pasbanoğlu'nun babası Ömer, asker idi. Vidin yakınlarında iki köyün tımar sahibi olduğu gibi Vidin vâlisinin bayraktarlığında bulunmuştu. Daha sonra Paşanın düşmanlığını kazandığından ve çeşitli yanlışlıklar yaptığından, fetva alınıp idamı yoluna gidildi (1295). (Bizim tarihlerimizde bu cihet başka türlü olup, metne müracaat oluna). Ömer'in oğlu Osman, Arnavutluk'a kaçarak, haydutluğa başladı. Daha sonraları da affı şahaneye talip oldu. 1803 yılında Avusturya üzerine açılan savaşın içinde Osmanlı askeri olarak vazife yaptı. Babasından kalan tımarının bir kısmını babıali verdi. Diğer kısmını da yeniçeri ve eşkiyadan meydana getirdiği çete sayesinde zorla geri alabildi (1296). Osman, babasının intikamını alma

hususunda yemin etmişti. (Olayın her yönü kitabın metninde vardır) Ecnebilerin naklettiğine göre; Pasbanoğlu Osman din ve diyanet hususlarında laubali olduğu için, müslüman, hristiyan fark etmediği için, hepsine himayekâr olurdu. 16 bin kişilik bir ordusu vardı ki; bu kuvvetin içinde Türk, Arnavut bilhassa Bulgar serserileri bulunuyordu. İstiklâlinin şekli öyle bir sınıra gelmişti ki, "Pasban çetesi" adıyla para bile bastırtmıştı. Pasbanoğlu Osman, İstanbul üzerine yürüyerek padişahı tahttan indirip, başında Bulgar çarı olmak şartıyla eski Rum İmparatorluğu'nu yeniden kurmak fikri taşımaktaydılar (!) (1297)

Pasbanoğlu'nun vezir rütbesini almasından öncesine kadar Osmanlı Devleti'ne açtığı mühim meseleleri bilirsiniz. Adı geçeni Ruslar sevmez olmakla birlikte, Avusturyalılar şiddetli taraftarı idiler. Hatta topçularını ve top istihkâmlarını güçlendirmek için subay yardımında bulunmuşlardı. Ruslar o derece hasımdılar ki; üzerine asker yollamayı Babıâli'ye teklif etmekten çekinmediler. Ancak Babıâli bu teklifi kabule şayan bulmadı.

Pasbanoğlu hakkında Tırnova piskoposu meşhur Sofranya'nın ve Aynaroz'daki rahiplerden Paizi'nin Bulgarca yazılmış hatıratı vardır. Bulgarlar, Pasbanoğlu'nun ölümünden sonra yine uykuya yatmıştır (1298).

Dalmaçyalılar-Hırvatlar-Ragüza'nın Yıkılışı

Güney Slavları'nın bir şubesi Sırplarla Avusturya islavlarını, Avusturya, Osmanlı Hırvatlarını Hersek, Dalmaçya, Karadağlıları havidir. Esasında bunlar tek millettir. Kampiyo Formiya muahedesinden sonra Venedik Hükümeti Fransızların korkusundan dolayı onbin İskolan askerini terhis etmiş ve bu yönüyle Dalmaçya'da büyük bir harekat-ı karışıklık zuhur etmişti. Köylüler, zâdegân aleyhine kalkıştı (1299). Eşkıya şehre zarar verir oldu. Buna bağlı olarak memleketin zenginleri ve ileri gelen kimseleri Avusturya hükümetine müracaatla, muhafız askerlerini göndermesini istirham ettiler.

1805'de akdedilen Presburg antlaşması İtalya'yı Napolu Krallığı'na ve Dalmaçya'yı da Fransa'ya kattı. Dalmaçya'da bulunan Avusturya komiseri Gizliyeri, Fransızlara zorluk çıkarmak maksadıyla Kataro limanını Ruslar ile Karadağlılara teslim etmişlerdi. Napolyon da rehine olmak üzere, Osmanlı Devleti tâbiyetinde olan Ragüza Cumhuriyeti'ne el attı. Ancak bu cumhuriyetin istiklâline dokunmadı (1300). Ruslar, Kataro'yu tahliye edince o da Ragüza'yı boşaltacağını bildirdi. Tilsit 1807 antlaşmasından sonra Kataro Fransızlara iade edildiyse de Ragüza bir daha, iade-i istiklâl edemedi. Dalmaçya'ya ihlak edildi. 1809 senesinde yapılan Viyana antlaşması Dalmaçya ile Ragüza'yı Fransa'nın ilerleyen vilayetleri arasına karıştırdı. Fransızlar, burasının ahalisinin tarihi ana-

nesini ve tarihi milliyesini göz önüne almayarak, Fransız düzenini yaymak ve kabul ettirmek teşebbüsüne geçtiler. İdari işlerin her şubesini düzenlediler. Milli eğitimde ilerlemesini (1301) temine çalıştılar. Hatta genç İliryalıların tahsillerini tamamlayabilmelerini sağlamak için senelik tahsisat ayırdılar. Halbuki yerli papazlar, Fransızların bu çalışmalarını körletiyorlardı. Askerlik meselesi memnuniyetsizliğe sebep oluyordu. Bazı yerlerde isyan vesilesi oluyordu. Fakat Fransızların buradaki varlıkları 1813 senesinden sonra kesilip, bitti. Onlardan burada yapmış oldukları muntazam yolları kaldı (1302).

Karadağlılar

Bu sıralarda Karadağ'da I. Petro Vladika idi. Siyasetinin özeti; ülkesini Osmanlılara karşı savunmak, taşlıklardan ibaret olan ülkesini geçindirmek için birkaç ovaya ve Adriyatik denizinde birkaç limana ihtiyacı olup, bu ihtiyacı gidermeye matuftu. Rus ve Avusturya ortak olup, Osmanlı Devleti'ne açtıkları meşhur savaş 2. Jozef ile Katerina'nın ilhakı üzerine Petro da harbe dahil olmuş ve Karadağ'ın (1303) istiklalini ve galibiyeti kesinleştiği takdirde araziye ait pek çok maddelerin yazıldığı bir antlaşma tanzim etmişti. Hatta 2. Jozef, 1. Petro'ya yardım olsun diye dört bin kişi ile binbaşı Vukasovitç'i yollamıştı. Fakat Yaş Antlaşması'nda her ikisi de Karadağ'ı unuttular. Böy-

lece de, Petro Osmanlılarla baş başa kaldı. 1211 (1796) senesinde Koroze geçidinde Kara Mahmud Paşa'nın ordusunu yendiği gibi 15 bayrak, 25 komutanı ve üç bin kişiyi esir aldı. Mahmud Paşa'yı yanında 50-60 adamı olduğu halde bir evde bastırıp öldürdü (1304). Esirlerin hepsini Çetine'ye getirerek orada birer birer idam edip, kellelerini şehrin duvarlarına astı. 3. Selim, Karadağ'ın istiklâlini tanımıştı. 1. Petro bu zamandan itibaren islahat-ı idareye başvurdu. Her nahiyeye bir serdar, her kabileye bir kenz, voyvoda veya bayraktar gönderdi ki, bu Karadağ'ın ileri gelenleri askeri ve idari işleri düzenlediler. Bahsi geçen kimselerin hepsi kabilelerden meydana gelmiş meclisler tarafından kontrol edilirdi. Karadağ ruhani ve askeri asilzâdegan ve zürradan ibaret avam fırkasından karışık bir idareye tâbi demektir. 1. Petro; emlak ve hükümet nizamnamesi adıyla bir kanun yayımlayarak, Almanya'dan patates ziraatini ülkesine ithal edici yararlıklar da gösterdi.

Sırplar- Kara Yorgi

Sırbiye arazisi Kara Yorgi'nin isyanı devrinden önce ve o sırada bir takım nahiyelere ayrılmıştı. Belgrat vâliliği ise adeta bağımsızlıktı. Her nahiyede bir kadı, bir de müsellim bulunurdu. Tekalif-i örfiye ve şer'iye kaidelerinde görüldüğü üzere her çeşit nakdi talep

reayadan tahsil olunurdu (1306). Sırplılar, ortodoks kalmışlardı. Yeniçeriler Sırp ahalisini fazlasıyla eziyorlar, yaptıkları zulüm ile canlarından bezdirmekteydiler. Bilhassa Belgrat dayıları birer cellât-ı biaman kesilmişlerdi. Biz bunları tarihlerimizde itiraf edersek insafla hareket etmiş oluruz.

Sırplarda Asalet; Büyük ormanlıklarda domuz çobanlığına kadar inmişti. Yine bu ahali Osmanlı nizâmı ile beraber yine anane-i milliyetlerini muhafaza etmişti. Her köyde ahali içinden seçilmiş bir komite, bir kenz, bir kocabaş (1307), bir serdar bulunuyordu. Bunlar idari ve adli işlere bakıyorlardı. Bazen hükümete müracaat ederek ölüme mahkum edilmişleri dahi kurtarıyorlardı. Cinayet işleyenleri, isyan edenleri de teslim ediyorlardı. Her nahiyede Obernez namı ile beratlı bir başkan bulunuyordu.

Piskoposlar, Rum milletinden olmak üzere Babıâli tarafından tayin olunuyor, bunlar da zulüm yapmaktan geri kalmıyorlardı. Bu piskoposlar, papazları ahaliyi soydukları gibi maiyetlerinde silahlı Osmanlı askeri olduğu halde daima ata binerek çıkarlardı (1308). Sırp papazları da ahali gibi fakir, piskoposların ellerinde esir idiler. Dayak ve hapis onlarında üzerinde hüküm sürmekteydi. Köylerdeki Sırp kiliseleri de papazları, ahali kadar fakir, oralarda çan çalınmak ve istavroz çıkarmak yasaktı. Fakat, İpek, Ravanise, Priaron, de bulunan eski Sırp zâviyeleri, umumi teşkilatları, sayıları surları, silahları ve Osmanlı Devle-

ti'nden aldıkları fermanları ile hatırı sayılır bir kuvvetin sahibi idiler. Bunlar eski Sırp patriklerinin mezarlarını muhafaza ederek anane-i milliyeyi amâlle birleştirip devam ettirdiler. Mektebleri de aynı fikir etrafında ileriye gitmekteydi. Bu mekteplerde papas yetiştiriliyordu. Bu zâviyeler (1309) içinde ayin-i ruhaniler, eğlenceler, rakslar, şarkılarla vakit geçirilirdi. Hayvan alış verişleri yapılır, nikahlar aktedilirdi. Herkesi ilgilendiren umumi meseleler konuşulurdu. Yine buralarda geçmişteki Sırp fetihlerinin ve savaşlarının hikayesi dinlenirdi. Osmanlı tâbiyetine girmiş Sırp kavminin görmüş olduğu serbestlik tesellileri oluyordu.

En son Rus ve Avusturya savaşı Sırplıları daha fazla uyanık olmaya sevk etti. Avusturya ordularında pek çok Sırplı bulunmaktaydı. Hatta pek çoğu subaylığa kadar yükselmişti. Żiştovi antlaşması bunları affı umumiye mazhar kıldığı gibi, muhacerat hakkını da vermiş bulunduğundan, dalgalar halinde Avusturya topraklarına akın ediyorlardı. Fakat 1804 yılında yeniçeriler, Sırpların reis ve papaslarından pek çoğunu katlettiler. Kaçmayı başaranlar sığındıkları ormanlarda çeteler kurdular. Topoliya'dan kaçan Kara Yorgi de bunların arasındaydı. Kolobara taraflarında Jakop Nenadoviç, papas Luka Lazaroviç Morava taraflarında (1311) İmam-ı Hüseyin'in meşhedinde bulunan altın-gümüş kandillerle diğer kıymetli eşyayı almışlardı.

Bu sırada İngilizler de Mısır'ı terk ederek, ümeradan Elifi Mehmet Bey'le 15 kadar Kölemen'i beraberinde alarak Malta'ya çekildiler (1375).

Kenz Minko, Piyer Dobriniyaç, Radonik'de dahi Kenz Milan Miloş Obranoviç ve meşhur eşkiyalardan Galavaş ve Deliko gibileri haydutluklar ediyorlardı. Fakat Kara Yorgi hepsinden baskın çıkıp şan şöhret sahibi oldu. Adı geçen Kara Yorgi, sert, iri ve son derece gaddar, okuma yazma gibi hususlardan mahrum fakat pek cesur bir kimseydi. Bazı zaafları pek ileriye gitmişti. 1787senesinde Avusturya'ya kaçma düşüncesindeyken, babası muhalefet ettiğinde, "Türkler seni ağır ağır öldüreceklerine ben kendi elimle öldüreyim." diyerek öldürme yoluna gitmiştir. (1312)

Avusturya savaşında Belgrad cephesinde bulundu. Ziştovi antlaşmasının imzasından sonra yine Sırbistana geldi. Domuz çobanlığı yaparak zengin olduysa da, dayı'ların kendisini öldüreceğini ahiret kardeşi İbrahim Doreşaç adlı birinden haber alarak yanında götürdüğü üçyüz kadar kafadar ile haydutluğa başladı. 1804 yılında Sırplıların ilk İskopçiyana'sını yâni, millet meclisini Şomadiya taraflarında toplayarak meclis reisliğini üzerine aldı. Burada son derece dikkat çekici bir husus vardır ki, o da isyancıların dört tarafının kalelerle kuşatılmış olmasıdır. (1313)

Tuna nehri üzerinde Şabaç, Belgrad, Semendire, Bosna hududu üzerinde: Losnitza, Sokul, Oşice, Bulgaristan hududu üzerinde: Poyaraviçe, Pasarofça, Yağodina, Çopriyaya, Paraçin, Deligrad, Aleksinaç, Rumeli hududu üzerinde; Niş, Leskoviç, Timok nehri üzerinde Negotin, Klado, Vo, memleket içinde ise, Valyevo, Karaköyeviç kaleleri vardı. Sırplar silahlı üçbin kişiydiler. Kırcali (1314) eşkiyalarından bin kişi beraber olmak istedilerse de, kabul etmediler. Onlarda yeniçeriler tarafına geçti. Savaşın cereyan tarzı ise gayet garibdi. Sırp ahalisi padişahın sadık bendeleri hepsinin hükümdarı olan zat-ı şahaneye isyan etmiş bulunan yeniçerilerin aleyhine kalkıştıklarını ilân ettiler. Bu ilanın üzerine müslümanlar, sipahiler ve asayiş sever olan Türklerde, isyancılara katıldılar. Hattâ Sreberinçalı Hacı bey isimli biri bunları barut buldu. Müslümanlar ve Sırplar müşterek olarak savaşa dahil oldular. Şabaç yakınlarındaki Bosna beylerinden Ali Vidaniç'in (1315) saldırılarını akamete uğratıp, büyük hasar verdididiler. Sırplar Pasarofça ile Şabaç'ı zaptettiler. Mağlub olanlara güzel muamelede bulundular. Askerin muhafazasını serbest bıraktılar. Ancak atları, silahları, mühimmatı ve hazineyi aldılar. Daha sonra da, Kara Yorgi Belgrad'ı kuşatmaya aldı. Bu vakte kadar babıali, isyan edenlerin yardımcısı gibi davrandı. Yeniçerilere verilen bu dersden padişah'da memnun oldu. Sırpların İstanbul'a göndermiş olduğu temsilciler gayet güzel

bir tarzda karşılandılar. Sadrazam, Bosna vâlisine, Sırplara yardım ederek (1316) yeniçeriler üzerine yürümesini emretti.Vâli Ebubekir Paşa kendi bayrağını Kara Yorgi'nin bayrağının yanına dikerek, muhasara edenlerin yüreklerine moral yükledi. Paşa hayretler içine düştü. Çünkü yanındaki kimseler, mağlup edilmiş ve kenara atılmış domuz çobanı Sırplılar değil idiler. Başları sarıklı, Arab atlarına binmiş, mücevherlerle süslü mükemmel silahlarıyla, askeri harekât bilgilerinde vukuf sahibi, itaatkâr ve disiplinli Sırplılar idi. Böyle olunca Bekir Paşa muhasarayı da bir kat daha şiddetlendirme yoluna gitti. Yeniçeriler, Tuna taraflarına firar ettiler. Paşa, Belgrad'a girince, kale'nin Kırcalı eşkiyası tarafından (1317) işgal edildiğini ve aynı zamanda kendisininde, hem kuşatan hem de kuşatılan durumuna geldiğini anladı. Çünkü; Sırplar Belgrad etrafındaki mevkiilerini terk etmemektelerdi. Bunun için Sırplılara, "İşte adalet yerini buldu. Artık büyücek bir huzurla hanelerinize dönebilirsiniz. Sürüleriniz, sabanlarınız sizi bekliyor." dedi. Sırplar, İskopçiya yâni meclislerinin aldığı kararların neticesinden olan şu dokuz maddeyi bir mukavele içinde zikretme arzusunda bulundular: "Paşanın binbeşyüz Sırplı tarafından korunması, Taun hastalığı bu orduyu bitiriyor, mevkiini, metanetini günden güne güçsüz düşürüyordu. Napolyon Bonapart bir gece hacmi büyük nakli güç savaş aletlerini toprağa gömdü. Hayfa'ya ricat etti fakat Cezzar Ahmet Paşa

takibe devam etmiş olduğundan Yafa'da da duramadı. Taşımakta olduğu fazla eşyasını yaktı. Gazze'ye geldi ne varki orada da dikiş tutturamadı. Buradan da Ariş'e kadar indi. İradesi dışındaki zorluk ve zahmetlere taun onada takipçilerin hücumları erişince, ricatta kullanacak vasıtaların azlığı yapılmakta olan ricatı kahkari bir hezimete çevirdi. Napolyon bu sırada kendi arkadaşları sayılan ağır hastalara afyon içiriyor bilahirede uykularında öldürtüyordu. İşte böyle bir davranış biçimi sergileyen Fransız başkomutan Napolyon Bonapart'ın Ariş'den Mısır'a geçişini ve general Kleber'i Dimyat'a gönderdiğini görüyoruz. Aff-ı ummumi yâni genel af, islahat, kliselerin tamir edilebilip, yenilerinin yapılabilmesi, çan çalıp, haç dikmek, devamlı Paşayla birlikte kalacak bir mebus seçebilmek, birikmiş vergilerin affı, Padişah düşmanlarını cezalandırmak için Sırplar tarafından açılan savaş masraflarının ödenmesi." Ebu Bekir Paşa, hayretlerde kalarak istenenleri yerine getirdi. Ancak Sırpların, bu imtiyazların kefaletini Avusturya üstüne alsın dediklerinde Ebu Bekir Paşa taleblerin tümünü red etti. Şu vakadan sonra Sırpların devlet-i âliye aleyhine döndükleri görüldü. 1219'da (1319)

Petersburga üç tane murahhas gönderdiler. Giden murahhaslar, Çar'ı göremedilerse de, Prens Adam Çatarezoski ile konuşmayı başardılar. Prens, bir çok tavsiye ile birlikte üçyüz altın bir de, İncil hediye etti. Ancak; Sırpların diğer devletler ile yapmış olduğu

gerek haberleşme gerekse mülakatlar Osmanlı padişahı 3. Selim'in gözünün açılmasına sebeb teşkil etti. Bunların itaat altına alınması için Niş vâlisi Hafız Paşa'ya emirler gönderdi. (Bir hülasa) (1320)

Fâide 245: Hatice Sultan Sarayı-Sultan 3. Selim

Sultan 3. Selim hân, kızkardeşi Hadice Sultanı pek sever her zaman kendisi hakkında sevgi ve muhabbetlerini gösterirdi. Padişah Türkleri Avrupa medeniyeti ve sanayii ile kaynaştırmayı temin hususunda düzenlediği makul ve tesirli (1321) plânlarını Hatice Sultana açmış, sultan hanım da, bu niyetin hayırlara vesile olacağı temennisiyle güzel karşılamıştı. Gereğine yardımcı olarak hareket etmeye başlamıştır. Hattâ günün birinde Danimarka hükümetinin maslahatgüzarı Baron dö Hobş'in Büyükdere'de yaptırmış olduğu kâşanesini ve zarif bahçesini ziyaret etmek iznini bile almıştı. Bu ziyarette, Hadice Sultan'ın dikkatini en çok celbeden husus bahçeler olmuştu. Sultan hanım bu ziyareti yaptıktan sonra, bu bahçelerede benzeyen bahçelerin sahibi olmayı kurmuş isede, (1322) İstanbul'da bu arzusunu yerine getirebilecek sanatkârı nereden bulabilecekti? Mösyö Hobş, haber göndermiş Hadice Sultana Mösyö Melinog'u tavsiye etmiş. Mösyö Melinog'da kendine yapılan teklifi kabul ettiğinden, kendisi saraya alınmışsa da, bir eksiği hemen kendini göstermiş, o da, Türkçe bilmemesi

imiş. Ayrıca Osmanlı adet ve davranışları hakkında bilgiside yoktu. Bu vaziyet karşısında yanına bir tercüman verildi. Mösyö, Sultanın sarayında bir takım taassub sahibi ve geriye doğru eğilim gösteren kimselerle uğraşacağını hissediyordu. Önceleri korktuğuna uğradıysa da, aradan geçen bir kaç gün sonra sarayı birdenbire terk etdi. Hadice sultan Mösyö Melinog'un ayrılmasını haber alınca çok sinirlendi. Bu vaziyete ağaların sebeb olduğu kanaatine vardı (1323). Hadice Sultan; bir gece Sicilyateyn krallığının İstanbul elçisi mösyö Lö Kont dö Ludolf'un verdiği balodayken Sultan tarafından bir baltacı geldiği haberini aldı. Gelen adam mösyö Melonog'u tekrar saraya hizmete devam etmeğe ikna eylemişti. Sanatkâr bu defasında fevkalâde hürmet gördü. Zaten bu gibi yerlerde korku, tabasbus olmadıkça itibar ve riayet görme mümkündür (1324). Mösyö Melinog, memur olduğu işe büyük bir faaliyet içinde başladı. Hadice Sultan, sarayının iç süslemelerinin ve vaziyetinin değişmesini istiyordu. Melinog, düşüncesinde geliştirdiklerini bir değişiklik plânını balmumu maket halinde, yapıp Sultan hanıma taktim eyledi. Sultan gördü. Memnun oldu. Bahçe plânı da, istenen şekilde yapıldı. Bu vaziyet karşısında Mösyö Melinog'a Sultan mimarlığı vazifesi ile birlikte maaş verilmeye başlandı. Daha sonra da, sarayın bütün iç süslemeleriylede uğraştı. Aslında göze pek hoş gelmeyen süslemelerin ve renklendirmelerin yerine yapılanların sadeliği pek

zarif görüldü. Ressam iken mimar olan (1325) Mösyö Melinog, hergün itimad ve teveccühe nail oluyordu. Diğer tarafdan da, Türkçe öğrenmede başarılı olmaya başlamıştı. Sultan bir şey arzu ettimi ağalardan birini yollar, cevabını alırdı. Ancak bu haberleşme Türkçe yapılınca lâtin harfleri ile cereyan ederdi. Mösyö Melinog, Sultana lâtin harflerini uzun müddet talim ettirmiş ve öğretmişti. Bu vaziyet meydana gelince tercümanada izin verildi. (1326) 3.Selim, kızkardeşi Hadice Sultanı sık sık ziyaret ederdi. Bu münasebetle Mösyö Melinog'un kızkardeşinin sarayında meydana gelen değişikliği müşahede etti. Pek çok beğendi. İçi Avrupavari süslemeler kullanması şartıyla Beşiktaş'ta bir kasr yapmaya memur etti. Hadice Sultanın, kardeşinin memnuniyetini celb edecek hususlar aramakta bir an geri kalmadığından Mösyö Melinog'a, içine girildiğinde çıkılamaz bir labirent tarzında bahçe yapılmasını sipariş etmişti. Padişah bu teklifi tebessümle karşıladı. Derhal yapılması hususunda emir verdi. Yapılan bu labirente bu diyarın pek (1367) çok böyle yetişen ve verilecek şekillere giren leylâk, gül, akasya ağaçları dikildi. Ocakların bölünmesi o kadar güzel ve ustaca yapılmıştıki, bütün yollar bir merkeze varıyor, girince çıkacak yolu bulmak pek müşkül oluyordu. Sultan Selim vakar ve ciddiyetle mütenasib bir kimse olduğu halde, içinden çıkılamaz bu bahçenin yanıltıcı haliyle epey meşgul olup, eğlendi ve dünya sıkıntılarını biraz erteledi. Hadice Sultan bir gün mai-

yetinde bulunan genç kızları buraya saldı. Eğlencenin ilk demlerinden sonra cariyeler hareme girmeğe yol bulmak için dolaştılarsa da, dönüp dolaşıp aynı yere gelme durumu ile karşılaştılar. Bundan dolayı da, bir sihirbazın eline düştük zannına kapıldılar. (1328) Ancak bu eğlenceli hapishane onlara hoş görünüyor, bahçe kahkahalardan, arkadaşlarını boş yere çağırmaktan geri kalmayan seslerden inliyordu. Çıkmayı başaranlar içeride kalanları merak ediyorlardı. Sonunda birer birer kurtuldular. Harem-i Sultanı başağası, Mösyö Melinog'un teveccühe nâil olmasına bir türlü razı gelemiyordu. Her çeşit yenilemeye karşı hiddet gösteriyor, Avrupa us-ûlü süslemeleri dine mugayir görmekteydi. Kendisi pek namazlı ve sofu olmadığı, (1329) hattâ arada sırada Mösyö Melinog'un şarabı ilede damağını lezzetlendirdiği halde, kızgınlığı gittikçe çoğalmaktaydı. Sultan aleyhinde de münasebetsiz sözler söylemeğe kadar vardı. Bir gün Mösyö Melinog bahçede geziniyorken aleyhinde konuşan adamın sözlerine şahit oldu. Hemen durumu Sultana yazdı. Bu mektup üzerine fevkalade gazaba gelen sultan, başağayı boğazdaki gemilerden birine bindirterek, bir daha dönemeyeceği diyara yolladı. Sultan, Melinog'a sarayının yanında küçük bir daire daha yaptırdı. Sefirler bile sarayın içini, bahçesini gezmek için Mösyö Melinog'a müracaat ediyorlardı. (1330) Sultan hanım tabiiki kendisi görünmemekle beraber, şekerlemeler, kahveler, şurublarla

misafirleri ağırlatırdı. Bazen sarayının içini tamamiyle seyir etmelerini kolaylaştırmak için, kendisini en hücra bazende hamam dairesine kapardı. Hamam dairesi her çeşit renkden mermerlerle süslü, yüksek zevk ve gösterişli bir usl-ûpla meydana getirilmişti. Sicilyateyn elçisi Mösyö Lo Kont Dö Lodolf, bu bahçelerin ziyaretinden döndükten sonra binmiş olduğu kayıkta, doğu adetleri gereğince bir takım kıymet dolu hediyeler bulmuştur. Bu hediyelerin keşmir şalları, glabtalı süslü hind kumaşı parçaları, sırmalı (1331) çevreler, saray şekerleri, gül yağı şişeleri gibi nadir bulunan şeylerdi. Bunun üzerine elçi Ludolf, gayet sanatkârane bir tarzda yapılmış kıymetli süslü kapkacakla mücevherattan ibaret hediyesini sunmak üzere kızını Hadice Sultanın yanına yolladı. Genç bayan, Sultan hanıma takdim edildiği zaman 3.Selim'de kızkardeşini ziyarete gelmişti. Padişah eskiden beri Avrupa kadınlarının sahip oldukları süslenme becerilerini görmek ve bu hususta fikir sahibi olmak arzusu taşıyordu. Madmazel Dölodolf'un beraberinde Fransa'nın İzmir eski konsolosunun kızı Amoro'da bulunuyordu. Her ikisi de, padişaha takdim edildiklerinde, haklarında büyük teveccüh gösterdi. Hediyeler sundu ve onları tebrik etti. (1332) Getirttiği bir arganon ile madmazel Amora pek güzel parçalar çaldı. Ciddi ve üstadâne parçalar pek az takdire mazhar oldu. Hızlı ve raksa dönük olanları dinleyenlerce beğenildi. Bu iki genç daha sonra birlikte dans

ettiler. Padişah parmaklıklı bir paravan arkasına gizlenmiş seyrediyor, onları padişah gördüğü halde, onlar kendilerinin seyredildiğinin haberdarı değillerdi. Ziyaret sonunda iki genç kız, babalarının makamlarına uygun hediyeler ile iltifata mazhar oldular.(1333) Hazreti padişah gittikçe Avrupadaki sanayi hareketleri ile meşgul olmakta idi. Mösyö Melinog, Beşiktaş kasrı'nı tamamlayınca, padişah son derece memnun oldu. Padişah, Melinog'a ser mimar yâni padişahın başmimarlık vazifesi vermeye karar verecek noktaya gelmişti. Çok geçmediki sarayburnunda Avrupa usûlü muhteşem bir sarayı yaptırma arzusunu açıkladı. En güzel mermerlar mimarın emrine hazır bulunuyordu. Dünya'nın en güzel bir yerinde dikilecek olan bu saray için (1334) masraf lâfı ağıza alınmıyacaktı. Fakat Melinog böyle büyük bir mesuliyetin altına girmekten korktu. Fransa elçisi Kont Dö Şuvazil Gofiye'nin İstanbul'a getirdiği Mösyö Kofir'e müracaat etti. Mösyö Kofir'de Osmanlı hizmetine girmiş bulunmaktaydı. Bu sarayın yapılmasına katılacak proje yarışmasına girmeye can atmaktaydı. Ancak Fransızların Mısır'ı aniden istilaları altına alması Fransızların ümidlerini berhava etti. Artık inşaattan bahsedilmez oldu. Ortada yalnız savaş sözleri dönmeğe başlamıştı. Melinog'da mecburen saraydan uzaklaştı.(1335) Hadice Sultan Sarayına Gelince: Baş harem ağasının ikametine mahsus olan dairenin çerçeveleri parmaklıksız, kafessiz olup, sarayın surları dışındaydı.

Başağanın hususi dairesi alt katta olup, birinci kat padişah burayı şereflendirdiğinde yanındaki ağa ve rikabdarlarını kabul tahsis kılınmıştı. Ağalar, rikâbdarlar saray kapısından ayrılırlar, zâtı şahane yalnızca girerlerdi. Buradan Mösyö Melinog tarafından yapılmış olan güzel Kasr'a gidilirdi. Kasrın pencereleri kafesli idi. Açık, uzun (1337) bir galeri ortasından parmaklıklı ve üzerine kondurulmuş bir köşk denize parelel iki büyük tahta direk ile tutturulmuştu. Bir kepenk açılınca olta ile balık tutuluyordu. Buradan sonrası saray idi. Saray bir yer katı ile, mükemmel bier kattan ibaretti. Taksimat uzanlamasına devam edip, çeşitli dairelere bölünmüş idi. 3.Selim, burada günlerce kalırdı. Sultanın bahçeleri saray surları içindeydi.(1338) Saray, Hadice sultanın kocası Paşa'ya mahsus başka bir daireyi ayıran duvara kadar uzanıyordu. Yalnız alt katta bir kapı mevcud olup, Paşanın dairesinden, Sultan hanımın dairesine buradan geçilir. Bu kapı Paşa istediği zaman Sultan tarafından verilen emir üzerine başharem ağası tarafından açılırdı. Paşa dairesinin ötesinde ikinci bir yüksek duvar ile ayrılan Sultan kethüdasına mahsus bir daire daha vardı. Sarayın önündeki denizde Sultanın bei çifte kayığı dururdu. Sultanın arkasında bir haremağası, önünde iki suriyeli kadının onlardan sonrada halayık bulunur, üç çifte kayıkta maiyetine mahsus olup önden giderdi. (1339)

Fâide 248: Romenler-Rumlar

Eflâk ile Buğdan hükümeti bilgisiz ve kararsız Gospodarların idaresinde bulundukları sırada iki sınıfa ayrılmışlardı. Boyarlar ve köylüler. Köylüler hemen hemen tamamı çiftçi kimselerdi. Sanat ve ticaret sınıfları yok gibi birşeydi. Boyarlar seleflerinin Osmanlı idaresi altına girmeden evvel güzel ahlâkı tamamen kaybetmişlerdi. Prensler tarafından getirtilmiş serseri ve derbeder Rumlardan boyarlar tayin edilir olduğundan bir sınıf zadegân da, musabakadaki evsafı milliyeden bir nişan kalmamış gibi idi. Gündüzleri elbiseler giyerek gerdanlarına, kollarına inciler, fındık altunlu gerdanlıklar bilezikler takıp, yüzlerini düzgün denen boya ile boyadıkları halde, minderler üzerinde oturarak geçirirlerdi. Bunlardan Türk ahlâkına eğilimli Rumlar doğardı.(1341) Boyarlar, prensin huzurunda diz çökerek yaklaşırlar Prens'de en küçük Paşanın karşısında iki büklüm olurdu. Hattâ boyarlar dayak yeseler bile bunu hakaret olarak almazlardı. Bunlar kendilerinden büyüklerin huzurunda kendilerini hakirce görürüler, kendilerinden daha küçük olanlar karşısında ise, tahammül edilemeyecek derecede büyüklük taslarlardı. Para, onlara her çeşit alçaklığı yaptırırdı. Pasbanoğlunu Vidin'de muhasara edip de, başarı kazanamayıp avdet eden Kaptanı Derya Hüseyin paşa bir ara eğlenmek için Bükreş'e geldiğinde Prens Kostantin'den Boyarlarının karılarını ge-

tirmelerini istedi.(1342) Boyarlar böyle bir hileye hiddet gösterecekleri yerde, onlar hileye saptılar. Karılarının yerine güzel elbiseler giydirilmiş fahişeler getirdiler. Hangi aşağılık derekeye farkına varmadan Kaptanı Deryaya, bizim karılarımızdır diye hul-ûs çaktılar. Rusların Romanyayı istilâlarında dahi, boyarlar aynı karaktersizlere has vaziyeti ortaya koydular. 1806 tarihinde Eflâklı bir boyar, başhazinedarlık makamını kurtarabilmek için kızını bir Rus generaline takdim eylemişti. Divan'ın 2. reisliğinde bulunan başka bir boyar da, kaimpederi mevkiini gaib (1344) etmemesi için de, bizzat karısını alarak general Kutuzof'a ait yatak odasına götürmüştür. Üzerlerindeki pırıl pırıl parlayan bu zadegân'ın aslen Rum bir sınıf ruhbanın emri altında zürradan olan bu halkinim inim inlerdi. Köylüler ne vereceklerini bilmezler, zira hemen her zaman babıâli sıkışıklık hisseder etmez, pek kısa vadeli yeni vergi koyardı. Bu vergide sopa ile tahsil olunurdu. Hattâ ailenin babasını bacaklarından asıp, tilki dumanlar gibi de dumana boğarlardı. Gözü önünde karısına, çocuklarına işkence yapılırdı. Bir gün Bükreş ahalisi vergi yüzünden öldürülenlerin leşlerini sarayın önüne getirdiklerinde prens Hançerli zâde Kostantin onların şikayetine karşı: "paraları vermediler onlarıda öldüremezlerdi" demiştir. (1344).

1207 (1792) senesinde Ruslarla yapılan Yaş muahedesi Buğdanla Eflâk'ın Osmanlı devletine iade etmesini amirdi. Her iki memlekette Rusların (1345)

angaryaları ile helak olmuştu. Osmanlı askeride taun hastalığını getirdi. Yine eski usûle dönüldü. Gospodarlar babıâlinin vermiş olduğu emirlerdeki gösterdiği ihtirasatın hızıyla hemahenk olarak her iki ülkede de, birbirini çabuk, çabuk yerini değiştirmeye çalıyorlardı. On senede Eflak'a altı, Buğdan'a beş prens tayin olundu. Bu prenslerin hepsi fenerli idiler. Bu Gospodorlar ekseriya tercümanlıktan prensliğe Buğdan beylinden, Eflak beyliğine yükseliyorlardı. Babıâli'nin adi mültezimleri hükmünde olan bu beylerin ülkeyi yakıp yıkmaları (1346) yetişmiyormuş gibi daha neler neler yapılmıyor bilhassa Osmanlı hududları yakınında bulunan Eflak yakası, müthiş bir hareketsizlik içinde yanıyordu. Senelerce Pasbanoğlu buralarda dolanarak büyük tahribatlarda bulunarak, kendisini takibe vazifeli Osmanlı ordularıda buralara hasarlar vermekteydi. Bazen Pasbanoğlu gelir, kasabaları, şehirleri yakar, bazen de bu herifin bağlıları arasında ufak bir hareket içinde korkunç şayialar çıkardı. Gospodarlar, asilzadegân, köylüler, askerler birbirlerini çiğneyerek, karşı hududa can atarlardı. Böylece Dinyester nehrinin öte taraflarına Romanya muhacirleri dolarlardı (1347). Rumlar: 1184 (1770) senelerinde Mora'da çıkan isyanın tenkilinde Arnavut çetelerinin yapmış oldukları tecavüzler yunanistanın Mora ve Helalede kıtalarını adeta tenhalaştırdı. Rumlar o sıralarda venediklilerin taht-ı tasarrufunda olan Cezayir seba ve adalar denizindeki Cezayirden

hücum ettiler. Bunların yerlerine Arnavutlar geldiler. Bunlardan ayrıca da, başka Hristiyan cemaatleride gelerek, kendi dillerini unutup (1348) Rumca konuşmaya başladılar. Böylece Rumlardan kalan boşluğu doldurdular. Ancak eski teşkilat hayatiyetini devam ettiriyordu. Şehirlerdeki ahalinin bir kısmı gerek Türk, gerek ihtida ederek Türkleşmiş olanlar Türkçe söylerler idiysede, ekseriyeti yine Rumca konuşmayı tercih ederdi. Köylerde bu iki asıldan sipahiler bulunurdu. Bu Türklerle babıâli'nin tayin ettiği vazifelilerin yanıbaşında şehir, kasaba ve kara beldeleri vardı ki; bu belediyeler "Demogerentos" İhtiyar meclisi azaları veyahutta Primats kocabaşılar taraflarından idare edilirlerdi. Ruhban sınıfı kendi (1349) cemaatlerinin sefil halleri ile uygun şekilde, onlardan daha cahil köy papaslarıyla sağlam manastırlarda, bazen uçurumların kenarlarındaki kayalıklarda oyulmuş zaviyelerde kapanmış ruhbanlardan ibaret olup bunların tamamı padişah tarafınca fermanlı idiler. Böyle yerler, felâket ve müsibetler çattımı buralardaki ahali için birer sığınak vazifesi görürdü. Olemp, Ağ-rafdağ, Akroseriniyen (1351) dağları, Mayna gibi sırp memleketlerinde oturan ve imtiyazı askeriyeye sahip olan Rum cemaatleri fermanlı ve Armatoles namında meclis kurmuşlardı. Bu Armatullar Kleft denilen eşkiya, hırsız güruhunu tenkil edip yok etmeye vazifeli idiler. Bunların her ikiside bütün yönleriyle birbirilerini andırırdı.(1352) Bu iki gurubdan başka

bir de, deniz hırsızları vardı. Bunlar 1184 (1770) senesinden beri Rus bayrağı altında geziniyorlardı. Meşhur Orlof, Yunanistana geldiği zaman bu sahillerde ortaya çıkarak deniz savaşları yaparlardı. Müslüman olsun, Hristiyan olsun hangi gemi güzergâhlarına çıkarsa çıksın taarruzlarını yaparlardı. Bunların arasında en tanınmışı Lambros Kaçatoni idiki, bizim tarihlerde Karakaçan diye tanınmıştır. Adı geçeni 2. Katerina hizmetinde bulundurınnuştur (1354).

Manya'da bulunan Kuagliyo limanını hareket merkezi seçerek ve yükseklere koydurduğu top bataryaları ile sağlam bir savunma kurmuştu. Karakaçan 1207 (1793) de iki Fransız gemisini yaktı. Bu vaziyet karşısında elçilik vasıtasıyla babıâli'ye müracaat edilerek, kaptan Paşa komutasıyla giden Osmanlı donanması ve Fransız filosunun adı geçen limanda hazır bulunan onbir gemi üzerine müştereken hücum ettiği görüldü. (1355) Yunanistanda daha sonra şahid olunan iktisadi terakki ve fikriyat, İstanbul, Cezayir-i sebâ, İdra, İspaçya, İpsara, adalarında oturınakta olan medeni Rumların mesaisinin neticesidir. Bunlar, doğu ticaret âleminde Fransızların yerini alarak bir hayli başarı kazanıp, zengin oldular. Asla unutmayalımki, sadece zengin olmadılar, bir intizam içine girerek, bir gün olurda istiklâliyet savaşları gerekir düşüncesini taşıyarak, bu savaşı yapacak her türlü hazırlıkları şimdiden yapmayı kararlaştırabildiler. İstiklâl fikriyatına Odesa, Ankona, Livorne, Marsilya, hattâ Paris'de

(1356) Moskova'da, Petersburg'da yerleşik Rumlarda yardım etme gayretine girişerek, evet demiş oldular. Batı düşüncesine sahip olan bu Rumların himmet ve gayretli çalışmaları ile Rum okulları, Rum unsurunun en az bulunduğu yerlerde bile çoğaltılıp milletini bu yeni fikriyat ile yetiştirip, siyasi hayatın ortasına yeniden doğdular. Riga: Riga Dö Velestino adlı Teselyalı biri, Rumları ölçü birliğine bağlıyarak Osmanlı uyruğundan kurtarmak emelini (1357) sağlamaya çalışmıştı. Bu birleşme hareketine bir çok papas, zengin tüccarlar, cesur kaptanlar iştirak etmiştir. Riga; Viyana'da Fransa cumhuriyeti elçisi Bernedotte ile görüşerek, 1212 (1798) yılında Fransız himayesi temin edilmiş oldu. İşte o zaman Riga "Palikarya" adı taşıyan Yunan milli şarkısını besteledi ki, beste otuz sene sonra bütün Rumları istiklâl savaşlarını yapmak için ayağa kaldırmıştı. Bu şarkı şu sözlerle başlıyordu: (1358) Kalkın Ey Ehli Yunan

Bu savaş şarkılarını başlık olarak; Hürriyet-Müsavat-Uhuvvet olarak bir kalkışma ile birlikte, Viyana'da bir matbaaçıya bastırdı. Avusturya devleti, o sıralarda Osmanlı devleti hududları dahilinde her çeşit istiklâl hareketlerinin hasmı olduğundan, polis de, Riga'yı gözetlemeye almış bulunuyordu. Fransızların; (1359) Riga'ya göstermiş olduğu takdir hisleri ile beraber kolaylıkları, Avusturya devleti bütün bütün kuşkulanarak takip etmekteydi. Riga; 1214 (1799) senesinde Yunanistanın halini daha iyi görmek için

Triyeste'ye gitti. Daha öncede Triyeste'ye bastırmış olduğu kâğıtları oniki sandık halinde ve bir de Bonapart adına yazılmış bir paket mektup yollamıştı. Polis bunun haberini aldı. Yunan ırkına musallat olan büyük fikir, Riga'yıda zıvanadan çıkardığı için Riga Triyeste'ye gelişinde kendisine yunan generali süsü vererek, eski bir kaska ile milli elbiseler giyindi. Ertesi gece (1360) sekiz arkadaşı ile beraberce tevkif olundu. Konduğu mahpushanede intihara kalkıştıysa da, başaramadı. Viyana'ya getirlip, sorguya alındı. Sekiz arkadaşıyla, Belgrad vâlisine teslim olundu. Vâli ise, bunları Tuna nehrine attırarak boğdurdu. Ancak Riga, sıra kendisine gelince bağlarını kopardı. Muhafızını bir yumrukta yere yıktı.Vâli Paşa, kurşuna dizilmesini emredince: "İşte palikaryalar böyle ölürler. Fakat ben, epeyice tohum ektim. Bir saat gelecek ki, milletim o tohumun mahsulünü biçecektir." diyerek ölüme teslim oldu. Bitaraf tarih ve tarihçiler bu vatanperver rumu her zaman tebcil ve takdir eder. Osmanlı evlâdının da böyle olması için bir ibretin dile getirilmesi için sahifelerimize aldık (1362):

Fâide 250: Napolyon-Osmanlılar-İranlılar

Ne bizim, ne İranlıların asırlardan beri görmedikleri siyasi bir neticeyi Napolyon kendi geçici menfaati adına pek güzelce tesbit etmişti. Bu tesbit her iki müslüman devlet olan biz ve iranlıları Rusya ile ingilizlere karşı olarak kullanabilmenin yolunu bul-

muş olmasıydı. Bizi Rusya ve İngiltere üzerine sevke muvaffak olduğu gibi, İranı da, aynı şekilde kullanmak istemeğe uğraşıyordu. (1374)

1221 (1806) senesinde Napolyonun yanına gönderilen elçimiz Mehmed Vahid Efendinin Varşova'ya varması Mart ayının 2. günü oldu. Ancak kabul edildiği tarih ise Nisan ayının ortasını buldu. Bu geçen dönemde eliçimiz Vahid Efendi, İran şahına bağlı elçi olarak gelmiş bulunan Mirza Rıza Hân ile birlikte vakit geçirmek durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu yoldaşlık esnasında iki devletin siyasetinin akibeti ve tatbikatı ikisi arasında tartışılır olmakla birlikte, İran'ın lrak Arabistanı üzerindeki niyeti ile bizim şiâ'lığından dolayı İran'a karşı olan düşmanlığımızın neticesinden bu birliktelik zaman zaman, soğukluklar yaşanmasını ortaya sermiştir. Bu hâli (1375) Fransızlar böylece pek açık olarak gördüler. Hattâ Fransa hariciye nâzırı Talleyran'ın bu hususda raporu bulunduğu ve Napolyana sunduğu öğrenildi. Taleyran'ın raporunada ne hacet, bizim Vahid Efendi sefaretnamesinde bu tarafını kocaman bir safiyetle kaleme almıştır. Hâtta fikra adı ile ayırmış olduğu aşağıdaki satırlar red olunmaz bir tarih delilidir. "Fransa imparatoruna gitmek için bizden bir gün önce, gelmiş bulunan İran şahının sefiri Mirza Mehmed Rıza hân'a burada oturan Fransız elçisi general Andriyos özel bir ziyafet vermiş ertesi gün bizim için tertib (1376) eylediği ziyafette Mirza Mehmed hânın bulunmasını

irade ve istediğimiz yemeklerin malzemesini general verip kendi aşçılarımız yemeğe hazır hâzır hâle getirmişlerdi. Yemek esnasında Acem sefiri bizim helvamızdan büyüklenip pek lezzet aldığına buna bağlı olarak güzel olmuş şeklinde meth etmek isterken diğer taraftan hayhay bizim gaziler helvamız meşhurdur buyrun diye helva tabağını önüne sürmem ile kerem ettiniz cevabından başka söz bulamaması kızılbaşa baş eğmeye sebeb olan (1377) utanma ve hem bizim olan kimseler ile Avusturyalı ve diğer ülke mensupları bundan çok zevk aldılar. Vahid Efendinin zarafet-i galizesi ortada görüldüğü halde Mirza Rıza hân'ın Viyana'dan geçmesini Fransa sefiri Androssinin verdiği ziyafeti konuşarak Fransızların resmi yayın organı olan Monitör de bulunan bir köşe yazısında Vahid Efendinin fetanet ve siyasi bakışı ve bilhassa nezaket ile zarafeti anlatılır olmuştu. Vahid Efendinin meşhur Kolenkort (1378) ile ilk müzakeresinde: Artık beni gaflet basdırıyor uyuyacağım diye çekildiğide ayrıca anlatılıyor. Vahid efendinin sefaretnamesinde bir bölüm daha vardırki, oda tariz başlığı altında şöyle yer almış:

> Balo gecelerinin birinde acemlerin elçisiyle toplanan yerde bulunan başına yeşil kurdela sarmış bir kadını görmek hususu meydana gelmişti. Elçi Rıza hânın yaradılışında bulunan ziynet (1379) asliyesi olan sefilliğinden dolayı, bu avrat Varşova emirlerinden olsa

gerekdir diye tahminde bulunup senin sahipliğine ölçü bulayım" diye söylendi. Ben de "buralarda emir ile ermeniyi fark etseler imtiyaz için sardırmış zan olunurdu ama fark ve temyiz yoktur" cevabını verdiğim gibi, çok utanarak ızdırab duymuş ve nedamet getirmiştir.

Bilindiği gibi Vahid Efendi elçiliği esnasında hiç bir şeye muvaffak olamamış (1380) ve Taleyran'ın arkasından gezinip durmuştur. Fransızlar, Vahid Efendinin Fransız politikası tarafdarı olmadığını anladıkları gibi kendiside seyahatnamesinin başlında ortak düşman olarak görünen Rusyalı üzerine Fransa ile pek şumüllü bir anlaşma yapmayı gerekli gördüğünü itiraf etmektedir. Ayrıca İstanbul'un vaziyetini göz önüne alarak bu hususta tedbirli davrandığınıda yine Fransızlar itiraf etmekteler.(1381) "Napolyon Vahid Efendi ile mülakatında: Türklere büyük bir muhabbet beslediğini, Onlara ebediyen devam edecek bir istiklâl temin ettiğini, Türkiye'yi Lehistan'ın başında bulunan bölünme korkusundan kurtaracağını, Rusların Yaş antlaşması sonunda kabul ettirdikleri zararlı maddeleri yırtıp atacağını, Kırım ve Gürcistan'ı iade edip, Karadeniz'in Türklerin tasarrufunda bir bölgesi olma haline avdet edeceğini ancak yakın zamanda olması kesin olan bu hususlara nâiliyet için onlarında çalışmaları, bunu kazanmayı hak etmeleri lâzım geldiğini İran ve Kafkaslılar (1382) ile birleşerek hareket etmeleri, Erzurum vâlisinin iran şahının oğlu Abbas

Mirza ile birleşerek beraberce taarruza geçmeleri, Çanakkale boğazında Bozcaada'daki Rus donanmasının tehditlerinden dolayı hareketsiz duran Osmanlı donanmasının demir alarak harekete geçip Karadeniz'e girip Kırım'a asker çıkarmasını, başkumandan olan serdar-ı ekremin artık Tuna'yı aşarak Eflâk, Buğdan üzerinden büyük bir hızla Dinyester nehri üzerine yürümesini, Fransızlarla Kamaniçe'de buluşmalarını, hâli hazır durum pek vahim olduğundan uykudan uyanarak heyhat eski şân ve şevketini elde etmesini, aksi takdirde pek büyük tehlikelerin kapımızı çalma ihtimalinin her an bir ciddiyet kazanmakta olduğunu söylediği gibi, Vahid Efendi de, Osmanlı hükümetinin (1383) kuvvetli niyetlerini anlattı. Buna karşı müzakereler bir aydan fazla sürüncemede kalarak Varşova, Fonkeştayn, Danzik'de gezinip durdu. Vahid Efendi, kendisinde bulunan hususi talimatta Ruslara karşı üç sene için savunma antlaşması yazılı olduğu, Fransa'nın doğu bölgelerindeki ticari işleri için ve imtiyazlarına dair açık bir tarzda selahiyetli olmadığını beyan etti. Buna karşılık Kolenkort bu selahiyetin yetersizliğini, Rusya ve İngiltere'ye karşı bir taarruz ittifakı imzalanmasını teklif ederken, Vahid Efendi ise, ittifak kelimesinden korkuyor, vahim görüyordu. Hele İngiltere aleyhine (1384) bir taarruz ittifakına yanaşmıyordu. Bu sebebten bir netice elde etmek mümkün olmadı. Napolyon'da birkaç

gün sonra Türklerle müttefik olmadığı halde Rusların üzerine tek başına yürüdü.

*****

Fettah Ali Şahın Napolyona müracaatı, Rusya'nın Gürcistan Çarı Erekli Hân'ın ölümü üzerine buralara asker sevk etmesinden ve Rusyanın güney Kafkasya'-ya doğru ilerlemesinden dolayı kendi hükümetini tehlike altında görmüş olmasından dolayıydı (1385). Malum olduğu üzere İran şahı Aka Mehmed hân 1210 (1795) de Gürcistan'ı istila, Erekli hânı mağlup, Tiflis'i zapta ve yağmaya muvaffak olmuştu. Ahalininde büyük çoğunluğunu esir almayı becermişti. 1211 (1796) da Katerina'nın ölümü üzerine Ruslar intikamlarını alamamışlardı. 1218 (1803) de 1.Aleksandr, Kafkasya'dan aşarak Hind denizine doğru yürüdü. Bu saldırıya, İranlıların çılgınca müdafaasından çok Rusya'nın batı siyasetindeki hâli ile meşgul olan Napolyon aleyhine üçüncü devletlerin birleşmesini kurmuş gibi güçlü bir engel oluyordu. Fettah Ali şah, bu fırsattan istifade edemedi. (1386) Zira ordusu hiç bir askeri kıymete hâiz değildi hattâ Mirza Abbas üç sene sonra Aşkıran'da mağlup olduğundan, Bâkü'yü, Dağıstan'ı boşaltmaya mecbur kaldı. Mirza Abbas, bir vakit sonra Napolyona yazdığı bir mektupda Rusların, Gürcistan ile Gence'yi Erekli hân'ın evlâdından Gence vâlisi Cevad hân'dan satın aldıklarını iddia ettiklerini

halbuki tarlayı rençber değil sahibi, keza sürüyü çoban değil, sahibi satarsa alışveriş sahih olur. Rusların satın aldık dediklerinin Erekli (1387) büyük oğlu Carceyo hân'ın dokunaklı sözlerinden dolayı yüreğine inerek ölmüş olmaktan ibaret olduğunu, kardeşlerinin bir çoğunun Moskova'da esir bazılarınında İran devlet misafiri olarak mülteci olduğunu bildirdi. İşte bundan sonrada İran ile Napolyon Bonapart arasında haberleşme cereyan etmeğe başlamış oldu. Fettah Ali Şah, Napolyon'un dostluğuna pek ziyade önem verdi. Böylece değil Gürcistan'ı, Mısır ve Suriye'yi istilâ etmiş olduğundan Osmanlılarla dost olamayacağını hâtta Irak Arabistanını elde edebileceğini ümid ediyordu. Görülüyor ki bu sıralarda (1388) her iki müslüman ülke ve bunların hükümdarları, Avrupa politikasından tamamen habersiz ve gafildiler. Napolyon ise, İran şahının yukarıya aldığımız dostluk anlayışına önemsemesi bir tarafa dikkate bile almıyordu. Ancak bu sırada İstanbul'dan bir Fransız tüccarın yollamış olduğu rapordaki bilgilerden huylandı. Bu raporda Fransa-İran birleşmesiyle İngilizlerin Hindistan'daki menfaatine ve mevkilerine darbe vurmak olduğu beyan olunuyordu. Buna dayanarak Napolyon, İran'a çeşitli heyetler yolladı. Bunlardan biri Romimiyo isimli şahıstı. Halep'le Mısır üzerinden İran'a girdi. Ancak az sonra öldü. Diğeri de Amede Jobert (1389) idi ki, Trabzon üzerinden giderken Bayezid'de tevkif olunarak, sekiz ay zindanda kaldı.

Biz Fransa ile İran arasında antlaşma yapılmasına razı olmuyorduk. Österliçh savaşının arkasından Joberi tahliye ederek İran'a gitmesine müsaade olundu. O da hastalanınca Fettah Ali şah bununda öleceğinden endişe ederek yanına doktorlarından birini verdi. Bunların yanına bir de hadımağası var idi ki, şayet hasta ölürse doktoru öldürme ile vazifeliydi. İşte bu Jober (1390) Fankeştaynda ve Danzig'de bizim elçimiz Vahid Efendi ile Napolyon arasındaki buluşmada tercümanlık yapmıştı. Jober'den sonra İstanbul sefareti kâtiplerinden La Blanş ondan sonra da mösyö Gardan İran'a vazifelendiler. Fettah Ali'nin hayallerinde yer alan mübalağa Rusları, Napolyon'a terk etmeği, yahut Fransa, devleti âliye ve İran arasında taksim rüyalarını görmekteydi. Bunun icabatından olarak da elçi Mirza Rıza hânın resmi bir antlaşma imzalamağa tam selahiyetle ruhsat (1391) vererek Napolyon'un yanına yolluyordu. Halbuki, Napolyon yalnız kendi siyasi maksadına uygun düşenlere önemsemekteydi. Niyeti, Rusları İran, Osmanlı ve kendi kuvvetleri ile bir hilal şeklinde sararak yıpratmayı tasavvur etmekteydi. Ayrıca bu yavaş yavaş meydana gelen hilâl şeklinin bir ucunu, yâni İran bölümünü Hindistan'a doğru büküp İngilizleri tehdit altına alabilmeyi düşünmek zihnini daha fazla meşgul etmeye başlamıştı. (Hülasa) (1392)

Fâide 249: Vahid Efendi Sefaretnamesi Hatıratından

Varşova şehrine varışımız, kışın en şiddetli dönemine rastlamıştı. Fransa imparatoru Napolyon'da düşman karşısında açıktan açığa sebat ve kararlı olan askerin durumunu tanzim için bizim Varşova'ya (1393) gelişimizden bir kaç gün önce hareket edip gitmiş bulunduğundan Varşova'ya dönmedikçe görüşmemizin kabil olmayacağını Taleyran dostumuzun bulunduğu yere giderek görüşme yapmayı murad ederek ne zaman talebde bulunsam kibarca engele takıldım. Bu üç ay sürdü. Önceleri devleti âliye tarafından giden bir murahhas elçi oraya vardığı anda (1394) derhal saltanat-ı seniyenin elçisidir diye her şey tanzim olunacaktır demekte bulunan İstanbul'un Fransa elçisi general Sebastiyani'nin pek açık ve sarih şekilde söylediği vaziyeti Fransız vekiller heyeti epeyice değişikliklere uğratmış ki, kaldığımız zaman içinde Taleyran ile konuşma ve görüşmemiz vuku buldukça politikası icabınca basit girişler ve dürüst davranarak açık hesapla islâm askerine imdad (1395) hakikaten Osmanlı ülkesine fitneler saçma kastı ile Karadağ ve Sırp taraflarına İstanbul ve Çanakkale boğazları civarına Fransız askeri sevk ve tayin, İngilizlere gelince onlarla mutlaka bozuşmak hususlarında bu fâkire elinden gelen tahrik ve teşvikleri yapıyordu. Bu devlet anlayışımız olan islâma aykırı teklifler ve tertibleri

biri biri ardından kabule en azından buna yakın bir senedi elimizden almak için pek çok emek sarf ediyordu. Bu hal artık bir sıkıştırma halini almıştı (1396)

Vahid Efendinin İmparatorla Mülakatı Finkeşteyn sarayına gelişimizde, Danzig kalesinin tamamen zabtı tarihi olan (1397) 1222 senesinin rebiülevvelinin 24. (1807 Haziran ayının 2. Salı) günü sabahında divan-ı tercüman makamında olan Jobert adlı zât beni ve bir tercümanı yanına alarak sağlı sollu dizilmiş bulunan mareşal ve generaller arasından geçirip konuşmayı yapacağımız yere götürdü (1398). Götürüldüğümüz yerde imparator üzerinde er elbisesi giymiş olduğu halde, ayakta ve elinde bir enfiye kutusunu tuttuğu halde, şapkası ise koltukta durmaktaydı. Bizim başımızda sarığımız sırtımızda kırmızı ve siyah kumaştan giyim ve kaput olduğu halde, güya imparator başka bir (1399) kimseymiş gibi huzurda bulunup yalnız duran adamın, yakınlarından biri zannederek resmi merasime riayet etmeden durduğumu tercüman Jobere bakarak ima eyledikten sonra, Fransa devletiyle, Osmanlı devleti arasında apaçık görünen sevgi ve ittihadın sağlamlaşmasını mucip olur sebeblerin elde edilmesi için tam bir izne dayalı vazife ile tayin bulunmuş olduğumu şifahen anlattım. Taşımakta olduğum padişahın özel (1400) nâmesini takdim ettim. Bundan pek memnun olduğunu tercüman Jubere söyleyip bize iletmesini istedi. Böylece de aramızda bir saat kadar görüşme cereyan etti. Ordan kendi kal-

dığımız daireye avdet ettik. (1401) Oradan İstanbul'a durumu yazıp posta ile İstanbul'a gönderdik. Danzig'in Zabtının Tarihi Ahalinin aman dilemesi, bizim imparatorla görüşme yapacağımız vakte ve düşman askerinin kaleden çıkması üzerine imparatorla birlikte kaleye girişimizin gününe raslamıştı (1402).

Tarafımızdan tebrik edildiler. Şu tarih düşüren şiiri bu tebrikde kullandık:

Ben andeyim hezaru heft ve heşt sad sal İsa'da
Danzikeyi büyük Napolyon ahz etti âda'dan
Ona Tarih olur bercestei bu mısra-ı gramer
Dansika şehrini aldı fransızlar Prusyadan
1807 (1403)

Şiirimizin mânası imparatora anlatıldığında memnun oldukları dairesinde kendisine refakat eden italya elçisi tarafından resmen bana ifade edildi. Bizim bu şiirimizin manasına ikram olarak, yanımıza verilen bir general refakatinde, şehrin ve kalenin görülecek yerlerini gezmek müsaadesi verildi (1404).

Fâide 250: Eslabozi Antlaşmasından Sonrası

Mâlum olduğu gibi, Eslabozi mütarekesi Tilsit antlaşmasının bir sonucudur. Bu mütarekede Osmanlı devleti tarafından Rusçuk yârânından Galib Efendi, (1405) Ruslardan Sergei Laskori Fransa aracı olmak

hasebiyle o taraftan miralay Jonan ve Gülmenyo bulunmuşlardır. Bu mütarekenin daha sonra almış bulunduğu çeşit çeşit halleri anlamak için Rusya Çarı 1. Aleksandr'ın ülkesini tahliye hususunda icab eden hâle göre göstereceği bahane ve oyalama hakkında bizzat Napolyon'dan göz yumacağına dair şifahi söz almış olduğuda hatırda tutulmalıdır (1406). Kilmeno Buğdan ve Eflâk'ın tahliyesi hülyasıyla bir müddet Rusçuk'da kaldı.1222 (1807) Eylül ayının başlarında, babıâli Sebastiyani'ye resmi bir nota vererek Eslabozi mütarekesini kabul ettiğini bildirdi. Sultan 4. Mustafa, Napolyon'a bizzat kendi yazarak, Rusya ile imzalanacak antlaşmaya tavassut etmesi ricasında bulundu. Esasında, Osmanlı devleti Fransızları ittifak halinde görmekte ve bu samimi bağlılıkla beraber İngilizlere (1407) doğrudan eğilim göstermekteydi. İngiliz elçi Sir Paje Bozca Ada'da bulunmaktaydı. Mütarekeden on gün sonra Ruslar henüz Ostrof adasını işgal etmeğe devam ediyorlardı. Bu sırada Rus başkumandanı Mikelson öldü. Laskarof halefi Baron Mayendorf'un gelişine kadar bekleneceğini (1408) Bu sıralarda Napolyon, Ruslarla bir antlaşma yapmış bulunduğundan Osmanlı devleti tarafından yanına elçi göndermekten maksat bir gösteriş sergilemek böylece Rusya'ya korku vererek İngilizlerden ayırabilmek düşüncesinde başarılı olmak şeklindeki bir antlaşmaya mecbur kılmaktan ibaretti. Bu hâl sonradanda sâbit olmuştur.

Galib Efendiye yazdı. Meyendrof, mütareke hükümlerini kabul etmiş bulunduğundan Ruslar, adaları, Tuna sahillerini böylecede Sırplar ile var olan temas yollarını terk ederek çekilmeğe, Ruslar çekildikçe bizimkilerde yağmaya başladılar. Bunun üzerine Laskarof çekilişi yavaşlattı, hattâ bir daha yerlerinden kımıldamadılar (1409). Galib Efendi, yapılan bu tehir yüzünden Fransaya şikayet etme yolunu tuttu. Rusların sanki kendi ülkeleriy mişçesine Memleketeyn (Romanya) nin içişlerine karıştıklarını, vergiler toplayarak, memur tayin ve azli yaptıklarını, askerlerinide çekmediklerini, sebebi soruldukça yeni talimat bekledikleri şeklinde cevaplar aldıklarını Bozcaada'da ele geçirdikleri Osmanlı gemilerini geri vermeyip (1410) Sırplarla da, yeniden yeniye gizli münasebetleri ihyaya çalıştıklarını haber verdi. Hakikaten Fransız elçi Sebastiyani dahi Rusların kasım ayı başlarında Buğdan'a asker göndermiş olduklarını haber almış, mütareke hükümlerinin fesih ve iptal edildiği anlaşılmıştı. Galib Efendiye yazdığı bir notada Rus imparatorunca Memleketeyn (Romanya) de hâli hazır durumun devam ettirilmesi lâzımdır demişti (1411).

21 Ekimde Rusya ordusu başkumandanlığına tayin edilen Prozoroviç, Fokşan'dan Sebastiyani'ye "bütün Rusların imparatoru, Rus devletinin haysiyetiyle mütenasip düşmediğini tesbit etmiş bulunduğundan, bahse konu mütarekenin hükümlerini kabul etmiyor, general Meyendorf hatâ etmiş, kat'i emri beklemesi icab

ederdi (1412). Beklemediği için yapmış olduğu antlaşmanın tasdiki feshe kendisi ise azledildi, şeklinde beyanda bulundu. Prozovoriç'in kâğıdında "Ruslar çekilsinler, Türklerin çeşit çeşit zulümlerle yağmaya devamları, Srrplılar en yıpratıcı düşmanlar ellerinde kalsınlar, mahv olsunlar bu şan insaniyete yakışmaz" şeklinde bir kayı tta vardır (1413).

Velhasıl 1222 (1807) Ekim ayından itibaren Osmanlı devleti, 1. Aleksandr ile Napolyon arasında bir oyuncak, bu iki hükümdarın diplomasi tertip ve düzenlemeleri içinde bir figüran gibi vaziyete düştü. Az kaldı Şark Meselesi aralarında bir şekilde hal edilme noktasına gelecekti. 18 Ekimde Çar, Buğdan ve Eflâk'ı işgal edeceğini ve idaresine alacağını Napolyon'a bildirdi. Geciktirmedeki sebebi saklayan maskeyi sıyırıp attı (1414).

Tilsit antlaşmasından sonra bu ana kadar Ruslar ile Osmanlı devleti arasında cereyan eden müzakereleri bir komediden başka şeye benzemediği anlaşıldı. Bu darbe adı geçen antlaşmanın doğrudan doğruya 23. maddesine matufdu. Yâni Rusya, Prusya eski başvekili Hardenburg'un vermiş olduğu bilinen plânın üzerine yürümek istiyordu. Napolyon ise Prusya vilayetini tahliye etmemiş olduğu gibi Rusya ile yaptığı ittifaklardan ümid ettiği neticeleri alamadığından kusura göz yummağa (1415) mecbur oldu. Fakat, İsveç'in İngilizlere karşı karadan muhasaraya iştirak etmesini fırsat olarak nitelendirip, Çar'ı finlandiya seferine

sevk etmeyi başardı. 1222 (1807) senesinin sonbaharında Napolyon, İtalya krallığına ait topraklarda uzun uzadıya gezindi. Venedik'e geldi. Bu gezintiler arasında devleti Osmaniyenin (1416) Mısır'ın, Akdeniz-'in gelecekteki halini düşündü. Fakat Paris'e dönüşünde Rus elçisi ve Tilsit antlaşması muhaliflerinden Kont Tolstoy'u kabul ettiğinde bu sefir bağlı olduğu devletin talebi olarak Prusya'nın çarçabuk tahliye edilmesini şifahi olarak bildirdi. Napolyon'da Rusların (1417) Memleketyn (Romanya) dan çıkmasını istedi. Silezya'yı elinde tuttuğu için Prusya Baltık sahiline atılacak, Rusya Avusturya'dan tecrid olunacak, Ruslar Tuna nehrini geçip İstanbul üzerine yürüyecek olurlarsa Rusları yan taraftan sıkıştıracaktı. Bu plân ışığında Osmanlı devleti Rusların istila hareketlerinden masun kalacaktı. (1418)

Tolstoy bu görüşme üzerine bütün bütün hiddete kapılarak Romançof'a yazdığı kağıdda Fransa'nın Prusya'yı tesirine alarak eski Lehistan krallığını yeniden kurmak ve Rusyayı bölebilmek için düşünceler taşıdığını bildirdi. 1.Aleksandr'a Napolyon ordusunun Vistül nehri üzerinde bulunmasından Rusya'nın hürriyet harekâtından mahrum kaldığını hissetti. (1419)

Napolyon, İtalyanların Etrori vilayetini ilhakı, Portekiz'i ise işgali gerçekleştirmişti. Çar Aleksandr bu ekleri, Memleketeyn'in yâni Romanyanın işgaline karşılık göstermek istedi. Diğer taraftan Rusyadaki bütün sosyal guruplar Fransa ittifakı aleyhine kalkış-

mıştı. Ruslarda da, geçen asırdan beri tahttan indirmeler olagelmekte bulunduğundan Çarın kızkardeşi grandüşes Katerina'da halkın sevgi ve takdirlerini kazanmıştı. 1. Pol'ün 1801'de (1420) boğdurulduğunu göz önüne getirdi. Memleketini terk etmemekle beraber Fransızların Silezya'dan çekilmelerinide sefir Kolen Kur'a söyledi. Bu sırada ise, İngiltere parlamentosunda kara muhasarasına önem verilmeyerek harp taraftarı dü.şünce sahipleri ileriye sürüldü. İngilizler, Fransa ile sulh antlaşması yapmıyordu (1421).

Petersburg'da Kolen Kur ile Savaray 1.Aleksandr'ı İstanbul tarikiyle İran'a ve oradanda Hindistana saldırmak tertipleri içinde ve bundan doğacak şan, şeref ve izzetin ikisi arasında bölüşülmesini masal gibi söylüyüp duruyorlardı. Bu çeşit konuşma ve haberleşme arasında İstanbul ve Rumeli vilayeti istisna olmak üzere Osmanlı Avrupasını Türklerin zulümlerinden ve boyunduruğundan (1422) kurtarmak sözü geçmiyor, Napolyon her işi bir mülakata atıp uzatma yolunu seçiyordu. Çar'ın ise kafasında Tilsit mülakatlarında Napolyon'un vaadlerinden başka bir şey çınlamıyordu. Fakat Napolyon'da Rusları Tuna'dan aşağıya bırakmıyor idi. Bu yüzden mütareke uzayıp gidiyor ve bizim "iade-i mütareke" dediğimize (1423) geliyordu. Bu sıralarda Avusturya dahi şöyle böyle düşünceleri alınarak başvekil Meternih ile Taleyran iki defa, yine Meternih ile Napolyon arasında yapılan

mülakatlarda Devleti Âliyenin belirsiz ve karışık şekilde taksim edilmesini mevzuu bahis ettiler.

Napolyon, İspanya meselesinden az evvel, Çar'ın dostluğunu muhafaza etmeğe dikkat etmekle birlikte, hırs ve arzularını tahdit eylemek, Türkiye'nin taksime uğramasına engel, (1424) Buğdan ve Eflak, hattâ hiç bir şey vermeyerek ve de her şeyi vaad etmek yolu ile muhafazakârane bir politikaya bel bağlıyordu. Aynı zamanda Fransa Rusya ittifakını, yine aynı zamanda devleti âliye devletinin bütünlüğünü kurtarıyor, bu mevzuudaki haberleşme diplomasisi, enfes bir siyasi eseri meydana getiriyordu. Fakat, Rusyanın gözünde İstanbul maksadı hakiki olarak tecessüm edip durmaktaydı. Napolyon, burayı Hindistana giden bir merhale olarak kabul ediyordu.(1425)

Fâide 251: Üçüncü Selim ve Musiki

3. Selim devri, Osmanlı tarihinin musiki bakımından en yüksek seviyeyi yakaladığı dönem olmuştur. Eğer musiki âlemimizin bir tarihi yazılacak olsaidi, asla şüphe yoktur ki, o tarih eserinin en parlak sahifesini bu zatın devri saltanatı ve bizzat kendisi doldurur (1426).

Hakikaten Osmanlı padişahlarının en ileri dönük hamle taraftarlarından biri olan Sultan Selim, ülkemizde ilim, fen ile alakalı yeni buluşlarda dahil olmak üzere kullanılıp, yayılmasına büyük himmetler gös-

termiştir. Musikimiz bu yüksek himayeden geniş ölçüde hissesini almıştır. Geçmiş asırlardaki erişemediği merhalelere yükselebilmiştir (1427).

Yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde 3. Selim musiki ile meşguliyetinin en verimli yıllarını şehzadeliği esnasında yaşamıştır. Daha sonra tahta çıkmasıyla bu uğraşı musikiyle eskisi gibi iştigal etmesine fırsat vermemekle beraber, erbab-ı musikişinasları teşvik etmekten geri durmamıştı. Kendi ihtiraı olan "suzıdilara" makamında bestelemiş oldukları Mevlevi ayin-i şerifi (1428) adlı nefis eserin iftihar edilecek sahibi addolunuyordu. Sultanül ârifiyn Celâleddin-i Rûmi Hazretlerine saygı ve sevgide göstermiş oldukları tâzim ve muhabbet hisleriyle teberrüken te'lif ettikleri bu eser-i muazzam, 3.Selim'in musikideki dehasını bugünde, gelecekte de ayakta kalacak ulvi, muhteşem bir sa'nat abidesidir (1429).

3. Selim, musiki sevgisini 1.Abdülhamid hân'ın zamanındaki müezzinbaşı olan Kırımi Hafız Ahmed Kâmil Efendiden (1) büyük bir zevkle almıştır. Tanburu da o devrin en usta tanburisi olan Ortaköylü meşhur İsak'dan öğrenmiştir. (1) Ahmed Kâmil Efendi, 3. Selim'in tahta geçmesinden sonra, 2. imam olmuş ve daha sonra 1222 (1807) de 4. Mustafa'nın tahta çıkması üzerine 1. imam denilen imam-ı evvel tayin edilmiştir. 1226 (1811) de yerine, ferahnâk makamının kâşifi Şâkir ağa'nın küçük biraderi Abdül kerim Efendinin tayinine kadar dört sene baş

imamlıkda bulunduktan sonra kendi arzusuyla inzivaya çekilmişsede 1235 (1819) da vefat etmiştir. (1430)

3. Selim'in Suzidilara ayininden başka eseri olmasa bile, bu muhteşem ayin, bu zâtın musikideki yüksek kudreti ve musikişinasların en üst derecesinde yer alanların takdirine bir miyar olarak ileri sürülebilir. Yine Suzidilara faslındaki iki murabbaı ile iki semaisi ise güzel te'lif ve nağmelerinde haiz olduğu meleke-i ciddiyesini en müşkülpesent musiki tiryakileri teslim ediyorlar. Hele bu faslın ağır semaisinin okunmasında rastlanılan âşıkane feryadlar "zan ederizki" en katı gönülleri ve en gamlı kalbleri şevke sevkedecek renklere sahip bir zemzeme-i âteşdir. Yenikapı Mevlevihanesi meşayih-i muhteremesinden Abdül bakı Dede merhumun (1432) tabiri ile "bağ-ı tabii şeriflerinden bir goncai lâtifeleri" olan, Suzidilâra makamından başka İsfahan-ı cedid, Hicazeyn, şevkıdil, arazbar-ı buselik, nevâ kürdi, gerdaniye kürdi, Hüseyni kürdi, makamları da, cennetmekân'ın bütün ihtiratı nefasetindendir (1433). Padişah 3. Selim devrinde Enderun-u hümayun dairesi pek mükemmel bir musiki evi halinde idi. Vardakosta Ahmed ağa, Arif Mehmed ağa, Hızır ağa, Abdülhalim ağa, Sadullah ağa gibi üstadlıkları ve iktidarları eserleriyle ispatlanmış büyük zevat oradan feyz alarak padişahın müsahibi yâni sohbet arkadaşları arasında irtika (yükselme) etmişlerdir. (1434) bigünah padişahın ülkesinin ilerlemesini temindeki samimiyeti herkesçe mâ-

lum isede, bir musikı menbaı olan kimselerden duyduğumuz aşağıdaki fıkrayı yaratılışında var olan güzel ahlakı hakkında gerçek fikir sahibi kılacağından dolayı padişahı anmamıza vesile olmak üzere sayfamızı süslemek için buraya alıyoruz. Fıkra şudur (1435):

3. Selim hân, yapmış olduğu musiki eserlerinin, tenkid ve tahlilinden ve bundan da pek ziyade memnun olurlarmış. Düşünülecek olursa bir padişahı zişânın eserlerine gelişi güzel ve bilhassa sevdikleri tarafından çeşitli güzellik, meziyetler yakıştırılırsa ve bunlar methetmek şeklinde olunca bundan memnun olması kadar tabii bir şey düşünülemez. (1436)

Halbuki, padişah bu fikirde değil imiş! Aksine eseri şahaneleri icra edildikçe yukarıda adı geçen musahiblerinin tarafsız ve bağımsız tarzda mütalaa beyan etmelerini emrederler ve hattâ verecekleri cevaplarda, hüluskârlıkdan başka bir şey görülmez ise,gazabını açıklar tarzda işi ileri götürürmüş (1437).

Ne zamanki padişahın şevk-ı târab faslındaki "Perçemi gülpusenin yâdıyla feryad eyledim" güfteli "zenir" bestesi padişahın musahibleri tarafından meşk olunurken biçare adamların büyük bir telâşa düştükleri görülür. Telâşın sebebi şuydu ki, zencir bestelerin zemininde nağmelerin fahte usulü sonunda asma bir karar verdikten sonra çenber usuliyle (1438) yeni bir devre-i lahniye'ye başlaması iktiza etmekteyken şevk-ıtarab bestede fahte, henüz bitmeden nağmeler (güzel sesler) asma kararını vermiş ve yine bu usûlün sonucunda baş-

ka bir dever-i lahneye başlanmıştı. Bu ise zencir usûlünün bütün üstazlarda geçerli olan kaidelerin esasiyesi icabınca da hatırı sayılır telif hatası sayılır. (1439)

Her zamanki gibi padişahın huzurunda sual vaki olduğunda burası için ne cevap vereceklerini düşünmeye başlayan musahib ağalardan hiç biri bu eksikliği ihtar etmeye kendini o kıvamda bulamaz. Sonunda bir akşam şevkıtarab faslının icrası iradesi çıkar. Müsahibler büyük bir helecan içinde fasıla başlarlar, birinci beste okunur okunmaz (1440) Sultan Selim fasılı durdurur. Zaten beklenen sual-i şahane sorulunca bir dakika önce çınlayan salon koca bir sükutun istilasına uğrar. Hakan, vaziyete aşina olduğundan tekrar ısrar etmesi üzerine padişahın tanburcusu Vardakosta Ahmed ağa, herşeyi göze alarak (1441) büyük bir edeble ve adaba riayet ederek, besteyi eksikliği hususiyetiyle anlatmaya cesaret eder.

Padişah ise: "doğrusu ben de orasının mugayeretinin farkındayım. Lâkin nasılsa, o nağmelerin başka bir şekile bağlanması mümkün olamamıştı. Yoksa usûle mugayir olduğu malum ve müsellemdir. Fakat, ihtarınız mucibi memnuniyetim olmuştur. (1442) Ne ise devam ediniz". Bu iltifat dolu numune cevaba karşı sükunete varınış olan salon, bir an içinde şevk ve mesruriyet içinde ahengi icraya başlayan heyet-i mutribenin mükemmel semaisiyle dolar. Faslın sona ennesinden sonra hepsi padişahın yeniden iltifatlarına mazhar olarak ve de ihsanı şahaneye erişerek huzurdan çıkarlar (1443).

Padişah 3. Selim'in yukarıda yazdığımız eserlerinden başka; rast-ı cedid, pesendide, bizrek, makamlarından birer beste ve semaisi ile mahur, ardabar, şehnaz, muhayyer sünbüle, puselik, şehnaz puselik, tahir puselik, hüzzam ve şefk efzâ makamlarından cidden üstadane şarkıları ve çeşitli peşrevleri olduğu gibi şevkıtarab makamındaki "Kâr"ı da en parlak eserlerinden biridir (1444).

3. Selim'in müziksever sıfatıyla Osmanlı musiki tarihinde kazanmış olduğu yüksek mevkiyi tayin lâzım gelseydi kısa fikrimizce padişahı, Itri, Dede Efendi gibi en büyük üstazlar derecesinde bulmak doğru olmamakla beraber her halde Tabii Mustafa, Ebubekir ağa, Sadullah ağa ve Dellâlzâde, ayarında meşhur üstazların hem iktidarında saymak doğru olur. (Rauf Yekta) (1445)

Fâide 252: Rusya ile Yapılan İlk Antlaşma

Bismillahirrahmanirrahim. Elhamdülillahilellezi ila ayet ve duadan sonra: Osmanlı devleti ile Rusya arasında yapılması karar altına alınan sulhu sâlah, iki taraf içinde sağlam ve uyumlu bir çözüm olduğundan şevketli, kudretli, mehabetlü ve azametli Osmanlı padişahı Efendimiz Selimi sâlis hân Efendimiz (1447) hazretleri ve haşmetlü, mekinetlü, menziletli, bütün Rusyalıların imparatoru ve padişahı Favlo Pol cenabları yalnız iki tarafın ahalisini korumak, asayişi

temin iyi niyetlerle aralarında (1448) savunma antlaşması akdine birbirlerinin topraklarında şiddet ve tahdidata son vermeyi kararlaştırmalarıyla bizki; devlet-i âliye-i Osmaniye ebed müddet-i saltanat-ı seniyye-i madalet, imzamızla sıraya koyduğumuz hususların murahhassıyız. İmparator Pol'ün özel müsteşarı ve İstanbul'da fevkalâde murahhas elçisi asaletlü Vasili (1449) Tamara dostumuz ile yapılan meclis-i mükalemede ruhsatlarımızı birbirimize gösterek müzakereye oturuldu. Aşağıda anlatılacak şartlar üzere antlaşmayı imzalamışızdır.

Madde 1: Osmanlı padişahı hazretleri ve bütün Rusyalıların imparatoru ve padişahı (1450) ve devletleri, reayaları arasında gerek karada, gerekse denizde sulh içinde ilelebed devam etmesi güzelce bir karar olup, bu sefer iki devletin imzaladığı işbu savunma antlaşması hasebiyle aralarında meydana gelecek uygunluk şu derecede kuvvetli ve sağlam yapıla ki, bir tarafın dostu ve kezalik bir canibin düşmanı canib-i aharın düşmanı ola.(1451) Gerek Osmanlı padişahı gerekse Rus imparatoru birlikte taahhüd ederler ki, asayiş ve emniyet üzerine olan maddelerin hepsini halisane müzakere edip ülkelerinden her çeşit taarruzu def etmek, amme asayişini elde etmek için ortak müzakere (1452)

Madde 2: 1206 Cemaziyelevvel 15. Salı (1792 Ocak 11.) günü Yaş'da akd olunan sulh ahidnamesi ve o ahidnamede yazılı bütün ahidnameler, işbu

ittifaknamede lafzen belafz yazıldığı gibi tamamen ve kâmilen tasdik olunur.(1453)

Madde 3: Anlaşan bu iki devlet, iş bu ittifaklarına kuvvet kazandırmak için, iki tarafın tasarruflarındaki alış verişlere kefildirler. Şöyle ki; Rus imparatoru cenabları, Mısır'da çıkan taarruzdan önce devleti âliyenin sahipliğinde bulunan bütün topraklarına ayrım olmadan kefil olup (1454) yine padişahı âli Osman Rusların tasarrufundaki ülkesine istisnasız kefil olur.

Madde 4: İki devlet bu antlaşmanın eğer diğer devletler ile müzakere ve maslahatları icab edebileceği antlaşmanın rabtına muhtardırlar. Ancak ahidname başkalarına açıkça taahhüd eder ki, o gibi antlaşmalar zaman ve vakit ve şekil beşekil birbirinin zarar ve ziyanı, hasara uğramasını müstelzim olacak veyahud temamiyet (1455) memalik canibine noksan terettüb edecek nesneye asla şâmil olmaya ve belki hasbel mikdar ikiden biri başkasının şan ve emniyetini ve menfaatini korumak ve tahsil etmeye iki tarafda vaad eder.

Madde 5: Osmanlı ve Rus devleti, taraflardan birine veya ikisine zarar verecek bir fiil ve suikasta beraberce hasmane tavır takınıp def etmeye gayret edeceklerdir (1456). Sarfedilen mesai kâfi olamadığı takdirde, her iki tarafın müşterek işleri ve selametleri cab edeceği şekil üzere ya harekette refakatçi veya çeşitli yollarla kara ve deniz yolu ile imdada, nakden yardıma mecbur ola. Böyle bir vaziyetin gerçekleşmesinde evvelce kemali safvet ile arz-ı beyan olunup (1457) derhal icab eden sebeblere teşebbüs geciktirmeden ve hâlisane yerine getirile.

Madde 6: Yazılmış olan yardımın ayni veya nakdi verilmesi hususu hücuma maruz kalmış olan devletin elinde olup, aynen imdad edilmesini yâni kara (1458) askeri ya donanma talebi eylediği halde, talebin gününden üç ay içinde gönderile. Lâkin yardım mâli olarak yapılacaksa saldıran devletin harp ilanı gününden veyahut hücumla taaruz edişinden sulh toplantısı yapılana kadar her sene taksitlerle verile (1459).

Madde 7: İki devlet muahededen sonra açıklanmış şartlardan olan imdad bütün kuvvetleriyle muharebede müşterek olduklarında iki taraf ahidlerinde uygunluğu müştereken kılmayınca ve emniyeti tahsil etmeyince sulh ve mütareke yapmaya ve bağlanan ittifaka ve yapılan imdadlara bazen muayyen olan tarafa bir güne taarruz ve hücum (1460) olduğunda diğer taraf koruyarak bu ahdini yerine halisane ve dikkatle yapmaya mecbur ola.

Madde 8: Müttefik bu iki devletin şartları belli olan, imdadlar yahud bütün kuvvetleri ile birlikte genel hareketleri lâzım geldiğinde her iki tarafda vaad ederki harp tedbirlerini bütün açıklığı ile birbirlerine anlatıp, işaret ve böylece başarıyı kolaylaştırsınlar. (1461) Savaşların devamına dair ve sulhun şartlarına mütedair niyetlerini birbirlerine açıkça beyan eyleyeler ve bu hususta insaflı ve halisane usul gereğine riayet ederek aralarında karar vereler.

Madde 9: Yardıma gelecek askerin sayısıyla uygun düşen topları ve (1462) cephaneleri ve lâzım gelen levazımı ve vazifeleri belli olan devlet tarafından verilen taayyünatları için gereken zahire ve arpa, saman, otlak veya aynen yahud önceden müzakere tayin olunacak fi-

yat üzere askerlerin hududlardan çıktıkları günden başlanılarak nakden yardım isteyen devlet o askerin konaklarını dahi (1463) hazırlayarak savaş esnasında kendi askerinin sahib olduğu şartları sağlamalı.

Madde 10: Yardıma ihtiyacı olan devlet ianesine gelen donanmaya ihtiyacı olan devletin halici boğazına vardığı günden başlayarak, ortak düşmanın aleyhine (1464) imale edildikçe taayyünatları için gereken zahire müzakere edilip tertib olunacağı gibi bundan başka donanma gemilerinin bakımı lâzım geldiğinde icab eden levazımı yardım eden devlet asla geciktirmeyerek ve hiç bir şekilde savabit izhar etmeden geçerli olan fiat üzere tersane ve mahzenlerden alıvere. Müttefik iki devletin savaş ve cephane gemileri müşterek olan muharebenin müddetinde gerek kışlamak, gerekse zedelenmiş bulunanları tamir için muhafızsız limanlara dahil edeler (1465).

Madde 11: Savaş sırasında düşmandan alındığı ve alınacak harp aletleri ve ganimetler askerin ola.

Madde 12: Osmanlı padişahı ve Rus imparatoru bu antlaşmayı ülkelerini genişletmek maksadıyla değil, belki sırf her iki devletin mülkünü korumak (1466) iki taraf ahalisinin ve diğer devletlerin devam etmekte olan amme asayişine elzem bir muvazene temini icabını zarardan korumak niyeti içinde tesbit ettiklerinden Avusturya imparatorunı, İngiltere, Prusya krallarını böyle çok faydalıca bir antlaşmaya ve her tarafa selamet verebilecek duruma iştirake (1467) hevesli olan diğer devletlere işbu ittifaka katılmalarını davet etmeleride kararlaştırılmıştır.

Madde 13: Bu iki devletin yapmış oldukları bu antlaşmaya mümkün mertebe ve uzun zaman samimi bir rağbet göstermelerini istesekde, çok zaman sonra ahvaldeki değişiklikler (1468) münasebetiyle bazı maddelerin yeniden tanzimini işbu savunma antlaşması tasdiknamelerinin değişimi esnasından başlamak üzere sekiz yıl müddet tayinine karar verildi. Bu müddetin nihayetinden önce zamanın gereğince yeni ittifaknameler vücuda getirmek hususu iki devletin arasında dostça müzakereye tâbi tutula. (1469)

Madde 14: İş bu savunma ittifaknamesinin Rus ve Osmanlı imparatorları tarafından tasdiki müteakip, tas diknamelerin iki ay ve mümkünse daha da önce İstanbul'da teati edile.

Hatime (son): Yukarıya aldığımız ondört maddelik şart tesbit olunduğundan (1470) zamanı geldiğinde tasdiknamelerin teatisi sırasında biz padişahımızın bize vermiş olduğu ruhsatla tarafımızdan imzalanarak murahhas elçi tarafından (1471) imza edilmiş ve tarafımıza teslim olunan ecnebi lisanla yazılı bir kıta senet karşılıklı alınıp verildi. (1472)

Tarihi Kelimeler

Hisse-i Yazı: Bir tımar sahibinin tımar hasılatından deftere yazılmış olan hissesi.

Nüzül Emini: Ordunun veya bir birliğin bir tarafa hareket ettiği (1473) zaman ve geldiği yere konaklayacağı zaman lâzım gelen ihtiyaçları temin eden, ikamet yerlerini hazırlamaya vazifeli bulunan kimsedir.

Konakçı: Bu vazifeli, avarız ve nüzul isimleriyle ahaliden alınmakta olan vergi ile işlerini görüyordu.

Tezkereci: Divan-ı hümayunda ve kubbe altında (meclis-i vükelâ bakanlar kurulu) bakılacak işleri özetleyerek sadrazama bildiren vazifeli. (1474)

Mukabeleci: Askerin yoklama muamelesini yapmaya vazifeli kimse. Bir kalemde yazılı hesab ve yazıları müsvettelerle karşılaştıran kimse.

Kocabaş: Köy ihtiyarlarının başı, birincisi, bunlara daha sonra, muhtar adı verilmiştir. Devletin emirlerini halka tebliğ etmeye onlardan alınan vergilerin tahsil ve teslimine vazifeli. (1475)

Mevkufatçı: vakıf malları ve arazisinden fazla geliri ve kiraları tahsil etmeye memur.

Tevkii: Ferman ve beratlara tuğra çekmek için, Fatih Sultan Mehmed Hân zamanında kurulmuş bir memuriyettir.

Beylikçi: Divanı hümayun zabiti. Miriye yâni devlete ait vergi, harç gibi olanları tahsil ederek, fermanları veren, divanı hümayun'un kalem amiri. (1476)

Amedi Divanı Hümayun: Babıâli'de saray yâni mabeyni hümayun arasında olan haberleşmeyi yapan kalemin reisi.

Yamak: Hudud muhafızı olan yeniçeri askeri.

Atıl Suyu: Volga nehri. Yabik suyu: Oral nehri (1477).

Arzhane: Galat olarak, Arslanhane denirdi. Hırkai şerif dairesinin dış tarafında olan yere denirdi. Padişahlar, burada gelen yazıları açıp okurlar ve icab eden emirleri verirlerdi.

Avadancı: İki sınıf saray hizmetinde bulunanlara denirdi. Biri sofa ocağı (1478) eski erinden olup, sünnet ve sarık odalarıyla bunların sofasını süpürür, sünnet odasının hamamını yakıp, padişahın abdestliğini ve ibriğini saklarlardı. (1479) İkinci sınıf avadan bostancıları olup oniki kişi idiler. Altışar kişi olarak nöbet beklerlerdi. Padişahın bir yere gideceği vakit, çukadardan üç tanesi gidip ok takımını alıp götürürler, diğer üçüde tüfengini (1480) tüfekçibaşından şişhanelerle, barut ve kurşun ve edevatları yüklenip taşırlardı. Bunlara daha sonra mabeyni hümayun bostancıları denilmiştir.

Levend: Venedikliler, doğu halkından almış oldukları silah kullanan askerlere "levant" yâni şark (doğu) askeri derlerdi. Biz bu Levant kelimesini levend'e çevirmişiz.(1481) Bunların reislerine de, şahlevend demişiz. Bin tarihinden sonra sahil vilayetlerimizin ahalisinden bir nâmeyle bu takım asker yazılmıştı. Bu sayı ellibin kişiyi bulmuşsa da, her sene bu miktarın beşde biri donanmada hizmet görürdü. (1482)

Napolyon İmparatorluğu artık geleceğin yâni istikbalin Napolyon'da olduğu görülüyordu. Hakikatende avrupa toprakları üstünde tek imparator olmuştu. Çünkü en eski imparator olan Avusturya imparatoru (1483) ünvanına bağlı eski imtiyazdan çıkmış oluyordu. Napolyon, İtalya kralı, İsviçre (haloçya) cumhuriyeti mutavassıtı Ren hükümetleri topluluğu hâmisi olmuştu. Bu sırada Fransa imparatorluğu 130 vilayete sahip bulunuyordu. Çünkü Hollanda 18-10 yılında temmuz ayında Lui Bonapart tek (1484) durmadığından tacını terke mecbur kaldı. Bu öyle senai bir imparatorluktu ki, Fransa tabii hududlarının ta ortalarına kadar genişleyerek, güneyden Napoli krallığına kadar uzanmıştı. Roma, bu pek eski payitaht Boşe dö Tiber vilayetininde merkezi idaresi (1485) idare merkezi olmuş, kuzey yönünde Baltık denizi civarına kadar açılarak, Hamburg Boşedelb vilayetinin başkenti olduğu halde Lübeck bir kaza derecesine inmiş, Vistül nehrinin mansıbından bulunan Danzig dahi Fransız askerlerinin muhafazası elindeydi. (1486)

Küçük kardeşi Jerome Vestfalya Mora ve Napoli kralı, büyük kardeşi Jozef, İspanya kralı olmuşlardı. (1487)

Eyleryen vilayetleri doğrudan doğruya imparatorun idaresinde olup, balkan yarımadasında inşa edilecek yeni bir binanın bağlantı taşı hükmünde bulunuyordu. Avusturya itaat altına alınmış, Napolyon'un

idare-i siyasasına bağlanmıştı. Prusya yıkılmış, Ruslar ise zaptu rapt altına girmişti. (1488)

Ne var ki bu imparatorlukta siyasi birlik temini yapılamamıştı. Menşei ve terbiyesi birbirinden farklı bir taım milletleri geçici olarak birleştirmişti. Fakat eski dönemde Roma imparatorluğu (1490) Hristiyan birliğinin nasıl bir çerçevesi ise, Napolyon'un imparatorluğu da çeşitli kavimleri ihtilâl birliği içine öylece almıştı. Hakimiyeti milliyet, hürriyet, eşitlik esasları anlayışı, bu kavimlerin kaybettiği husustan değildi. Napolyon'un kılıcı ihtilâl anlayışını Avrupa toprağına (1491) derince gömüyordu. Ancak çıkacak mahsulün kendisi aleyhinde hayat bulacağını görecekti. Bu hal, İspanya'ya istiklâliyet hissi emeli verdiği gibi, İtalya'yıda iç karışıklık tertipçileri elinden, mahrumiyet-i siyasiyeden kurtararak, İtalya milli birliğini tesis ilhamı vermişti. Almanya siyasi haritasını sadeleştirmek ve ecnebi taarruzlara karşı (1492) bütün düşünceleri bir noktaya toplayarak Almanya birliği milliyesini hazırlıyor, eski İlirya kavminin mevcudiyetini hatırlatarak mukadderat-ı tarihiyesinin unutulmuş hatırasını hafızalarda canlandırıyor, istikbali haber veriyordu. Fakat bu gelecek onun için değildi. O da, tekamülün tarihe olan tesiri idi. (1493) vazifesini tamamladımı ortadan kalkacaktı. Bunun sayesindedir ki, Avrupa eski us-ûl idare tarzından kurtuldu. Fransa gibi, büyük ihtilal hareketlerinin cazibesine doğru akıp gitti. (Hülasa)(1494)

Fâide 255: Çeşitli Malumatlar Hediyeler

Sultan 2. Mahmud'un tahta çıkışı münasebetiyle tebrik etme mânasına Cezayir-i garb ocağı tarafından bir gemi gelerek şu hediyeleri getirmişti (1495):

1. Murassa altun takımı ile mükemmel bier at.
2. Bir şahver inci tesbih,
3. Bir pırlanta yüzük,
4. Bir murassa altun saat,
5. Murassa altun kutu,
6. İkisi altunla süslü, ikisi mercanla süslü Cezayir işi dört adet tüfenk,
7. Bir çift süslü altun tabanca (1496)
8. Bir murassa altun yatağan bıçağı,
9. Bir murassa altun vezinkile,
10. Üç adet mercan tesbih,
11. İki adet anber tesbih,
12. altı aded sırma saçaklı başlık,
13. Mapalaska üç aded Cezayir işi gayret kuşağı,
14. Beş adet Cezayir işi işleme,
15. yirmi tane renkli ihram (1497)
16. dört adet Arslan postu,
17. dört adet Kaplan postu,
18. Bir harem ağası,
19. iki papağan,
20. ikisi büyük, üç küçük Arslan, iki Kaplan, dört Ceylan, üç Deve kuşu. (1498)

Sultan 2.Mahmud tarafından Cezayir Ocağına:

1. Bir kıtası dokuz çapında ve 16 karış uzunluğunda.
2. Bir kıta beş çapında ve yine 16 karış uzunluğunda.
3. Beş çapında ve 8 karış uzunluğunda.
4. Bir kıtası üç çapında, 21 karış uzunluğunda, Balyemez top.(1499)
5. Yedi çapında, 6 karış uzunluğunda iki kıta obüstop.
6. Ondört çapında, 4 karış uzunluğunda altı tane kalanborne top.
7. Üçbin adet çapları çeşitli yuvarlak.
8. Altmış çapında bir kıta havan.
9. yüz aded humbara danesi. (1500)
10. ikiyüz kantar barut,
11. ikiyüz kantar ham demir.
12. yirmi adet destmorelik ağaç (1502)
13. yirmi aded forçine ağacı,
14. İki yüz kantar ham kendir,
15. İkiyüz kantar katran (1503)
16. Bir fırkateyn ile başka bir büyük gemi verilmiştir.

İave bahis: 1200 (1785) senesinden evvel askeri nizamlara bir darbe daha vurulmuştu (1504). Bu darbe askeri maaşların senet gibi alınıp satılması usûlüne müsaade olunması idi. Meselâ, ben yeniçeriyim. Elimdeki yeniçeriliğe ait beratım, yövmiye yâni günde sekiz akçа'da ulufem yâni maaşım var. Ben o beratı, dışarıda askerlikle hiç bir alakası olmayan bir adama

üç bin akçaya satarım. Ulufe alma günü geldiğinde, sattığım adam gidip maaşı tahsil eder. (1505) Ulufemi sattığımdan ben artık askerlik yapmam. O sermaye ile bakkal dükkânı açmışım, ticaret yapıyorum. Ulufemi alan adamda, askerlik etmiyor, çünkü mesleği değil. (1506) Yalnız ulufe çıktımı onu almayı biliyor. Ulufeyi alanda satanda, oturdukalrı yerde boşuna para alıyorlardı. Bu alış veriş tatlı geldiğinden bir adam bir çok yeniçerilerin ulufelerini birden alıveriyordu. (1507)

Billur Top: Topkapı sarayında hanende (okuyucu) ve sazende (çalgıcı) ler için bir şirvan vardı ki bunun aşağı tarafı kadın Efendilerle hanım sultanlar içindi. Belli zamanlarda, toplanılır, padişahda kendine ait makama oturur, eğlenirlerdi (1508). Padişahın oturmuş bulunduğu bölümün tavanı önüne asılı bir bill-ûr top vardı ki; bu topun sıçranarak yakalana bilmesi o zamanlar için büyük bir eğlence idi. Bu eğlence cariyelere yaptırılırdı.

Ocak Tatarları: Telgrafın keşfinden evvel, Osmanlı devletinde meydana gelen taht'a geçişlerde (1509) ve önemli, acil durumlarda ocak tatarları adı verilmiş uzun kalpaklı, kısa etekli, çifte haberciler babıâli'den verilen fermanları, İstanbul'dan Belgrad'a, Üsküdar'dan Bağdada kadar yolları üzerinde sağ ve sol ile orta kollardan gidilen memleketlerin mahkemelerinde ahaliye duyururdu.

(1510) Bu görevin gereği ücretlerini alılardı. Bunların varmış oldukları yerlerde, gitmiş oldukları bölgelerde etmedik tahakkümleri kalmazdı. Her menzilde bir kaç hayvan ölür, biçare sürücüler tatarların kırbacı altında ezilirdi. (1511) Geldikleri menzillerde hayvanların hazır olmadığını gördüklerinde, menzilhane sorumlusunun Tatarlar tarafınca asıldığı çok defa vukubulmuştur.

Kitab-ı Muhammediye: Tahta geçiş esnasında Gelibolu'da medfun bulunan evliyanın büyüklerinden Yazıcızâde Muhammed Efendi merhumun "Muhammediye" isimli (1512) kitabı İstanbul'a getirtilip, padişah huzurunda ziyaret edilmesi mutaddan idi. Hattâ Sultan Abdülaziz hân'ın tahta geçişinin ikinci senei devriyesinde adı geçen kitab, türbedarı vasıtasıyla getirtilmiştir.(1513)

Mühür: 1278 (1861) tarihine kadar sadaret makamından yazılan buyrultuların istisnasız, sadrazam tarafından kendi el yazısıyla "sah" yâni doğru veya yanlış manâsına gelen işaret çekmek adettendi. Bu adet yukarı aldığımız tarihde terkedilerek, mühür basılması us-ûlü icad ve tercih olundu. İlk mühürde şöyle kazılı idi: "Mehmed Fuad. Sadrazam" (1514)

Yıllık Hümayun: Sadrazam ve vezirlerin ve de diğerlerinin Ramazan-ı şeriflerde, Enderun-u Hümayuna verilen bohça.

İftariye: Sadrazam tarafından ulemaya Ramazan ayında bu isimin altında saatler verilirdi. (1516)

Kahvecibaşı: Saray hizmetlerinden birinin adıdır. Tüfekçi, sarıkçı başılıklar gibi kahveci başılıkta sarayın muteber makamlarındandı. Hane-i hassa ağalarından sayılan kahvecibaşılar bazan mabeyncilik ile beraber ve bazan yalnız makam olarak has odalıların uygun olanlarına verilirdi. Kahvecibaşılık padişahlarla sıkı münasebetlerinden dolayı mutena ve muteber hizmetlerden sayılırdı. Bunlar imkan bulunca rikabdar, çuhadar olurlardı. Kahvecibaşılık mansıbı saltanatın ilğasına kadar devam etmiştir. (Tarih d. c, 2, s,139)

Faide 256: Alemdarın Sadrazamlık Fermanı:

Bu faidede itiraz cümlesi olarak yazılanları asla nazarı dikkatten uzak tutmamalıdır. Zira İkinci Sultan Mahmut kendi, iç siyasetini bu cümlelerde icmal etmek istemiştir. Hakikaten zamanın sevki ve insanların bilgisizliği ve cehli bundan başka bir siyaseti kabul etmeye hazır olmadığı gibi devlet adamları ve devlet büyükleri bundan başka bir siyasete akıl erdirmekten uzak idiler. "Alemlerin Rabbına hamd olsun öncekilerin ve sonrakilerin efendisi Muhammed'e ve onun aline ve temiz ve güzel olan arkadaşlarına salat ve selam olsun." Bundan sonra: Sen ki veziri azam ve mutlak vekilim Mustafa paşasın. Malum ola

ki, esteizü billah, "Biz seni halife kıldık ayeti kerimesinin manası gereğince Allah'ın takdiri gereği tahta çıkışım meydana geldi. Allah'ın inayeti ile ihsan buyurulan devleti Muhammed'i ve saltanatı Ahmedi olduğundan evvela uyarım ve tenbihim şudur ki.: "Allah'ın emaneti olan bütün ümmeti Muhammed'in ve diğer vatandaşların ve devleti aliyyenin hepsinin bütün işlerini şer'i şeriften fetva alarak hak sahibinin hakkını yerine getirnnede öyle dikkat edesin ki devleti aliyyenin ve bütün Allah'ın kullarının üzerlerine şeriatın nuru ve ışığı aks edip görüne. Dolayısıyla bütün tevhit ehlinin gönülleri rahat ve huzurlu ola. Büyük alimler ve devlet adamlarım ve ocaklı kullarım ile ittifak ve ittihat üzere devlet işlerini görüp büyük dedelerimin kanunun icra ve makam sahiplerinin belirli hizmetleri neyse herkes kendi işini görüp ayrılık ve nifaka sebeb olacak maddelerden son derece kaçınalar. İslam askerinin ve ve muvahhit gazilerin yeniçeri ocağım ve cebehane ve tophane-i amire ve diğer ocaklarımın düzenli durumlarıyla mamuriyetine ehemmiyet gösterile. Düşman karşısında olan etkili zafer gücüm olan askerlere fazlaca durumlarının refahına sebep olacak zahire ve cephane ve diğer karada ve denizde gerekli olan sefer ihtiyaçlarının kat kat düzenlenip ve tamamlanmasına güç sarf edilecektir. Kalyoncu askerinin ve topçuların talimle hazır bulunmalarına ciddi ehemmiyet gösterilecektir. Allah'ın kullarının asayişine devam eden narha daima dikkat

gösterilip her şeyi değeri bahasıyla sattırıp fazlalığa izin verilmemelidir. Fakirlere ve zayıflara merhamet gösterilerek durumları araştırılarak haberdar olup şeriata aykırı olan yükleri alınıp ve kaldırılarak zulme uğramamalarına dikkat etmelisin. Bana kalan bu memleketlerimde birbiriyle kavga ve harp ederek bir çok ümmeti Muhammed'in telef ve şehit olduğu köyler ve kasabaların harap olduğu tarafımdan duyulmuştur. Bu gibi insanların asayişine halel veren durumların kaldırmaya dikkat ve itina göstererek intibah üzere olmalısın. Asitane-i aliyemde bulunan Allah'ın kullarını beş vakit farzlarını cemaatle yerine getirip devam etmelerini teşvik ederek her gece yaz ve kış belirli zamanlarda her minarede "Essalah" ve her Cuma sala verilip ve sabah namazını herkes bulunduğu mahallenin camisinde eda ederek ve fetih süresini okuyarak devletimin devamına dua etmelerini sağlayasın. Ve diğer İslam'ın nurunu arttırmaya sebep olacak hallerin yaptırılmasıyla Sultan-ı Enbiya, Habib-i Huda Şefii Ruzi Ceza Efendimiz hazretlerinin ve eshabı kiramın ve salih geçmişlerimizin sünnetlerine uyarak makbul ve muteber gayretler sarf etmeye çalışarak dünya ve ahiret saadetine mazhar olasın. Hazreti Huda herkese muvaffakiyetler ihsan eylesin. Amin"

Bu hattı humayun dikkatlice okunduğunda anlaşılır ki henüz dalgalı bir halde bulunan umumi heyacanı yatıştırmak için padişah din adına hareket ederek bü-

yük bir riyakarlık eseri göstermeye mecbur kalmıştır. 13. Asrın başlarında farzları edaya gösterilmesi gereken ehemmiyet derecesi geçmiş asırların hiçbirinde meydana gelmemiş gibidir. "Narh-ı cari"ye dikkat beş vakit farzların cemaatla edasına halkı teşvik ve tembihi arasında her sabah namazının kaldıkları mahallenin camilerinde eda etmeye zorlanmaları ve devletin devamına dua etmeye devam etmeleri için tehdit edilmek padişahın enaniyyetinin bulunmaz örneklerindendir. (MÜELLİF)

Faide 258: Osmanlı ve İngiliz Musdalahanamesi

1. İşbu ahit namenin imzası tarihinden sonra devleti aliyye ile İngiltere devleti arasında zıtlık ve düşmanlık kalmayıp iki taraftan alınan esirler işbu mübarek barış anlaşmasına hürmeten sulh namenin tarihinden itibaren otuz güne kadar, mümkün olursa daha evvel tereddütsüz değiştirilecektir.
2. İşbu senedin imzası tarihinden otuz bir gün geçinceye kadar ingiltere devleti tarafından zabt olunmuş yer varsa zabt olundukları vakitte bulundukları durum,ve top ve mühimmat ve diğer mevcudatıyla devleti aliyye tarafına red ve teslim edilecektir.
3. Devleti aliyyenin hükümeti altında bulunan yerlerde İngiltere tüccarının alıkonulmuş mal ve şeyaları varsa tamamen red ve teslim olunacaktır.
4. Hicret tarihinin 1086 senesi cemadil ahırenin ortalarında yapılan anlaşma şartları ve kara deniz ticareti

senedi gibi daha sonra senede eklenmiş bazı imtiyazlar fesh olunmamış gibi eskiden olduğu gibi mer'i ve mu teber olacaktır.

5. İngiltere tüccarının mal ve eşya ve gemi levazımı alıp vermelerine dair ve diğer ticaret işlerini kolaylaştıracak hususlarda devleti aliyyenin müsaadesine binaen ve mukabeleten bundan böyle ticaret için İngiltere devletinin de tam müsaade ve dostane muamelesi göz önünde bulundurulacak.
6. Eski vergi olan yüzde üç esası üzere devleti aliyye'de daha sonra düzenlenene gümrük tarifesi ve hususan ticaret dahiliyye maddesi ne suretle düzenlenmişse bundan böyle de (ila maşaallah) muameleye düstur kabul edilmesine İngiltere devleti razı ve kabul etmiştir.
7. Haşmetli İngiltere padişahı cenablarının elçileri diğer milletlerin elçilerinin mazhar oldukları iltifat ve itibardan kamilen nasibdar olacak ve mukabeleten ingiltere devleti elçilerine yönelik iltifat ve itibarlara devleti aliyye elçileri de kamilen mazhar olacaklardır.

Faide 260: Fatih Camii Şerifinde Toplanan Danışma Meclisinde Okunan Hatt-ı Humayun

Siz ki Müfti-ül enam, semahatlu şeyhül islam ve sadrazam kaymakamlar ve ülema ve devlet adamlarım ve ocağımın elleri, ihtiyarlar, subaylar ve Muhammed A.S.'ın dini de olan bütün ehli islam sizleri padişah selamımla selamladıktan sonra dindar şahıslarınızın

malumu olsun ki: Orduyu hümayunumdan birbiri peşi sıra gelen rapor ve bilgilerden anlaşıldığına göre din düşmanları pazarcığa saldırarak istila ettikten sonra bir kolu Edirne üzerine gelip kalenin içinde bulunan din kardeşlerimizi sıkıştırmakta ve başka kolu Tutrakan'dan Hezargırad'a gelmiş olup parça parça Osmanlı memleketlerine pis ayaklarını uzatmakta ve rezil kafirlerin hareketi orduyu hümayunumu kuşatmak ve bu cihetle içinde olan hıyanetini yerine getirmek ve islam yumurtasını kırmak davasında olduğu bilinmekte ve din yolunda kılıç çekip şehit vererek büyük dedelerimin maiyetinde olan islam dinini kahramanlarının feth eylediği bu kadar memleketi geri almak gibi bir fasit niyyette olduğu meydandadır. Silistre ve Ruscuk ve Yergögü kalelerini düşmanın arkasında kalıp parça parça rezil kafirler buralara gelmektedir. İslam hamiyeti ve dini gayret bunlara nasıl tahammül eder. Büyük geçmişlerin bu memleketleri hükümleri altına almışlarsa hasılatını ve gelirini kendi nefislerine tahsis etmeyip üşür ve vergilerini ve şeri cizyelerini mahsulat ve diğer gelirlerini gaza ve cihat eden kullarına ve vezirlerine layık vechile ihsan ve inayet buyurup minberlerde ve mafillerde Muhammed a.s.'ın isimlerini anılmasına inanarak islam şiarının güçlenmesine güç sarf etmişlerdir. İşbu memalik mahrusada Ezanı Muhamedinin sesi kesilip yerine Nakus ve çan koymak, dini gayreti olanlara düşer mi? Bir kere düşü-

nülsün. Memleket kafir elinde olduğu halde zeamet ve timar ve mukataa ve kulların geçimi nereden alınır verilir? Ehli islamdan sayılmak iddiasında bulunulurken ezanı Muhammedinin kesilmesine nasıl razı olunur? Bunun neticesi her gün hakaretle vakit geçirmekden ise şimdi din yolunda can feda etmek daha güzel ve ala değil mi? Çocuk ve kadın kardeşlerimiz vatanlarından uzak ve sefil ve başı boş olup belalar içinde ah edip inlerken bizler ne güne duruyoruz? Elhamdülillah Rum elinde yedi krala cevap vermeye askerimiz vardır! Anadolu'dan da gurup gurup geliyor. Tahta çıkışımızdan beri her işte ve maddelere teşebbüs ederim mutalaası bütün memurları işgal edip kağıda boğulur. Lüzumlu işlere bakmaya vakit kalmayıp bundan böyle rahat uykusu ve tembellik istemem . Eli kılıç tutan ehli iman kardeşlerimle dini mübin uğrunda çalışırım. Herkese farzı ayın olan gaza niyyetiyle harekete hazırım. Peygamberimizin ruhaniyyetine yapışıp, Cenabı hayrunnasırın "Biz sana açık bir fetih verdik" sırrına mazhar edip gölgesine sığındığımız saadet sancağı hörmetine inşaallah mevlamız yardımcımızdır. Hulas-i kelam, Ümmeti merhume-i muvaghhidin cihat ile yardım ve ülilemtre itaat ile memur olup peygamberi bir kılıç çekdiğim husundaki hareketim samimidir. Değerli alimler ve ocağımın elleri ve devlet adamlarım Fatih Sultan Mehmet Han Gazi Hazretlerinin Camii şerifinde danışma toplantısı yapıp, özür ve nifak çıkara-

cak hareketten uzak olarak Allah rızası için (hasbeten lillah) müzakereye "danışılan emindir" hadisinin medlülünce hepinizi emin bilip müşavereye memur ettim. Baş başa verip her tarafı düşünülsün sefer mühimmatından olan çadır ve cebhane ve top ve hayvanlar ve herkesin bildiği akçe ve zahra ve askeri hususları mutalaa olup gereği bana arz olunsun herkes hatırına geleni hayırlı işleri söylesin. Sonra şöyle lazım idi diyecek kalmasın. Hayır tarafını gizlemeyenler zamanımda azarlanmaz. Herkesin doğru gördüğü benim yanımda da doğrudur. Vakit geçirilmesin. Cenabı Hayrul Fatihin halimi en güzel hale tebdil eyleyip Allah tarafından güç alan Osmanlı devletini mansur ve muzaffer eylesin. Amin. Bi hörmeti seyyidil mürselin. Devletimin hayrını isteyenler iki cihanda yüzleri ağ olsun aziz ve mürrem olsunlar. Nasrun minallahi ve fethun karib. Ve minallattevfik. (Müellif)

Faide 262: Bükreş Barış Anlaşması

1. İki devlet arasında bu güne kadar devam eden her türlü düşmanlık ve zıttıyet işbu ahitname ile karadan ve denizden kaldırıp yok edilerek gerek şehinşahi ali Osman ve bütün ruslar İmparatoru ve padişahları arasında tahtın varisleri ve peşinden gelenleri ve devletleri arasında sonsuza kadar barış ve dostluk ve sami-

miyet kararlaştırılmıştır. İki dost vezirler arasında düşmanlık oluşmasını gerektirecek sebepleri kaldırılmak için iki büyük anlaşmış devlet özel dikkat ve basiret sarf edeceklerdir. Ve işbu barış name ile hazırlanana bütün maddeler tamamen yerine getirilerek bundan böyle iki taraftan bu anlaşmaya muhalif bir çeşit hareket ve vaziyet ne açıktan nede gizli olarak meydana gelmemek üzere müdekkikane fikir sarf edeceklerdir.

2. İki büyük analaşmış devlet arasında son derece samimiyet üzere yenilenen dostluk gereğince iki tarafın tebaa ve reayasından bu sona eren savaş arasında gerek askeri hareket ve gerek diğer maslahatlar cihetiyle devlet ve memleket tarafına koalisyon olarak katılmış olanlara bütün hepsine af ve hoş görü ile muamele edilecek, yaptıkları hiç göz önünde bulundurulmayarak iyi muamele yapılarak eski vaziyetine bakılmayıp o makulelerden hiç bir ferd azarlanıp cezalandıracak şekilde muhatap olunmayacak,yukarıda açıklanan kimselerin her birisi eski yurduna döndüğünde diğerleri gibi kanunun koruması altında bulundurularak bundan önce sahip olduğu mal ve mülklerine yeniden sahip olup emniyetle ve rahatla tasarruf edebileceklerdir.

3. Osmanlı devleti ile Rusya devleti arasında belirli tarihlerde yapılan bağlanmış ve güçlendirilmiş olan ahit name ve şart nameler akitler ve senetler gerek vakit vakit eski sözleşme den dolayı ve gerek işbu ahitname ile değiştirilmiş maddeler müstesna kılınarak geriye kalan hepsi tasdik olunarak anlaşmalı iki büyük devlet noksansız gayret ve ciddiyetle koruyacaklardır.

4. Daha önce yapılan barış senedinin evvelki şartında Purut nehrinin Buğdan memleketine girmesinden Tuna'ya döküldüğü yere kadar ve oradan Tuna nehrinin sol sahili Keli boğazıyle denize kadar iki devletin ayırıcı sınırı olup bu boğaz iki taraf arasında ortak olacaktır. İsmail önünde zikri geçen Keli boğazına kadar Tuna ırmağının Rusya devleti tarafında kalacak, sol sahiline çok yakın olup seferden önce meskun olmayan küçük adalar iki devletin birinde zabt edilmeyerek ve bundan böyle işbu adalarda istihkamlar ve binalar yapılmayarak bomboş olarak bırakılacaktır. Odun kesmek ve balık avlamak gibi işler için iki tarafın vatandaşlarından gelenlerin kullanmalarına müsaade edilmiştir. İSMAİL ve KELİ önlerinde bulunan büyük adalarında zikr olunan Tuna sahilinin sol tarafına yakın olan taraflarından itibariyle o adaların birer saat mesafe yerlerine işaret ve alametler konacak, seferden önce var olan köyler ve eski KELİ hariç olmak üzere aynen hali ve gayri meskun kalacak diye açık maddeler bulunduğundan Purut nehrinin sol yakasında bulunan araziyi var olan kaleleri, kasabaları, köyleri ve bütün mesken ve katılımıyle devleti aliyye Rusya devletine bırakıp vaz geçmekle Purut nehrinin ortası iki devletin arasında sınır ve ortak olan zikri geçen Keli boğazı ve Tuna sularında iki devletin ticaret gemileri evvelki gibi geçip dolaşacak ancak Rusya devletinin savaş gemileri bu boğazdan Purut nehrinin Tuna'ya döküldüğü yere kadar gelebileceklerdir.
5. Ruya devleti de yukarıda zikredilen Purut ırmağının sağ yakasında Buğdan arazisi ve Eflak memleketi ile

Kara Eflak'ı ve şimdiki bulundukları durum üzerine içinde olan kaleler ile beraber şehirleri ve kasabaları ve köyleri ve meskenleri ve zikredilen memleketlerde var olan bütün ekleri ve mülhakatı ile yukarıda dördüncü maddede müstesna olanlardan başka Tuna adalarını Osmanlı devleti aliyyesine geri verip teslim edecektir. Devleti aliyye tarafından da beyanı geçen esas senedinin beşinci şartında yazılı olduğu şekilde savaşın başladığı tarihe kadar Eflak ve Buğdan imtiyazlarına dair yapılan akd olunan vesika ve geçerli senetler bırakılıp Yaş anlaşmasının dördüncü şartında açıklandığı gibi eski hesablar ve savaş esnasındaki harcamaların istenmemesi kabul edilir ki devleti aliyye tarafından Buğdan'ın şimdiki arazisine göre teklifler düzenlenip ve müsaade edilmekle tasdiknamelerin değiştirilmesi tarihinden iki memleketin halkı iki sene muafiyeti ve bu mezkur halktan başka memlekete göçmek isteyenlerin dört ay ilaveyle maddeleri de ayniyle yerine getirilecektir.

6. Zikri geçen esas senedinin üçüncü maddesinde açıklandığı üzere Purut ırmağının sınırından başka Anadolu semtinde ve diğer yerlerde olan sınırlar seferden evvel eskiden olduğu gibi tamamen bırakılmakla Rusya devleti işbu eski sınır içinde savaş gereği istilaya uğramış olan kaleler ve kalıntılar da aynen şimdiki bulundukları hal ve durumla devleti aliyye verilecek ve kasabalar, köyler ve meskenleriyle bütün mulhakati ile teslim edecektir.

7. Rusya devletine bırakılan memleket sakinlerinden sefer tertibiyle o taraflarda bulunan ehli islamın varsa

onların ve gerek devleti aliyyenin diğer memleket vatandaşlarından olup sefer esnasında bu memleketlerde kalmış bulunanlardan istekli olanlar ehli ve iyali ve mallarıyle devleti aliyyenin topraklarına göçüp devamlı olarak devleti aliyyenin idaresi altında kalabileceklerdir. Bu hususta kendilerine zerre kadar yasak ve sıkıştırma yapılmayacağından başka gerek o gibilerin ve gerekse Rusya devletine bırakılan memleket halkından hala devleti aliyyede olanların bu memleketlerde sahip oldukları mallarını ve mülklerini o havli sakinlerinden dilediklerine satarak parasını Osmanlı memleketine götürmeye izin verilecek, bu işlerin düzenlenmesi zınnında işbu barış ahitnamesinin tasdiknameleri değiştirilmesi tarihinden itibaren on sekiz ay mühlet verilecektir. Bu sefer esnasında bucak halkından Rusya tarafına geçmiş bulunan "Kabile-i yedi san tatarları" da rızalarıyle aynen Osmanlı memleketlerine dönmelerine müsaade edilip ancak bu tatarların göç ve iskanları hususunda meydana gelmiş harcamaların devleti aliyye tarafından Rusya devletine verilmesi ve bu taahhüdü yerine getirilmesi şart kılınmıştır. Bilmükabele Hristiyanlardan gerek Rusya devletine bırakılan memleketlerde mal sahibi olmuş ve gerek asılda kendileri bu memleketlerde doğmuş olarak şu anda da Osmanlı memleketinde bulunanlardır. İsteyenler terk edilen bu memleketlere ehli ve ailesiyle ve mallarıyle göç edebileceklerdir. Bu gibilere de bu hususlarda yasak getirilmeyip Osmanlı memleketlerinde sahip oldukları diğer çeşitli mallarını aynen işbu barış ahitnamesinin değiştirilmesi tarihinden itibaren on se-

kiz ay mühlet zarfında yine o memleketler devleti aliyye sakinlerine satıp parasını Rusya devleti memleketine taşımaya müsaade edilecektir.

8. Zikri geçen esas senedinin dördüncü şartında yazıldığı üzere Sırp milleti eskiden beri olduğu şekilde devleti aliyyenin cizye veren vatandaşı olup haklarında devleti aliyyenin gereği şefkat ve musamaha ile muamele olunacağı hernekadar kesinse de işbu savaş hareketine bu milletin müdahalesine binaen açık şekilde emniyetleri hazırlanmak uygun görülmekle eski fiillerine mebni hiç bir şekilde sorumlu tutulmamak üzere hiç bir daha öne sürülmemek üzere muamele şekli devleti aliyye tarafından bu millete müsaade edilecektir. Eskiden beri bu milletin sakin olduğu toprakta var olmayıp savaş gereği ihdas olunmuş olan istihkamlar bundan böyle lüzumsuz olduğu için yıkılıp imha olunarak öteden beri var olan bütün kaleler, Palangalar ve diğer müstahkem yerler top,mühimmat ve sefer levazımat ve gereçleri ve diğer edevatlarıyle eskisi gibi devleti aliyyenini mülküne ve tasarrufuna sokularak dilediği gibi muhafızlar tayin olunacağı için işbu muhafız asker tarafından vatandaşlık hukukuna zıt Sırp milleti aleyhine hiç bir şekilde baskı ve zulüm meydana gelmemesi için devleti aliyye merhametini ve yumuşaklığını bu babda gereken emniyet esbabını ve gerek devleti aliyyenin bazı adalar Akdeniz'de ve diğer yerlerde olan vatandaşlarının nail oldukları faideler gibi bu millete de müsaade ve şefkat aliyyesine mazhar olmalarına müsaade edilecek onlara kıyasen iç işlerinde kendi taraflarından idaresi ve

vergilerinin kesinleştiği şekilde tahsis edildiği vakit kendi ellerinden teslim alınması gibi bu milletin devleti aliyyeden olacak isteklerini devleti âliye Sırp milleti ile düzenleyecektir.

9. İki devletin memleketinde var olan gerek kadın ve gerek erkek cinsinden olan savaş esirleri ve diğer esirleri herhangi taife ve rütbeden iseler devleti aliyyeden kendi güzel iradeleri ile İslâm dinini kabul eden Hristiyanlarına Rusya devletinde yine kendi istekleri ile Hristiyan olan Müslümanlardan başka hepsi işbu ahitnamenin tasdik nameleri mübadelesi peşinde bedel olarak cüzi para dahi gerekmeksizin karşılıksız olarak hemen yolları açılarak teslim olunacaklardır. İşbu ahit namenin imzası tarihinden sonra meydana gelmesi muhtemel olan bu cihet ile esarete düşüp devleti aliyye memleketlerinde bulunabilecek Rusya vatandaşı hakkında bu madde aynen yerine getirilecektir. Devleti aliyyenin bütün eli altında bulunanların haklarında aynı bu muamelenin icrasına da Rusya devleti taahhüt ederek anlaşan iki büyük devlet taraflarından esirlerin idaresi hakkında sarf olunan meblâğlar silinip iki taraftan herhangi birinin ödenme isteğine ve iddiasına dair olan iddiaya salâhiyeti olmayacaktır. Bundan başka Sırpların başlarında bulunacak iki taraf memurlarına bu esirler getirilip değiştirilecek, teslim ve tesellümlerine kadar yol ihtiyaçlarını da iki devletten her biri kendi memleketlerinde göreceklerdir.

10. Savaşın meydana gelmesi hasebiyle iki tarafın vatandaş ve tebaasından zarar gören maslahat ve davaları

unutulmayıp işbu ahitten sonra hak üzere teşebbüs edilip neticelendirilecektir. İki taraf vatandaşına gerek tebaa tarafından olan alacakları ve gerek miride hazinede olan alacak ve matlubatları da çabuktan ve tam olarak eda kılınacaktır.

11. İşbu anlaşma yapılmakla iki büyük tarafın tasdik nameleri mübadelesinden sonra Rusya devleti devleti aliyyenin memleketlerinin kara ve denizlerinde kendi askerinden ve donanmasından boşaltılmasına teşebbüs olunacak, ancak bu husus Vaktin ve halin gereği ile mesafelere tatbiki gerektiğinden anlaşmalı iki büyük tarafın mübadele tasdik name tarihinden itibariyle üç ay gerek Anadolu semtine ve gerek Eflak ve Buğdan tarafına toptan tahliye için başka bir zaman ve mühlet tayin etmeleriyle tasdik namenin mübadelesi gününden başlayarak o vaktin gelmesine kadar Rus devleti kara askerleri ve gerek Anadolu semtlerinde işbu muahede gereğince Osmanlı devletine geri verilen bütün memleketler tamamen ve kamilen tahliye edilip boşaltılacaktır. Yine aynen ince donanmasıyle bütün savaş gemileri Osmanlı devleti sularından çıkacaklardır. Osmanlı devleti aliyyesine Rusya devleti tarafından işbu barış ahitnamesi gereğince geri verilen memleket ve kalelerde tahliye müddetinin sonuna kadar Rusya askeri bulundukça işleri düzenleyip durumu bu günkü gibi bulunduğu hal üzere Rusya devleti idaresinde kalıp, bu askerlerin tamamen çıkmalarına kadar Osmanlı devleti aliyyesi tarafından asla müdahele olunmayarak bu askerlerin yiyecekleri ve diğer ihtiyaçları istihsal ve tedarikinde tahliye müddetinin so-

nuna kadar şu anda devam ettiği hal üzere devam edecektir.

12. YAŞ ahitnamesinin yedinci maddesinde yazılı Cezayir ve Tunus ve Trablusgarb ocakları korsanlarının Rusya devleti vatandaşı tüccarına zararı nizamına ve gerek ibka olunana ticaret şartlarına dair asitabede kalan Rusya devleti elçisi veya maslahat güzarı tarafından şikayete sebep olmuş hususlara şamil olarak bu ahitnamenin gereği icabı takdim ve takrir olunduğunda Meri olan şartların gergini devleti aliyye tarafından da ihtimam kılınarak gerekli takyıdat ve tekidatına müsamaha olunmayarak sonuçlandırılan şekilde yerine getirilmesine ehemmiyet gösterilecektir. Rusya devleti tarafından da Ticaret şartları gereğince devleti aliyye vatandaş ve reayası hakkında aynı benzer muamele yerine getirilecektir.

13. İşbu muahedenin yapılmasından sonra Osmanlı devleti aliyyesinin İranlılar ile İslâm toplumu içinde bulunmasına mebni İran devleti ile Rusya devleti arasında olan savaş ve anlaşmazlığın kaldırılması ve işlerinin iki tarafın rıza ve istekleri ile aralarında vesikalandırılması hususunda Osmanlı devleti aliyyesi tarafından bu ve babda güzel gayretler sarf edilmesine Rusya devleti rıza gösterecektir.

14. İşbu muahedenin imza ve teyidi peşinde iki taraftan düşmanlığın kalkması hususunda kara ve denizde başı boş askere acilen emirler ve tembihler gönderilecek ve imza tarihinden sonra meydana gelecek düşmanlık olmamış hükmünde alarak işbu muahede şartlarına değiştirmek gerektirmeyerek kezalik anlaşan iki büyük

devletin her hangisinden istila ve toprak zabtı meydana gelmişse geciktirmeden hemen geri verilecektir.

15. İşbu musalaha ahitnamesi iki tarafın murahhasları tarafından imzalandıktan sonra devleti aliyyenini sadrazam hazretleri ve Rusya devletinin baş murahhası tarafından teyit olunup iki tarafın murahhasları marifetiyle imza tarihinden on günde ve mümkün ise daha evvel mübadele işi yerine getirilecektir.
16. Teyit edilmiş işbu muahede namesi Osmanlı padişahı ve Rusya İmparatoru ve padişahı tarafından adet olduğu üzere kendi yazı ve imzalarıyla resmen tasdik ve teyit olunup tasdik nameleri ahit namenin yapıldığı tarihten dört hafta müddetinde, mümkün ise daha evvelce işbu anlaşma kararlaştırılmış olan yerde iki tarafın murahhasları marifetiyle değiştirilecektir. (Müellif).

Faide 267: Etriya-Hetairie

Rumca'da "arkadaş, şerik" manasına gelen hétaireia , Hétairos kelimelerinden bozulmuş muharref olup eskiden "siyasi cemiyet" ve "cemiyeti haifiyye" manasını ifade ederdi. Eski yunanlılar az çok gizli sırf siyasi cemiyetlere bu adı verirlerdi. o zamanlar bu cemiyetler asilzadeler veyahut oligarşi denilen sergerdeler hükümetini icra aleti idi.

Mora itilâlını hazırlayan etriyada evvel emirde Filomuz denilen ilmi cemiyet şeklinde baş gösterdiği halde daha sonra siyasi bir cemiyete dönüşmüştür.

Bizim tarihlerin beyanına göre yunan yeni bağımsızlıgını gizli vasıta olan Etriya şöyle oluşmuştur: Odeseda kalan Rum tüccarlarından birinin yazıcısı olan Patnos adalı Manoel aksanto 1812 miladi senesinde istanbula gelmiş ve yanya tüccarlarından bazılarıyla şirket yaparak yağ almak üzere o şehre dönmüş ve dönüşünde bazı dostlarının teşvikiyle Ayamavro adasına gitmiştir. Aksanto burada farmason -Mason tarikatına girerek gizli cemiyet teşkiline dair haylı bilgi aldıktan sonra 1813 de tekrar Odesaya dönmüştür. bu zat dostlarından Nardalı "Nikola Oskofus", Yanya'lı Adnaş Çakalof ile konuşurlarken Türkiye'de ve özellikle Arnavutluk ile Mora,ve Akdeniz adalarında bulunan dindaşlarının çektikleri cevr ve ezadan bahsettiği sırada aksanto haiz olduğu "gizli cemiyet teşkilatı" talimatını ieriye sürerek ve iki arkadaşını da ikna ederek 1814 miladi senesinde başlangıçta üç kişiden meydana gelen bir etriya kurmuş ve bu talimata tatbiken yemin ve işaretlerini düzenleyip iç düzenini kurnuştur.

Bunlar aslen olmayan ve fakat güç sahibi olduğu cemiyete gireceklere telkin edilecek bir hayali başkan da icat ederek maksatlarını yaymak için her bir bir tarafa dağıldı. haberleşmede imzalarının tanınmaması için onun yerine kullanılmak üzere Çakalof "e.b.", uskofes "E.A", aksanto "E.D." harflerini almışlardır.

Etriyanın maksatları "Doğ Rum imparatorlugunu" yeniden diriltmek ve ayasofyaya yine haç'ı demekti.

Bu büyük maksat hala Megola idea adıyla yunanlılar arasında vardır.

Cevdet tarihi diyor ki;

bu sırada etriya eshabı çeşitli derecelere ayrılarak Reislere "çoban" ikinci sıfa "papas" üçüncü sıfa "tavsiyel" ve efrattan ibaret olan dördüncü sınıfa da "zararsız" denilmiş bu esnada İstanbul'da da Reis ve fedai adıyla iki askeri rütbe icat edilerek daha sonra Etriyanın mertebesi yediye ulaşmıştır. Bunların hepsi bir gayeye hizmet eyledikleri halde bilgi ve kültürce aralarında farklılık vardı..En aşağı derecede bulunan sınıfa ihtiyaç anında kullanılmak üzere elli deste fişek ile silah tedarik eylemek, üst taraf da bulunan sınıfa vatan uğrunda düşmanlar ile son dereceye kadar saşmak için hazır bulunmaları hususları tembih edilir ve üstünde bulunan sınıfa "etriya"nın maksadı Yunan kavminin bagımsızlıgını elde etmekten ibaret olduğu bildirilir, fedailer reisine bir kılıç kuşatılıp :"Bu sana vatan tarafından verildi, ta ki onun için kullanası" denilir, ama gizli başkanın sırrına ancak birinci sınıf vakıf bulunur, aşağı sınıftan biri daha yokarı sınıfa terfi olundukta gizli başkanın sırrından haberdar edilir ve gizli haberleşme için İmza makamında kullanmak üzere kendisine Mukatta harflerden iki harf verilirdi.

Bunlar arasında birbirini teşhis için özel işaretler de vardı. Bu esnada Sırbıstanın baş kenezi Meşhur Kara Yorgi Rusya'da Kiew'de buluyordu. Bu herif Sırbistan'dan ümitsizce kaçmış ve yerine "Miloş" baş kenez tayin olunmuştu.

Etriyaya Galati adında biri de girmişti. Aslen yedi ada halkından olup "odesaya" geldiğinde kendisini :meşhur "kapudisteriya"nın akrabasındanım diye takdim etmişti. Etriya Reisleri daha sonra Galati'nin göksüne Rusya'nın "sentian" nişanını asarak bir gece Kara Yorgi'ye görüştürmüşler ve bunun Osmanlı memleketlerinde bulanan Hıristiyanları ayaklandırıp kurtarmak için gizli bir memuriyet olduğuna dair kara yorgi'yi ikna ettikleri gibi kendisini de isyan çıkartmak üzere sırbistana gitmaya razı etmişlerdir. Kara yorgi böyle bir ümitle Belgrada girmiş ise de Belgrat muhafızı geldiğini haber alınca durumu miloşa bildirmiş oda kara yorgyi gizlendiği yerde bastırıp öldürmüştür.

Galati daha sonra Etriyadan büyük meblâğlar koparmak için cemiyetin sırlarını açıklayacağını gösteren hareketlerde bulunduğu için hile ile manyaya gitmek üzere istanbuldan çıkarılıp Soliçe adaya giderken öldürülmüştür.

İstanbul'un Etriya merkezi edinilmesi 1818'dedir. bu merkez Aksanto nun fenerdeki evi idi. Eflak voyvodası karaca beyin var olan paralarını beraberine alarak Bükreş'ten İtalya'ya kaçmasıda bu tarihe tesadüf etmektedir.

Yine bu sebebe "bütün rahipler, piskoposlar, sergerdeler, gemiciler, kocabaşların çoğu ve yedi adada bulunan muntazam fırkalar, solyotların ser kârları, özellikle "marko paçari" kalafatların reisleri, Mora, terhale ve Arnavutlukça bulunan paşaların, beylerin, ağaların Rum hizmetçileri, İskenderiye, Kıbrıs, Suriye taraflarıyla Anadolu sahillerinde kalan Rum tüccarları, İstan-

bul'da bulanan en muteber Rum familyaları etriya cemiyetine girmiş buluyorlardı. Kalafatların doğuluları Yunanistan'da bulunan delikanlıları kışkırtıyorlardı. Tarblıçe halkından Papayoni andre Niko gelecekte meydana gelecek savaşlara dair şarkılar tertip etmişti. Bundan başka Avrupa efkarı umumiyesini çekip meyl ettirmeye haber bültenleri vasıtasıyla çalışıyordu.

Viyana Kongresinin yapıldığı müddet içinde ecnebi murahhaslarını külli yardımlar verdirmeye mecbur edip ve Avrupa efkârı siyasîsini Yunanlılık ve insaniyet adına yönlendirmeye güç sarf eden Meşhur Kapudistiriya 1234 senesinde Korfoya gelmiş ve on gün kaldıktan sonra Mora sahilindeki badra iskelesine uğrayarak Rusya konsolosu Mihalaki ile karşılaşmıştır. İşte bu esnada idiki imzasız bir kitap yayınlanarak Yunanistan'ın her tarafına yollandı. Bu risale kapırdisterya ya isnat olunur.

Velhasıl ilk kurucu olan Aksanto ile arkadaşları mekik gibi Osmanlı memleketlerinin ihtilal ve karışıklığa müsait olan yerlerinde ve rusyada dönüp dolaşarak cemiyeti genişlettikleri gibi dersaadet Rum patriği Gariguryos'ı de ele almış ve Petesburg'a giderek gizli başkanlık kaymakamlığını önce Kapudistirya'ya teklif ederek aldığı cevap üzerine Buğdan voyvodası iken Rusya'ya kaçan ölmüş Kostanti İpsilanti'nın oğullarından Rusya çarının harb yaveri ve danışmanı Aleksandır İpsilanti'yi kandırarak Reisi hafi kayma-

kamlığını ona kabul ettirmiştir. Aksanto kabul durumunu istanbula bildirince mektup metropolitlere, papazlara gösterildikten başka kilise kilise, hane hane, dükkan dükkan, gemi gemi, gezdirilerek pek çok sureti çıkarılmış. Bunun üzerine bir çok Rumlar, hatta Halet efendinin himayesi altında olan Buğdan voyvodası mahut Mihal suçu, sabık eflak ve Buğdan voyvodaları Morozo ile aleksandır, İzmir, Filibe metropolitleri ve başkaları cemiyete girmişlerdi. İpsilantı daha sonra bütün işlerine nezaret eylemek üzere Umumu nazır tayin kılınmıştı. bu zat ilk iş olarak İstanbul'da bulunan cemiyet teşkiline karar verdi. Moraya özel memur göndererek saşmaya gücü yetenlerin saysısını öğrendi. Bunların toplamı otuz sekiz bin yüelli kişi olup o tarafta bulunan Osmanlı askeri ise on iki bin sekiz yüz elli kişi olduğu meydana çıktı. Halbuki bunun büyük bir kısmı hurşit paşa kumandasıyle Yanya üzerine gitmişti. İpsılantı icraat ve harekete başlamak istediği için paraya ihtiyacı vardı. Halbuki Rumlar Osmanlı memleketlerinde Rusya'dan bu maksat için çok şirketler açmışlardı. Hatta Moskova şirketi yirmi bin kese vercegine söz vermişti. İşin garibi Osmanlı hükümetinin bu durumdan henüz haberdar olamamasıydı. Cevdet tarihi Bu olay arasında diyor ki:

O vakit devleti aliyyede bu gibi fitne ve fesada dair olan teşebbüsleri inceleyecek gizli servis memurları yoktu (Müellif).

Faide 273: Eşkinciler Layıhasının Ana Maddeleri

1. Yüce eşigin sur dışında ve içinde bulunan kolluk hizmetinde hizmet gören bölük, cemaat ve dire ağaları ve solak başıları ve babı ali ve aüa lapısı hizmetinde, başçavuş ve ocak imamı ve beytül malcı beraberlerinde ve ıotuz avcılar ortası bütün tabir olunan elli bir adet ortların her birinden ellişer, savaşa ve darbe gücü yeten, aslı nesli belli olanlardan "eşkinci neferleri" yazılacaktır.
2. Bu neferlerin içlerinden seçilerek zabitleri marifetiyel her bir ortanın neferini kara kollukçu koşup ve sayılarından başka bir nefer saka, ve bir baş kara kollukçu ve bir tayin ustası ve bir alemdar ve bir vekili harç,orta başı, ve çorbacısı bulunmayan ortaya bir nefer çorbacı yayin olunacak,ancak daire ağaları olan kethüdası ve zagarcı başı,seksoncu başı turnacı başı, mahzar ağa, ve çorbacılar tayin edildiklerinde yeniçeri ağalarına verilmesi mutat olan caize,hediye ,mukafat ,ve bohça bahaları, bundan sonra tamamen terk olunancak ama bunun karşılıgı olarakda sadrazamlık makamında yenden ve ayrıca "yençeri ağası" caizesi alınmayacaktır.
3. bugun hala eski düzen ve yol olarak yeni çeri agalıgınıyle sonlanan bütün ortaların bu yollarına halel gelmeyerek,bu ortalar çorbacılarından birinin kethüda yeri tayin edilmesi anında ortada hızmet gören oda

başı çorbacı ve vekili harç odabaşı,ve alemdarı vekili harç,ayrıca baş kara kollukçusu tayın ustası,ve ustada alemdar ve sakası baş kara kollukçu tyin olunacak,Mülazim yoldşının biri yenden yevmili eşkinci neferi yazılarak düzenlenektir.

4. Yeni çeri ağalıgı yolunda olamayan ortalar çorbacılarına altı sene hizmet ettiğinde hizmeti karşılıgında yüz yirmi akçe gümrükten emekli isimleri verilecektir.çorbacı ıhracında açıklandıgı gibi oda başı ve çorbacı ve diğerleri tertip ve düzenine uygun olarak tayin olanacaktır.
5. Bu neferlerinde emekliliği gelmiş olanlarından hasta,iş yapamaz olanına ve savaş çıktıgında yaralı olanlarına verilecek ve baglanak olan emekli yevm,iyesi ve aylıgı gümrükten verilecektir.
6. Bu tertip olunacak ortaların herbirine cerrahlık fennin cerrahlar tayin olunacaktır.
7. Bu neferlerin memur olmalarında gaye ve hedef sırf savaş bilgisini öğrenerek savaş bilgi ve kaidelerini öğrenmelerinden ibaret oldugu içintemel olarak At meydanında talim hane yeri mevcut,Hatta zabıtanın oturması için dikilen taşlar hala meşhur olarak zamanın geçmesiyle bırakılmış isede bu haldede eskiden oldugu gibi talim etmeleri için her yedi ortaya ocak zabıtler ağalarınnan biri memur olup evvela sekban başı dokuz orta ile ikinci olarak zagarcı başı, Üçüncü olarak saksoncu başı,Dördüncü olarak turnacı başı ve daha sonra baş çavuş,daha sonra orta çavuş ve küçük çavuş yedişer orta ile tayin kılınarak günlük nöbetle herbiri beraberinde olan zikri geçen orta ile talim ye-

rinde bulunmak ve ateşli talim için bazan davut paşaya çıkılarak arkadaşlarından görünmeyecek şekilde özel yerlerin içinde birer sundurma inşa edilecektir.

8. Kaldı ki bu neferlerin talim şekilleri birer ortanın yüz otuz beş eşkinci neferi saf olup saf başında alemdar ve arkasında baş kara kollukçu ile bu safın gerisinde usta,saka, ve onun gerisinde her dokuz neferde bir kara kollukçu ile ara verilerek onbeş kara kollukçu yalnız kılıçla bu askerleri karışıklıktan korumak için bu kara kollukçulukların gerilerinde vekil harçla oada başı da kara kollukçuları geriye döndügünde karşılık verip arakalarında çorbacı da onları koruyacaktır.

9. Her bir ortaya İstanbul kadısı efendi marifetiyle birer İmam seçilip huzurunda kurra karşısında imti han edilerek tayin olunacak,gümrükten yüz yirmişer akçe maaş verilecektir.

10. İmam efendiler akşamları kışlalarında bulunup bu neferlere kur'an ve İlmihal öğretecektir.

11. Bu neferler talim günleri tahsis olunan talim yerindecamaatle namaz kılıp daha sonra İmam efendi Allah rızası için fatiha okuyarak hepsi talime başlayacaklardır.

12. İmam efendiler beş sene imam hizmetinde olduktan sonra mahkeme yoluyla (tariki kazadan) kendileri ne birer yüksek makam verilecek bu imamlardan birini vefat veya istifası anında yerine kadısı efendi marifetleriyle diğer uygun olanaı aynen seçilmek ve imtitihan ile tayin olunacaktır.

13. Bu neferlerin zabtu raptu hususunda on nefer bir kara kollukçu tayin olunacak,Bu neferlerden karı şıklık ve

suç çıktıgında terbiyesi gerektiğinde o kara kollukçularda sorulup istenerek onların vasıtasıyle getirtilip terbite edildikten sonra kurtuluşunda yin bu zata teslim olunacaktır.

14. Bu neferlerin hepsi kışla ve kolluklarında mevcut bulunmak ve bir yere gitmeye memur edildiklerinde üç ,nihayet bel güne kadar ortasıyle beraber gidip yol esnasında bu neferlerin zabıtlarından bir adım ayrılamyıp beraber gidecekler ve memur oldukları yerden izinsdiz dönmeyeceklerdir

15. Yol esnasında ve kaldıkları yerde bölük ağasına abdi paşa biçimi tabir olunur merasimde çadır ve alemdar ve baş kara kollukçu ve sakaya üzeri yeşil bir adet sekban çirkesi verilip usta da onlarla beraber oturmak ve oda başı ile vekili harç'a da üzeri yeşil sekban çirkesi ve dokuz neferle bir kara kollukçu beyaz sekbanm çirkesi verilecektir.

16. Bölük ağasına üç kilim ve oda başısına ve vwekili harç,alemdar,usta ve baş karakollukçu ve sakasına birer kilim ve kara kollukçulara ve diğer neferlerden her on nefer ikişer kilim verilecektir.

17. Bu neferlerden üç neferi silah ve yagmurluk ile oda başı ve vekili harç çadırına nöbetçi tayin olup yir mi dört saatta bir değiştirllmek ve baş kara kollukçu ve saka çadırınada bu şekilde nöbetçi tayin olucaktır.

18. Bu neferlerden her akşam ovada sakası mar,ifetiyle gelip bir neferi çorbacı çadırı önünde dikili bulunan bayrak nöbeti bekliyecektir.

19. Vekili harç, Nezal tarafından ortanın bütün tayınlarını alarak çadırına taşıyıp her on neferin tayinlerini almak

için her gün kara kollukçu beraberliği ile bir nefer gidip vekili harç çadınndan tayınlarını alarak bu nefer yirnni dört saatta kara kollukçu yanında yemek pişirilip daha sonra öbür nefer nöbete giriecektir.

20. Bu neferlerden sıla-ı rahim arzusuyla gitmek isteyenlerden subayı marifetiyle saglam kefile baganarak kul kethüdası tarafından izin mektubu alınıp kaç gün izin verilmiş ise mektubuna açıkça yazılacaktır.

21. Eger izinli gidenlerdenm dönmeyen olursa yeni çeri ağası tarafından araştınlarak yakalanıp getirilme sin dikkat olunacak,yakalanması mümkün olmadıgı zamanda yeni çeri ağasğ tarafından babı aliye bir yazı ile emri ali cıkarıp beher hal kaçtıgı yerden getirilmesine itina ve ihtimam göstrilecektir.

22. bu neferlerin silah durumları hususu her nefere bir tüfek ve bir kılıç ve kara kollukçularına yalnız bir kılıç ve usta,saka ve alemdara aynen birer kılıç,vekili har.ç ve odabaşı ve çorbacıya uygun şekilde bir defa silahkarı devlet ve miri tarafından düzenlenip ocak marifetiyle verikecektir.

23. Yalnız kara kollukçulara ilk tayin olunduklarında bir defa bir Al nemiten ve bir aba tulumbacı şalvarı ve bir çift kırmızı tozluk ve bu neferler başalarına birer adet Laz kalpagı hepsi miri ve devlet tarafından verilecektir.

24. Bu neferlerin yemeleri ve içmeleri için ağa kapısında bir sandık konup Bu neferlere elbiseyle beraber tasis olunacak ulufeleri ağa kapısında verilerek seksensekiz buçuk hesabıyle miri tarafından verilip bu neferlerin mirscı bırakmadan ölenlerinin terekeleri bu sandık için

alınıp korunacak,bu neferlerin ekmek ve etten başka günlük yiyecekleri ordan idare kılınacak,seferber olanlarak memuriyetleri zamnında verilen emri ali geregince gereken tayınat ve zaruri ihtiyaçları verilecek, Söylenen ortanın çorbacları ve oda başı ve vekili harç,alemdar ve baş kara kollukçularına uygun şekilde maaş tayin ve tahsis kılınacaktır.

25. Cihat ve gaza hizmetleri için mevzu olan ocaklar isimlerinin alış veriş ve kasrı yedleri şer2an caiz olamamakla beraber bundan sonra diğer ocaklar gibi ulufe ve esami alınıp satılmaktan tamamen yasaklanıp isim sahibi hayatı boyunca alıp yemek, boşalması anında ise tamamen "HAZİNE MANDE" olup korucu ve emekli esamileri ne miktara ulaşırsa esamisi boşaldığında ihbariye ve geriye kalanların hıssesi ve ağa mevkufu için üçte biri, Dalkılıç esamisi boşaldıgında ihbarıye için iki akçe karşılıgında miri tarafından her akçeye yirmi kuruş verilecektir.

26. Bu neferler sılaya izinli olarak gidip dönüşüne kadar çıkarılan harcırah ve mevacipten yevmiyesi emanet olmak üzere bu sandıga konularak geldiğinde tamamen verilecek, ve mevacip çıkarmada ve diğer hususlarda yeni çeri efendisi bulunanların nmazareti eklenerek daima segi başında bulunacaktır.

27. konulacak sandıgın gelir ve masraflarının yazılması için efendi kaleminden bilgili ve dogru katib ile bir nefer yamak tayin oluncaktır.

28. Talime gidecek ortanın nöbeti geldiğinde çorbacısı seher vakti kışlaya gelip neferleri tekmil oldugunda ikinci kapısından çıkarak talim yerine gidecek,Öğle

namzını ö yerde kılduıktan sonra talimi yapıp dönecektir.

29. Bu neferler ve zabitleri için bir yere memuriyetleri anında tertip olunan çadırlardan beher çadıra iki tencere ve üç karavana ve bir maşraba ve iki ibrık,bir fener ve çadır başına ikişer meşin sofra, ortaya beş parça memşa ile üçer adet hamam çadırı verilecektir.
30. Bu neferlerin et tayınları At meydanına tamam verilmediğinden oraya havale olunmayıp bundan sonra tam verilmesi için civarlarda olan kasabalardan aldırılacak, hala çorbacı ağaların günlük bir okka et tayinatı var isede idare etmeyeceginden bir okka daha ilave edilerek kasaptan alınacaktır.
31. Ekmektayinleri tophane-i amire yönetmeliğine uygun olarak düzenlenip,sekban başı ağa ve kul kethüdası bir ölçüde (kıstta) yedi bin beşyüz,zagarcı başı ağaya üçbin yediyüz elli, Mahzar aygaya binbeşyüz kuruş bagalanacak, bölük ağasına bir kıstta yediyüz elli, Alemdara yüz elli, ustaya yüz otuz yedibuçuk, baş kara kollukçuya yüz otuz ve sakaya yüz kuruş maaş bağlanacak, ayrıca kara kollukçuların herbirine yüz yirmi, eşkinci neferlerinin herbirine günlük doksan akçe tertip ve tanzım olunacaktır.
32. Karakollukçu husus dikkat edilecek maddeden olduğu için koşulacak şahsın seçilip tayinine çok ehemmiyet gösterilecektir.
33. düzenlenip yazılacak eşkinci neferleri icmal defterlerine girdikten sonra te4krar diğer ocajklara yahut başka yerlere kaçmaları yasak oldugu için bu şekilde harekete cesaret eden her ne yerde olursa olsun zabiti

marifetiyle araştırlıp aranarak yakalanıp cezalandırılacaktır.

34. Eskiden beri ortalarda eski isimli neferlerin ulufeleri Mevacip ihracını ertesi çarşanba günü eskiden olduğu gibi bölük agaları marifetiyle kışlalarında dagıtılıp taksim olunacak,ertesi perşenbe günüde yeniden yazılan eşkinci neferleri ve karakollukçular ve zabitlerinin ödenekleri (mevacipleri) de ağa kapısında sergi yayılarak vakit ağası bulunanların karşısındaber biri isbatı vücut ederek ödeneklerini almak için bölük ağalarıyle beraber takım takım gelip muciplerini o şekilde alacaklardır.

35. Zikrolunan orta hangi yere memur olursa ödenek çıkarılmasında yevmileri hesap olunarak mevacipleri memurlar beraberliğinde büyük valiler hazretlerine zamanında gönderilerek, huzurunda isbatı vücut ettirerek dagıtılıp taksim edilmesine dikkat edilecektir.

36. Bu ortalarda her hangisine diğer orta yoldalarından kendi istek ve rızalarıyle bu defa eşkimci neferi yazılacağı halde eskiden yoldaş oldugu orta zabitler herhangi bir şekiklde karışmayıp müdahale etmemeleri hususuna dikkat ve itina gösterilecektir.

37. Ovada ve sahrada bu neferlerin çadırları sırasıyle düzenli bir şekilde ve onar nefer hesabıyle kurulup her sıranın başına bölük ağası çadırı ortasına oda başı ile vekili harç ve girde Alemdar ile baş kara kollukçu çadırları kurularak her akşam akşam namazını imam efendi camaatle kıldırdıktan sonra islam şiarı olan gülbanki çekip imamlarda oda başı çadırında kalacaklardır.

38. her gece her bir çadırın önünde gece yarısına kadar uyanık kalmak üzere bir nefer nöbetçi tayin olunup bekleyecek, ve gece yarısında nöbetçi nefer diğşip yerine diğer nöbetçi konarak sabaha kadar bekleyecektir.
39. Odabaşı olan gece saat üçe kadar çadırlar nöbetçilerini yoklayıp gzecek ve saat üçten altıya kadar vekili harç ve altıdan dokuza kadar alemdar, dokuzdan sabaha kadarda usta gezip nöbetçileri kontrol edecektir.
40. Allahın yardımıyle düşman taburu karşısında iken her çadırın oner neferden ikişer neferi çadırları beklemek için bırakılıp bu tertip olunan nöbetçileri gece yarısında ortanın çorbacısı yoklayıp uyaracak ve tekit edecektir.
41. Yeni çeri efendisi bu neferlere nazır oldugu için her işine nazaret edecek ve düzenlerine halel getirecek durumun meydana gelmememsine dikkat ederek her bir işi yeniçeri ağası bulunanlar ile müzakere ve müşavere ederek düzenleyecek ve devleti aliyyeye bildirilmesi, inhası ve ifası gereken maddeleri ağalar ile ortaklaşa karar altına alıp hazırlayarak takdim eyliyecektir. Şartları yokarıda tam bir ittfakla oluşturulan işbu tertib ve düzen allaha dayanarak ve onun yardımı ile meydana geldiğinde Allahın fazlıyle din ve devlet düşmanı olanlara karşı her türlü zafer ve başarı elde edilecegi eltafı ilahiyyeden umulup istenmektedir. (MÜELLİF)

Faide 275: Yeniçerilerin İlgası Fermanı.

Bütün ümmeti Muhammed'e malumdur ki, bu dini mübin ve devleti Muhammediye ilk çıkışı ve daha

sonra doğu ve batıyı kaplaması mutlaka temiz şeriat ve cihat kılıcı sayesinde olup, bütün zamanlarda din düşmanlarına karşı olacak müslüman askerler ve muvahhit gazilerin bulunması gerekli ve lazım olduğundan veliyyi nimetimiz olan bu devleti aliyye bütün zamanlar boyunca devam etmesi için daha önce yeniçeri ocağı tanzim olunup geçmiş zamanlarda yeni çeri askerleri vardıkları ve gittikleri cihat ve gazada düşmana gögüs vererek ve gererek gösterdikleri sebat ve metanet ve ülulemre itaat ve inkıyatları sebebiyle yüzlerinde bünca fetihler meydana gelmiştir. Böyle olmakla beraber giderek zaman içinde içlerine uygunsuz adamlar ve türlü türlü fesat karışıp, eski itaatları itaatsılığa dönüşmüş olup yüz seneden beri gittikleri seferlerde aslı olmayan türlü türlü yalanlar uydurarak karışıklıklar çıkarıp, itaatsızlıklar ederek savaştan kaçmak ayıbını irtikap etmişler, bunca kale ve memleketlerin düşmanların elinde kalmasına sebeb olmuşlardır. Din düşmanlarıda bu halimizi gördükçe islam milletinin bütün bütün aczine ve karışıklığına yorarak Allah korusun parlak islam yumurtasını tamamen kırmak dava ve arzusuyle parça parça istek ve iddialarını artırarak günden güne fenalaşıp dört tarafımızı düşman kuşatmak dercesine varmıştır. Bu durumda bizlerede gayreti islamiyeyi ele alıp dinimiz uğrunda düşmanlarımızın hakkından gelecek surette çaresini bulmak farz derecesine ulaşmıştır. Şimdiye kadar meydana gelen seferlerde defalarca müşahede

ve tecrübe olunduğu üzere düşmanın kolaylıkla ulaştıkları galibiyyet, sırf talimli asker oluşturmalarından meydana gelmiş olduğuna binaen ikiyüz iki seferinden sonra ve gerek daha sonra iki defa asker tertibine mecburen teşebbüs olunmuşken yeniçeri taifesi hem kendileri işe varmayıp ve hem bunları istemeyerek cesaret ettikleri ayaklanma hareketleri sebebiyle o tertipleri tatil ve ilga ettirmiş olduklarından başka şimdiye kadar defalarca cesaret ettikleri rezil ve şeni olaylar sebebiyle Alemin ruhu mesabesinde olan bir kaç merhum padişahın telefine sebeb olmuşlardır. Durum böyle iken bunlara yine eski ocak nazarıyle bakılarak devam etmeleri ve kalmaları hakkında bir şey denilmeyip bu ana kadar canları isterse itaat, istemezlerse fesat ve şekaveti adet ettiklerinden her ne kadar kendi idaremizde tahammül edile gelmişsede ne faydaki dinimizin duşmanları rahat durmayıp bizim bu halimizi gördükçe bunu fırsat sayarak etrafımızı çevirerek Allah korusun tamamen mağlubiyetimize çalışmakta olmuşlardır. Bunun için geçende bu durumları babaı fetvayı penahide toplanan danışma meclisinde bütün vezirler ve kerim alimler, ileri gelenler, devlet adamları ve yine bu ocağın bütün zabıtanı hazır oldukları halde herkese açıklanan ve haber verilen ve şer'i şerif tarafından sorulup ve fetvası alınarak sonundada şeriat tarafından verilen fetvayi şerife herkes mühürlenip imza olunan şer'i hüccet gereğince Allahın kelimesini yükseltmek niyeti

halisanesi ile düşmanın galibiyetine sebeb olan hile ve aldatmalarına karşı islami bir ordu kurulmasına, kurulacak bu ordunun evvela dindar ve itaatkar, ikinci olarak talim yapıp ögrenerek maharet kazanmasından başka çare olmadığı meydana çıkmıştır. Meydana gelen genel ittifek ve icmaı ümmet gereği olarak yeniçeri ocağından eski usuller ve kanuların hiç birine halel gelmemek üzere ama her ortadan yüz ellişer nefer ulufeli eşkinci nefer yazılmasına karar verilmiştir. Bunun için müslümanların beytülmalından bu kadar akçe ve ulufe sarf edilerek yazıma başlanmış, bir taraftanda kimsenin eski esami ve yevmiyesine zarar gelmeyece kararlaştırılmış, genel ittifaka ve icmaı ümmete aykırı herkim söz söyler ve zıttı bir harekette bulunursa fetvayı şerife gereğince cezalandırılacağı herkese ilan edilip bildirilmiştir. Daha sonra geçen hafta ögretip ögrenilmesine başlanarak yazılan neferlere elbiseler ve silahlar verilmişken bu kadar yapılan dini uyarıların ve şeri nasıhatların yine faydası olmayarak evvelki perşenbe gecesi ayaklanıp evvela ağa kapısı ve sonrada babı ali ve diğer yerleri basıp yağma ederek ellerine geçen mushafı şerifi bıçakla parçalayıp türlü türlü rezillik veadilikler yaparak güya talim ve taalümü istemeyiz diyerek kin ve isyan çkararak bu husuta temiz şeriata ve şer'i fetvaya, devleti aliyyeye ve değerli alimlere itaatları olmadığını ilan ederek develti aliyyenin meşru bir talim için ellerine verdiği silahları hiç düşnmeden ve utan-

madan devleti aliyye-i Muhammediyye aleyhine kullanarak "Huruç alessultan" (padişaha karşı isyan) rezilliğine cesaret göstererek isyan etmiş oldukları için bunların bu hareketleri din ve mezhep dışı bir durum olduğundan eski ve daha sonraki şeyhülislam efendiler ve büyük makam sahipleri ve bütün degerli alimler "Allah onları kıyamete kadar artırsın ve çogaltsın" devlet adamları hademe-i devlet ve diğer ümmeti Muhammet sarayı Humayuna gelip toplanarak "Sultanı Enbiya efdalüttahaya alehissalatü vesselam efendimimzn değerli sancağını alıp Sultan Ahmet camii şerifine çıkarmışlar ve hepsi oraya toplanarak Ümmeti Muhammedden ve ehi imandan olanlar Resulullahın sancağı altına gelip şeriat kitabının hükmüne uymaları taraf taraf dellallar gönderilerek ilan ettirilmiştir. Din ve imanı olan bütün ümmeti Muhammed can ve baş ile koşup gelmiş isede eşkıya guruhu toplu eşkıyalıklarında ısrar edip din ve develete karşı durup ehli ırz gurubu olan bunca ehli imanı ayakları altında payımal edecek böyle bir şenaat-ı azımeye cüret ve cesaret etmiş olduklarından şer'i şerif gereğince kanları heder olmak üzere üzerlerine görevli tayin edilerek kışlaları yakılarak sonunda hak sübhane ve teala hazretleri kendilerini şeriat kılıcına ugradıp yaptıklarının cezalarını bulmuşlardır.

Şöyle ki; Bu büyük fesat dışardan bir takım rezil ve eşkıanın işi imiş gibi görünsede yine ocaklıdan bir

takım müfsit din ve devletin kötülğünü isteyen kışkırtıclar makulesi iç yüzünde bunlara yandan, paydaş ve yardımcı olarak bu karışıklık ve toplu hareket onlarnn başları altından çıkmış inceleme ve araştırına sonunda meydana çıktığından herbiri isim veresmiyle yakalanıp şeriatın gereği üzere cezaları düzenlenmiştir. Bir taraftanda asıl eşkıya güruhundan kötü hareketleri kesinleşenler yakalanarak layık olan cezaları yerine getirilmekte olup ancak bu ana kadar bunca olaydan malum olup meydana çıkıştırki yeniçeri ocağının ilk kuruluşunda kast edilen yararlılık ve itaat gerekçesi epey zamandan beri tersine yaramazlık ve şekavete dönüşerek hulasa yeniçerilik adı ve yoldaşlık unvanı bayağı eşkıyalığa sığınak demek şekline varıp yaramazı ızr ve namuslulara galip gelip hatta bu defa yakalanıp ceza ile idam olunanların içinde kefereden kolunda hem yetmişbeş nişanı ve hem kaver haçı bulunarak böylece içlerine çeşitli cins ve milletler karışmış (olduğu görülmüştür.) Bundan sonrada bunların bunların adları devam edecek olursa herne tedbir alınırsa alınsın faydalı ve neticeli olamayacağı meydana çıkmış olduğu için bu gün Sultan Ahmet camii şerifinde sancağı şerif altında toplanan şeyhülislam hazretleri ve bütün büyükler (Sudur) ve değerl alimler ve bütün din ve devletin hayrını isteyenler arasında şeriatın gereği meydana gelen görüş birliği gereğince alemin salahı için ocağın ismi ve resmi degiştirilerek eski kanunu yeni bir kanun ile yenilene-

rek bundan sonra yeniçerilik adı tamamen ortadan kalkıp onun yerine (Talimli Asakir-i mansure-i Muhammediyye) adiyle din ve develete yarayacak gaza ve cihatta düşmana cevap verecek yeteri kadar asker ve ordu yazılıp ve tertip olunmuştur. Halen Hüdavendiğar sancağı mutasarrıfı veziri mükerrem saadetli Hüseyin paşa hazretleri üzerlerine serasker tayin olunarak ağa kapısında kalması ve bundan sonrada ağa kapısının ismi deiştirlerek avamın dilinde bundan sonra "serasker kapısı" adıyle söylenecek, bundan sonra bina olunacak kışlalar da ve kolluklarda bu tertip olunan askerler kalacak ve yeniçeri ağalığı,katar ağaları, bölük ağalıkları aynen tamemen kaldırılıp yok edilmiştir. Halen yeniçeri ağası olan Mehmet ağa Mirahur-u evvel rütbesiyle dergahı Ali kapıcı başılığı kendisine ihsan edilmiştir. Kol kethüdası ağaya Mirimiran rütbesiyle veziri müşarün ileyhin maiyetine tayin edilmiştir. Zagarcı ve seksoncu başılar da dergahı mualla kapıcı başılıkları ve diğer mevcut olan sadakatkar bölük agalarına hassa şilahşörlükleri verilmiştir. Çerağ ve yaya beyliğine Mutasarrıf olanlar bundan sonra diğer ileri gelenler gibi devleti aliyyenin değerli hizmetlerinde istihdam kılınacaktır. Yeniçeri ocağından yevmiye ve esameye mutasarrıf olanların padişahın merhameti sayesinde kesin olarak verdikleri akçalarına zarar gelmeyecek, İbraz edecekleri mühürlü kağıtları gereğince herkesin icmala dahil olarak Mutasarrıf olduğu

yevmiyesine denk olup öylece verilerek hayatları boyunca faydalanacaklardır. Bundan böyle bütün ehli islam küçük büyük Ümmeti muhammet ve diğer ocaklar halkı ve bütüninsanlar bir vücut gibi olup birbirlerine din kardeşi nazariyle bakarak arda ayrılık ve gayrılık kalmayacak büyükler küçüklerine merhamet ve şefkat gözüyle bakıp küçüklerde büyüklerine her halde boyun eğip itaat edecektir. Asıl gaye herkese farz ayın olan ilayı kelimetullah ve hazreti seyyidil mürselinin dini ve şeriatını ihya etmek işinde ammenin ittifakıile seçilen ve teşebbüs olunan hayırlı işde bütün ehli iman ile Allahın dilediği müddet ve zamana kadar böylece bir ve beraber olup sakın ha sakın hiç bir ferd bu harekete aykırı ve muhalif söz söylemeye cüret etmemelidir. Şayet etmeye kalkarsa vebalı boynuna. Derhal şeriat kılıcıyle hakkından gelinmek üzere Allahın yardımına ve muvaffakiyyetine dayanılarak umumun ittifakı ile karar verilmiştir. Şimdi bunun gereginin yerine getirlmesine başlanmış ve teşebüs olunmuştur. Bunun için Rum eli ve Anadolunun üçer kollarına ve bütün memaliki mahruseye Ali emir çıkarılarak yayınlanıp ilan olunmuştur. İmdi bütün mahallelerin imamalarını şeriatın huzuruna çağırıp ve toplayıp durumu kendilerine anlatıp bu fermanı alinin birer kıta imzalı suretlerini çıkarıp ellerine vererek herbiri gidip mahallesindeki cami ve mesdidinde halka okuyacaklardır. Bu husuta sırf din ve devleti aliyye-i muhammediye ve

islma milletinin islahı için kitab ve şeriat hükmünce bundan sonra yeniçerilik adının tamamen kaldığını ve onun yerine kanun yenilemek suretiyle "Asakiri Mansure-i Muhammediyye" adıyle talimli neferler yazılmaya başlandığını, hiçbir kimsenin mutasarrıf olduğu uluıfe ve esamisine zarar gelmeyerek- yani yazıdığı üzere mühürlü belgelerini ibraz edenlerin yevmiyeleri ne kadar ise bundan sonrada- mükafat ve ihsan buyurulacağını bunun için din ve imanı olanlar ve kitabullaha ve şeriatı mutahhareye boyun eğip itaat edenler bu hususn kadrini ve şükrünü bilerek şevketli padişahın sayesinde kalbi sevinçli gönlü rahat "Allahın gölgeli olan padişaha" hayırlı dua ile meşgul olmalarını, herbirinin hoş kulaklarına gereği gibi anlatılarak telkin etmelerini, buna aykırı söz söyleyenler dünya ve ahirette kahır ve husrana uğrayacaklarını güzelce açıklayıp izah etmelerini tenbih ederek uyarın, siz de bu hususa nurlu şeiat tarfından devamlı dikkat ve nezaret ederek, her halde şeri şerifin gereğinin yerine getirilmesine dikkat ve ihtimam göstermelisiniz. (Müellif).

Faide 276: Akkirman Antlaşması (Ahit Namesi)

1. 1812 Miladi senesi mayısının onaltıncı gününde meydana gelen 1227 senesi cemadil ulasının on yedinci gününde Bükreş'te yapılan barış anlaşmasının bütün şartları ahit ve maddeleri tamamen aynı güçleriyle ay-

nı ibare ve aynı nasları bu tek anlaşmayla da tasdik olunmak tadır. Şöyle ki; zikrolunan Bükreş ahit namesi bu anlaşmada aybeb lâfzıyla var kabul edilerek taşıdığı açıklamalar ve izahlar özet ve kısaltılmış olarak söylenen Bükreş ahitnamesi ve maddelerinin nas ve ibarelerinin güçlendirilmesi ve açık manaları teyit ve tekit makamında olacaktır.

2. Bükreş ahit namesinin dördüncü maddesinde açıklandığı gibi İsmail ve keli önünde bulunup devleti aliyyenin tasarrufu altında bırakılarak özel bir parçasının hali ve gayri meskun kalması gereken iki büyük adalara dair şart koşulan sınır şeklinin fiiliyata geçirilmesi tuna nehrinin ikide birde taşma tehlikesinden meydana gelen mahzurlardan dolayı mümkün olmamış olup iki taraf sahili sakinleri arasında her çeşit birleşme kalkmış ve bu birleşmeden meydana gelen kavga ve ihtilaf ortadan kaldırılması ve yok edilmesi için iki taraf sahili sekenesi arasında uzak mesafeye kadar bir ara çizgi nin tayin ve takriri tecrübeyle durumun gereği görüldüğüne binaen ribat ve mevalilerin diğer komşularının istihkamına samimi isteğini yeterli deli ile Rusya devletine göstermek ve ispat etmek zımnında 1817 miladi senesi ağustosunun yirmi birinci gününde asitane-i saadette bu maddeye dair devleti aliyye memurları Rusya elçisiyle konuşarak karar altına alınmış olan nizam ve ekleri ne şekilde ise mazbatasına müracaat ederek yerine getireceğini taahhüt edip bu mazbatada bu maddeye dair ibare bu anlaşmanın yerine getirilmesinden sayılacaktır.

3. Eflak ve Buğdan memleketlerinin elde ettikleri imtiyazlara dair düzenlenen vesikalar ve geçerli senetler Bükreş ahit namesinin beşinci maddesiyle açıkça tasdik ve ibka olunmasından dolayı devleti aliyye bu imtiyazları ahitler ve şartları her durumda tam bir itina v dikkat ile riayet edip koruyacağını resmen ve açıktan taahhüt edip 1802 miladi senesinde bu imtiyazları tasdik eden ve açıklayan bu hsusutaki çıkarılan hattı hümayunu şahane ile süslenmiş kıymetli emirleri bu muahedenin tasdiknamesi tarihinden altı ay müddet içinde yenileyeceğini vaat ettiğinden başka iki memleketin daha sonra meydana gelen malum hallerinden dolayı duçar oldukları musibet ve sıkıntılara nazaran ve gerek eflak voyvodaları yerli Boyarlarından olarak tayin edilip seçilmiş olduğuna binaen ,Rusya devleti de bu seçilme şekline razı olduğuna binaen iki devlet arasında karar verilmiş olundu ki:1802 miladi senesinde çıkarılan hattı şerifi şahane ile süslü yüce emirler bu anlaşmaya ek olarak iki tarafın murahhasları arasında mukavele ile rabt edilip düzenlenen şu anda ve bundan sonrada bu anlaşmanın icrasından sayılan ve itibar olunan bir parça tek senette açıklayıcı şartları zikrolunan kıymetli emirlerin içine konarak ek ve ilave edilerek tamamlanacaktır.
4. Anadolu semtinde iki devlet arasında olan sınır seferden önce eskiden olduğu gibi tamamen kalması ve Rusya devleti tarafından bu eski sınır içinde harp gereği istila edilmiş olan kaleler ve araziler devleti aliyyey geri verilerek teslim edilmesi hususu Bükreş Ahit namesinin altıncı maddesinde şarta bağlanmış o-

lup bu şartın gereğine binaen ve Rusya devleti fakat sefer esansında Osmanlı askerlerinin elinden alınıp zabp edilen bu kaleler ve araziler barış anlaşmasının yapılmasından sonra tahliye ve teslim edildiğine binaen bundan böyle iki devlet arasında Anadolu semtinde olan şu andaki sınırların bulunduğu durum üzere bırakılarak ve iki tarafın reayasının emniyet ve asayiş sebepleri iki devlet tarafından yerine gitirlip bu hususa dikkat olunmak üzere iki sene mühlet tayinine iki devlet arasında söyleşilip karar altına alınmıştır

5. Devleti aliyye gerek dostça niyetlerinin ve gerek Bükreş ahitnamesi şartlarının tamamen ve kamilen yerine getirilmesine tam itina ve dikkatinin kıymetli alâmetlerini Rusya devletine ispat edip açıklamak için eskiden beri devleti aliyyenin cizye veren reayası olup her durumda musmaha ve şefkate layık görülen Sırp milletine dair Bükreş Ahitnamesinin sekizinci maddesinde açıklanan bütün vesikaları geciktirmeden icra ve ifa edeceğine binaen bu millet hakkında şart koşulan faideleri elde edip mazhar olmaları devleti aliyyeye yeterli delil ile ibraz edildiği doğruluk ve dürüstlüğünün tam karşılığından ve mükafatından olduğu için devleti aliyyenin bu faydalara dair uygun görülecekesbab ve tedbirleri bu milletin mebuslarıyla konuşup düzenleyeceği kararlaştırılıp bu maddenin usul ve furuuna dair zaruri gereken incelemenin yerine getirilmesi için ihtiyaç olan on sekiz ay mühlet itibar olunarak muahedeye ek olarak iki taraf murahhasları arasında yapılıp kararlaştırılıp ve muahedeye bağlanan ayrı senedin gereğince tedbirleri ve söylenen se-

bepleri müzakere ederek karar altına alınarak hattı hümayunu şahane ile süslenmiş bir parça kıymeti yüce fermanda yazılıp açıklanacaktır. Bu hususta çıkacak fermanı ali mümkün mertebe kısa bir zamanda bu mümkün olmazsa kararlaştırılan müddet içinde verilip çıkarılacak ve Rusya devletine bildirilip ve haber verilerek bundan sonra bu anlaşmanın icrasından sayılacaktır.

6. Bükreş ahitnamesinin onuncu maddesinde açıklanan özel şartlar gereğince savaş meydana gelmesi sebebiyle tebaa ve reayanın gerek tebaa tarafında olan alacakları ve gerek miride olan istekleri hakkaniyet üzere görülüp düzenlenerek hızlı ve eksiksiz olarak eda edilip ve teslim edilmek gerektiğinden iki tafar arasında mukavele olarak karar verilmiştir ki, gerek Rusya tebaa ve reayasının batı Cezayir korsanları tarafından meydana gelen gasp ve yagmalarıyle uğradıkları zararlardan dolayı bütün maslahat ve istekleri ve gerek 1800 miladi senesinde barış anlaşmasının bozulması esnasında meydana gelen el koymalar ve diğer bu gibi muameleler ve de 1821 miladi senesinden sonra meydana gelen müsadere şekilleri hakkaniyet üzere görülerek sahiplerine isteklerinin verilmesi ve ziyanlarının ödenmesi iki taraftan kabul edilerek ziyan ve zararların kemiyet ve keyfiyetleri incelenerek ödenecek miktarı açıklamak ve incelemek üzere bu hususta iki taraftan ara vermeden özel memurları tayin olunarak bu memurların iş ve meşguliyetleri bu anlaşma tasdiknamesinin tarhiniden on sekiz ay içinde sonuçlanmasına gayret ve ciddiyet gösterilerek,yokarıda söylenen

tahakkuk edecek ödemenin ulaşacağı meblâğlar toplam şart kılınan zaman içinde dersaadette Rusya elçisi tarafına teslim olunacak,ve devleti aliyye tebaa ve reayası haklarında da aynı karşılığın gereğine riayet edilecektir.

7. Bütün ahitler,şartlar ve geçen vesikaları teyit ve tasdik edene Bükreş ahit namesinin üçüncü ve on ikinci maddeleri gereğince Cezayir, Tunus ve Trablus garb ocakları korsanlarının Rusya devleti reaya ve tüccarlarına açtıkları zararın nizami ve gerek ticaret anlaşması şartlarının ve gerek Yaş anlaşmasının yedinci maddesinin tamemn icrası yüce saltanatının zimmetine lazım ve gerekli olduğundan dolayı devleti aliyye bu babda olan bütün anlaşmaları noksansız ve en mükemmel şekilde bundan böyle de yerine getirmek vadini resmen ve açıca tekrar ederek bu durumda; Evvela:Rusya ticaretine veyahut deniz üzerinde dolaşan gemilerine herhangi bir suretle gelecek zarar ve ziyandan ve kederden Cezayir Batı ocakları korsanlarını men edip sakındırmaya devleti aliyye elinden geleni yapacak ve bu korsanlar tarafından şayet herhangi bir şekilde gasp ve yağma hali meydana gelip meydana çıktığında alınan ve gasp edilen eşyayı sahiplerine geri vererek ve Rusya tebaa ve reayasının uğrayacakları zarar ve ziyanlarını ödetmek için "Cezayir Garb" ocaklarına bir daha hatırlatmaya ihtiyaç bırakılmayacak şekilde tekitli fermanı ali çıkarılarak,bu emri ali yerine getiremediği takdirde Taş anlaşmasının Birinci maddesinde açıklandiği gibi Rusya elçisinin meydana çıktıktan sonra bu hususta meydana gelecek istek ve

talebi tarihinden itibaren iki ay zarfında gereken ödemeninin meblâğı Hazine-i amireden verilip teslim edilmesi hususlarında devleti aliyye eski taahhüdünü yerine getirecektir. İkinci olarak: zikrolunan ticaret ahitnamesinin bütün şartlarını tam bir dikkat ile riayet edilip yerine getirilecek, Ahirt ve karalaştırılan şartların nas ve manalarına aykırı ve zıt olan bütün manileri ortadan kaldırıp yok ederek Rusya bayrağı altında olan Rusya ticaret gemilerinin müstesnasız devleti aliyyenin bütün denizlerinde ve sularında eskiden olduğu gibi serbest bir şekilde dolaşmalarına asla ve kat'a mani olunmayacaktır. Hulasa iki devlet arasında bulunan anlaşmalarda resmen ve alenen şart olduğu şekilde tüccar taifesinin ve gemi kaptanlarının ve mutlak olarak ta bütün Rusya Reayasının ticaret işlerine dair lazım gelen tam vbier serbestiyet,imtiyazlar ve faydaları elde etmelerine dikkat edilmek hususlarında devleti aliyye aynen vadini yerine getirecektir. Üçüncü olarak; Devleti aliyyenin bütün memleketlerinde gerek karadan ve gerek denizde Rusya Reayalarına gemi seyrine ve ticaret yapmalarına elverecek olan her yerde serbestiyet üzere gemileriyle dolaşıp ticaret yapmalarına dair ve mutlak olarak ta Rusya Reayası hakkında şart koşulan ticaret ahitnamesinin evvelki maddesi gereğince zahra, yiyecek ve Rusya memleketinin yahut Devleti aliyyeye tâbi olmayan diğer memleketlerin eşya ve mahsulâtıyla yüklü Rusya gemilerinin İstanbul (Kostantiniyye) boğazından manisiz ve engelsiz gelip geçmelerini ve bu yiyecek zahra, eşya ve diğer mahsulatları dildikleri yerleri ta-

şımaları hususunu teyit eden mezkur ticaret ahitnamesinin otuz birinci ve otuz beşinci maddeleri gereğince buğday yahut diğer zahra ve yitecekle yüklü gemiler /kostantiniyye)İstanbul boğazına geldiğinde devleti aliyyenin hükmü altında olamayan başka yerlere nakli için gerektiğinde yüklerini Rusya gemilerinden olsun başka memleket gemilerinden olsun başka bir gemiye aktarma yoluyla devredip koymalarına mani olunmaya caktır. Dördüncü olarak: Devleti aliyyenini dostlarından olup İstanbul(kostantiniyye) Boğazından kara denize gelip gitmek imtiyazına henüz kavuşamayan devletlerin gemilerinin kara denize girmeleri hususunda emsallerine tatbiken Ruhsatı seniyye verilmesine dair Rusya devleti tarafından meydana gelecek değerli çalışmalarına devleti aliyye Razı olacaktır. Şöyle ki bu gemiler vasıtasıyla rusyanın ticaret girdi ve çıktılarına (ithalat ve ihracatına) herhangi bir şekilde mani olunmayacaktır.

8. İşbu muahede Bükreş Muahedesini şerh ve tekit makamında olduğu için Şevketli, Azametli, Kerametli, Mehabetli veliyi nimet padişahımız efendimiz hazretlerinin şerefli tarafı hümayunlarından ve gerek haşmetli,Mekennetli Rusya imparatoru ve padişahı cenapları tarafından adet olduğu üzere imzalarımız ile imzalanmış Resmi tasdiknameler ile tevsik ve teyit edilip işbu tasdiknameler bu anlaşmanın yapıldığı günü tarihinden itibaren dört hafta zarfında ve mümkün ise ondan önce iki tarafın murahhasları arasında değişerek mübadele olunacaktır (1242 senesi Rebiül evvelin 23'ü)

İki Memleket Arasında Tekli Anlaşma

Eflak ve Buğdan voyvodaları memleketin yerli Boyarlarından olmak üzere seçilip tayin olunmuş olduğundan bundan böyle seçilme işleri memleketin her yerinde devleti aliyyenini görüş ve iradesiyle Eski kaide üzere bütün boyarların meydana getireceği bir divan marifetiyle yerine getirilip her memleketin divan boyarları memleketçe halkın ve ammenin ittifakı ile Voyvodalık makamı için yerli boyarların eskisinden ve layık olanından birini seçerek bir parça arzı mahzar ile seçilen Boyarı devleti âliyle tarafina bildirip devleti aliyye tarafından uygun görülürse o kimse voyvoda tayin olunup kendisine hilat giydirilmesi ve eger seçtikleri adamın voyvoda tayini güçlü delillerle devletin iradesine uygun olmazsa bu kuvvetli deliller iki devlet arasında inceleme sonunda başka uygun birinin seçilmesi husususu boyarlar divanına tavsiye edilip bildirilmesi kabul edilmiştir (Caiz ola).

Voyvodaların hükümet müddetleri nasb ve tayinleri günüden itibaren eskiden olduğu gibi tam yedi sene olup bu müddetten önce azl olunmayacaklardır. Eğer hükümetleri müddetti esnasında herhangi bir şekilde suçlanmaları meydana gelirse devleti aliyye Rusya elçisine bunu bildirerek bununda eskiden olduğu gibi bir töhmetle itham olunduğu iki taraftan

incelend,ikten sonra yalnız bu durumda azl edilebilecektir. İki devlet tarfınna yahut memleket halkına haklı bir şikayet sebebi vermeksizin yedi sene hükümet sürelerini tamamlayan voyvodaların memleketin divanları tarafından vazifede bırakılmaları der saadete arz edilerek istenirse bütün halk ve reayasının bu voyvodadan hoşnut ve razı oldukalrıda meydana çıkarsa tekara yedi sene için de tayin olunmaları kabul edilecektir.(Tecviz oluna) Voyvodaların biri ihtiyarlık veya hastalık,yahut başka bir sebeple yedi senenin tamamlanmasında önce istifa ederse devleti aliyye Rusya devletine durumu bildirip voyvodanın o istifası iki devletin görüş birliği ve rızaları ile kabul olunacaktır.

Bundan böyle zamanını bitirerek ayrılmış yahut istifa etmiş olan voyvoda ulaştıgı voyvodalık rütbe ve payesinden düşürülmek ve kendi halinde ırz veedebiyle oturmak şartıyle yeni baştan boyarlar zümresine girmesi ve katılması caiz olup tekrar divan erbabından olması ve memleket makamlarından birinde hizmet gördürülmesi ve ikinci defra olarak voyvoda seçilip tayin kılınması asla caiz ve mümkün olamayacaktır. Azl edilmiş olan ve yahut istifa eden voyvodaların evladı boar paye ve makamında olarak memleketin makamlarından birinde hizmet ettirilmeleri ve voyvodalıga da seçilerek tayin edilmeleri mümkün olacaktır. Voyvodanın azli veya istifası yahut vefatı durumunda yerine gelecek olanın tayin

edilmesine kadar memleketin hükümet işleri divan boyarları tarafından memleketçe seçilerek tayin olunacak kaymakamlara havale edilip emanet edilecektir. Hicri tarihin 1198 senesinden sonra iki memlekette ihdas olnan vergiler gelir ve salmaların 1802 senesinde çıkarılan hattı hümayünü şahane ile süslü emri al geregince geçersiz kılınmasından dolayı işbu emri ali geregince bagalanan şartlar ve düzenler temel alınmak üzere Eflak ve Buğdan memleketlerinin vergi ve senelik mükellefiyetlerini iki memleketşn voyvodaları divan boyarlarıyle beraber tayin ve tahsis edip, Voyvodalar bu düzen ve nizamın dikkatli bir şekilde yerine getirlmesinde herhangi bir şekilde kusur meydana gelmesine müsaade etmeyeceklerdi. Bu hususta gerek memleket imtiyazlarının korunması ve bilhassa bu senette bulunan maddelerin şartlarının riayeti hususnda Rusya devleti elçisinin meydana gelecek ve iki memelekette kslsn Rusya konsoloslarının bu elçinin tenbihi üzere meydana gelecek ifadeler ve iradelerine zikri geçen Voyvodalar itibar edeceklerdir. Beşlu neferlerinin sayısını 1821 Miladi senesinden önce bulundukları miktar üzere iki memleketin Voyvodaları divan borlarıyle birleşerek tayin ve tesis edeceklerdir. Bu BEŞLUlerin sayısı bu kere tayin edildikten sonra bir daha ihtiyaç doğduğunda iki taraf yanında meydana çıkadıkça harhangi bir şekilde artırılması mümkün olmatyıp açıklanan beşlü neferleri 1821 miladi senesi ihtilalinden önce oldukları durum

ve düzen üzre kalacak, Baş Beşlu ağaları da bu tarihten evvel adet olan suret geregince tayin olunan gerek baş beşlu agaları ve gerek diğer beşlu neferleri asılda tayin olundukları hizmet v evazife memuriyetleriinden başka memleketin işlerine ait başka şyey karışmayıp herhangi başka bir iş yapmaktan men olunacaklardır. Ebrail ve yergöğü ve kale taraflarında ve olt nehrinin öte tarafında Eflak arazisinden olup gasb olunan emlak ve araziler sahiplerine geri verilecektir.

Bu istirdat maddesine dair lazım gelenlere hitaben sadır olacak yüce emirlerde belirli bir müddet ve zaman konup açıklanacaktır. Eflak ve Buğdan boyarlarından sırf dah sonra meydana gelecek ihtilaf sebebiyle vatanlarını terke mecbur kalmış olanların vatanlarına hiç bir manisiz hiç bir kimse tarafından ziyet görmeksizin dönmelerine eskiden olduğu gibi istihkaklarına, imtiyazlarına, mallarına ve mülklerine tamamen ve kamilen ulaşmalarına cevaz verilcektir.

Eflak ve Buğdan memleketlerinin ihtilal sebebiyle düçar oldukları zarar ve ziyana nazaran saltanatı seniyyeye edası laımgelen cizye ve vergileri iki sene tamamına kadar devleti aliyye tarafından af edilip zikrolunan muafiyet müddeti tamamından sonra adı geçen cizye ve vergiler 1802 senesi çıkarılan hattı hümayun ile süslü emri alide konan miktar ve suret üzere alınıp herhangi bir şekilde tenzilat ve eksiltme yapılmayacaktır. Eflak ve Buğdan memleketleri

devleti aliyyenin kileri mesabesinde oldugundan devleti aliyyeye her sene edası lazım gelen iki memleketin gereken zahire ve diğer malzemeleren başka kendi arazi ve sanayileri mahsulati için memleket halkı istedikleri gibi ticaret yapmaları üzere devleti aliyye tarafından izin ve ruhsat verilecektir. Bu iki memleketten istenecek zahra ve diğer malzemelere bu isteklerin geçerli olan fiatlarıyle satın alınmasına ve gereken meblagın hazine tarfından nakit olaram verilmesine, münakaşa ve anlaşmazlık çıktığında fiyatın tayini iki memleketin divan boyarlarına havale edilmesi hususuna konan düzen ve tertibin eskiden oldugu gibi bırakılmasına ve bundan böyle tam bir dikkatle riayet edilp yerine getirilecektir. Bu iki memleketin boyarları voyvodaların emir ve uyarılarını icraya ve her şekilde onlara itaat ve inkıyada dikkat ve itina göstereceklerdir.

Voyvodalar da kendi rey ve istekleryle boyarlar hakkında herhangi bir şekilde haklı bir sebebi olmadan şüpheli cezalandırmaya gitmeleri yasak olup zikrolunan boyarların herhangi bir şekilde suç ve sulukları vukuunda memketin kanun ve kaideleri üzere divanda aleyhlerinde hükmolunduktan sonra cezaları yerine getirilecektir. Son senelerde Eflak ve bugdanda meydana gelen karışıklıklardan dolayı memleketin hükümetinde meydana gelen umumi düzensizlik geçtiği için liyakatlerine havalle oluan memleketlerin islahı ve hüsnü haller hususunda lazım

gelen sebeblerin ve tedbirlerin zaman geçirmeden elde edilmesine çalışöaları voyvodalrın divan boyarlarıyle beraber vazife ve zimmetleri olarak bu esbab ve tedbirler iki memleketin her biri için düzen ve denge altına sokulması geciktirmeden icra ve ikmal olunacaktır. Bu memleketlerin diğer istihkak ve imtiyazları ve bunlara dair hattı hümayün ile tevşihli yüce emirler bu senetle değiştirlen maddelerden başka bütünüyle meri ve geçerli kılınacaktır.

Sırbistan Hakkında Tekli Anlaşma

Devleti aliyye Bükreş ahit namesinin sekizinci maddesinde konan şartların en noksansız biçimde sırf halis niyetle daha önce Mahmiye-i kostantiniyyeden olan sırp mebuslarına memleketlerinin emniyeti ve iyileştirmeleri hususunda layık olan maddelere dair sırp milletinin istek ve arzularını arz edip bildirmelerine izin ve ruhsat verilmiş oldugundan zikrolunan mebuslarda sırp memleketinde diyanet ve mezhepleri serbestiyet üzerine icra olunmak ve sergerdeleri tarafında seçilmek ve iç işlerinde bagımsız olmak be ifraz olunan kazaları ilhak ve izafe kılınmak çeşitli teklifler birleştirilerek yalnız bir teklife toplanmak ve sırp gelir ve mahsulatını cizyelerle eda edilip verilmek üzere ehli islama müteallık ve raci olan bütün mal ve emlakın idare işleri sırplara bırakılıp ve havale olunmak ve sırp taifesi serbestiyet üzere ticaret yapabil-

mek ve kendi geçiş kagıtlarıyle memalik mahrusada dolaşmak üzere sırp ticaretine izin ve icazet verilmek ve memleketlerinde hastane,mekten,ve tabakhaneler yapmasına izinli olamak, Hulasa kalelerin korunmasına mahsus olanlardan başka ehli islamın sırp memleketinde sakin olmaları yasak olmak gibi bazı maddelere dair sırp milleti istek ve arzularını daha önce yüce eşiğe raporla bildirmiş ve bu maddelerin şekli ve nasıl olacagı düzenlenmek üzere iken bazı maniler çıkarak olduğu gibi kalmış olup devletialiyye bükreş ahit namesinin sekizinci madesinde şart koşulan faydalara sırp milletinin kavuşması husussuna müsaade buyurmak kesin niyetine hala devam etmekte olamaktan dolayı devleti aliyye sadık ve muti olan sırp reayasının bu isteklerini Mahmiye-i kostantiyyede sırp mebuslarıyle müzakere ederek düzen altına alıp raiye kanununa aykırı olmayarak öne sürecekleri istek ve diğer dileklerini lütfen ve şefkaten tanzim ederek Bükreş ahit namesinin sekizinci maddesini yerine getirdiğini Rusya devletine açıklayıp bu hususuta hattı şerifi şahane ile tevşihli çkarılacak emri aliyi bu devlete bildirecektir.

Faide 269: Edirne Anlaşması Barış Tutanakları

1. Şimdiye kadar iki devlet arasında oluşmuş olan hertürlü husumat ve münazaat bundan böyle gerek kara gerek denizde bırakılıp şevketli padişahi ali Osman

hazretleriyle Rusya impratoru ve padişahi cenabları ve devletin başına bunlardan sonra gelevceklerin aralarında sonsuza kadar (ilelebed) barış ve birlim devam edecektir.Anlaşma yapan bu iki büyük devlet bundan sonra tebeaları arasında ayrılık ve zıtlıgı gerektirecek hertürlü halin kaldırılmasına özel dikkat veitina göstereceklerdir. Bu sulh namenin bütün şartlarını kemali dikkatle icra ve gerek bizzat ve gerek araclar ile herhangibir şekilde muhalir durum meydana gelmemesine gözetim edeceklerdir.

2. Haşmetli Rusya imparatoru ve padişah cenapları şevketli padişahı ali Osman hazretleri tarafına dostane niyyetinin samimiyetini ibraz ve izhar maksadıyle Saltanatı seniyye tarafına Buğdan memleketini bu muahede ile sona eren seferin eski sınırlarıyle geri verecektir ve haşmetli İmparator hazretleri eflak memleketini ve Karabovayı istisnasız Tunadan karadenize varıncaya kadar Dobrıca memleketini Silistre ve Harsova ve Maçin, İisakçı, Tolsu, babadağı, Pazarcık, Varna ve pravadi ve diğer müştemil olduğu şehirler kasabalar ve karaları geri verecektir. Ve hemde Emne Burnun dana Kazgan kasbasın kadara uzyan balkanlardan denize varıncaya kadar bütün toprakları ve Eslemiye, Yanvbolu, Aydos, Karinabat, Mezori, Ahyolu Bergus, suzebolu, kırk kilise ve mahruse-i Edirne ve Lüleburgaz ile beraber velhasıl Rumelide bulunan bütün beldeleriikasabaları,köyleri ve diğer bütün yerleri geri verecektir.

3. Purut ırmagı evvelki gibi buğdan topragına bitişik oldugu yerden Tuna nehrine karıştığı yere kadar iki

devlet arasında sınır olacaktır. Bu yerden sınır çizgisi Tuna nehri akışıyle Hızır İlyas boğazına kadar varıp şöyleki; Bu ırmağın sayılı kollarından teşkil olunan bütün adaları Rusya devletinin tasarrufunda kalıp bu ırmagın sağ taraf sahili daha önceki gibi devleti aliyye tarafında kalacaktır. Ancak kavil ve olunmuş ve verilmiştirki bu sağ taraf sahil, zikrolunan Hızır İlyas kolunun Sine kolundan ayrıldığı yerden başlayarak bu Irmagın iki saatlik mesafesine kadar gayri meskun kalacak her hangi bir şekilde imara açılmayacaktır. Ve yine Rusya devleti tasarrufunda kalacak adalar da yapılacak karantinalardan başka bina ve istihkama dair şeyler ihdas e tmek caiz ve mümkün olamyacaktır. İki devletin ticaret gemileri Tuna nehrinin tamamen cerayanında gelip giderek dolaşabilir ve ehli islamın bayrağıyla olan gemiler keyli ve sine Boğazlarından serbest bir şekilde girip çıkabileceklerdi. Hızır ve İlyas Boğazı analaşan iki devletin savaş ve ticaret gemileri arasında ortaktır. Yalnız Rusya Savaş gemileri Tuna Irmağından yokarı çıkarken bu ırmağın Purut nehrine döküldüğü yerden ileriye geçmiyecektir

4. Gürcistan, İmre, Mekril, Koril ve Kafkas taraflarında bulunan ve diğer çok eyaletlere çok senelerden beri sonsuza kadar Rusya devleti memleketine katılıp ve bu devlet bundan aşka İran devletiyle aralarında 1827 miladi senesi Şubatının onuncu günü trihiyle yapılan Türkmen Çayı muahedesi üzerine Revan, Nahcivan, Hanlıklarına sahip ve malik olmuş olduğundan Analaşan, iki devlet memleketleri arasında bu sınırın uzantısında gelecekteki anlaşmazlığı kaldırabilecek doğru ve

kesin bir sınırın konulup tayin edilmesinin gerekli ve lüzumlu saymışlardır. Ve yine o taraflarda hemcivar olan kabilelelrin şimdiye kadar teşebbüş ettikleri ve defalarca iki devlet arasında cerayan eden ilişki ve dostlukların ve iyi komşulugun ihlaline ve kalkmasına sebeb olmuş çapuculuk yagma gibi tecavüzlerine güçlü bir mani olacak esbab ve esası lazimenin elde edilmesine dikkat sarf etmişledir. Binaen aleyh kesin karar verilmiştirki bundan sonra Anadolu tarafında Rusya devleti Memleketleriyle Memaliki mahrusa arasında sınır olan Koril memleketinin Karadenizden şimdiki sınırıyle giderek İmre sınırına çıkp ordanda en doğru yol ise Ahıska ve Kars eyaletlerinin Gürcistan sınırlarına bitişdikleri yere kadar uzanan yere kadar uzanan çizgi olacaktır. Bu şekilde Ahıska ve ahiliklik kaslelelri kuzeyde bu sınırı ve çizginin içinde iki saatten az olmamak üzere mesafe kalacaktır. Bu sınır çizgisinin Güney ve batı taraflarında Kars ve Trabzon semtlerinde bulunan topraklarla Ahıska eyaletinin en büyük parçası sonsuza kadar Devleti aliyyenini tasarrufunda olacaktır. bu hattın kuzey doğusunda ve Gürcistan ve İmre ve Koril taraflarında bulunan arazıve topraklar, Koban Irmagının ağzından San Nikola Limanına kadar bu liman içinde olamk üzere bütün karadeniz sahili sonsuza kadar Rusya devletinin Tasarrufunda olacaktır. Bunun için Rusya devleti Ahıska eyaletinin geriye kalanını ve Kars şehri ve eyaletini, Bayazıt şehri ve eyaletini, velhasıl Erzurum şehri ve eyaletini ve Rusya askeri tarafından istila edilmiş olup

açıklanan sınırdan dışarıda kalan bütün yerleri devleti aliyye tarfına geri verilip teslim edilecektir.

5. Eflak ve Buğdan memleketleri kendilerine verilen şartlar üzeriine devleti aliyye tabi olamayı kabul ettiklerinden ve rusya devleti de onların refah hallerine kefil olduğundan gerek şartları ve gerek devlet arasında yapılmış olan muahede ve gerek muhtelif tarihlerde çıkarılen değerli hattı humayunlar gereğince kendilerine verilen imtiyazlara ve muafiyetlere eskiden olduğu gibi nail olacakları göz önunde bundurularak kabul edilmiştir. Bunlar ayinlerini serbestiyet üzerine icra etmeye ve tam bir emniyet içinde olacaklardır. Geçmiş anlaşmalara ek olarak bu iki memleket arasında haklarına kavuşmaları için lazım gelen şartlar bu alaşmanın parçası sayılıp itibar olunacaktır.

6. Akkirman muahedesinin yapılmasından beri meydana gelen usul cihetiyle bu muahedenini beşinci maddesine ek olup sırplılara dair tekli senette konulmuş şartlarınderhal icrasına devleti aliyye tarafından teşebbüs olunamadığından bu şartların geciktirilmeden ve tam bir itina ve dikkat ile icrasının ve Sırp memleketinden ayrılmış olan altı adet nahiyenin derhal geri verilmesine teşebbüs edilmesini resmen ve alenen taahhüt ederki bu şekilde bu sadık ve muti milletin İla maşaallah istirahat ve refahının elde edilmesini temin edecek ve bu şartların icrası hususunda üstü hattı hümayunu şahane süslü çıkarılacak olan emri ali bu barış anlşmasının imzası tarihinden itibaren bir ay geçtiğinde Rusya devleti tarafına resmen inha kılınıp verilecektir.

7. Rusya tebeası analaşan iki büyük devlet arasında yapılan yokarıdakı anlaşmalar gereğince gerek karadan ve gerek denizden bütün Memaliki Mahrusada ticaret yapabilme hususunda kavuştukları tam serbestliğe eskiden olduğu gibi kavuşacaklar ve bu ticaret serbestiyetine herhangi bir şekilde zarar gelmeyecek tir. Herhangi bir şekilde zorluk veya inhisar ile ve gerek iç idare ve diğer düzen ve örfi kanular gereği herhangi bir bahane ile zorluk çıkarılmayacak, Rusya tebea gemi, mal ve eşyası her türlü müdahaleve taarruzdan korunmuş olarak bu tebea sadece Rusya elçisi ve konsoloslarının hükmü ve zabtı altında olacaktır. Rusya tebea ve gemileride devleti aliyye memurları taraflarından ne deniz üzerinde ve nede devleti aliyyeye tabi liman ve diğer gümrüklerde aranacak ve Rusya tebeasından birisine ait bütün eşya ve zahranın tasarruf gereği gümrük vergisi eda olunduktan sonra serbest satışı ve sahibinin ve yahut madi ve emanetkarı Sırpların karada bulunan mahzenlerine konup yahut herhangi milletin olur ise olsun başka bir gemiye nakli caiz olup bu durumda Rusya tebeasından olan şahıs memleket zabıtasına haber verme ve izin almaya mahtaç olmayacaktır. Özellikle konuşulup karar verilmiştirki Rusya memleketlerinden gelen Buğday yükleri hakkında da bu imtiyazlar geçerli olarak onların serbestiyet üzere taşınıp geçirilmesi hususu hiç bir vakitte ve herhangi bir behane ile zorlık çıkarılmayacaktır. Bundan başka Devleti aliyye alelhusus Karadeniz ticaret ve dolaşımı hiç bir maniyle karşılaşmamasına tam dikkat sarf etmeyi teahhüt eder. Binaen

alyh Karadeniz ve Akdeniz boğazlannın geçişi gerek Karadeniz den gelip Akdenize gitmek ve gerek Akdenizden gelip Karadenize varmak isteyen yük veya boş olara tüccar bayragıyle olan Rusya ticaret gemilerine açık ve kamilen serbest olduğunu kabul edip beyan etmektedir .Ama bu gemilerin ticaret gemisi olası şarttır. Yük miktarına ve durumuna bakılmayarak yokanda düzenlendiği üzere herhangi bir maniyle karşılaşmayacaktır. gerek izinin gemi emirlerine verilmesi hususunda her çeşit problemin kaldınlması için lazım gelen sebeblerin elde edilmesi hususu iki devlet arasında tanzim olunacaktır. Zikrolunan usul gereğince Akdeniz ve Karadeniz boğazlannın geçişi devleti aliyye ile münasebeit olan bütün dier devletlerin ticaret gemilerinden gerek Karadenizde bulunan Rusya iskelelerine giden ve gerek o taraftan dönen yüklü yahut boş gemilere Rusya bayrağı ile olan gemiler hakkında yapılmış olan şartlarla açık ve serbest olduğu ilan olunmaktadır. Velhasıl devleti aliyye Rusya devletinin bu Karadeniz ticaret dolaşımının serbesti kamilesine dair kendisine emniyete sebeb olacak durumun temin olunmasına salahiyetini kabul edip kendi tarafından hiç bir vakitte ve bir türlü bahane ile herhangi bir çeşit mani çıkmayacağını Resmen ilan etmektedir. Özellikle söz verirki bundan sonra gerek yüklü ve gerek boş olarak Rusya ticaret gemileri ve yahut devleti aliyye ile savaş halinde olmayan devletlerin Karadenizden Akdenize veyahut Akdenizden Karadenizde bulunan Rusya iskelelerine gitmek üzere Karadeniz ve Akdeniz boğazlarından geçen gemileri

hiç bir vakitte durdurulmayacaktır Allah korusun bu maddede konan şartların biri bozulduğunda Rusya elçisinin bu hususta istidasına kamilen ve acilen memnun edilmediği ve cevap verilmediği takdirde o gibi hasımca bozma harekatı yapmaya ve devleti aliyye hakkında derhal mukabele bilmisil muamelesini yapmaya Rusya devletinin salahiyetini devleti aliyye şimdiden itiraf ve kabul eder.

8. Daha önce Akkirman muahedesinin altıncı maddesinde iki tarafın tebea ve tüccarının 1806 Miladi senesinde çıkan savaştan beri ve çeşitli zamanlarda meydana gelen zarar ve ziyandan dolayı isteklerinin tanzim edilip ve edasına dair şart olan düzenleme yerine getirilmeyip ve Rusya tüccarı bu muahedenin yapılamsından sonra Kostantınıyye halicini giriç ve çıkışına dair teşebbüs olaunan vasıtalar cihetiyle tekrar zarar ve ziyanı azimeye ugrqamış oldugundan şu vechile kavli karar olunduki devleti aliyye bu zarar ve ziyanın öödenmesi için Rusya devleti tarfına bundan sonra tayin olunacak taksitler ile on sekiz ay zatfında bir milyon beşyüz bin macar altını verecektir. Şöyleki; Bu meblagın verilmesiyle analaşan iki devletin bu hallerden dolayı herhangi bir istek karşılıklı iddialarına son verilecektir.

9. Bu sulh name ile sona eren savaşın başlangıcı Rusya devletine Büyük masrafa sebeb oldugundan devleti aliyye bu masrafın layıkı üzere ödenmesini arz ve tebliğ etmeyi haklı olarak borçtan sayıp Binaen aleyh dördüncü maddede şart oldugu üzere anadolu topraklarında bu ödemeye sayılmak üzere Rusya devleti-

nin almasına razı oldugu cüzü bir parçanın terk ve feragatından başka devleti aliyye miktarı iki tarafla berber düzenlenecek bir meblagın edasınıda teahhüt ertmektedir.

10. Devleti aliyye1827 miladi senesi temmuzunun altıncı günü Londrada Rusya ve ingiltere ve Fransa devletleri arasında akd olunan muahedeye tam bir muzafakatını ilan edip 1829 senesi martının yirmi ikisi tarhihiyle tarihlenmiş bu devletler arasınad birleşerek bu muahedenini esası üzere ve kesin olarak icrasına dair düzenlemenin tafsilini taşıyan senedede muvafakat edecektir.bu sulh namenini tasdiknameleri mübadelesini müteakiben Rusya ve ingiltere ve Fransa devletleri murahhaslarıyle beraber bu şart ve düzenlemelerin icrasını tesviye için devleti aliyye tarafından murahhaslar tayin olunacaktır.

11. Bu sulh namenin imzası ve ve tasdiknameleri mübadelesini müteakiben oldugu şartların ve özellikle gerek rumeli ve gerek amadoluda iki devletin memleketlerini ayıracak sınıra dair olan üçüncü ve dördüncü maddelerin ve Eflak ve Buğdan memleketlerine ve Sırbistana dair ola korunacak ve devleti aliyye tarafından bu husuta herhangi bir şekilde müdahale olunmayacaktır.

12. Bu sulh namenin tutanakları imza ve mübadele olunduktan sonra peşisıra gerek karadan ve gerek denizden iki tarafın askerinin başlarına düşmanlığı bırakmak üzere emirler ve uyarılar çıkarılacak ve bu sulh namenin tutanaklarının imzsından sonra meydana gelebilecek düşmanca hareketler olmamış kabul olunup Bu

sulh namenin taşıdıgı maddede herhangi bir değişiklik iras etmeyecektir. ve yine orada iki büyük anlaşan devletin birinin askeri tarafınadan zabt olunmuş yerler geciktirmeden geri verilecektir.

13. anlaşma yapan iki büyük devlet aralarında samimi dostluk muamelelerini ibka ve iade ederek tebalarında herhangi sınıf ve taifeden olursa olsun şu anda temennisi sonuçlanan savaş esnasında gerek savaşta bulunmuş ve gerek etvar ve hareketleriiyle yahut görüş ve fikirlerini beyan ederek anlaşan taraflardan birinc ilgilerini göstermiş olanları umuman ve kamilen hiç bir daha mevzu bahis edilmemek üzere(nesyan mensiyya) af olunacaklardı. bundan dolayı bunlardan hiç biri eski hareketinden dolayı canına veya malına dokunulmayacaktır. Bunlardan herbirini daha önce sahip oldukalrı mülkleri bırakılıp şeri şerif ve kanunların himayesi altında emin ve rahatla tasarruf edeceklerdir. Yahut evladı ve iyali ve nakledilebilir eşyası ile istediği yere engelsiz ve manisiz taşınmak ve göçmek için on sekiz ay zarfında mallarını sata bilecektir. bundan başka devleti aliyye tarafından geri verilen ve yahut Rusya devleti tarfına bırakılan memleketlerde bulunan iki tarafın tebealarına gerek seferden önce ve gerek savaştan beri kazandıkları mülklerine uygun görecek olurlarsa bir rabıta verip para ve taşınır eşyalarıyle analaşan iki devletten brini memeleketlerinden diğerinin memleketlerine taşınıp göçmeleri için yine on sekiz ay müddet tayin edilecektir.

14. Herhangi millet ve taifeden olursa olsun iki devlet arasında olan savaş esirleri bu sulh name tasdikname-

leri mübadelesi peşinden bedelsiz ve parasız olarak istirdat olunup ama Memaliki mahrusada hiristiyan taifesinden kendi istekleriyle islamı kabul edenler ve yine Rusya memleketlerinde ehli islamdan kendi istek ve rızalarıyle hırıstıyan mezhebine girenler müstesna kılınacaktır. Bu sulh namenin imzasından sonra Rusya tebeasından bir şekilde esir düşmüş olup devleti aliyye memalikinde mevcut olanlar hakkında yine açıklandığı gibi muamele olunacaktır. Rusya devletide kendi tarafından devleti aliyye tebeası hakkında o şekilde muamele etmekliğe teahhüt etmektedi.Esirlerin beslenmeleri için iki devlet taraflarında sarf olunan meblagın ödenmesi istenmeyecektir.Bu iki devletin her biri bu esirlerin sınır gitmeleri için gereken her ne ise kendi tarafından verilecek ve iki tarafın memurları vasıtaları ile sınırlarda degiştirlecektir.

15. Devleti Aliyye ile Rusya devleti arasında çeşitli tarihlerde yapılan ahitnameler ve diğer anlaşmalar ve düzelemeler bu sulhname ile değiştirlen maddeler istisn olunarak tamamen kuvveti kamşilelerinde tasdik olunur ve kabul edilir. Anlaşan iki taraff onları degişmeden ve kemali dikkat ile korumasını teahhüt etmektedirler.
16. Bu barış anlşaması analaşan büyük iki devlet tarafından tasdik olunup tasdiknameleri iki tarafın murahhasları arasında altı hafta zarfında ve mümkün ise daha önce mübadele edilip degiştirlecektir.

Ruslara Edirne'de Verilen İzahname

1. Barış anlaşmasının Beşinci maddesine ekli olup Eflak ve Buğdan memleketlrine dair olan tekli senedin bir bendinde tunanın sol sahilinde bulunan islam beldelerinine ve onlara ait topraklar bundan sonra Eflak memleketine katılmak üzere bu memlekete red olunacagı ve bu sahilin daha önce mevcut olan istihkamları hiç bir zaman yenilenip iade olumayacagı şart kılınmıştır. Bu şart geregince şu anda islam askerinin zabtında olan Yergöğü kalesi boşaltılıp Rusya askerine teslim olunması gerekmektedir. Bu kalenini istihkamları yıkılacaktır. Zikrolunan boşaltma hususu sulh namenini imzası tarihinde on beş gün zarfında icra olanacaktır. Yergöğü de olan islam askeri top, mühimmat, mal ve eşyaları ile beraber Ruscuğa çekilip diğer islam ehalide aynen mal ve eşyaları ile gidebileceklerdir.
2. Barış anlaşmasının sekizinci maddesiyle şart olmuşturki devleti aliyye Rusya tebea ve tüccarının 1806 miladi senesinde beri çeşitli zamnlarda meydana gelen zarar ve ziyanlarına ödenek olmak üzere Rusya devleti tarafına Aşağıda ve ekde tanzım olanacak taksitlerle on sekiz ay zarfında bir milyon beşyüz bin Macar altını verecektir. Bu şartın gereğince sözleşilip karar verilmiştirki devleti aliyye sulh name tasdiknamelerinin mübadelesinde yüz bin Macar altınını ve tasdikname mübadelesinden altı ay geçtiğinde yüzbin macar altununu ondan sonra yine altı ay geçtiğinde beşrüşbin macar altununu ve diğer altı ay geçtiğinde noksan kalan beşyüz bin macar altınını eda ederek bu

şekilde zikrolunan bir milyon beşyüz bin Macar altınını on sekiz ay içinde tamamen verilmiş oalacaktırç

3. Barış anlaşmasının dokuzuncu maddesinde sefer masraflarının ödenmesi babaında devleti aliyye tarafından Rusya devletine miktarı iki tarafın birliği ile düzenlenecek olan meblagın tediyesi teahhut olunur diye yazılı oladuğuna binaen bu şart gereğince sözleşerek kararlaştırıldı ki zikrolunan tazminatın miktarı on milyon Macar altınına ulaşarak devleti aliyye bu hususu Haşmetli Rusya İmparatoru cenablarının insaf ve hakkaniyetine havale ederek zikrolunan bu meblağı impartor cenabları tarafından tayin olunacak şekil üzere verıneyi teahhüt eder. Bundan başka ödemenini verme yükünü mümkünmertebe hafifletip devleti aliyye tarafına lazım gelen kolaylığı verınek için karar verildiki, Rusya devleti şart koşulan tazminata sayılamak üzere zikrolunan tazmimattan düşülmek üzere bilittifak kabul edilebilir eşya ile aynen tazminatı kabul etmeye razı olacaktır.

4. Geçerli olan özel senet gereğince konan esasa tatbiken memaliki mahrusayı boşaltmayı çabuklaştıracaktır. Zikrolunan şart gereğince sözleşilip kararlaştırıldıki: Rusya tebea ve tüccarına zarar ve ziyanları için bu senedin ikinci maddesinde yazıldığı gibi şart olan tazmine mahsuben yüzbin Macar altını verecel, Sırbistana dair olan altıncı maddeyi tamamen yerine getirecek, bu senedin birinci maddesinde zikredildiği üzere Yergögü kalesinin boşaltacak ve Rusya askerine teslim edildiği vakit ve sulh nameleri mübadelesinden bir ay geçtiğinde Rusya askeri Edirne ve kırık kilise,

Luleburgaz, Midye ve ine adayı ve diğer yerleri boşaltarak bu yerler hepsi devleti aliyyeden teslim için tayin kılınan memurlara teslim edilecektir. Rusya tebea ve tüccarının zarar ve ziyanlarından dolayı tazminatın dörtyüz bin Macar altını aynen verilecek yanini tasdiknameler mübadelesinden altı ay geçtiğinde verildiğinde Rusya askeri bir ay zarfında balkandan Macaristana ve Bergus körfezine varınca bütün toprakları boşaltıp şöyleki: bütün şehirler, kasabalar, köyler devleti aliyye tarafından teslim almak için tayim kılınan memurlara teslim olunacaktır. Rusya askeri balkanını öte yüzüne geçip Dobruca memeleketlerine çekilecektir. Açıklandığı gibi Rusya tebea ve tüccarının zarar ve ziyanlarından dolayı tazminatın beşyüz bini Macar altınını diğer altı ay devrinde verildiğinde işte o vakit askeri bütün Dobruca memleketlerini tunadan karadenize kadar kapladığı şehirler, kasabalar ve köyler ile beraber lamilen ve kaffeten boşaltıp devleti aliyyenini memurlarına teslim edip geri kalan diğer beşyüz bin Macar altını diğer altı ay geçtiğinde tamamlanacaktır. Daha sonra mezkur tahlıye maddesinde Silistre şehri Eflak ve Buğdan memleketleri müstesna olarak bu senedin üçüncü maddesinde şart koşulduğu üzre devleti aliyye tarafından Rusya devleti tarafına savaş masrafı tazminatı için edası ve verilmesi teahhüt olunan söylenen bu meblağı tamamen ödeninceye kadar Rusya devleti tarafında Rehin olarak kalacaktır. Şöyleki; söylenen bu ödeme devleti aliyye tarafından tamamen verilmesinin akabinde Rusya askeri Eflak ve Buğdan memleketini ve

Silistre şehrini iki ay zarfında boşaltılacak ve tamamen devleti aliyyeye teslim edecektir. Kaldıki sulh namenini dördüncü maddesi gereğince Anadolu tarafından devleti aliyyeye geri verilecek toprakların Rusya askeri tarafından boşaltılması hususunda sözleşilip karar verilmiştir. Bu tahliyeye sulh name tasdik nameleri mübadelesinden üç ay geçmesinden General Anşef kont Paskeviç de divan ile o tarafta olan devleti aliyye muhafızları arasında düzenlenecek özel senete göre başlanacak; şöyleki; Tasdikname mübadelesinden sekiz ay geçmesinde devleti aliyye tarafına red olunan memleketlerin boşaltılması tamamlanacaktır.

Faide 257: Karadan Muhasara

Napolyon, Avusturya ile Prusya'yı mağlup, Rusya'yı da kendi siyasetine bağlı hale getirince Avrupa'yı ceman eline almış oldu ve bunun karşısında ingiltere'nin ticaretine sekte vurmayı başarmış oldu. Böylece de, bir takım emrivakiler dayatmaya teşebbüsü düşündü. İşte bu maksada hizmet için Berlin'de bulunduğu esnada, karadan muhasara emrini çıkardı. Bu emir ile ingiltere aleyhine olmak üzere büyük bir gümrük birliği kurulmuş oldu. Katılımın menfaat sağlaması dolaysıyla Avrupa'yı biribirine bağlamak hülyasında (1533) idi. Muhasara-i berriye yani karadan kuşatma, Napolyon'un dünya'ya hükmet maksadının da içinde bulunduğu bir maddi plân şekliydi. Zira bütün dünya bu mücadelenin vereceği netice ile

alakadar olmaktaydı. Napolyon, Avrupayı geçici bir zaman içinde olsa zaptetmiş olmasına rağmen İngiltere Hindistanı çok uzun zaman için elegeçirmişti. Ayrıca Napolyon, İngilizlere deniz tarafından taarruzu hiç denemedi. Hatta, onlara karşı deniz yolları ile üstün gelmeğede el atmadı. Onların pek bilinen denizci üstünlüğünü aşmak için dehşetli büyüklükte donanmalarda vücuda getirmeye kalkışmadı. İngilte-re'yi karadan zaptı düşündü ve mağlup etmek istiyordu. Ancak bu fikir, geçerli ve makul değildi. Muhasara-i berriye yâni karadan muhasarayı ingilizler çıkarmıştı. 1806 senesi Mayıs ayının 16.günü İngiltere vekiller heyetince Haver ile Anvers arasında arasında bulunan Fransız limanlarının muhasara altında bulunduğunu, bu limanlardan (1534) birine gidecek her geminin gittiği liman cidden muhasaraya alınmamış bile olsa deniz ganimeti sayılacağı karar altına alınmıştı. Napolyon bu kararı 1 Kasımda Berlin'de ani bir emir çıkarma suretiyle mukabelede bulundu. Britanya adaları kuşatmaya maruzdur. Buralarla her türlü ticaret ve haberleşme yasaktır. Fransız askerinin işgalinde bulunan veyahut Fransız ittifakı dahilinde bulunan memleketlerde yakalanacak her ingilizede harb esiri muamelesi yapılacaktır. İngiliz uyruklulardan birine ait olan her mağaza, her mal, ganimet malı olarak sayılacaktır. İngiliz mallarının ticaretini yapmak yasaklar arasında sayılır. İngiltereye aid veyahut İngiltere fabrikalarının mahsulü olan her çeşit malın harb

ganimeti olduğu bilinmelidir. Gerek İngiliz gerekse bu ülkenin müstemlekelerinden gelen bütün gemi, Fransız ve onun müttefiklerinin limanlarına kabul edilmeyecektir. (1535) İngiltere hükümetide cevab olarak; kendi gemilerinin girmesine kapalı olan limanların muhasara altında olup, tarafsız devlet gemilerinin İngilterede hamule yâni yüklerinin üzerinden, vergi tahakkuk ettirileceğini ilân etti. Napolyon bu defa 17 Ekim 1808 tarihinde Milan şehrinde çıkardığı başka bir emirnamede: İngilizler tarafından teftiş edilip, aramaya tabi tutulma durumunda kalan ve rüsum alınan her bir geminin haiz olduğu tabiyetten ayrılmış addedilerek İngiliz malı gibi hakkında savaş ganimeti muamelesine tabi tutulacağını bildirdi. Ancak böyle bir emirnamenin tatbiki pek güç oldu. Zira İngilizler denizlerde hakim olup müstemlekelerinden bütün mahsulat ve zahire, onların gemileriyle geliyordu. Hatta Napolyon bile bu nev'i ticaret için Fransız tüccarından bazılarına mezuniyet yâni izin vermeye mecbur oldu. Fransızlar pancar, şeker ve keten ve mensucat ticaretinden istifade ettiler. Ancak diğer Avrupa devletlerinin bu muhasaradan pek çok (1536) sıkıntı çektiler. Paris'de deşekerin bir kilosu altı Franka çıktı. Piyasada baharat ve tütün bulunmuyordu. Napolyonun Avrupaya vurduğu bu boyundurukla büyük sıkıntıların doğmasına sebeb oldu. Felemenk ve Danimarka muhasara-i beriyye'ye iştirak ettilerse de, 1807 Temmuz'unun sonuna doğru amiral

Gambiyer kumandasındaki İngiliz büyük donanması Kopenhang önünde görünerek Napolyon'un kullanmak istediği Danimarka donanmasını nâib hükümeti vermedi. Bunun üzerine, İngilizler kuzey ve güney taraflarından karaya asker dökerek, şehri beş gün topa tuttular. Şehir teslim olma tarafını seçti. İngilizler 16 büyük gemi ile bir hayli hafif gemiyi beraberlerine alarak tersaneyi bomboş bıraktılar. Danimarkalılar, Napolyonla ittifak edip Rusları dahi Baltık denizi güney sahilini, İngiliz gemilerine kapadılar. Akdeniz sahilleri (1537) ise hemen apaçıktı. Avusturyalılarda, Berlin emirnamesini kabul ettikleri için Triyeste limanı ve İtalya sahilleri kuşatma sınırlarının içine dahil oldu. Fakat papa, Tiber nehrini İngilizlere açık bulundurdu. Bunun üzerine Napolyon, Roma'ya bir general yollayıp, Papalığın idaresi altında bulunan Civita ve Vekkiya'yı zaptını sağladı. Papayı, Vatikan'da kapadı. Tilsit antlaşmasının ertesinde Portekiz'de Muhasara-i Berriye'ye iştirak etmesi için davet yapıldı. Ancak bunlar red cevabı verdi. Çünkü 1703 antlaşmasından beri Portekizliler İngilizlerle şarap ticaretinden dolayı mühim ve başarılı bir iktisadi harekete mazhar olmuşlardı. Napolyon, 1807 senesi Kasım ayı-nın 25.günü İspanya elçisini çağırarak Portekiz'in taksimiyle ilgili gizli bir antlaşma tanzim etti. Hakikaten, general Jomeno kumandasında gönderdiği ordu, 1808 senesi Kasım ayı ortasında (1538) Lizbon'a vardı. Hükümet naibi asla mukavemet gös-

termedi. Kraliçe, 6.Jan ile hazine ve donanmayı alarak Brezilya yolunu tuttu. Portekiz'in sahillerinin istilası zaten zayıf ve hükümetsiz kalmış olan İspanya'yada istilayı teşmil etmek fikrini ilhamı akıllara düştü. Fakat bunda esas maksat muhasara-i berriye değildi.Tamamen keyfi idi. Bu bakımdan general Mavra'nın kumandasında olarak 80 bin asker yolladı. Güya bu kuvvet Portekiz kuvvei işgaliyesini takviye ile İngilizleri Cebelitarık'dan çıkmaya mecbur kılmağa memurdu. General Mavra ağır ağır Madrid'e yanaştı. İspanya'da bulunan Burbon hanedanı zaten imparatorun tabi'i idiler. Donanmalarını askerlerini emrine hazır (1539) bulunduruyorlardı.

Faide 259: Kaldırılacakları Döneme kadar Yeniçeriler

Yeniçeri ve cebeci güruhundan denizci, Varna'ya kadar dalkılıç yazılanlar (1546) postal akçası adı ile nice başka bahanelerle ahaliden bir çok kimseyi soyduktan başka, boğazdan çıkıncaya kadar pek çok sahilhaneleri yağma etmişlerdi. Devlet harb ateşi içinde yanıp tutuşurken İstanbul'da somun yiyen zorbalar, güya Rusya ile harp ediyorlarmış. Aslında kendileriyle mücadele ve marazadan hali değildiler. Hatta, 1225 (1810) senesinde 25.ortadan bir yeniçeri samurda verme tabiriyle 71.ortaya nakil edilip, 25. orta efradından birini öldürmesiyle bu iki orta arasına ay-

rılık ve düşmanlık düşerek birbirleriylede tamı tamına iki gün savaşıp, İstanbul sokaklarında barikatları kurup, bir çok kimseyi telef etmiştiler (1547). Bundan başka ilave olarak da haydutlukları olmak üzere sokaklarda rastladıkları namus ve ırz ehli hanımlara el ve sözlerle taarruz etmeleri, çok çeşitli çirkinlikler taşıyan hallere cüret eder olmuşlardı. Balık pazarı semtinde bir kaç hamal, ırz ve namus sahibi bir hatunu yakalayıp, zor ve cebir kullanarak odalarına götürmek istediklerinde bahse konu hanım feryad-ı figana başlayıp, bunu duyan ahali ise hamallara hücum edip, mütecavizlerin elinden kadıncağızı kurtarmışlarsa da, tahammulünün hududuna erişmiş bulunan ahali "Yeniçeri taifesi, haydutlarını zapt etsin ve illâ böyle kimseleri biz elimizle tutup öldüreceğiz!" diye söylenmekte öte taraftan dükkân ve depolarına silah koymağa başladılar. Ahalinin göstermiş olduğu bu azimkâr davranış, zorbaya bir ikaz vazifesi gördü. İçlerinden bazılarını bizzat yakalama yoluna gidip, ahaliyi da tatmin edici tarzda cezalandırma yoluna gittiler. Bu cezalandırma içinde katl kararları ve uygulaması yer almıştı. (1548) Ne çareki, ahlâkları sükşt etmiş bulunduğundan, cebir, baskı, gasp, hırsızlık gibi hususlardan buldukları lezzeti başka halllerde bulamadıklarından hallerine devam etmekte karar kıldılar. Yukarıda bahsettiğimiz elim vakalardan sonra bir benzerini Üsküdar'da sergilediler. Şöyle ki: Birkaç yeniçeri aralarında birleşip, Üsküdar'da büyük

hamamın işleticisine giderek kendilerine bin kuruş vermesini teklif ederler. Tabii bu isteğin, sadece sözle yapılmadığı izahtan varestedir. Böyle bir teklif ona bağlı cebir gösterisinin altında hamamcı "Müslüman yok mu?" diye feryadı basar. Zaten gergin ortamın, kulakları kirişte tuttuğu bu dönemde, yapılan bu canhıraş feryadı işiten ahali, ellerindeki sopalarla bu yeniçerilere saldırıp, vura vura kendi ellleriyle katlederler. Bu hal İstanbul yeniçerilerinin güçlerine gitmiş olması münasebetiyle, Üsküdar halkına bir baskın vermek azmi taşımışlarsa da, ahalinin artık birbirine tutkunluk gösterip ittifak haline gelmiş bulunduklarını gördüklerinden cesaretleri teşebbüse yetmedi. Bunun üzerine eşkiyabaşı Halil Ağanın maiyetinde yıkılıp orduya gittiler (1541). Ordu'da bile nice hunhar olaylar meydana gelmekteydi. Balçık muhafazasına tayin olunmuş bulunan Halil Paşaya Ruslar saldırıya geçmiş olduğunda, yeniçerilerin tamamının ar ve namusu bırakarak firara kalkışmaları, Halil Paşayı yalnız ve azkişiyle bırakma durumunu getirdiğinden, tabiatıyla Paşada orduya çekil emrini vermek zorunda kaldı. Ordunun savaşmadan yaptığı ri'cat Rusların o kadar çok işine yaradı ki, ellerini kollarını, sallayarak Varna önüne gelip, muhasaraya başladılar. Yine, orduyu hümayunda dalkılıç yeniçerilerle, Taife-i Bektaşiyan arasında fitne çıkarak ağalarını azlettirdiler. 1225 (1810) senesinde orduya gönderilmiş bulunan maaş hazinesini zorla yoldan çevirip, beğenmiş oldukları

750 keseyi alarak küsurunun reddini yaptılar. Ve yine, orduya imdad olarak İstabul'dan temin edilen 11 orta yeniçeri için odabaşılar 13 bin mevcud üzerine tayinat almışlarken Küçükçekmece köprüsünden geçerlerken gizlice sayılıp da kontrol edildiğinden topu topu 1600 kişiden (1550) ibaret oldukları ortaya çıktığı gibi, gerek yollarda ve gerek şehirlerden ve bu husus İstanbul'dan çıkarken akla gelmedik kabahatlara cür'et ettiler. 1229 (1813) senesinde yeniçeri ağası, bu serserilerin ileri gelen üç ustasını zindana attığında, öteki ustalar, aralarında anlaşarak hemen yeniçeri ağasına saldırıya geçip, zindana atılma akibetine uğramış arkadaşlarını hâlas ederlerken saldırdıkları ağayı da öldürmeyi ihmal etmediler. Netice olarak hülasa edersek, 1241 (1826) senesine kadar, zorbalar, gerek yazılması gerekse tarifi akla zor sığacak cevir ve zulümleri yapmaya devam ederek halkı bizar ettiler. Harb döneminde olsun, sulh zamanında olsun işleri güçleri hastalanmakta olan devletimizin bu nazik durumunda vücuduna sokmuş oldukları melanet neşterleri, düşmanımızın bile yapamayacağı ihanetle ölçülemezdi. Devletimiz ise görüldüğü gibi bu davranış ve ahlaka düşmüş askerle savaşma mecburiyetindeyd..Eğer devletin bir zamandan beri bu askerle kazanmış olduğu zafer varsa mutlaka, gönüllü ve ümmet askeri de denilen nefir-i âm'ın himmetleri ve gayretleri ile meydana gelmiştir. Aksine

yeniçerinin yüzünden hasarlara maruz kalmıştı (Tarih-i Askeri: 1551).

Faide 261: Çeşitli Bilgiler

Mansıp Sahipleri (Ashab-ı Mansıb): Tarihlerimizin bize bildirdiğine göre, geçen asrın başlarında da, vezirler ve mirmiranların çoğu mansıp sahipliği elde ettiklerinde mansıpları mütesellim denilen kimselerle idare olunurdu. Mansıbların mânası maaş bedeli demek idi. Bunların gelirleri mütesellimler tarafından kendilerine gönderilirdi. Bazı sancakların mütesellimleri biraz muti, biraz asi olan yerli derebeyleri idiyse de onlar tarafından dahi suret-i maktua da mansıb sahiplerine bir miktar şey verilirdi.1224 (1809) senesinde donanma subayları Kaptan Paşanın (Hacı Mehmed Paşa) asla malumatı (1557) denizcilikte olmadığı gibi, etrafındaki maiyetinde işe yarar denizci subay da yoktu. Çünkü; Küçük Hüseyin Paşadan kalan kaptanlar içinde oldukça amelide ve harp fenni nazariyesinde deniz savaşlarında ustalık kazanmış zevat var idiyse de, Seydi Ali Paşanın kin ve düşmanlığına uğrayan, kimi bi gayri hakkına ölmüş, kimileri birer tarafa kovulmuş böylece perişan edildiklerinden, var olan kaptanlar, tersane çavuşluğundan gelme ve zorba güruhundan yetişme divanhane ve kahvehanede "Bize okuyup

yazmak, hesap hendese öğrenmekle ne fayda vardır, bizim işimiz hemen çatıp almaktır." diyerek, üç anbarlıya bıçak çekmek, kale duvarına kurşun atmak gibi Cezair sözüyle boş yere gün geçirmek ve bir takım hezeyanlarla safların kanmasına vesile olacak sözler söylemekten ibaret idi (Tarih-i Cevdet).

Evkaf nezareti (Vakıflar): Evkaf-ı selâtinden (sultanların vakıflarından Fatih, Yavuz Selim, Kanuni Sultan Süleyman hazaratına ait vakıflarının sudur-u azamlara (1558) Sultan 2.Bayezid vakfının idaresi şeyhülislamlara tahsis olunmuş olup, geri kalan padişah vakıfları ve nesilleri kesilmiş, bazı vezir ve kumandanların vakıfları, kurena yâni padişah yakınları ile padişahların hizmetinde bulunmuşlara tevcih edilirdi. Bir defa vakıf düzenleyen hayır sahibi, hayır vakıflarının, şartlarını tayin ve hayrat-ı ve müberratlarına sarf olunacağı kararlaştırılan meblağı ve hizmet edenlerine verilecek vazifeleri tahsis ettikten sonra mütevelliliği evlad ve yakınlarına nezareti ise, sadrazam, şeyhülislam ve darüssade ağası ile İstanbul kadısı gibi erbab-ı münasibe vazife verilmiş olduklarından bu nezaretlerin birer müfettişi olup, tahtı nezaretlerinde bulunan vakıfların her sene muhasebatını gözetir ve vakfın şartlarının icra kılınmadığı veyahud hayrat ve müberratın muhtacı tamir olduğu vakıf

hizmetkârları taraflarından veya mahallesi canibinden ifade ve şikayet kılınır (1559) ise mütevellileri evkafın bütün şartlarının ifasına zorlardı. Zamanla bu vakıfların sülaleleri münkariz yâni kesilmiş, tevliyetleri nezaret tarafından münasib kimselere verdirilir ve artık evlâd meşrutiyetinden çıkmış olduğundan, bu çeşit tevliyetlere sadaka tevliyetleri denilirdi ki, padişahın teveccühü ile tasarruf olunur bir çeşit memuriyet demekti. İstanbul şehri, mürur-u zamanla yâni zaman aşımı ile tamamen denecek derecede vakıfa dönüşme ile satış muamelesi şartlarının kuvetlendirilmesi ve icrası, mütevellilerin ve cabilerin ellerinde kaldığından türlü çeşitli, fesad ve iftira meydana gelmekte olduğundan adı geçen mansıbın hakkı nezaretleri birleştirilerek, evkaf-ı hümayun nezareti (Vakıflar Bakanlığı) kuruldu. Ancak bu suretin yâni şeklin, uygun hâl ve yol olduğu görülmüş olmasıyla beraber, nâzır olanların bazılarının gazab dolu mizaçları, bazılarının da hukukun emirlerinden habersizliği yönü ile (1560) Evkaf hazinesi suistimaller ile dopdoluydu. Şöyle ki:

"Sultan Mahmud Hz.lerinin Gedikler Vakıflarına gelir bulmak düşüncesiyle ismine uygun olarak gedik icad edildi. Bu gediklerin bir sınıfı mahdud olup, meselâ İstanbul'da 180 kalaycı gediği ihdas yâni kurulup,

esnafa satılma yoluna gidildi. Dolaysıyla bu sayıdan fazla kalaycı dükkânları açılamayacağındandı ki, bir çeşit tek el imtiyazı demekle isimlenebilirdi. Yine bir sınıfı dahi kunduracı gediği gibi hududsuz gediklerdi ki, kim talib olursa verilir ve hiç kimse gediksiz olarak kunduracılık sanatını icra edemez idiki, bu dahimen cihetinin o sanatında yapılmasına ruhsat demek olurdu. Bu gedikler esnaf arasında alınıp satılmakla adeta üst sınırı tesbit edilmiş gibi harç ve ferağ yahut kiraya verilir idi. (Netayicil vukuat) (207. faideye de müracaat oluna.(1561)

Faide 263:

Arnavutluk Balkan Yarımadasının batı tarafında ve Adriyatik Denizinin doğu sahilinde bir kıtadır ki, uzunluk olarak Narda Körfezinin ve Yunan hududunun Karadağ'ın eski hududuyla, Bosna ve Sırbiya hududuna ve arzen yâni genişlik olarak Adriyatik ve Yunan denizleri sahillerinin doğusundan, Bulgaristan hududuna,Vardar nehrinin aşağı mecrasına ve Yunanlıların yeni hududlarına kadar devam eder. Bu topraklar, hiç bir zaman ayrıca bir tek idare tarafından yönetilmediğinden hududlarının tayini için ahalisinin lisanından başka bir şeye riayet olunmamak icab eder. Çünkü, tarihe riayet lâzım gelse, hiç olmazsa, Makedonya'nın (15-78) tamamı Arnavutluk sayılması icab edecektir. En uzun boyu 5 derece yâni 1250 ve en geniş eki dahi

bin kilometre olup, bütün yüzölçümü tahminen 635.000 km. karedir. (1579) Arnavutluk'un önde gelen şehirleri İşkodra, Prizren, Manastır, Yanya'dır ki, her birinin ahali nüfusu 30 bini aşar. İkinci derecede gelen şehirleri ise, İpek, Yakova, Priştine, Üsküp, Kalkande-len, Debre, Tirana, Elbasan, Berat, Ohri, Görice, Kesriye, Ergiri, Preveze'den müteşekkildir ki, her birinin nüfusu onbin ilâ yirmibin arasındadır. Daha sonraki önemli şehirlerinin başlıcaları; Laş, Gostivar, Premedi, Delvine, Plave, Metroviçe, Komanova, Koniça, Meçi ve Filat, Aydonat, Margaliç ve Parga kasabalarıdır ki, her birinin nüfusu üçbin sayısını aşmaktadır. Arnavutluk toprakları arazisinin durumu ve ahali bakımından iki kısma bölünmüş olup, İşkombi şehrinin kuzeyindeki Geygalık bunların güneyindekine de, Toskalık denir. (1580) Geygalık toprakları "İşkodra, Yakova, İpek, Prizren, Lome, Debrezir, Debre-i bâla malisörleriyle Dukakin, Mirdite ve Melat şehrini içine alır. "Toskalık toprakları da sahilde olan Mavzeke, Lâplik, Çamlıkla Naks Toskalık, Melaksitre, Temyoriçe, İskrapar, Deşniçe, Dangali, Dağlı, Avpar, Kolonya, Davevel, Nasliç, Zağor, Korenda, Soli vesaireyi kapsar. Arnavutluk'un genel nüfus sayısı tahminen 2 milyon 500 bin kişi kadar olup, bunların 2 milyonu Arnavut, 500 bini Ulah, Bulgar, Rum çingenedir. Sayısı pek az olup, güneydoğu bölgesinde yâni Yunan hudud bölgesine yakın yerde oturmaktadırlar ki,

bunların da çoğu mektep kuvvetiyle Rumlaşmış Arnavut ve Ulahların teşkil ettiği ahalidir. Ulahlar, Pindos sıra dağları civarında, kalabalık olup, yalnız Ulahça konuşurlar.(1581) Arnavutluk'un diğer taraflarında ve bilhassa Berat ve Mevzake bölgesinde Ulahlar çoğunluk iseler de Arnavutlarla karışık halde yaşarlar ve hepsi de Arnavutça bilirler. Bazıları, Ulahçayı büsbütün unutarak Arnavutlaşmışlardır. Bulgarlar Manastır ve Üsküp yörelerindeki Arnavutlarla karışık halde bulunup, çoğunluğu Bulgarca ve Arnavutça konuşurlar. (Hülasa-Şemseddin Sâmi Fraşeri) Toskalık dediğimiz topraklar üç kısma ayrılır: Biri asıl Toskalık, ikincisi Laplik, üçüncüsü Çamlık'tır. Bu üç kısmın lisanı arasında farklar vardır. Asıl Toskalık ve Laplik topraklarının arasını Mecve'den çıkan Avlonya'da Seman iskelesine dökülen Vib suyu nehri böler. Bu nehrin Tepedelen kasabasını ikiye ayırmasıyla bahse konu nehirin sağ tarafında bulunan kısmını asıl Toskalık, diğer kısımı ise, Laplik'ten sayılır. (1582) Buna bağlı olarak Tepedelen kazasının bir kısmı ile Berat ve Temyoriçe, İskrapar'la İstarve ve Behleşte, Evpar, Görice, Kolonya kazaları asıl toskalıktır. Koniçe kazası da bu topraklardan sayılır. Tepedelen kazasının diğer kısmı ile Avlonya, Delvine ve birlikte Korleş ve Ergiri kazaları Lapliktir. Çamlık ise, Filat, Aydonat, Margoliç kazalarından ibarettir. Geygalık da, İşkodra mutasarrıfları kenara çekilip hüküm

sürdükleri gibi Ali Paşa bile bütün Toskalıkta sağlamlaşma düşüncesindeydi. Halbuki, kendisi yüz haneye varmayan Tepedelen kasabasından çıkarak Kurd paşanın bölükbaşılarından iken talihini iyi kullanarak meydana çıkmış olmasıyla İbrahim Paşa gibi asılzâde bir vezir ortadayken Ali Paşanın Toskalıkta kenara çekilip sağlam hale getirmesi kabil değildi. (Hülasa-Tarih-i Cevdet) (1583)

Faide 264: 1810-1811 Yıllarında İstanbul'un hâli

Memleketi gittikçe askerlik ve yeniçeri gailesi sarıyordu, dış işlerimizde vaziyet çok sıkışmış bir hale gelmişti. Senelerin biriktirmiş olduğu iç meseleler, devam eden idari başarısızlık ve büyüyen idaresizlik hasebiyle hastalıklı bir bünye sahibi olmamıza sebebiyet vermişti. İran Ruslarla adamakıllı bir hasımlığa düşmüş olmasına bu hasımlığın getirdiği zaafdan dahi istifade olunamıyordu. Pek bilinen Babanlı Abdur rahman Paşanın, Bağdad vâlisinin, İstanbul'daki politikacıların yanlış davranışlarından dolayı, hudud boylarında çeşitli sıkıntılar çıkmaya başlamıştı. Devletin kayıtlarında cebeci, yeniçeri, sipahi, silahdar, zeamet sahipleri (1584) ve timar adları ile 3 yüzbin kişiyi bulan mühim bir ordunun maaşları ve masraflarını verdiği halde, bunlardan savaş alanına gelebilenlerin sayısı pek cüz'i oluyordu. Ayan ve eşrafın maiyeti olarak ve

maaşlı sekban istihdamına nefir-i âm alma suretiyle bir takım derme çatma bir kısım asker toplamaya güç halle muvaffak olunabiliyordu. İstanbul'un hâli ise şu günlerde pek dikkat çekici vakalara sahne olarak geçmekteydi. Şeyh İbrahim adında keramet füruş bir adam, ötekini berikini "ya hu, ya kahhar" virdiyle çıldırtıp, safları Çamlıca'daki zaviyesinde şaşkınlaştırıyordu. Her ne halse bu problem kumkuması, sürgüne gönderildi. Ancak payitahtta belli başlı zorbalar çoğalmaya başlamıştı. Ülke kanun ve nizamdan mahrum bulundukça zorbaların türemesinin önüne tabiiki geçilemez. Bu zorbalardan Osman Çavuş adlı biri, iskelelere gelen odun, zahire gibi (1585) gibi malları zapt ederek, istediği fiyattan da sattırma selahiyetini kendinde bulmaktaydı. Günün birinde bir odabaşı ile kavga çıkarmıştı. Odabaşı da bir odunu kaptığı gibi Osman Çavuşu iyice ıslatmıştı. Osman Çavuş, namus-u belâlığını kurtarmak için sekbanbaşı Çelebi Osman'a müracaat ettiğindede Sekbanbaşı fırsatı ganimet bilerek, müracaatın sahibini ağa kapısındaki ahırda boğdurarak öldürtmüştür. Bunlar biter mi? Al bir tane daha! Üsküdar'da hamallar kethüdası İbrahim adında biri vurduğu vurduk, kestiği kestik derecede şirretliğe ermiş biriydi. Sekbanbaşı Osman Ağa, ulufeye ait birşey soracağım bahanesiyle, yanına getirterek onu da boğdurdu. Kalyoncu güruhundan Taşçı Mahmud'ta Galata'yı kesip almıştı ve bu adam Selim vakasında

parınağı olanlardan idi. Bu herifi de Kaptan Paşa, Beşiktaş açığında yatan kalyonlardan birinde katlettirerek kellesini saray kapısında teşhir ettirmiştir.(1586) Sekbanbaşı pek yaman davranıyordu. Unkapanı nizam ustalarından olan rüşvetle zahire satan ve rüşvet vermiyenlere çürüğünü veren ekmekçi İsmail'i bir gemiye bindirerek Küçükçekmece, açıklarında dalgalara kaptırdı. Üsküdar'da Balaban adı ile tanınmış yerin arka tarafıyla de bağhane civarında, kıyıda kenarda bulunup, rezil ve haydutlara yataklık eden bir takım bekâr odaları vardı ki, herifler buralara karı atmak, sokaktan geçen hanımlara tasallut edip, zorla götürmek gibi çirkin davranışlarda yapmaktaydılar. Üsküdar ahalisinin ısrarlı şikayetleri üzerine yekünü ikiyüze varan bu oda blokları yıktırıldı. Burada yaşayan kimselerden olup ele geçenler katledildi. Sekbanbaşı, Galata'da kale kapısı yakınlarındaki kahvehane sahibi zorbalardan Yetimoğlu ismindeki haydutu İstanbul zindanında idam ettirerek onun adamlarını yetim ve perişan etmiştir.(1587) Bu vakanın yardımıylada ortaya çıkan İstanbul'daki asayişin zaman zaman arzu edilenden yetersiz hale geldikleri olmuştur. Son dönemlere baktığımızda moda sokaklarda alenen yeniçeri savaşlarının meydana gelmesi ve ikide birde ahalinin yüreğini de ağzına getirmekten boş kalmıyordu. Esasen şuna inanılmalıdır ki keyfi idarelerde geçmiş dönemlerde

olduğu gibi birbirlerini de izleyerek ortaya çıkarlar. İki dudak arasından çıkan, bir affettim kelimesi cinayet ve cürümlerden kurtulunması veya kellesini alın denince her nev'i kötülük ve günahlardan kurtarılması sayılırdı. Böyle kanun dışı sistemlerle yaşayan ülkelerde zorba ve haydut çıkmasını insanlar az bile bulur. Çünkü ilk önce, hükümet zorba kesilir. Gerek hukuk-u şahsiyeyi gerekse hukuku umumiyeyi kendi nefsi hevasına uydurarak zorbalığın ilk basamağına adım atar. Sultan 2.Abdülhamid devrinde, bu zorbalığın da kanuni ve örfi taklidi numuneleri pek az değildi. Bunların dahilinde iradelisi bile vardı. (1588)

Fâide 265: 1805-1814 Arasında Sırbistan

Sırbiyenin 1219 (1805) ilâ 1230 (1814) seneleri arasında göstermiş olduğu safahat çok dikkat çekicidir. Sırplar, gayet basitçe bir anayasa yapmışlardır. Başlarında komutan olarak Kara Yorgi bulunmaktaydı. Bu adam tıpkı bir köylü gibi yaşardı. Kendisi de momkiler gibi askerleriyle birlikte çift sürer, hayvan güderek bağ beller, şarap fıçılarına bizzat çenber geçirirdi. İkinci derecede sayılan büyük rütbeli askerlere gospudar demektelerdi. Gospodardan batı tarafta Nenadovitç, Tuna üzerinde Milenko, doğu tarafta ise, Dopriniyaç, Rodnik (1589) dede, Miloş Obranoviç bulunuyorlardı. Bunlardan sonra adi çete

haydutları başları olan Voyidesler geliyorlardı. Hakimiyet-i milliye İskopçina meclisiyle adlandırılmış yere askerlerin silahlı refakatlarıyla gelen reislerde bulunurdu. Rusya'dan gelmiş ve hukuktan mezun olmuş Macar Teodor Filipoviç, adlı bir sırplı, sırplılara "Ben, sizde yalnız hükümeti askeriye görüyorum. Size bir (1590) sivil hükümet lâzımdır" dedi. Ve daimi olmak üzere, bir sovyet yâni senato meclisinin gerektiğini ifade etti. İskopçina 12 nahiyeden gelen 12 üyeden meydana gelmişti. Ancak bir veya iki gün devam edebiliyordu. Filipoviç içlerinde biricik okur yazar olduğundan senatoya başkâtip oldu. Bunun için senato ahali nazarında büyük hürmete nâil olamadı. Hatta bir gün Kara Yorgi askerleriyle etrafı kuşatıp "Güzel güzel evlere kapanıp kanunlar, nizamlar yapmak kolaydır. Fakat, Türkler gelirse ilk önce onlara karşı kim yürüyecek?" dedi. Senatoda da, aynı sadelik hüküm sürmekteydi. Manastırlarda toplanırlardı. Azaları papazlarla birlikte yemek yerlerdi. Bilahere Belgrad'a nakil edildi. Azalarınada geçimlerini temin için, iane olarak buğday, şarap, yılbaşlarında iki öküz veriliyordu. Fakat bu senato, bu meclis düşük Sırbiya istikbalini (1591) gözetti. Sırbiye'de ilk "Mekteb-i İptidaiye" okulu meydana getirdi. Bunda da, iki fırka vardı: Kara Yorgi Fırkası, Gospodarların Fırkası.(1592) Sırplar, şöyle veya böyle bir istiklâle sahip olunca aralarında Rusların dolaşmağa başladığı görüldü.

Rodofkin isimli bir Rum, Rus memurları arasında öne çıktı. Kara Yorgi'nin kendisini Rus gösterir ve bu memurun sözüne kim itaat etmezse asmak zorunda kalacağını tehdid olarak bildirdi. Daha sonra bu memurun Yunanlılarla bir olmak, Sırbistan'a bir hükümet-i Yunaniye şekli vermek fikrinde olduğunu Ruslara telkin edip, adı geçeni gözden düşürdüler. 3.Selim'in şehadetinden sonra meydana gelen Osmanlı-Rus savaşında Kara Yorgi Sırbistan'ı Rusya'nın himayesine sokucu bir antlaşma yaptı. Çar, Rum ve Yunanı olmamak üzere memur tayinine izinliydi. Bu vaziyet üzerine Rus askerleri müstahkem mevkii işgal ettiler. Bu müfreze, Dirn ve Timok nehirleri üzerinde mevkilerini almışlardı. Belgrad'da bir sanayi mevki kuruldu. Sırplara, top, savaş mühimmatıyla beraber para (1593) verildi. Sonra Ruslar Napolyon'un hücumundan ürktüklerinden aniden Sırbistan'dan çekildiler. Hal böylesi durumla karşılaşınca üzüntüye sebeb oldu. İskopçinya'da reislerden biri "Bizim Çarımız şimdi kim olacak?" diye haykırdı. Kara Yorgi "Size torbadan istakoz seçer gibi çar mı seçmeli, böyle mi istiyorsunuz?" Şimdilik iki Çar var. Biri çar grad İstanbul'dur ki diğeri de Petrograd, Petersburg"dedi. Fakat üçüncü bir Çar daha var idi. Viyana Kara Yorgi 1808 senesinde Arşidük Şarl'a yazdı ise de, Şarl bu mektuba "devletinin bitaraflığı bırakamayacağını bildirir" tarzda cevap yazdı. Kara Yorgi dördüncü

Çarı bile bulmuştu. Bulduğu Napolyon'du. Esasında 1809 yılında Radu, Doçiniç isminde birini Napolyon'a yollayarak himayesini taleb ve yüzbin Sırplının emrine tabi olduğunu beyan ederek diğer Slavlarla, Boşnak ve Herseklilerin, Macar, İslavlar'ının hatta Bulgarlar'ın da aynı himayeye gireceklerini (1594) Fransa'nın yalnız tahsisat-ı nakdiye verip, iyi mühendisler, toplar, lağımcılar yollamasını bildirdi. Fakat, Napolyon Rusya'dan çekinmediği halde babıâliye karşı arkadaşlığa nâil olduğundan, aldırmadı. Radu 1803 senesine kadar Paris'de esnedi durdu. Rusyalı ile Osmanlı arasındaki savaşın fiili olarak devamın da Kara Yorgi, Büyük Sırbistan'ı kurmak için Hersek'e girerek, Su, Vu, Devel'e galibiyet elde ederek Seniçe'yi zapt edip Yenipazar'a Baldahol Karadağlılarla temasda bulundu. Bu sırada Niş vâlisi Hurşid Paşa doğudan, Bosna vâlisi İbrahim Paşa'da batı yönünden ilerliyordu. Kara Yorgi, hemen mukabele etmeye koştu. Aleksinaç'da Kara Yorgi topçusunun bir kısmını ve altı bin civarındaki askerini kaybetti. Çupuriya (1595) savaşındada 6 bin ölü ve kırk top daha kaybetti. Rus memuru olan Rodofi Nikinde kaçmayı tercih etti. Fakat Rusların Tuna nehri üzerindeki galibiyet üzerine 1810da vidin arazisinden Karainayı, Aleksinaç'ı, Parafin'i Karoviyovaç hatta Bosna'daki yerleri bile zaptetti. İslaboze olayından sonra, Rus miralayı Bâlâ kumandasında bulunan bir müfrezesi Ruslarla birleşti.

Ülke ihtilal ateşlerini yaşamaktaydı. Kara Yorgi İskopçiyana'da tüm voyvodaların kendi emri altında olmalarını istedi. Bu vaziyet Gospodarların nüfuzlarının kırılması demekti. Bu vaziyet karşısında Miloş Obronoviç isyanın kapısını açtı. Fakat mağlup ve esir oldu. Muhakemede kendisini, milletin sevdiğini bu sebebden mahkemenin mahkum edemeyeceğini ileriye sürdü. Hakikaten mahkum olmadı. Ama Kara Yorgi ve senatoya muti olacağını beyan etti.(1596) İki sülale yâni Kara Yorgi, Obranoviç hanedanları böylecede, karşı karşıya geldiler. Malenko, Doberinaç gibi kimseler sürgüne gönderildiler. Kara Yorgi adeta kral gibi hükmediyordu. Ancak savuşturulan bu ihtilâl Sırbiyenin zayıflamasına sebeb oldu. Bükreş antlaşmasından sonra da bütün bütün yalnız kaldı. Bundan sonrası da, Hurşit paşa seferi vakalarını meydana getirir 1228 (1813) tarihinde durum haldeydi. Yabancı ülke tarihleriyle bizim tarihler arasında adamakıllı farklar görülür. Birilerinin özetine göre: "Kara Yorgi, ilk iş olarak ne kadar istih kâm varsa hepsini yıkıp, bütün askeriyle birlikte Şomadiye'ye, veyahutda Karadağa çekilmeyi düşünüyordu. Bu görüşüne danışman Mladen karşı çıktı. Kumandanlarından Veliko Osmanlıların birinci hücumuna maruz kaldığında Negotin'de 18 bin Osmanlı askeri tarafından fena mağlup edildi. Hurşid paşa; Niş, Bosna (1597) Vidin ordularına kumanda

ediyordu. Bu orduların genel mevcudu 140 bin kişiye baliğ olmaktaydı. Mladenin, Velikoya yardım etmediği görüldü. Kara Yorgi, Hurşid paşa tarfından sıkıştırıldığı için, imdad yollayamamıştı. Veliko, kendisine isabet eden bir gülleyle hayatını kaybetti. Bozulan askeri ise, Negotin'i hızla boşalttılar. Dağılmış ve korkmuş asker Bersa, Emus, Ostrava ve Kladovda palangalarınıda boşalttı. Batı hududu Osmanlı tarafından tamamen ele geçirilmişti. (1598) Obronoviç, Ravani "bizimkilerde Zaşariçe" de 15 gün dayandı. Sırplar, her yerde ve noktada kayıpta idiler. Kara Yorgi, 2 Ekim'de Morova nehrinin birleştiği yerde, bulunan merkez karargâhlarını teftiş etmekte olduğu sırada askere, ölünceye kadar sebat etmeyi tenbih (1599) ve tavsiye eyle-mişti. Ertesi gün ise, bütün hazinesini yanına alarak Avusturyaya geçtiği haberi, bütün Sırbistana yayıldı. 1804 senesinde Sırbistanın kurtarıcısı olan Kara Yorgi 1813 senesinde memleketine ihanet ediyordu. Sırbistan sel gibi akan kan içinde yüzmekteydi. Sırp ileri gelenlerinden olan ve 30 kişi ile Votçuk dağına sığınmış olan Matyo Nenadoviç, bir sırığa geçirdiği ziraatnameyi, adamlarından biriyle Hurşid Paşa'ya yolladı. Bu kimse, Osmanlı karargahının karşısına gelince, tekrar tekrar secdeler ederek ön karakollara yanaştı. Paşa kendine gelen mektubu okuyunca katliamın tatil edilmesi kararını verdi. İleri gelenlerin tamamı kaçmış idiler. Yalnız Miloş Obranoviç

kalmıştı. Bu adam alelade bir çiftlik uşağının oğluydu. Annesi kendisinden iki evlad peyda ettiği birinci kocasının ölümü üzerine sefil birine varmıştı. Bundan Miloş (1600) doğdu. Miloş, büyüyünce kardeşlerinin hizmetlerine girerek Obra-noviç namını aldı. Osmanlılar aleyhine meydana gelen savaşlarda, yararlıkları görüldü. Bu sefer kendisini Hurşid Paşa davet ettiğinde silahlarını teslim edip, itaate olduğunu sergiledi. Paşa, bunun uhdesine Rodnik Kenzliğini vererek, köylü ahaliyi evlerine gönderip yerleştirmeye memur etti. Artık bütün Sırbistan silah teslimine başlamıştı.

"Osmanlı Devletinin Kuruluşunun
700. yıl Armağanı"

SEÇİL OFSET TEL: (0.212) 629 06 15